SERHII PLOKHY

TICĂLOȘII UITAȚI AI FRONTULUI DE EST

PILOȚII AMERICANI DIN UNIUNEA SOVIETICĂ ȘI COLAPSUL MARII ALIANȚE

LITERA

KRONIKA

SERHII PLOKHY

TICĂLOȘII UITAȚI AI FRONTULUI DE EST

PILOȚII AMERICANI DIN UNIUNEA SOVIETICĂ ȘI COLAPSUL MARII ALIANȚE

LITERA

KRONIKA

SERHII PLOKHY

TICĂLOȘII UITAȚI AI FRONTULUI DE EST

PILOȚII AMERICANI
DIN UNIUNEA SOVIETICĂ
ȘI COLAPSUL MARII ALIANȚE

LITERA

KRONIKA

KRONIKA

Colecția în care umanitatea este reconstruită prin cărți
care ne ajută să pătrundem în culisele celor mai interesante
evenimente politice, sociale sau financiare de ieri şi de astăzi.

SERHII PLOKHY

TICĂLOȘII UITAȚI AI FRONTULUI DE EST

PILOȚII AMERICANI DIN UNIUNEA SOVIETICĂ ȘI COLAPSUL MARII ALIANȚE

Traducere din limba engleză

MONICA PÎRVULESCU

LITERA
București

Forgotten Bastards of the Eastern Front

American Airmen behind the Soviet Lines and the Collapse of the Grand Alliance

Serhii Plokhy

Copyright © 2019 Serhii Plokhy

Toate drepturile rezervate

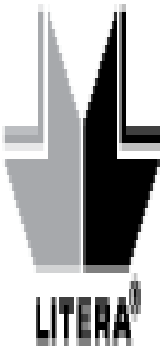

Editura Litera

tel.: 0374 82 66 35; 021 319 63 90; 031 425 16 19

e-mail: contact@litera.ro

www.litera.ro

Ticăloșii uitați ai Frontului de Est

Piloții americani din Uniunea Sovietică și colapsul Marii Alianțe

Serhii Plokhy

Copyright © 2022 Grup Media Litera

pentru versiunea în limba română

Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii

Redactori: Ramona Ciortescu, Georgiana Harghel

Corector: Rodica Crețu

Copertă: Flori Zahiu

Tehnoredactare și prepress: Ana Vârtosu

ISBN 978-606-33-8256-7

ISBN EPUB 978-606-33-8956-6

Prefață

În 1950, Winston Churchill și-a intitulat unul dintre volumele memoriilor sale din al Doilea Război Mondial „Marea Alianță“. A preluat termenul respectiv de la denumirea folosită când Anglia, Scoția și puterile europene s-au unit împotriva Franței, la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, asociere care a diminuat puterea Franței și a dus la ascensiunea Marii Britanii. La fel ca predecesoarea sa din perioada modernă timpurie, Marea Alianță din secolul XX a reușit să obțină un succes uluitor prin atingerea obiectivelor sale imediate. Asistența acordată de americani Marii Britanii și URSS-ului prin Programul de împrumut și închiriere, deschiderea unui al doilea front în Europa, în iunie 1944, și declararea de către sovietici a războiului împotriva Japoniei în august 1945 au fost cele mai importante caracteristici ale colaborării Aliaților. Întâlnirile celor Trei Mari – cum erau numiți de presă Roosevelt, Stalin și Churchill –, mai întâi la Teheran, în 1943, și apoi la Ialta, în 1945, au asigurat unitatea puterilor aliate de-a lungul războiului, ducând la înfrângerea Axei și contribuind la crearea unei noi ordini mondiale și a organizației care a întruchipat-o, Națiunile Unite, cel mai longeviv organism internațional de coordonare din istoria mondială.

Mai mare decât succesul militar al acestei a doua Mari Alianțe a fost așteptarea că aceasta va continua în perioada postbelică, iar dezamăgirea a fost și mai mare când s-a destrămat câțiva ani mai târziu. În 1948, lumea era deja împărțită în două tabere, Statele Unite și Marea Britanie aparținând uneia dintre ele și Uniunea Sovietică și sateliții săi est-europeni celeilalte. În anul următor s-a înființat Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, o alianță militară a puterilor occidentale, după care a urmat, în 1955, Pactul de la Varșovia între regimurile comuniste din Europa de Est sub conducerea Moscovei. Lumea se trezise deja amenințată nu numai cu un nou război mondial, ci și cu o posibilă distrugere nucleară. Marea Alianță se încheiase cu un Mare Eșec, ilustrat de cealaltă expresie faimoasă inventată de Churchill, „Cortina de Fier“, care a împărțit în două Europa postbelică.

„Ce nu a mers?“ a fost întrebarea adresată în întreaga lume. Cine era de vină că începuse Războiul Rece? Unii au dat vina pe Iosif Stalin și pe încercările lui de a împărți Iranul și de a prelua controlul asupra strâmtorilor din Marea Neagră, precum și pe faptul că el a impus regimurile comuniste în Europa de Est. Alții au sugerat că folosirea bombei atomice de către America, în august 1945, și refuzul ulterior al acesteia de a-i da și Uniunii Sovietice noua tehnologie schimbaseră echilibrul de puteri la nivel mondial, astfel încât Stalin nu a avut de ales și a trebuit să-și consolideze câștigurile geostrategice din timpul războiului. Această carte va urma o altă linie de abordare, dezvăluind rădăcinile conflictelor și ale coșmarurilor Războiului Rece care se regăsesc în povestea Marii Alianțe înseși. Principalul meu argument este destul de simplu: faptul că aceasta a fost sortită eșecului din cauza conflictului din interior dintre tradițiile politice și culturile sovietice și cele americane și că a început să se destrame încă din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, și nu după.

Aceasta este povestea prăbușirii plecând de jos, concentrându-se pe singurul loc în care sovieticii și americanii au avut, de fapt, ocazia să conviețuiască și să lupte împreună – la cele trei baze aeriene americane înființate în aprilie 1944 pe teritoriul controlat de sovietici. După ce decolau de pe aerodromurile din Marea Britanie și Italia, avioanele americane își bombardau țintele și apoi aterizau la aceste baze, care se aflau în zona Poltava, în Ucraina de astăzi, bombardând din nou pe drumul de întoarcere în Marea Britanie și Italia. În ultimul an de război în Europa, americanii au lucrat îndeaproape cu sovieticii. Bazele de la Poltava nu erau mici sau doar simbolice. Mii de piloți, mecanici de avioane și soldați de rând au participat la aceste operațiuni în sistem navetă. Mai mult decât atât, zeci de mii de cetățeni ucraineni au putut să cunoască aviatori americani și, în unele cazuri, să stabilească relații apropiate cu ei. Astfel, povestea de față se referă în mare parte la oameni – la viețile, la părerile și la sentimentele acestora.

Descrierea bazelor aeriene din Ucraina din anii 1944–1945 se regăsește în numeroase lucrări. Versiunea americană este bine documentată, datorită unor surse extinse pe care specialiștii le pot găsi în arhivele și colecțiile bibliotecilor din SUA. S-au păstrat patru relatări oficiale bine documentate și mai mult sau mai puțin contemporane despre Frantic, așa cum au fost

numite operațiunile americane de bombardare în sistem navetă de comandanții Forțelor Aeriene Strategice ale SUA din Europa, în fiecare dintre acestea fiind descrisă o perioadă diferită. Arhivele de la Agenția de Cercetare Istorică a Forțelor Aeriene de la baza aeriană Maxwell din Alabama și colecția de documente ale Misiunii Militare SUA la Moscova aflată la Administrația Arhivelor și Documentelor Naționale din Maryland, Arhiva Averell Harriman de la Biblioteca Congresului și documentele președintelui Roosevelt de la Biblioteca și Muzeul Prezidențial FDR din Hyde Park, New York, furnizează materiale bogate care au servit drept surse pentru bazele relatării de față și pentru cele ale predecesorilor mei.[1]

Ce face oarecum unică relatarea de față este folosirea unor surse care nu au fost disponibile până acum – dosare ale Comitetului pentru Securitatea Statului (KGB) și ale predecesorilor săi, în care s-a consemnat supravegherea de către serviciul militar de contrainformații și de către poliția secretă sovietică a americanilor și a persoanelor cu care aceștia au venit în contact din Forțele Aeriene ale Armatei Roșii și din rândul populației autohtone. Dosarele încep cu înființarea bazelor și continuă cu apariția și creșterea tensiunii Războiului Rece de la sfârșitul anilor 1940 și până la începutul și jumătatea anilor 1950. Revoluția demnității din Ucraina, între 2013 și 2014, a avut ca efect, printre altele, o revoluție arhivistică – deschiderea pentru prima dată a fostelor arhive KGB, incluzând materialele din timpul celui de-al Doilea Război Mondial moștenite de la contraspionajul militar. Rapoartele spionilor și memoriile șefilor și ale coordonatorilor acestora – care cuprind circa 24 de volume groase – sunt puse acum la dispoziția cercetătorilor și a publicului larg. După cum au bănuit americanii, sovieticii și-au spionat intens aliații, consemnând nu numai acțiunile acestora, ci și opiniile lor.

Cu un grad de claritate și de precizie cum puține surse au, documentele KGB-ului prezintă atitudinea sovieticilor față de soldații americani, evoluția relațiilor dintre sovietici și americani de la bazele din zona Poltava și schimbările de atitudine ale oaspeților față de gazdele lor. Luate împreună, documentele militare americane și rapoartele serviciului de contrainformații sovietic ne furnizează o bază solidă pentru a înțelege rolul jucat de politică, ideologie și cultură în stabilirea relațiilor dintre aliați în timpul războiului. Nu există prea multe îndoieli că relațiile s-au deteriorat nu numai din cauza

dispariției dușmanului comun, a incompatibilității ideologice sau a modificării calculelor geopolitice sovietice și americane pe măsură ce războiul se apropia de sfârșit. Nu mai puțin importantă a fost experiența acestor militari americani, care i-a transformat chiar și pe cei mai prosovietici dintre ei în opozanți înrăiți. Conflictul dintre mentalitățile și valorile profund diferite ale participanților de rând la confruntarea sovieto-americană a subminat Marea Alianță chiar înainte de a apărea motivele geopolitice mai ample, motive pe care conflictul respectiv le-a prevestit și le-a reflectat.

Cu suflul noului Război Rece tot mai ostil de pe o zi pe alta, trebuie să privim în urmă pentru a vedea cum s-a manifestat Marea Alianță la acele baze americane din Ucraina în 1944–1945 și să învățăm din experiența celor care și-au dat toată silința ca să o facă să funcționeze. O învățătură evidentă pentru generațiile viitoare este că parteneriatele pot fi întreținute o vreme de nevoia de a învinge un dușman comun, însă nu se pot stabili încredere reciprocă și relații de durată între niște aliați cu viziuni incompatibile despre ordinea politică dreaptă și, până la urmă, despre libertate și tiranie.

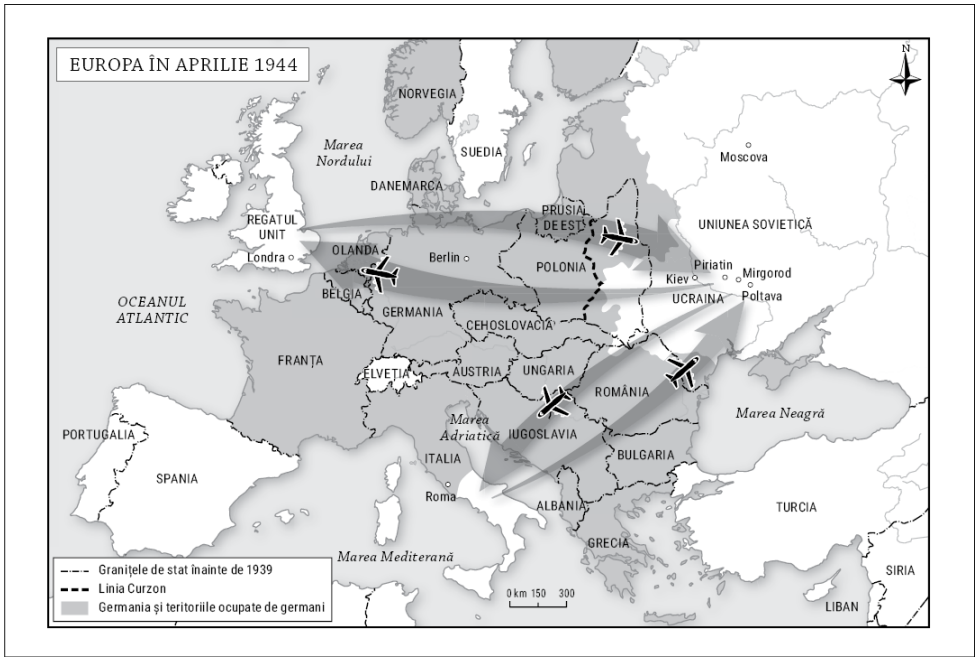
EUROPA ÎN APRILIE 1944
N
NORVEGIA
Marea Nordului
SUEDIA
DANEMARCA
Moscova
PRUSIA DE EST
UNIUNEA SOVIETICĂ
REGATUL UNIT
Londra
OLANDA
Berlin
POLONIA
Piriatin
Kiev
Mirgorod
Poltava
BELGIA
UCRAINA
OCEANUL ATLANTIC
GERMANIA
CEHOSLOVACIA
FRANȚA
ELVEȚIA
AUSTRIA
UNGARIA
ROMÂNIA
Marea Neagră
Marea Adriatică
IUGOSLAVIA
PORTUGALIA
ITALIA
BULGARIA
SPANIA
Roma
ALBANIA
TURCIA
GRECIA
Marea Mediterană
SIRIA
LIBAN
Granițele de stat înainte de 1939
Linia Curzon
Germania și teritoriile ocupate de germani
0 km 150 300

Introducere

Într-o zi caldă de mai din 1958, an în care a început criza ce a condus la construirea Zidului Berlinului, o echipă mobilă din Ucraina a început supravegherea unui subiect căruia i-au dat numele de cod „Turistul“. Bărbatul avea în jur de 35–36 de ani, era de înălțime medie și destul de suplu. Avea o față alungită, un nas mare și drept și purta ochelari. Subiectul era îmbrăcat cu o cămașă verzuie și niște pantaloni gri-închis, strâmți după standardele sovietice, aspect ce sugera că era străin.

Au început să-l urmărească pe Turist de la ieșirea de pe autostrada Kiev către Poltava din centrul Ucrainei, la o distanță de vreo 19 kilometri de oraș. Conducea un sedan marca Volga, de fabricație sovietică. După ce a ajuns la Poltava, Turistul a manifestat un interes deosebit mai ales față de Parcul Corpus, de monumentul Victoriei din Poltava și de muzeul și teatrul din localitate. Așa cum era de așteptat, ca orice turist, a făcut poze în toate locurile menționate. Însă interesul pe care l-a manifestat față de una dintre casele obișnuite din centrul orașului Poltava le-a stârnit suspiciuni. Turistul a ajuns pe strada Pușkin nr. 28 și a bătut la ușă. Nu a răspuns nimeni. Apoi a intrat în curte, unde s-a întâlnit cu o femeie dintr-o casă vecină. A întrebat-o ceva. Echipa de filaj a reușit să prindă un singur cuvânt: „Nina“. Apoi femeia a arătat spre una dintre ușile din curte. Turistul a bătut la ușa respectivă; din nou nu i-a răspuns nimeni. Apoi s-a întors la mașină și a plecat. Vizita sa în Poltava a durat cu totul mai puțin de trei ore. Echipa KGB-ului a depus raportul. Nu aveau nici cea mai mică idee cine era Turistul sau ce treabă avea în oraș. Știau doar că nu găsise pe cine căuta.[1]

„Turistul“ era Franklyn Holzman, în vârstă de 39 de ani, fost mecanic de stații radar în cadrul Forțelor Aeriene ale SUA, care își petrecuse o bună parte din 1944 și aproape jumătate din 1945 la bazele aeriene ale SUA din Ucraina sovietică. Autor al unei cărți despre fiscalitatea sovietică, el vizita Moscova și Kievul și se hotărâse să se oprească în Poltava, unde își petrecuse opt luni, o perioadă memorabilă care îl ajutase să urmeze o carieră de specialist în economia sovietică. Femeia pe care o căuta era Nina

Afanasieva, pe care o cunoscuse la Poltava în decembrie 1944 și care, din ordinul poliției secrete, rupsese orice legătură cu el în primăvara lui 1945. KGB-ul din Poltava avea să-și petreacă tot restul lui 1958 și mare parte din următorul an încercând să o găsească pe Nina Afanasieva. Au găsit-o până la urmă în orașul Nikolaev din sudul Ucrainei. În urma investigațiilor efectuate, nu s-a găsit nici o dovadă că aceasta ar fi încercat să ia legătura cu Holzman. I-au dat voie să ducă în continuare o viață normală.[2]

În 1958, anul vizitei lui Holzman, cel de-al Doilea Război Mondial se terminase de mai bine de un deceniu, iar Războiul Rece se apropia de punctul culminant. Foștii aliați deveniseră adversari. Holzman nu știa nimic despre supravegherea și suspiciunile KGB-ului. Până la sfârșitul vieții, în septembrie 2002, el a păstrat amintiri frumoase despre perioada serviciului său militar din Uniunea Sovietică din timpul războiului. În casa sa din Lexington, Massachusetts, a păstrat fotografii, scrisori și fețe de masă ucrainene brodate care îi aminteau de zilele în care americanii și sovieticii luptaseră cot la cot. Însă, când i se cerea, Holzman, un reputat specialist în economia sovietică, nu era niciodată în stare să explice anumite aspecte esențiale ale experienței sale din timpul războiului, și mai ales de ce sovieticii permiseseră crearea unor baze americane pe teritoriul lor.[3]

PARTEA I. Marea Alianță

Capitolul 1

Misiune la Moscova

Comitetul de primire a ajuns la Aeroportul Central din Moscova cu mult timp înainte de sosirea oaspeților. Era după-amiaza târziu, pe 18 octombrie 1943, și în timpul nopții temperatura oscila aproape de nivelul înghețului, fiind neobișnuit de frig chiar și pentru vremea normală de la Moscova. Lui Veaceslav Molotov, ministrul sovietic de externe, un tip îndesat cu maxilar pătrățos, cu mustață ca mexicanii și ochelarii pe vârful nasului ușor ascuțit, începea să-i fie frig. La fel și numeroșilor delegați, ofițeri și soldați din garda de onoare, precum și muzicanților din fanfară. Deși aeroportul se afla la o distanță mai mică de opt kilometri de Kremlin, adică un drum de 15 minute pentru coloana de mașini a guvernului, Molotov nu dorise să rişte și venise mai devreme. Oaspeții pe care îi așteptau erau secretarul de stat al SUA Cordell Hull și ministrul britanic al afacerilor externe Anthony Eden.[1]

Cum mai aveau de așteptat, Molotov și însoțitorii lui s-au adăpostit de vremea rece în clădirea aeroportului, primul terminal din Uniunea Sovietică dat în funcțiune. Aeroportul – cunoscut de toți Hodînka, după câmpia Hodînka, unde în mai 1896 peste 1 300 de oameni muriseră călcați în picioare de mulțimea adunată să sărbătorească încoronarea ultimului împărat rus Nicolae al II-lea – era leagănul aviației sovietice. În 1922, la cinci ani de la Revoluție și la numai un an de la sfârșitul Războiului Civil care i-a urmat, învingătorii bolșevici lansaseră primul zbor internațional, către Königsberg și Berlin, de pe câmpia Hodînka. Rusia și Germania, cele două proscrise ale lumii la sfârșitul Primului Război Mondial, aveau planuri comune de viitor, iar cerul nu era nicidecum limita colaborării lor. Dimpotrivă, acesta le dădea ocazia de a-și dezvolta relațiile dintre ele. 17 ani mai târziu, în august 1939, ministrul de externe al lui Hitler, Joachim von Ribbentrop, zburase cu avionul la Moscova pe același traseu pentru a semna pactul cu Molotov, în care se prevedea o împărțire germano-sovietică a Europei, și declanșase al Doilea Război Mondial.[2]

Acum, pe același aeroport unde aterizase Ribbentrop cu doar patru ani înainte, Molotov aștepta sosirea unor noi aliați. Uniunea Sovietică avea

nevoie de Cordell Hull și de Anthony Eden ca să o ajute să-și învingă fosta aliată, Germania. În ciuda tuturor asigurărilor date, Hitler invadase Uniunea Sovietică în iunie 1941 și până în luna decembrie a aceluiași an trupele lui avansaseră tocmai până la Moscova, la o distanță de doar 19 kilometri de aeroportul din capitală. Însă acum situația nu era chiar atât de disperată. Armata Roșie îi făcuse pe germani să se retragă din Moscova în decembrie 1941, iar în februarie 1943, cu ajutorul proviziilor americane trimise în URSS pe baza Programului de împrumut și închiriere al lui Roosevelt, îi învinsese la Stalingrad. Soarta războiului se schimbase în favoarea sovieticilor.

Însă perspectiva victoriei era încă îndepărtată. În octombrie 1943 Armata Roșie încă se lupta cu germanii în centrul Ucrainei și se pregătea să atace Zidul de Est al lui Hitler – linia defensivă de-a lungul Niprului. Râul respectiv, cu o lățime de 700 de metri, adică 2 300 de picioare, pe alocuri, constituia un obstacol formidabil. Afirmația lui Nikolai Gogol din romanul său dedicat vieții cazacilor, Taras Bulba – „Rar zboară vreo pasăre până în mijlocul Niprului“ – nu este o remarcă deloc întâmplătoare. Bătălia de pe Nipru, care a pornit în august 1943 și a continuat până la începutul iernii, a costat scump Armata Roșie, ducând la moartea a 350 000 de ofițeri și de soldați, numărul total al victimelor fiind de aproape 1,5 milioane. Cu astfel de victorii, Armata Roșie risca să rămână în scurt timp fără oameni. Conducerea sovietică avea nevoie de ajutorul americanilor.

Molotov zburase la Londra și la Washington în mai 1942, făcând presiuni pentru deschiderea unui al doilea front comun americano-britanic în Europa de Vest. Roosevelt îi promisese ajutor, însă britanicii se mișcau cu încetinitorul. Invazia începuse în iulie 1943, nu în Europa de Vest, ci în cea de Sud, Aliații ajungând pe țărmul Siciliei – un plan susținut de britanici și menit să le protejeze ruta prin Mediterană către India. La începutul lui septembrie ajunseseră să se lupte în zona continentală a Italiei. Șeful lui Molotov, Iosif Stalin, nu era nicidecum mulțumit. Germanii putuseră să apere Peninsula Apenină fără să fie nevoie să-și retragă diviziile de pe Frontul de Est. În ceea ce îi privea pe sovietici, acesta nu reprezenta un al doilea front. Doar o descindere în Franța l-ar fi silit pe Hitler să-și retragă diviziile din est – și doreau să facă asta cât mai repede posibil. De asemenea, sovieticii aveau nevoie să li se furnizeze în continuare, prin

Programul de împrumut și închiriere, armament, inclusiv cele mai noi avioane pe care numai America știa să le fabrice și putea să le ofere. Sperau că Cordell Hull îi va ajuta în ambele privințe.[3]

*

Ce aveau să vadă în scurt timp pe cer Molotov și însoțitorii lui reprezenta întruchiparea perfectă a puterii și a superiorității tehnologice americane. Puțin după ora 16:00, trei avioane argintii uriașe Douglas C-54 Skymaster, strălucind în ultimele raze ale soarelui de toamnă, apărură deasupra câmpiei Hodînka și începură manevrele de aterizare.

Sovieticii voiau Skymasterul prin Programul de împrumut și închiriere, însă americanii ezitau să dea unul dintre cele mai noi avioane pe care le dețineau – era abia al doilea său an de exploatare. Washingtonul avea nevoie de aparate C-54 pentru războiul din Pacific și pentru preconizata invazie din Europa. Avioanele Skymaster, cu patru motoare, aveau o lungime de 28 de metri și o anvergură a aripilor de aproximativ 36 de metri. Puteau să parcurgă o distanță de până la 6 440 de kilometri la o altitudine de 6 700 de metri, cu o viteză de croazieră de 306 kilometri pe oră. Având un echipaj de patru persoane, în avion încăpeau cel mult 50 de soldați. Conceput inițial ca avion de pasageri și transformat ulterior în avion militar, acesta putea să fie modificat la loc și să servească drept cartier general al conducătorilor și comandanților militari americani. În ianuarie 1943, președintele Roosevelt folosise avionul prezidențial C-54 – cunoscut de toți ca „Vaca sfântă“ pentru că era foarte bine păzit – pentru a ajunge la Casablanca la o întâlnire cu prim-ministrul Marii Britanii, Winston Churchill. Spre marea satisfacție a lui Stalin, cei doi aliați occidentali se hotărâseră să ducă războiul până la înfrângerea totală sau „predarea necondiționată“ a Germaniei.[4]

Secretarul de stat Hull și însoțitorii lui aveau nevoie de tot confortul pe care această versiune pentru celebrități a Skymasterului putea să-l ofere pentru lunga călătorie până la Moscova. După ce decolaseră de la Washington, pe

7 octombrie, au zburat mai întâi până în Puerto Rico și au pornit apoi într-o călătorie pe mare până la Casablanca. Acolo s-au urcat în niște avioane care traversaseră Atlanticul fără oameni la bord și au zburat la Alger, apoi la Cairo, apoi la Teheran și, în cele din urmă, la Moscova. Se vedea că Hull, care împlinise 72 de ani cu puțin timp înaintea acestei călătorii, era bolnav și nu era încântat de călătorie. Doctorii, de teamă că la o altitudine de peste 2 400 de metri avea să sufere un atac de cord, trimiseseră un medic din marina militară ca să-i administreze lui Hull oxigen în caz de nevoie. Secretarul de stat era hotărât să ajungă la Moscova.

A doua persoană ca funcție din echipa lui Hull era proaspăt-numitul ambasador al SUA la Moscova, Averell Harriman. Un newyorkez înalt și deșirat, acesta urma să împlinească 52 de ani, însă părea mult mai tânăr. Fața sa prietenoasă, cu trăsături puternice și masculine și zâmbetul larg îl făceau să aibă succes la femei și îl ajutaseră să capete reputația de bun negociator. Asemenea multor membri din administrația Roosevelt din timpul războiului, Harriman se ocupase de afaceri. Cu ajutorul prietenului său care era mâna dreaptă a președintelui, Harry Hopkins, Harriman devenise membru al administrației Roosevelt în primăvara lui 1941. Roosevelt avea nevoie de cineva cu experiență în afaceri ca să gestioneze Programul de împrumut și închiriere cu Marea Britanie. Harriman a mers la Londra devenind reprezentantul special al președintelui în Europa, având sarcina de a gestiona un program în valoare de un miliard de dolari menit să furnizeze provizii americane Marii Britanii și să o mențină pe aceasta pe linia de plutire în războiul împotriva Germaniei. În septembrie 1941 zburase de la Londra la Moscova ca să negocieze cu Stalin extinderea Programului de împrumut și închiriere și pentru Uniunea Sovietică, iar în octombrie 1943 Roosevelt îl numise pe Harriman ambasador al SUA la Moscova.

Roosevelt dorea ca Harriman să meargă la Moscova ca să-l asigure pe Stalin de bunăvoința americanilor, să întărească colaborarea militară în perioada premergătoare deschiderii celui de-al doilea front și, nu în ultimul rând, să negocieze cu el cu privire la viitorul Europei de Est, mai ales planurile sovietice legate de dobândirea de teritorii de la statele baltice, Polonia și România, în baza Pactului Ribbentrop-Molotov din 1939. Roosevelt dorea ca sovieticii să-și mai potolească ambițiile în schimbul unei viitoare cooperări cu Statele Unite și Marea Britanie. Era gata să-i

ofere lui Stalin dreptul de a negocia pe picior de egalitate cu puterile occidentale, să-i dea asigurări cu privire la accesul sovietic la porturile de la Marea Baltică prin acorduri internaționale și să-i ofere sprijin financiar și tehnic pentru reconstruirea Uniunii Sovietice devastate de război.[5]

Înainte de a părăsi Washingtonul, pentru a merge mai întâi la Londra și apoi la Moscova, Harriman primise asigurări din partea lui Roosevelt că acesta va păstra confidențialitatea cu privire la toate aspectele legate de relațiile americano-sovietice, inclusiv cel legat de cooperarea militară. Nu numai că i se îndeplinise dorința lui Harriman, ci acesta a fost lăsat să-și aleagă șeful misiunii militare. Generalul George Marshall, șeful de stat-major al Armatei SUA, a fost de acord să-l trimită la Moscova pe unul dintre cei doi propuși de Harriman, secretarul în vârstă de 47 de ani al Comitetului Șefilor de Stat-Major, generalul-maior John Russell Deane, care era foarte bine pregătit și respectat la Washington. Generalul Deane, Russ printre prieteni, se afla și el în avionul către Moscova alături de Harriman și de Hull. „Eram nerăbdător, plin de speranță și de încredere și fericit“, avea să scrie mai târziu Deane cu privire la ce simțise în timpul zborului. La fel ca Harriman, Deane credea că putea să se înțeleagă cu sovieticii. Se bucura să lase în urmă sarcinile de secretar la Washington și să preia controlul propriului comandament. De asemenea, se bucura că avea ocazia să lucreze cu Harriman, pe care îl respecta și îl admira.[6]

În vreme ce Harriman considera că principala sa sarcină la Moscova era aceea de a negocia o înțelegere postbelică în Europa, principalul obiectiv al lui Deane era coordonarea eforturilor sovieto-americane pentru a învinge Germania. Al doilea obiectiv – invadarea Franței – urma să aibă loc peste alte câteva luni, însă acum aveau ocazia de a începe imediat cooperarea cu sovieticii. Înainte de plecarea la Moscova, atât Harriman, cât și Deane fuseseră abordați de generalul Henry „Hap“ Arnold, comandantul Forțelor Aeriene Americane, după care participaseră alături de Forțele Aeriene Regale Britanice la bombardamente comune asupra Germaniei și asupra aliatelor europene ale acesteia. Piloții americani bombardau Germania de la ba-zele britanice și se întorceau apoi în Marea Britanie. Arnold dorea ca Harriman și Deane să-i convingă pe sovietici să le permită Forțelor Aeriene Americane să creeze baze pe teritoriul deținut de sovietici. Atunci bombardierele ar fi putut să zboare până departe, în spatele liniilor germane,

decolând din Marea Britanie și aterizând în Uniunea Sovietică, apoi zburând înapoi după câteva zile cu o nouă încărcătură de bombe, nu numai ca să distrugă obiectivele industriale germane din Europa de Est, ci și ca să le slăbească apărarea de pe Frontul de Est.

Părea o propunere cu avantaje pentru ambele părți. „Eu și Harriman", își amintea Deane, „eram încântați de atitudinea lui Arnold și ne-am dus în Rusia fiind siguri că simpla logică avea să ne ajute să-i îndeplinim dorințele." Se credea că înființând baze în partea sovietică a Frontului de Est s-ar fi pus bazele creării unor baze asemănătoare în Extremul Orient, unde comandanții americani se bazau nu numai pe participarea sovietică, ci și pe obținerea unor baze aeriene ca să efectueze bombardamente în interiorul Japoniei. Deane, care nu era pilot, dar care, ca secretar al Comitetului Șefilor de Stat-Major, avusese de-a face cu Arnold și cu Forțele Aeriene Americane din Europa, abia aștepta să se ocupe cu prioritate de propunerea pentru Moscova privind bazele aeriene. În drumul său din Statele Unite spre Orientul Mijlociu și apoi spre Uniunea Sovietică, se oprise la Londra ca să viziteze cartierul general al Forței Aeriene a Armatei a 8-a a SUA, care bombarda obiective germane din Europa. Se întâlnise acolo cu ofițerii de la comandă și adunase materiale cu privire la consecințele bombardamentelor în sistem navetă asupra Europei, precum și o listă cu ținte din Europa de Est la care piloții americani nu puteau să ajungă decât dacă li se permitea să aterizeze în Uniunea Sovietică. Cu o sarcină făcută parcă pentru el, Deane abia aștepta să-și înceapă misiunea la Moscova.[7]

Zborul cu Skymasterul de la Teheran la Moscova expri-ma dorința piloților americani și sovietici de a conlucra. La Teheran, sovieticii își plasaseră propriul operator de radio și propriul navigator în echipajul american ca să se asigure că avionul nu se va rătăci în spațiul aerian sovietic sau că nu va fi luat drept aparat inamic. Dar chiar dacă exista dorința de a colabora, șansa de a o face era cu adevărat redusă. Fiica ambasadorului Harriman, Kathleen, care îl însoțea în călătorie, îi scria surorii ei, Mary: „La scurt timp după ce ne-am început călătoria, am primit un bilețel politicos de la pilotul lui Hull… că au nevoie de prezența mea plăcută în față". Când Kathleen s-a dus în carlinga avionului, a remarcat că piloții americani se certau cu cei sovietici. Sovieticii insistau că trebuie să zboare la mare altitudine, în vreme

ce americanii refuzau să o facă, pentru că doctorii îi interziseseră lui Hull să zboare la peste 2 400 de metri înălțime. Problema era, după cum avea să-i scrie mai târziu Kathleen lui Mary, că „nici unul nu vorbea aceeași limbă“. Nici Kathleen nu vorbea, dar piloții americani tot au pus-o între ei și piloții sovietici. Prezența unei tinere a calmat spiritele de ambele părți.

Kathleen Harriman sau Kathy, după cum o strigau prietenii și rudele, venise cu tatăl său la Londra în mai 1941, lucrând mai întâi la Agenția Internațională de Știri și apoi la Newsweek. În vârstă de 26 de ani, iubitoare de cai, Kathy era înaltă și atletică. Zâmbetul său larg și personalitatea sa expansivă o făceau să aibă succes la bărbați. Spre deosebire de chinuitul secretar Hull, ea abia aștepta să-și înceapă aventura moscovită. Pe durata șederii sale la Moscova urma să învețe rusa și să devină mediatoare la ambasada americană, aplanând destule dispute dintre diplomații și ofițerii sovietici și americani, care aveau tendința de a fi mult mai rezervați în prezența unei femei. Își descoperise acest talent în cursul zborului spre Moscova. „Până am ajuns la Stalingrad au dispărut toate tensiunile și dificultățile și prin semne s-a încheiat Bătălia de la Stalingrad“, îi scria Kathy surorii ei. „Înainte de a ajunge la Moscova am devenit cu toții buni prieteni.“[8]

Sub privirile neîncrezătoare ale piloților americani, pilotul sovietic conducea Skymasterul spre destinație urmând râuri, căi ferate și șosele. Au zburat deasupra Kremlinului înainte de a ateriza pe Aeroportul Central din Moscova. „De la hu-bloul avionului“, avea să scrie mai târziu John Deane, „vedeam domurile Kremlinului înnegrite de culorile războiului, apa înspumată a râului Moscova, Piața Roșie, Biserica Sf. Vasile și baionetele strălucitoare ale gărzii de onoare care aștepta pe câmpul de sub noi ca să-l salute în numele Uniunii Sovietice pe marele nostru secretar de stat, Cordell Hull.“ După ce s-a învârtit deasupra aeroportului și a găsit culoarul de aterizare, Skymasterul a făcut ultima manevră. În sfârșit, lunga călătorie de la Washington la Moscova se încheiase.[9]

*

Veaceslav Molotov, delegații și însoțitorii lui, pe care Deane i-a găsit „vineți din cauza frigului care le intrase până în măduva oaselor“, au salutat delegația americană, în mod evident fericiți că nu mai trebuiau să aștepte în ger.

Molotov și Hull au trecut în revistă garda de onoare. Fanfara a intonat imnul sovietic, „Internaționala“, imnul mișcării socialiste europene. Versurile acestuia nu promiteau nimic bun pentru lumea capitalistă: „Vom distruge această lume a violenței / Din temelii și după aceea / Ne vom construi o nouă lume“, suna cântecul. Orchestra a cântat după aceea „The Star-Spangled Banner“ („Drapelul presărat cu stele“). Versurile sale „Noi credem în Dumnezeu“ nu au produs nici un fel de jenă diplomatică, pentru că nici unul dintre imnuri nu a fost cântat cu vocea. Deane a găsit interpretarea imnului american „excelentă, deși ușor diferită“.[10]

Pe pista de aterizare aștepta, ca să-i salute pe americani, și delegația britanică la discuțiile de la Moscova, condusă de ministrul de externe Anthony Eden. Era un eveniment solemn. După ce Molotov s-a dus la microfon ca să le ureze bun venit Aliaților, Hull și Eden i-au răspuns, la rândul lor, cu scurte mesaje de salut. Hull a spus că este „extrem de fericit să se afle în vizită la Moscova, capitala țării unite cu a mea printr-o cauză comună“. Mai târziu în aceeași zi, Hull, Eden și Molotov, fiecare însoțit de propria delegație, s-au întrunit în biroul lui Molotov de la Kremlin ca să clarifice care era cauza lor comună și cel mai bun mod de a o realiza. Au fost de acord să dea publicității un scurt comunicat în care să se menționeze numele demnitarilor americani și britanici care veniseră la Moscova, deși în presă nu s-a anunțat scopul vizitei.[11]

Existau motive întemeiate nu numai ca să se păstreze se-cretul, ținând cont de starea de război, ci și ca să existe o reținere în a comenta public posibilele efecte ale vizitei. Diplomații de marcă ai Aliaților veniseră la Moscova ca să ia parte la prima conferință ministerială privind ordinea mondială postbelică. Participanții la Conferința de la Moscova, după cum a ajuns să fie cunoscută ulterior întrunirea, aveau mari ambiții, însă nu se știa dacă viziunile de viitor prezentate de cele trei țări aliate aveau să coincidă.

În decurs de 12 zile, de pe 19 pe 30 octombrie, cei trei miniștri de externe aveau să discute despre înființarea Organizației Națiunilor Unite și despre o Comisie Consultativă Europeană care să se ocupe de țările și teritoriile eliberate din Europa. Aveau să discute despre eradicarea fascismului din Italia, restabilirea independenței Austriei și pedepsirea celor vinovați de crime de război. Era începutul unui proces îndelungat de căutare a unui limbaj comun pentru organizarea lumii postbelice. Îi aștepta un drum dificil, însă aveau mari speranțe.[12]

Cooperarea sovieto-americană intra într-o nouă epocă, iar Harriman și Deane credeau că va fi una luminoasă. La întâlnirea sa cu Molotov, din 21 octombrie, Harriman i-a spus comisarului sovietic pentru afaceri externe că venise acolo „ca prieten". Și-a exprimat speranța că într-o bună zi ei doi aveau să călătorească împreună cu avionul rapid al lui Harriman. Cum se apropiase foarte mult de Churchill în perioada petrecută la Londra, Harriman încerca acum să-și facă prieteni la Moscova și, mai ales, să-și creeze relații personale cu Molotov. În Occident funcționase atât în afaceri, cât și în politică invitarea unor prieteni din guvern să se bucure de averea familiei sale – tatăl lui Harriman fusese magnat al căilor ferate și era multimilionar – participând la cine, făcând echitație și dând ture cu mașini și avioane rapide. Harriman încerca să folosească același mod de abordare și la Moscova, oferindu-și prietenia și așteptând să primească în schimb prietenie.[13]

Nu după mult timp atât Averell, cât și Kathy Harriman începeau să se atașeze de țară și de oamenii ei. „Abia acum încep să îmi dau seama că bine cunoscutele comunicate rusești care se referă la eroism impersonal și la numere uriașe de morți, dispăruți și răniți reprezintă ceva foarte personal aici în materie de prieteni și rude", îi scria Kathy lui Mary pe 5 noiembrie. „Când analizezi cu atenție, în ciuda prelegerilor că Statul este pe primul loc, rusul continuă să fie o ființă umană și, destul de amuzant, guvernul îl tratează ca atare – și așa se explică focurile de artificii periodice atunci când se anunță o nouă victorie și împodobirea clădirilor bombardate."[14]

Echipa americană venise la Moscova plină de entuziasm și hotărâtă să transforme total relațiile sovieto-americane, incluzând nu numai summituri între liderii Marii Alianțe, ci și o cooperare militară directă între forțele

americane și cele sovietice. Generalul Deane, al cărui rol era acela de a dezvolta această cooperare, era la fel de dornic să reușească ca toți ceilalți. Credea că va putea să realizeze acest obiectiv pătrunzând dincolo de fațada statului comunist și ajungând la umanitatea pe care o aveau în comun.

Capitolul 2

Verdictul lui Stalin

Când l-a cunoscut pe Iosif Stalin la banchetul de închidere a Conferinței de la Moscova din seara zilei de 30 octombrie 1943, generalul Deane a rămas uimit de cât de scund era. A fost frapat și de părul gri-închis al dictatorului, dar mai ales de „expresia amabilă de pe chipul său foarte ridat și pământiu". Stalin purta o uniformă militară cu epoleți de mareșal al Uniunii Sovietice, rang militar ce îi fusese acordat în martie 1943 după victoria Armatei Roșii de la Stalingrad. S-a plimbat prin sală salutându-i pe invitații sovietici și pe membrii delegațiilor americană și britanică, în jur de 60, „cu capul ușor aplecat, rar ridicându-și privirea și fără să spună nimic".[1]

În seara aceea, Deane nu numai că a dat mâna cu mareșalul, ci a și băut cu el. La masa festivă, pe care generalul a considerat-o „nespus de frumoasă", Molotov a început un concurs de toasturi ridicând paharul în cinstea prieteniei britanico-americano-sovietice. Deane știa că acesta era doar începutul și s-a pregătit pentru o noapte de beție. La sosirea la Moscova, angajații ambasadei SUA le spuseseră lui și lui Harriman că singura modalitate de a-i face pe sovietici să-i respecte era să-i întreacă la băutură. Kathy Harriman, care participase la destule petreceri la Moscova, îi scria lui Mary: „Este greu să trișezi la toasturi, pentru că trebuie să dai paharul pe gât, iar picăturile de alcool care cad sunt, potrivit obiceiului rusesc, picături de ghinion pe care i-l dorești persoanei cu care bei".

Tatăl ei i-a făcut pe membrii echipei lui fericiți și mândri când, după câteva zile, la o recepție grandioasă organizată de Molotov cu ocazia Zilei Revoluției din Octombrie, a băut mai mult nu numai decât gazdele lui sovietice, ci și decât omologul său britanic, sir Archibald Clark Kerr. După spusele lui Kathy, Kerr „s-a ridicat cu oarecare greutate ca să țină un toast, a întins mâna ca să se sprijine de masă, dar a ratat-o și a căzut lat cu fața în jos la picioarele lui Molotov, trăgând peste el o mulțime de farfurii și pahare". A doua zi, cei doi Harriman s-au simțit foarte rău după beție – toasturile cu paharele până la fund se țineau cu votcă, nu cu vin. Însă cu o

seară înainte, îi făcuseră pe compatrioții lor să fie mândri de ei. „Toți americanii au fost încântați“, îi scria Kathy surorii ei.[2]

După ce se familiarizase cu aceste toasturi la primul banchet de la conferința la care participase, Deane știa că mai devreme sau mai târziu avea să-i vină și lui rândul să propună un toast. După cum își amintea mai târziu, și-a stors „creierii să găsească ceva frumos de spus“. Ridicându-se în picioare, s-a declarat onorat să fie șeful misiunii militare americane la Moscova, pe care o considera drept avangarda a milioane de americani care aveau să li se alăture în război aliaților sovietici. Sovieticii, care doreau un singur lucru de la conferință – promisiunea deschiderii celui de-al doilea front – au fost încântați să audă vorbele generalului american. Apoi Deane a făcut o glumă, toastând pentru ziua în care avangărzile britanice și americane aveau să se întâlnească cu avangarda Armatei Roșii pe străzile Berlinului. În mod ironic, întâlnirea de la Berlin anticipată de Deane avea să ducă la împărțirea orașului după câțiva ani, însă pentru moment nimeni nu vedea nimic problematic în unirea forțelor celor trei puteri.

Toastul a reprezentat un mare succes. Toată lumea și-a băut paharele până la fund, dar după aceea, spre uimirea lui Deane, toți au rămas în picioare. Și-a dat seama abia când cineva de lângă el l-a înghiontit și a întors capul. Lângă Deane se afla însuși Stalin, ținând un pahar în mână. După ce ascultase toastul, dictatorul sovietic își părăsise locul de la masă și trecuse prin spatele invitaților, fără ca Deane să-i observe silueta minusculă. Și-au băut împreună paharele până la fund. Deane bea votcă și probabil că Stalin își bea obișnuitul vin roșu, pe care îl dilua adesea cu apă. Era un truc vechi al lui Stalin să-și îmbete oaspeții și să-i asculte ce vorbesc, un truc pe care îl exersa mai mult pe membrii propriei echipe decât pe vizitatorii străini.[3]

*

Pentru Deane conferința se încheia triumfător. Toastul lui de la banchet „a cucerit audiența“, potrivit lui Hull. Era optimist și că avea să facă progrese

în privința principalei sale priorități de la Moscova – să obțină permisiunea pentru înființarea unei baze americane pe teritoriul deținut de sovietici.

De vreme ce lucrase la Washington la cartierul general al șefilor de stat-major, Deane era foarte conștient că operațiunile aeriene americano-britanice din Europa mergeau foarte prost. În toamna lui 1943, obiectivul de a doborî Luftwaffe ca să pregătească invazia Franței din 1944 era departe de a fi realizat. Luftwaffe era bine mersi, provocându-le daune tot mai mari avioanelor britanice și americane care bombardau ținte germane. Același lucru se întâmpla și cu sistemele germane antiaeriene, care nu puteau fi distruse.

În 1943, Forţele Aeriene Regale pierduseră 2 700 de bombardiere grele, care fuseseră fie doborâte, fie distruse. Numai bombardamentele asupra Berlinului, care au început în noiembrie 1943 și au continuat până în martie 1944, au dus la pierderea a 1 128 de avioane britanice. Și numărul pierderilor suferite de americani era uluitor. În cea de-a doua săptămână a lui octombrie 1943, luna sosirii lui Deane la Moscova, Forța Aeriană a Armatei a 8-a, care opera din Marea Britanie, pierduse 148 de bombardiere. Rata pierderilor în urma bombardamentului din 14 octombrie ajunsese la 20,7%, iar rata daunelor la 47,4%. Raidurile efectuate adânc în teritoriul german și neînsoțite de avioane de vânătoare deveneau extrem de costisitoare, iar avioanele de vânătoare precum Mustang P-51 nu puteau să ajungă până în Europa de Est, pentru că rezervoarele lor nu puteau să transporte suficient combustibil.

Hap Arnold credea că are o soluție pentru problema legată de Luftwaffe, și anume bombardamentele în sistem navetă. Bombardierele aveau să decoleze de la bazele aeriene din Marea Britanie și din Italia, să zboare pe deasupra teritoriilor ocupate de germani și, în loc să se întoarcă înainte de a ajunge la fabricile germane de avioane și la aerodromurile din Germania și Europa de Est, aveau să aterizeze la bazele din spatele liniilor sovietice. Pe lângă accesul la ținte altfel inaccesibile, bombardierele aveau să contribuie la împrăștierea avioanelor Luftwaffe, care acum ar fi trebuit să se lupte pe două fronturi. Sovieticii, care nu aveau avioane cu rază lungă de acțiune și nu-i hărțuiau pe germani dincolo de zona operațiunilor terestre, ar fi beneficiat și ei, întrucât bombardierele americane puteau atinge țintele

propuse de comandamentul sovietic. De aceea insistase Arnold ca bombardamentele în sistem navetă să devină una dintre principalele priorități ale lui Deane la Moscova.[4]

Deane a acceptat asta cu plăcere, dar la scurt timp de la începerea conferinței de la Moscova și-a dat seama că singura chestiune despre care doreau să discute sovieticii era al doilea front. Aceştia voiau să li se confirme promisiunile anterioare ale Aliaților, făcute mai întâi de Roosevelt lui Molotov în iunie 1942, de a debarca în Europa cât mai curând posibil. Deane și generalul-locotenent sir Hastings Ismay, consilierul militar al lui Churchill, au făcut tot posibilul să-i convingă pe sovietici că, într-adevăr, avea să se deschidă un al doilea front în 1944. Deane a profitat de reacția bună la prezentarea sa ca să abordeze subiectul care îl preocupa cel mai mult – înființarea de baze aeriene SUA în teritoriile deținute de sovietici. Era gata numaidecât să-și creeze și el „al doilea front".[5]

După cum își amintea mai târziu Deane, solicitarea, pe care a făcut-o din prima zi de conferință, „i-a lovit pe reprezentanții sovietici ca un trăsnet". Prin răspunsul său, Molotov trăgea de timp. Era de acord să analizeze propunerea, care cuprindea alte două solicitări din partea generalului Arnold: îmbunătățirea schimburilor de informații legate de vreme între forțele aeriene americane și cele sovietice și îmbunătățirea comunicațiilor aeriene dintre cele două țări. Deane își amintea că schimbul reprezentase prima lecție pe care a primit-o cu privire la demnitarii sovietici: „Nici un funcționar subordonat din Rusia nu poate să ia vreo decizie în chestiuni referitoare la străini fără să consulte o autoritate superioară și, de obicei, această autoritate este însuși Stalin".[6]

*

I-au trebuit două zile comisarului sovietic pe probleme exter-ne pentru a le putea spune participanților la conferință că este de acord cu propunerea. De fapt, îl speria ideea construirii unor baze occidentale pe teritoriul sovietic.

Teama față de prezența străină se poate constata în cultura rusă încă de la începutul secolului al XVII-lea, când detașamentele poloneze și de cazaci ucraineni au ocupat Moscova și au prădat cnezatul Moscovei, dar existau și exemple mai recente. Modul de gândire al conducătorilor sovietici provenea din experiența avută în timpul Revoluției și al Războiului Civil, trupe străine debarcând în 1918, inclusiv corpuri expediționare britanice, franceze și americane, în Murmansk (la Marea Barents), în Odessa (la Marea Neagră), în Baku (în centrul câmpurilor petrolifere caspice) și la Vladivostok (în Extremul Orient) ca să sprijine forțele antibolșevice. Acestea aveau să se retragă abia în 1920. Și, ceea ce crea tensiuni și mai mari, intervenția americană avusese loc sub conducerea secretarului adjunct al forțelor navale Delano Roosevelt (1913–1920), în timp ce demersul britanic fusese condus de nimeni altul decât Winston Churchill, ministrul armamentului (1917–1919) și secretar de stat pentru război (1919–1921).

„Îi știam pe toți capitaliștii, însă Churchill era cel mai puternic, cel mai deștept din dintre ei. Bineînțeles că era sută la sută imperialist“, își amintea Molotov, care îi organizase la Odessa pe bolșevicii din Ucraina în 1918–1920 împotriva numeroșilor dușmani de acolo, inclusiv a corpurilor expediționare franceze. Amintindu-și mai departe de comportamentul imperialist al lui Churchill, Molotov îi povestea unui reporter în anii 1970 cum acesta le spusese: „Lăsați-ne să ne facem aerodrom la Murmansk, pentru că sunteți într-o situație delicată“. „Da“, am spus noi, „trecem printr-o perioadă grea, așa că trimiteți aceste efective pe front. O să păzim chiar noi Murmanskul.“ „După aceea a bătut în retragere.“ Molotov își amintea de oferta americanilor de a înființa baze aeriene în Extremul Orient ca fiind nici mai mult, nici mai puțin decât acapararea teritoriilor de către Roosevelt: „Dorea să ocupe anumite părți din Uniunea Sovietică în loc să lupte. După aceea nu ar fi fost prea ușor să-i scoatem de-acolo.“[7]

Acum, în octombrie 1943, Stalin și Molotov trebuiau să hotărască ce să facă cu noua solicitare a americanilor privind bazele aeriene. Armata Roșie începuse să traverseze Niprul, făcând poziția sovietică mai sigură decât oricând. Însă conducerea sovietică voia câteva lucruri de la Aliații occidentali și și-a prezentat lista de doleanțe pe parcursul conferinței: crearea unui al doilea front, intrarea Turciei în război împotriva Germaniei pentru a îndepărta diviziile germane de pe frontul sovietic și permisiunea

obținută din partea Suediei de înființare a unor baze aeriene sovietice pe teritoriul ei. S-au hotărât să păstreze chestiunea bazelor aeriene aliate în joc, folosindu-le drept monedă de schimb ca să obțină ce doreau cu adevărat de la americani.

Pe 21 octombrie 1943, la două zile după propunerea lui Deane, Molotov le-a spus delegaților americani că guvernul sovietic „a aprobat în principiu“ solicitarea de înființare a unor baze aeriene americane în Uniunea Sovietică, precum și propunerile de a îmbunătăți schimbul de informații privind vremea și traficul aerian. Secretarul Hull i-a mulțumit lui Molotov și, considerând că încheiase cu această problemă, l-a lăsat pe Deane să discute despre amănunte cu omologii săi din Statul-Major General al Armatei Roșii. „Eu, bineînțeles, eram în culmea fericirii – eram de mai puțin de o săptămână în Uniunea Sovietică și realizasem deja trei obiective foarte importante“, își amintea Deane. „Ce mândri aveau să fie de mine șefii statelor-majore!“[8]

Pe 26 octombrie, ca urmare a cererii lui Deane, Washingtonul i-a telegrafiat amănunte legate de baze. „Estimăm că avem nevoie de aproximativ zece baze, amplasate astfel încât să faciliteze cât mai bine naveta pe care o vor face bombardierele grele care vor ataca obiectivele necesare de la Uncle King [Regatul Unit] și din Italia și care să fie bine amplasate pentru bombardarea țintelor necesare înainte de întoarcerea la Uncle King și în Italia.“ Șefii statelor-majore doreau ca sovieticii să le pună la dispoziție combustibil, muniție, bombe și locuințe, astfel încât personalul SUA (având nume de cod „Uncle Sugar“) de la baze să fie cât mai redus numeric cu putință. Șefii statelor-majore erau puși pe treabă și credeau că le surâde deja norocul.[9]

Încurajat fiind de răspunsul primit de la Molotov, Deane s-a apucat și el serios de lucru. „Nu am plecat de lângă telefon cu zilele și, când o făceam, la întoarcere întrebam imediat dacă mă sunase vreun ofițer [sovietic] de stat-major ca să stabilim detaliile bombardamentelor în sistem navetă“, își amintea el. Nu l-a sunat nimeni și nici nu l-a căutat. Atunci și-a dat seama Deane, după cum avea să scrie mai târziu, că „aprobarea în principiu“ nu însemna pentru sovietici „absolut nimic“. S-a hotărât să se ocupe personal de problemă și a insistat să se consemneze solicitarea sa și acordul „de

principiu“ al lui Molotov în ultimul proces-verbal al conferinței. Molotov a refuzat, declarând că nu se discutase propunerea la conferință și astfel nu avea ce să caute în procesul-verbal. Deane a insistat să se menționeze în procesul-verbal discuția referitoare la baze. În zadar. Sovieticii refuzau să coopereze.[10]

*

În cele din urmă s-a înregistrat un progres major pe 29 no-iembrie 1943, la Teheran, când Roosevelt a pus problema bazelor aeriene cu ocazia întâlnirii cu Stalin și dictatorul sovietic a promis să analizeze problema. Pe 26 decembrie, Molotov i-a dat lui Harriman un memorandum în care preciza că guvernul sovietic nu se opune propunerii americanilor de a înființa baze aeriene americane și că, în continuare, comandamentul Forțelor Aeriene Sovietice avea să primească ordinul de a demara consultări preliminare cu reprezentanții americani. Harriman și Deane nutreau un optimism precaut. „Deși aceste acorduri abordează doar în mod superficial proiectele pe care le-am propus guvernului sovietic și deși acestea sunt încă în fază de discuții, simt că reprezintă un semn al schimbării de atitudine și că vor deschide drumul către mai multe acțiuni de colaborare“, le scria Deane într-o telegramă șefilor state-lor-majore pe 27 decembrie.[11]

Deși se deschidea ușa, balamalele erau ruginite. La Washington, generalul Arnold își pierdea speranța că își va vedea vreodată bombardierele pe pământ sovietic. Pe 29 ianuarie, la o lună după întâlnirea lui Harriman cu Molotov, i-a transmis o telegramă lui John Deane de la generalul Carl Andrew Spaatz, comandantul Forței Aeriene a Armatei a 8-a și al Forțelor Aeriene Strategice ale Statelor Unite (United States Strategic Air Forces, USSTAF) în Europa, care se afla la baza din Anglia. În telegramă, care îi era adresată lui Arnold, se punea problema bombardamentelor în sistem navetă, propunând să se înceapă cu 120 de bombardiere. Mai important era faptul că Spaatz scria că bombardamentele în sistem navetă puteau să înceapă și fără înființarea bazelor aeriene americane (o renunțare clară la

poziția anterioară a americanilor), pentru că se putea trimite personal american la bazele sovietice deja existente cu sarcina de a-i ajuta pe tehnicienii sovietici. Se pare că Arnold, care îi transmisese telegrama lui Deane, încă mai dorea să obțină drepturi de aterizare în URSS, însă nu mai insista în privința bazelor.[12]

Telegrama l-a impulsionat pe Harriman să treacă la treabă. Pe 30 ianuarie a solicitat o întâlnire cu Stalin ca să discute despre cererea lui Roosevelt privind bazele aeriene. Atunci ceva s-a întâmplat în aparatul secret de la Kremlin și Harriman a fost invitat în biroul lui Stalin ca să discute despre bazele aeriene pe care Arnold nu mai spera să le obțină. Întâlnirea a avut loc la ora 16:00 în după-amiaza zilei de 2 februarie, în prezența lui Molotov. Potrivit memorandului american privind conversația, Harriman a început prin a se referi la solicitarea lui Roosevelt și a continuat pledând în favoarea bombardamentelor în sistem navetă, care le-ar fi permis Aliaților să „pătrundă mai adânc în Germania“. După ce l-a ascultat pe Harriman, Stalin și-a dat personal acordul pentru proiect. I-a spus ambasadorului că guvernul sovietic „este de acord“ cu propunerea, o îmbunătățire clară față de formulările lui Molotov, „aprobat în principiu“ și „nu mă opun“. Stalin a propus ca operațiunile să înceapă cu 150–200 de avioane. A oferit două aerodromuri pe care puteau să aterizeze avioanele de recunoaștere și a propus ca sovieticii să le pună la dispoziție trei baze aeriene pentru bombardiere în sectorul de nord al Frontului de Răsărit și încă trei în sectorul de sud.[13]

Lui Harriman și lui Deane nu le venea să creadă ce se întâmplase. Când Spaatz și Arnold renunțaseră deja la ideea de a obține baze sovietice, Stalin se răzgândise pe neașteptate și acordase tot sprijinul operațiunii. „N-am să uit niciodată exaltarea noastră din seara în care Harriman, după întâlnirea lui cu Stalin, a trecut pe la mine ca să-mi dea vestea cea bună“, își amintea mai târziu Deane. Le-a trimis o telegramă șefilor statelor-majore. „Mareșalul Stalin l-a anunțat în seara asta pe ambasador că este de acord cu proiectul bombardamentelor în sistem navetă“, își începea el telegrama, după care menționa amănuntele următoarei faze a operațiunii, inclusiv obținerea unor vize sovietice pentru intrarea în țară a ofițerilor care urmau să fie trimiși imediat de la Londra la Moscova. Vestea a făcut senzație la Washington. Generalul Arnold i-a transmis lui Deane și felicitările din

partea lui George C. Marshall – șeful statului-major al armatei americane. „Este evident că felicitările sunt pentru modul calm și priceput în care v-ați ocupat de negocieri“, scria în telegramă. Harriman a primit felicitări și de la Casa Albă.[14]

Nimeni nu știa ce anume sau cine îl determinase până la urmă pe Stalin să cedeze în chestiunea bazelor și să-și depășească temerile legate de o intervenție externă. S-a convins în cele din urmă că americanii intenționau cu adevărat să deschidă un al doilea front sau spera să obțină asta oferindu-le ce își doreau? Pentru americanii de la Moscova nu mai avea nici o importanță. „Cine spunea că rușii nu sunt cooperanți? Cine spunea că nu putem să colaborăm?“, scria Deane, aducându-și aminte de atmosfera jubilantă din acea perioadă de la reședința ambasadorului SUA de la Moscova, numită Casa Spaso. „Nu era nevoie decât de o abordare francă, de înțelegere și de perseverență, ceea ce am făcut eu și Averell.“ Optimismul lui Deane părea, în sfârșit, justificat. Americanii și sovieticii aveau să colaboreze, nu numai coordonându-și luptele pe fronturi diferite, ci organizând și executând împreună operațiuni menite „să-i facă pe germani să simtă mai puternic loviturile Aliaților“, după cum îi spusese Stalin lui Harriman la întâlnirea lor. Viitorul părea din nou promițător.[15]

Capitolul 3

Începuturile proiectului Frantic

Stalin și-a respectat promisiunea. La trei zile după ce Harriman a primit aprobarea ca Forțele Aeriene ale SUA să folosească bazele sovietice, Molotov a convocat o ședință cu toți comandanții Forțelor Aeriene Sovietice, la care i-a invitat și pe Harriman și pe Deane. Ședința a avut loc pe 5 februarie 1944. Comandanții sovietici erau reprezentați de mareșalul-șef al aerului Aleksandr Novikov, pe care Deane îl numea „generalul Arnold al Forțelor Aeriene Roșii“, și de șeful direcției care se ocupa de înființarea noilor unități ale Forțelor Aeriene, generalul-colonel Aleksei Nikitin.

Novikov și Nikitin, care erau născuți în același an, în 1900, făceau parte din noua serie de aviatori sovietici care condu-ceau Forțele Aeriene ale Armatei Roșii după înfrângerile de-zastruoase provocate de Luftwaffe la începutul războiului germano-sovietic. Pe atunci, în primele săptămâni ale Operațiunii Barbarossa, sovieticii își pierduseră aproape jumătate din avioane – circa 4 000 din cele 9 500. Multe fuseseră bombardate pe aerodromuri înainte de a participa la luptă. Numit în anul următor la conducerea Forțelor Aeriene, Novikov, cu ajutorul lui Nikitin, le-a reorganizat și, cu ajutorul avioanelor Aircobra, Douglas și a altor aeronave furnizate de Statele Unite prin Programul de împrumut și închiriere, le-a transformat într-o mașinărie de luptă eficientă. Rușii încă nu acceptau și nici nu încercau să stăpânească elementele de bază ale bombardamentelor în sistem navetă, însă piloții lor de pe avioanele de vânătoare și de pe bombardiere făceau o treabă excepțională ajutând la operațiunile din linia întâi ale Armatei Roșii, unde puseseră mai întâi în dificultate și apoi, până în 1943, depășiseră Luftwaffe în controlarea spațiului aerian.[1]

Cei doi comandanți ai Forțelor Aeriene Sovietice, spre deosebire de șefii lor politici, abia așteptau să colaboreze cu americanii. În telegrama pe care a trimis-o la Washington în seara aceea, Deane i-a informat pe generalii Arnold și Spaatz: „S-a convenit ca reprezentanții noștri să vină cât mai repede și li s-a dat voie să vină pe ruta directă din Regatul Unit la

Moscova“. Mingea era acum în terenul americanilor, mai ales cea a generalului Carl Andrew Spaatz, în vârstă de 53 de ani, care pe atunci prelua comanda tuturor Forțelor Aeriene Strategice Americane din Europa, inclusiv a Forței a 8-a Aeriene din Marea Britanie, pe care o comandase anterior, și a Forței a 15-a Aeriene din Italia. Ambele urmau să ia parte la operațiunile de bombardare în sistem navetă dacă, într-adevăr, aveau să se creeze baze pe teritoriul sovietic. Spaatz nu avea nevoie să i se reamintească asta. Pe 6 februarie, la o zi după întâlnirea lui Deane cu comandanții Forțelor Aeriene Sovietice, Spaatz l-a numit pe colonelul John S. Griffith ca ofițer comandant al proiectului de bombardare în sistem navetă, care avea nume de cod „Baseball“. Americanii se pregăteau să înceapă jocul preferat, angajându-se în așa-zisul sport național. Ei urmau să înceapă să marcheze; sovieticii trebuiau să pună la dispoziție bazele.[2]

Însă trebuiau să se grăbească pentru ca bazele să fie gata înainte de invazia Aliaților din Europa. Era o misiune foarte amplă, care necesita multă organizare, înființarea unor unități complet noi ale Forțelor Aeriene care să conducă bazele, precum și aducerea a sute de oameni și sute de mii de tone de echipamente, provizii și muniție pe teritoriul sovietic. Deane și piloții americani trebuiau să lucreze contracronometru. Traseele care trebuiau parcurse se transformau într-o cursă cu obstacole, sovieticii creând obstacolele, și toată lumea se întreba dacă echipa americană va reuși să se încadreze în timp.

*

Maiorul Albert Lepawsky, urbanist și fost profesor universitar din Chicago, care fusese repartizat în echipa de planificare a noii operațiuni, a folosit terminologia din baseball pentru a-și formula obiectivele generale. După părerea lui, scopul acestui joc era să convingă echipa-gazdă cât de bine joacă echipa-oaspete, transmițând un fel de provocare echipei-gazdă să-i lase să joace pe toate terenurile. Lepawsky se gândea la înființarea unor baze americane nu numai în vestul URSS-ului, ci și în Extremul Orient, unde aveau să fie folosite la invadarea insulelor japoneze.

Acestea erau planuri pentru viitor. Obiectivul imediat al operațiunilor de tip navetă era acela de a ajuta Forțele Aeriene ale SUA să învingă Luftwaffe înainte de invazia Aliaților din Europa. Astfel, aerodromurile germane, fabricile de avioane și rafinăriile de petrol germane aflate în Europa de Est, care furnizau avioanelor puținul combustibil reprezentau principalele obiective ale operațiunii. Scopul secundar era de a ține Luftwaffe departe de Europa Occidentală prin deschiderea acelui al doilea front în răsărit – o sarcină dificilă, pentru că forțele aeriene strategice sovietice erau încă la început de drum, iar comandanții sovietici nu credeau încă în avantajele bombardamentelor în sistem navetă.[3]

Colonelul John Griffith, comandantul noii operațiuni de bombardamente în sistem navetă, părea candidatul ideal la conducerea unui proiect care implica Uniunea Sovietică. Născut în Seattle, devenise un as al aviației pe când fusese în corpul expediționar britanic în timpul Primului Război Mondial. Făcând parte din Forțele Aeriene Regale Britanice, a fost trimis în nordul Rusiei în toiul Revoluției Bolșevice și al Războiului Civil. Pe atunci lupta împotriva bolșevicilor. Acum i se cerea să lupte de partea lor. Lăsându-și la o parte simpatiile și antipatiile politice, Griffith era, în primul rând, un ofițer foarte eficient. În zece zile de la numirea sa, Griffith și ofițerii lui au reușit să întocmească un plan amănunțit de începere a bombardamentelor în sistem navetă, care includea patru misiuni pe lună, fiecare efectuată de 200 de bombardiere americane.

Până la 28 februarie, după o călătorie cu avionul care a durat o săptămână, cu oprire în Cairo și Teheran, Griffith se afla la Moscova, alături de Aleksei Nikitin, discutând despre amănuntele operațiunii. Deane, care l-a însoțit pe Griffith în biroul lui Nikitin, a cerut aerodromuri cât mai aproape de centrul liniei frontului și situate cât mai la vest – cu cât aveau de traversat mai puțin bombardierele care decolau din Marea Britanie și Italia, cu atât mai bine. Nikitin nu prea voia să le ofere baze aproape de linia frontului sovietic, sugerând că multe dintre ele fuseseră distruse. Le-a oferit în schimb baze în centrul Ucrainei, în sectorul de sud al frontului sovietic și destul de departe de linia frontului.[4] Deane a considerat că nu are de ales, așadar a acceptat oferta. A propus o verificare a aerodromurilor chiar a doua zi. Potrivit consemnării conversației de către americani, Nikitin promisese „să se apuce de pregătiri“. Începutul era promițător.

Colonelul Griffith și echipa lui se pregătiseră de zbor. Însă, a doua zi, generalul Nikitin nu a dat nici un semn de viață, nici în a treia zi și nici în a patra. Griffith devenea din ce în ce mai nerăbdător. Îi dăduseră un termen de trei săptămâni ca să pregătească începerea bombardamentelor în sistem navetă. Îi luase o săptămână ca să ajungă la Moscova, iar în cursul primei săptămâni petrecute acolo nu reușise decât să organizeze o ședință cu comandanții Forțelor Aeriene ale Armatei Roșii. Deane încerca să-i liniștească pe Griffith și pe colonelul Alfred Kessler, al doilea în grad după el, care era la fel de nerăbdător. „Se obișnuiseră să lucreze cu britanicii, care cel puțin erau abordabili“, își amintea Deane în memoriile sale. „Nu-și purtau vărsa năduful pe ruși – dar și-l puteau vărsa pe mine. Petreceam cea mai mare parte din timp încercând să calmez spiritele.“[5]

A durat mai mult de două săptămâni până au ajuns Griffith și Kessler să vadă bazele propuse, deoarece zborul lor fusese autorizat abia pe 31 martie. De la Moscova au zburat spre sud, în centrul Ucrainei. Acolo, pe malul stâng al râului Nipru, pe teritoriul fostului Hetmanat, statul cazac din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, erau trei orașe căzăcești vechi: Poltava, cunoscut după Bătălia de la Poltava (1709), Mirgorod, orașul natal al scriitorului Nikolai Gogol (Mikola Hohol, în ucraineană) și Piriatin. Toate trei aveau aeroporturi construite de sovietici înainte de război și folosite de germani în timpul ocupației din perioada 1941–1943. Acum aerodromurile respective erau oferite americanilor.

La Poltava, germanii deterioraseră sau distruseseră toate clădirile, cu excepția unei cazărmi. Nu exista nici un „sistem de alimentare cu apă, de canalizare sau de curent electric“, le scria Griffith comandanților săi din Anglia. Pista de ciment nu putea fi extinsă din cauza construcțiilor existente, însă era suficient spațiu pentru a se construi o nouă pistă cu ajutorul unor suporturi de metal. Linia deviată care ducea la calea ferată principală fusese distrusă de germani, însă oaspeții americani erau de părere că putea fi refăcută. La Mirgorod, o altă bază, aflată la o distanță de 80 de kilometri nord-vest de Poltava, nu mai rămăsese nici o clădire, ceea ce însemna că pista deja existentă putea fi prelungită oricât doreau. Piriatin, la o distanță de 80 de kilometri de Mirgorod, nu avea nici clădiri și nici pistă de ciment, așa că grupul de americani nu a putut să aterizeze. Nici una dintre baze nu prea i-a încântat pe americani. Griffith credea că sovieticii fie

nu puteau, fie nu voiau să le dea altceva, sau ceva mai bun, și că trebuiau să se mulțumească cu ce primiseră.[6]

Când colonelul Griffith a vizitat aerodromurile de la Poltava și Mirgorod și a recomandat să se accepte bazele, erau ultimele sale zile în funcția de comandant al proiectului Baseball de bombardare în sistem navetă, redenumit de-acum „Frantic“. Ofițerii care îi dăduseră proiectului această nouă denumire se gândiseră la panica și la suferința pe care aveau să le provoace germanilor bombardamentele în sistem nave-tă. Însă numele reflecta cu precizie și starea de spirit a lui Griffith, ținând cont de nesfârșitele greutăți pe care i le făceau gazdele lui sovietice. Îl înnebuneau eternele întârzieri pentru obținerea permisiunii de a vizita aerodromurile, pentru trimiterea echipamentelor sau primirea unor răspunsuri la niște simple întrebări. Pe lângă asta, sovieticii făceau tot posibilul să controleze cu totul mișcările americanilor. Avionul personal al lui Griffith, un Douglas C-47 Skytrain, putea fi pilotat până la Teheran și înapoi numai de un pilot sovietic. Autoritățile mai doreau ca piloții și radiooperatorii sovietici să însoțească toate avioanele americane și insistau ca propriul echipaj să piloteze avionul sanitar american.

Deane era hotărât să-și mențină aproape cu orice preț relațiile pașnice cu comandanții sovietici. „Colonelul Griffith crede că operațiunile în condițiile menționate mai sus vor fi foarte restricționate și că se cuvine să vă aduc la cunoștință aceste aspecte“, scria Deane într-o telegramă către Londra și Washington. „Oricum, nu cred că ar trebui să facem mare caz din asta în momentul de față, ci ar fi în folosul nostru să încercăm, pe termen lung, să înlăturăm treptat aceste restricții.“ Era clar că Deane și Griffith nu erau pe aceeași lungime de undă, iar Griffith a dorit să aducă această dispută cu comandantul său la cunoștința superiorilor. Deane, la rândul lui, credea că Griffith, care sprijinise forțele antibolșevice în lupta împotriva Armatei Roșii în timpul Revoluției, nu avea atitudinea cuvenită și trebuia înlocuit dacă se dorea reușita proiectului. Griffith trebuia să plece, prima victimă a dorinței lui Deane și a comandantului Forțelor Armate de a-i face fericiți pe sovietici și de a păstra perspectivele proiectului Frantic. La începutul lui aprilie, Deane i-a anunțat pe sovietici că colonelul urma să fie transferat în Statele Unite.[7]

Colonelul Kessler i-a luat locul lui Griffith pe 8 aprilie. La fel ca și comandantul lui, Kessler a fost surprins la început de ritmul lent al negocierilor cu sovieticii, însă a venit cu o nouă abordare a problemei. În 1943, Kessler își petrecuse trei săptămâni în Uniunea Sovietică ca membru al delegației SUA conduse de Donald M. Nelson, președintele Comitetului pentru Producția de Război din SUA. Absolvent al Academiei West Point și al Institutului de Tehnologie din Massachusetts, unde obținuse licența în inginerie aeronautică, Kessler fusese impresionat de producția militară sovietică și de sovietici, în general. Din acest motiv, Deane s-a simțit mult mai bine să colaboreze cu Kessler decât cu Griffith și nici măcar nu a pomenit numele lui Griffith în memoriile sale despre mandatul de la Moscova.[8]

Pe 1 aprilie 1944, după obișnuitele întârzieri provocate de partea sovietică, Kessler și câțiva aghiotanți, precum și aproape 1 350 de kilograme de bagaje, inclusiv echipamentele necesare pentru începerea lucrărilor, au fost transportați la Poltava cu un avion sovietic. Deane putea, în sfârșit, să sărbătorească o mică victorie. În ziua în care Kessler a părăsit Moscova îndreptându-se spre Poltava, Deane le-a scris într-o telegramă lui Spaatz, la Londra, și lui Arnold, aflat la Washington: „Kessler și restul personalului său s-au mutat azi la Poltava“. A cerut promovarea rapidă a lui Kessler de la colonel la general de brigadă. Deane, ca de obicei, se grăbea; bazele urmau să fie gata înainte să ajungă cea mai mare parte a contingentului american în stepele ucrainene. Și se apucaseră deja de treabă – patru eșaloane de militari americani, peste 1 200 de piloți cu totul.[9]

Coloneii Griffith și Kessler, care zburaseră la Moscova în februarie 1944 împreună cu câțiva ofițeri, constituiau primul eșalon al echipei de intervenție Frantic. Al doilea și al treilea eșalon au fost mai mari, dar cuprindeau zeci, nu sute de ofițeri și soldați, și de aceea au putut fi aduși cu avionul la Poltava de la Teheran. Cel de-al patrulea – și cel mai mare – eșalon cuprindea 67 de ofițeri, patru ofițeri subalterni și 680 de soldați – mai bine de jumătate din contingentul SUA în URSS, limitat de sovietici după lungi negocieri la 1 200 de oameni. Au călătorit pe mare, au traversat deșerturi, munți și stepe, întreaga călătorie durând aproape două luni.

*

Al patrulea eșalon începuse să se adune la Camp Jefferson Hall (AAF 59), din apropierea orașului Stone, din Staffordshire, între Birmingham și Manchester, la începutul lui martie 1944. Era format din tehnicieni de aviație și personal terestru care fuseseră selectați din cadrul Forței a 8-a Aeriene a generalului Spaatz. Au fost aleși individual, nu ca membri ai unor unități deja existente, ceea ce a dus la formarea unor grupuri pestrițe și uneori nu foarte potrivite – comandanții au profitat imediat de ocazie ca să-i excludă pe cei considerați perturbatori și inadaptați. Însă ofițerii care s-au ocupat de selecție s-au străduit să se asigure că aceia care fuseseră aleși aveau experiență în specializările lor și o stare de sănătate destul de bună. Cei fără experiență sau diagnosticați cu boli venerice (destul de frecvente), hernii sau dantură stricată au fost excluși.[10]

Cei selectați pentru misiune habar n-aveau unde vor merge și în ce scop. Destinația era secretă până treceau granița so-vietică. Pe 25 martie, eșalonul s-a îmbarcat într-un tren și a călătorit până la Liverpool pentru a urca la bordul vaporului britanic HMT (pentru transportul militarilor) Alcatrana. Vaporul, având-i la bord pe pasagerii Forțelor Armate ale SUA, s-a îndreptat mai întâi de la Liverpool spre Clyde, în apele teritoriale britanice protejate de Oceanul Atlantic și de submarinele germane de peninsula Kintyre. Vaporul a așteptat acolo și alte vase ca să formeze un convoi și să se îndrepte spre Gibraltar.

În seara zilei de 12 aprilie, după ce a trecut de-a lungul coastei nord-africane și aruncând la un moment dat grenade antisubmarin ca să lovească niște submarine germane, Alcatrana a aruncat ancora la Port Said, în Egipt. Oamenii din cel de-al patrulea eșalon au debarcat, și-au strâns bagajele și proviziile și s-au dus la Camp Huckstep, o bază militară a Aliaților, aflată la o distanță de aproximativ 13 kilometri de Cairo, al cărei nume provenea de la un soldat ucis într-un accident aviatic din Africa de Nord, în 1943. Aveau să stea acolo două săptămâni, pregătindu-se pentru restul călătoriei, în urma căreia li se spusese că vor ajunge la Teheran, relaxându-se și întovărășindu-se cu cei de la Crucea Roșie americană. În jurnalul unității s-a consemnat că

Forțele Aeriene „i-au dus pe toți să vadă piramidele, Sfinxul, măștile și alte ruine ale civilizației antice egiptene“.

Palmer Myhra, un operator radar și radio în vârstă de 22 de ani din Wisconsin, își amintea că fusese o mare realizare să se cațăre pe ele. Piramidele erau făcute din blocuri de piatră înalte de peste un metru și puteai foarte ușor să aluneci și să te rostogolești mai bine de 100 de trepte până la bază. De fapt, după cum au aflat americanii, cu câteva zile înainte, un soldat britanic căzuse și murise. Cu toate acestea, Myhra își amintea și de „senzația de mândrie când am ajuns, în sfârșit, în vârf. Vedeam de acolo aproape toată delta Nilului.“[11]

În după-amiaza zilei de 23 aprilie, primul dintre cele două detașamente din eșalonul al patrulea a urcat în tren pornind în călătoria de la Cairo la Haifa. Le-a luat 36 de ore să străbată distanța de mai puțin de 283 de kilometri. De la Haifa au fost duși cu camioanele. În timp ce călătoria pe mare fusese periculoasă și călătoria cu trenul, incomodă, drumul cu camioanele prin deșerturi și munți a fost și una, și alta. Trebuiau să străbată circa 885 de kilometri de teren accidentat de la Haifa la Bagdad, prima parte lungă a călătoriei până la Teheran. În unele zone au făcut în medie mai puțin de circa 26 de kilometri pe oră, „fiind împiedicați să se deplaseze mai repede de drumurile de munte și de pantele abrupte“, scria căpitanul Charles N. Manning, care se ocupa de completarea jurnalului de călătorie. Însă principala problemă era lipsa apei. Oamenii „aveau voie să scoată apă o singură dată la fiecare oprire“, scria în jurnal. Dacă aveau puțină apă de băut, nu aveau deloc apă de spălat. Au ajuns într-un final la Bagdad, pe 1 mai, și au fost lăsați să se spele și să se odihnească două zile.

În dimineața zilei de 3 mai au pornit din nou la drum, de data aceasta cu camioanele la Hamadan, la sud-vest de Teheran, alți circa 600 de kilometri de teren accidentat. Au ajuns în după-amiaza zilei de 5 mai. Pentru 47 de soldați și șase ofi-țeri aceasta s-a dovedit a fi ultima oprire a călătoriei lor. Sovieticii insistaseră, după cum am spus, cu privire la limita exactă de 1 200 de americani la bazele din zona Poltava și cei 53 erau în plus. Aceștia au fost transferați la comandamentul din Golful Persic, fără să știe ce urmau să piardă. Restul trupelor, circa 650 de persoane, tot nu știau încotro merg. Prezența unor vorbitori de rusă printre ei sugera că destinația lor era Rusia,

însă printre ei se aflau și unii care vorbeau chineză. Majoritatea bănuiau că urmau să întărească trupele americane din China și să construiască acolo baze aeriene ca să lupte împotriva japonezilor.

Ofițerii și soldații celui de-al patrulea eșalon (cei din urmă erau tot mai des numiți GI, de la „Government Issue" – furnizat de stat –, fie că serveau în armata terestră sau în aviație) și-au aflat destinația abia pe 10 mai, când au pătruns în zona Iranului de nord, controlată de sovietici. Unii au văzut steaua mare și roșie pe care o vopsiseră sovieticii pe o clădire aflată la granița zonei lor și au crezut că e o benzinărie Texaco. Le-a luat ceva timp să-și dea seama că pătrund în zona sovietică. Pe 11 mai au ajuns la Tabriz, principalul oraș din Azerbaidjanul iranian. Acolo îi aștepta un tren sovietic care urma să-i preia. După un drum lung și chinuitor, călătorii s-au spălat și au mâncat înainte de plecarea de la ora 20:30 din seara zilei de 11 mai. Mulți și-au amintit ultima parte a călătoriei lor ca fiind cea mai plăcută. Vagoanele erau confortabile, nu erau supraaglomerate și aveau mâncare și băutură din belșug.[12]

*

Chiar și căpitanul Manning s-a relaxat, după ce umpluse pagini întregi descriind greutățile anterioare ale călătoriei. Mențiunea referitoare la ultimele cinci zile de călătorie, de la Tabriz la Poltava, abia umpluse jumătate de pagină din jurnalul lui. Acea ultimă parte a călătoriei a fost consemnată de sovietici, majoritatea comandanți și interpreți, care au depus rapoarte de-taliate la unitatea de contrainformații militare a Armatei Roșii.

Mulți ofițeri sovietici au fost cu adevărat impresionați să vadă prima dată în viața lor niște americani. Au remarcat cu invidie cât de bine echipați și dotați erau americanii: fiecare ofițer sau soldat avea câte un bagaj care cântărea în jur de 36 de kilograme și una sau două valize cu articole personale – un lux nemaiîntâlnit la sovietici. Sovieticii au fost surprinși și de spiritul democratic al relațiilor dintre ofițerii americani și soldați. „Disciplina pe care o afișează nu este cu totul satisfăcătoare; nu prea vezi

saluturi și subordonare față de superiori. Soldatul american vorbește cu un ofițer cu mâinile în buzunar, cu țigara între dinți și așa mai departe“, scria plin de uimire un ofițer din Armata Roșie. Acesta era obișnuit cu tradiția moștenită de la armata imperială rusă, potrivit căreia soldatul trebuia să salute și să stea drepți când i se adresa unui ofițer. Sovieticii găseau atitudinea americanilor față de problemele de securitate prea relaxată. Erau consternați de faptul că americanii nu puseseră santinele când călătoriseră într-o zonă necunoscută și, când sosiseră la Poltava, își lăsaseră armele nepăzite în vagoane.

Probabil cel mai mult i-a surprins pe sovietici cât de liber aveau acces oaspeții lor americani la publicații sovietice și își exprimau părerile politice. „Ne citesc ziarele, revistele și alte lucrări fără nici o restricție și manifestă un deosebit interes față de buletinele Biroului Sovietic de Informații“, scria comandantul sovietic care se ocupase de acea parte a călătoriei. Primise ordine stricte să nu citească deloc „propaganda burgheză“ pe care ar fi putut să i-o ofere americanii și să nu le dea voie nici subordonaților lui să facă așa ceva. Obișnuit fiind cu controlul exercitat de ofițerii poliției secrete și ai serviciului de contrainformații sovietic asupra relațiilor cu străinii, comandantul sovietic se aștepta ca același lucru să se întâmple și cu americanii și a fost surprins că un căpitan al forțelor aeriene americane care era ofițer de legătură „nu avea prea mare influență asupra ofițerilor și nici măcar asupra soldaților [săi]“. După părerea comandantului sovietic, căpitanul nu reușise să-și îndeplinească îndatoririle de paznic ideologic.

Ofițerii sovietici se considerau superiori americanilor din punct de vedere ideologic. După părerea lor, oaspeții lor din lu-mea capitalistă nu puteau să vadă lumina adevărului comunist. „Perspectiva lor politică este îngustă, și a ofițerilor, și a soldaților“, scrie într-unul dintre rapoartele serviciului de contrainformații. Au sesizat anumite aspecte de rasism în atitudinea ofițerilor și a soldaților. „Partea de sud [a Statelor Unite] este pornită împotriva negrilor și vorbește foarte urât [despre ei]“, scrie în raportul depus de același ofițer al Armatei Roșii. „Într-o discuție, un locotenent-colonel din sudul Statelor Unite și-a exprimat în mod deschis nemulțumirea pe care o are față de președintele Roosevelt, spunând că, dacă aces-ta o să fie ales, o să rămână președinte pe viață și o să le dea negrilor libertate

deplină.“ Sovieticii erau convinși că numai comunismul putea să rezolve toate problemele lumii, inclusiv pe cele etnice și pe cele rasiale.

Toți sovieticii au remarcat comportamentul politicos pe care îl aveau americanii față de ei. Aceștia știau numele înalților comandanți sovietici, precum mareșalul Gheorghi Jukov, și erau șocați de amploarea distrugerilor provocate de război. În vreme ce americanii erau prietenoși cu sovieticii, atitudinea lor față de aliații britanici părea surprinzător de ostilă. La Tabriz, când un ofițer din Armata Roșie a ținut un toast în cinstea lui Stalin, a lui Roosevelt și a lui Churchill, a remarcat că ofițerii americani au băut cu entuziasm în cinstea lui Stalin și a lui Roosevelt, dar au părut indiferenți față de Churchill. „Atitudinea față de Anglia este, în general, prietenoasă“, consemna unul dintre interpreții sovietici atașat al eșalonului. „Când vorbesc despre Anglia, o pun întotdeauna la urmă: Rusia, China și abia apoi Anglia, când vine vorba de aliați.“

Maiorul Ralph P. Dunn, comandantul celui de-al doilea detașament al eșalonului al patrulea, a fost mulțumit de primirea de care au avut parte el și oamenii săi din partea ofițerilor din Armata Roșie și a civililor în stațiile de tren. A considerat-o mult mai bună decât ceea ce întâlniseră americanii în Orientul Mijlociu, unde, potrivit unui interpret sovietic care vorbea cu Dunn, fuseseră „cazuri de furt și de comportament urât din partea localnicilor“. La sfârșitul călătoriei, Dunn i-a dat ofițerului sovietic care se ocupase de transportul detașamentului lui o brățară din os de animal – cadou pentru soția ofițerului – și o scrisoare de mulțumire pentru comandanții lui. „Toți americanii erau binevoitori cu ofițerii noștri și acest lucru a fost exprimat printr-un schimb de cadouri“, declara comandantul sovietic al eșalonului. „După ce am ajuns la Poltava, veneau la noi în vagon din jumătate în jumătate de oră, ca să ne spună ce rău le pare că trebuie să ne despărțim așa repede.“[13]

Detașamentul maiorului Dunn, care avea mai puțin de 400 de oameni (întregul eșalon al patrulea cuprindea la plecare 680 de soldați), a ajuns la Poltava în seara zilei de 16 mai 1944. Cu tot cu cei nou-sosiți, acum erau în total 922 de americani la bazele din zona Poltava. Majoritatea dintre ei – 416 soldați – au rămas la Poltava, 243 au fost trimiși la Mirgorod, iar 263, la Piriatin. Operațiunea Frantic urma să intre în etapa decisivă. Americanii

reușiseră să ajungă la bazele ucrainene înaintea invaziei Aliaților din Europa Occidentală și existau speranțe ca bazele să devină funcționale până în ziua debarcării. John Deane putea acum să sărbătorească prima lui victorie reală. Nu numai că reușise să depășească toate obstacolele puse de sovietici de când pomenise prima dată, în octombrie 1943, despre ideea bazelor, dar îi făcuse să se țină de promisiune. Îi costase mult, inclusiv demiterea primului comandant al operațiunii de bombardare în sistem navetă, precum și lungi perioade de incertitudine și de confuzie, însă rezultatele erau evidente și viitorul părea promițător.[14]

Capitolul 4

Poltava

Încă de la Conferința de la Teheran de la sfârșitul lui noiembrie 1943, Averell Harriman dorise ca colonelul Elliott Roosevelt să vină la Moscova ca să ajute la negocierile legate de bazele aeriene ale SUA. Fiul președintelui, în vârstă de 43 de ani, era comandantul Grupului al 90-lea de Fotografie Aeriană al Aviației, unitatea Forțelor Aeriene ale SUA care realiza recunoașterea pentru Forțele a 12-a și a 15-a Aeriene, aceasta din urmă fiind staționată în Italia și efectuând raiduri de bombardare în Europa Centrală și de Sud-Est. La Teheran, președintele Roosevelt îl rugase pe Stalin să-i dea voie fiului său să facă un zbor de recunoaștere din Italia deasupra Europei și să aterizeze în Uniunea Sovietică. Stalin îi promisese să discute despre această chestiune cu Harriman la Moscova.[1]

După ce Stalin și-a dat acordul cu privire la bazele americane, pe 2 februarie 1944, Harriman i-a cerut generalului Dwight Eisenhower, comandantul suprem al Aliaților în Europa, să-l trimită pe Elliott Roosevelt la Moscova. Avându-l alături pe fiul președintelui, Harriman spera să-l facă nu numai pe Molotov, ci și pe Stalin mai maleabil cu privire la cerințele americanilor. La Teheran, Stalin îl tratase pe colonelul Roosevelt cu deosebit respect și îl copleșise cu atenția sa. Harriman dorea prezența colonelului Roosevelt la Moscova, fie și doar pentru câteva zile, însă Roosevelt avea alte treburi. Când, în mai 1945, Elliott a primit, în sfârșit, aprobarea să se ducă la Moscova, ambasadorul SUA era plecat în vizită la generalul Eisenhower și la Churchill la Londra și la F.D.R. în Washington. Vizita fiului președintelui în Uniunea Sovietică urma să aibă loc în lipsa celui care o inițiase.[2]

Cum Harriman era plecat, John Deane a făcut tot posibilul să profite de pe urma prezenței lui Elliott Roosevelt la Moscova ca să grăbească deschiderea bazelor americane din Ucraina. După cum era de așteptat, sosirea lui Elliott i-a ajutat să deschidă ușile Kremlinului. Pe 11 mai 1944 i-a însoțit pe Deane și pe generalul-maior Frederick Anderson, reprezentantul generalului Spaatz, comandantul Forțelor Aeriene Strategice ale SUA în

Europa, la o întâlnire cu Molotov, care l-a tratat pe Elliott ca pe o „veche cunoștință“, după cum îi scria Anderson lui Spaatz. Pe 14 mai, Anderson, Deane și Roosevelt au zburat în Ucraina ca să viziteze proaspăt înființatul Co-mandament de Est (Eastern Command, ESCOM), care cuprindea bazele aeriene de la Poltava, Mirgorod și Piriatin. Au văzut aerodromurile în curs de construcție și taberele de corturi ale americanilor pe care noul comandant de la fața locului, colonelul Kessler, le numea „mici petice din America“. Acolo s-au întâlnit cu comandanții sovietici, subliniindu-le acestora importanța operațiunii, și și-au făcut o idee despre țara în care aviatorii americani aveau să trăiască și să lupte în spatele liniilor lui Stalin. Era o imagine grăitoare. Cei trei ani de război provocaseră distrugeri cumplite.[3]

*

Colonelul Alfred Kessler realizase multe lucruri până la sosirea lui Roosevelt. Pe 18 aprilie, la trei zile de la sosirea la Poltava, a întocmit planuri pentru reconstrucția bazelor aeriene și a trecut imediat la treabă ca să le pună în aplicare. Deane, care a mers în inspecție la Poltava, Mirgorod și Piriatin la sfârșitul lui aprilie, a fost mulțumit de ce a văzut acolo. În telegrama pe care le-a trimis-o generalilor Spaatz și Arnold, pe 29 aprilie, Deane s-a străduit mai mult decât de obicei să laude eforturile depuse de oamenii lui în Ucraina. Nu putea „să sublinieze îndeajuns ce treabă bună fac Kessler și echipa lui. Trăiesc în cele mai grele condiții într-o zonă care a fost cu totul distrusă de către germani.“ Era extrem de bucuros că „atmosfera dintre ruși și americanii de pe teren este una de prietenie și de cooperare maximă“. De asemenea, Deane s-a străduit să-i liniștească pe șefii Forțelor Aeriene, care erau îngrijorați că lucrările de la baze mergeau prea încet. „Rușii știu foarte clar cum trebuie să meargă lucrurile“, scria el. „Lucrurile merg în ritmul impus de ei.“[4]

Activitatea sovieticilor era condusă de Aleksandr Perminov, comandantul în vârstă de 43 de ani al Bazei Aeriene 169 cu Destinație Specială, care răspundea de toate cele trei aerodromuri. Un tip deșirat cu fața lungă,

Perminov fusese avansat la rangul de general pe 4 februarie, cu numai câteva luni înainte. Rus de origine, el se înscrisese în Partidul Comunist în 1920 și în Armata Roșie în 1921. Avea doar 22 de ani pe vremea aceea. Când izbucnise războiul germano-sovietic, în iunie 1941, Perminov era colonel și șeful Statului-Major al Diviziei a 14-a Aeriene din Armata Roșie în orașul ucrainean Luțk. Pe 22 iunie 1941, în prima zi de război, divizia sa pierduse 46 de avioane, care fuseseră distruse de Luftwaffe când se aflau încă la sol. Pierduse cu totul 82 de avioane în doar câte-va zile. Comandantul lui Perminov a fost trimis în fața curții marțiale și condamnat la zece ani de închisoare. Perminov nu a fost afectat de epurarea ofițerilor Forțelor Aeriene Sovietice. În februarie 1944, luna în care a fost promovat la rangul de general, i s-a conferit Ordinul Mihail Kutuzov, una dintre cele mai importante distincții sovietice pentru comandanții superiori, și a fost numit comandantul aerodromurilor sovietice puse la dispoziția americanilor.[5]

Kessler, omologul său american, care fusese anterior co-mandantul Grupului 13 de Bombardiere de Luptă din cadrul Forței a 8-a Aeriene din Marea Britanie, sub conducerea lui Spaatz, și care participase la bombardamentele din Germania și din Africa de Nord, îl considera pe Perminov un aviator marcat de lupte, cu care putea să colaboreze. Maiorul James Parton, istoric din Forța a 15-a Aeriană a SUA, care a vizitat Poltava în 1944, l-a descris pe Perminov ca fiind un „aviator iute la minte și direct“ care „își folosea autoritatea la maximum ca să reducă birocrația și să rezolve pe loc multitudinea de probleme apărute“. „Kessler și Perminov s-au plăcut imediat și au dovedit că fac echipă bună“, își amintea Deane. Dorința comandanților din Forțele Aeriene Sovietice de a avea grijă de omologii lor americani, pe care o remarcase Deane la Moscova, era acum vizibilă și în Ucraina.[6]

La Poltava, germanii distruseseră, sau încercaseră să distrugă, toate clădirile din apropierea bazei aeriene. Doar o clădire de șase etaje supraviețuise ca prin minune detașamentelor distrugătoare germane. Când căpitanul Robert H. Newell din cadrul serviciilor medicale americane a inspectat clădirea, a descoperit că nu mai exista aproape nici un geam la ferestre, curent electric era doar în două încăperi, iar sălile rămase erau pline de rozătoare și de insecte. A găsit că băile erau „urât mirositoare“ și a descris instalațiile

sanitare ca fiind „insalubre, necorespunzătoare și primitive“. Newell propusese demolarea clădirii. În ceea ce privește salubrizarea, era mai ușor de găzduit nu numai personalul, ci și sediul ESCOM în tabăra de corturi din apropiere.[7]

Sovieticii, insistând ca atât ei, cât și americanii să folosească clădirea, s-au apucat să o repare. Îi aștepta o surpriză neplăcută. Pe 27 aprilie, soldații Armatei Roșii care au intrat în subsolul clădirii au descoperit o încărcătură de trei bombe aeriene nedetonate, fiecare cu o greutate de 250 de kilograme. Mai erau trei încărcături la fel de puternice și în alte părți – două în clădirea principală și una în corpul auxiliar. Dacă erau detonate, puteau să demoleze clădirile în care erau ascunse. Toate cele patru încărcături erau conectate prin cabluri radio la un aparat de radio îngropat în pământ la o distanță de numai 300 de metri de clădirea principală. Încărcăturile puteau fi detonate printr-un semnal radio, iar bateriile radioului puteau să reziste până la o jumătate de an. Trecuseră șapte luni de când Armata Roșie ocupase Poltava, însă încărcăturile nu fuseseră detonate, se pare din cauză că firele care legau aparatul de radio de bombele aeriene fuseseră avariate. Generalul Aleksei Nikitin a ordonat evacuarea clădirii și mutarea ofițerilor americani. Până la urmă a fost informat și Stalin despre incident, pentru că inginerii sovietici tot încercau să-și dea seama cum funcționează dispozitivul. Nu mai întâlniseră niciodată dispozitive explozive acționate prin radio atât de complicate.[8]

În ciuda tuturor greutăților, activitatea de la Poltava și de la celelalte două baze continua cu o viteză amețitoare. „Frantic“ a căpătat un nou înțeles pe măsură ce proiectul a devenit un fel de cursă contracronometru. Planurile pentru reconstrucția bazelor de la Mirgorod și de la Piriatin erau gata pe 22 aprilie. Într-un loc sovieticii transformau o fostă școală de fete în locuințe, într-un altul refăceau niște foste cazărmi ale artileriei. Pe 24 aprilie primii ingineri americani, ofițerii de semnalizare și personalul militar au sosit cu avionul de la Teheran. Pe 26 aprilie primii lucrători permanenți au fost trimiși la Piriatin și o zi mai târziu la Mirgorod. Pe 28 aprilie au sosit la Poltava primele echipamente de la Murmansk, unde fuseseră trimise din Regatul Unit. Armăturile care trebuiau descărcate mai întâi au fost, de fapt, ultimele care au părăsit vapoarele, pentru că fuseseră așezate în partea de jos a calelor de transport marfă, dar începeau să ajungă și acestea.

Americanii și sovieticii s-au apucat să instaleze noile piste de aterizare și să le prelungească pe cele vechi.[9]

Armăturile de metal, o tehnologie necunoscută sovieticilor, l-au impresionat foarte mult chiar și pe Stalin. În martie 1944, când generalul Nikitin i-a raportat că Forțele Aeriene ale Armatei Roșii sunt în mare parte blocate din cauza ploilor care transformaseră pistele în terenuri mlăștinoase, Stalin l-a întrebat pe general dacă armăturile pentru piste sunt făcute în Uniunea Sovietică. „Nu", i-a răspuns Nikitin. „E nevoie de mult metal pentru piste: fiecare pistă cântărește circa 5 000 de tone." Stalin l-a întrerupt pe comandant: „De unde știi tu cât metal se produce în țara asta? Ești specialist?" I-a ordonat lui Nikitin să întocmească un memoriu pe care să-l depună la Consiliul de Stat pentru Apărare, principalul organ sovietic de conducere din timpul războiului.[10]

Sovieticii au făcut tot posibilul să termine bazele de la Pol-tava și să instaleze armăturile. Produse de oțelarii din Pittsburgh, armăturile erau transportate mai întâi pe mare în Marea Britanie, după aceea la Murmansk și Arhanghelsk și apoi duse cu trenul până la Poltava și la bazele din apropiere – totul în timp-record. Ca prin minune, sovieticii au găsit suficiente trenuri pentru a transporta armăturile din porturile din nordul Rusiei în Ucraina în toiul pregătirilor pentru marea ofensivă din Bielorusia care avea să înceapă pe 22 iunie 1944. Sosirea fiecărui transport la bazele din zona Poltava era un prilej de sărbătoare. Deane și tovarășii lui au văzut cum, într-una din gări, „soldații ruși erau entuziasmați de fiecare dată când era descărcată din trenuri câte o instalație americană".

Spre uimirea americanilor, cea mai mare parte a muncii de instalare a armăturilor a fost realizată de femeile din Arma-ta Roșie. În martie, sovieticii promiseseră două batalioane de genișți, fiecare format din 339 de soldați, care să ajute la reconstrucția bazei. Nimeni nu se aștepta ca batalioanele să fie formate în mare parte din femei. „Aerodromurile erau pline de rusoaice care întindeau armătura", își amintea Deane. „Fetele lucrează peste tot", își aducea aminte câteva luni mai târziu sergentul Joseph M. Sorenson într-un interviu acordat revistei armatei americane Yank: „Conduc camioane, sunt țintași, piloți, artileriști, ingineri, mitraliori antiaerieni, func-ționari, de toate". Femeile din Armata Roșie erau dornice

să-i întreacă pe bărbați, mai ales pe americani. Când li s-a spus că norma unui soldat este să întindă nouă metri de armături pe zi, au făcut tot posibilul să pună 11. „Părea că nu aveau să fie întârzieri în această privință“, își amintea Deane.[11]

*

Sovieticii și americanii făceau tot posibilul să depășească diferențele de limbă și de cultură în timp ce lucrau împreună. Diferența lingvistică nu era doar un obstacol; din când în când le dădea ocazia să-și facă farse. Un angajat american l-a învățat pe un soldat sovietic care păzea intrarea cartierului general să-i salute pe toți ofițerii americani cu următoarele cuvinte: „Bună dimineața, nenorocit împuțit“. Soldatul rostea cu mândrie cuvintele respective: nu avea o pronunție perfectă, dar mesajul se înțelegea. Deane considera că astfel de episoade demonstrau faptul că sovieticii și americanii învățau să se înțeleagă.[12]

Colonelul Elliott Roosevelt, care a sosit la bazele aeriene din zona Poltava la jumătatea lui mai împreună cu generalul-maior Frederick Anderson, descria aerodromul ca arătând „ceva mai bine decât dezastrul pe care îl lăsaseră naziștii după retragerea lor“. La fel ca și ceilalți, era uimit de procentul ridicat al muncii manuale acolo unde americanii ar fi folosit utilaje și era impresionat de munca femeilor în uniforme, pe care le-a numit „amazoane robuste, pentru care era un fleac să ducă de colo până colo butoaie cu benzină de circa 200 de kilograme ca pe niște jucării“.[13]

Programul vizitei colonelului Roosevelt la bazele de la Poltava a inclus și o inspecție la aerodromuri, și un tur al orașului Poltava, oferit de generalul-maior Perminov. Orașul zăcea în ruine. Poltava și zona din jur asistaseră la o mare bătălie în septembrie 1943, când Armata Roșie reocupase regiunea după retragerea germanilor. În mai 1944, străzile erau deja curățate de moloz, însă clădirile rămase încă nu aveau geamuri și uneori nici porțiuni din pereți și acoperișuri. Sovieticii își numărau pierderile. Complet sau

parțial demolate erau 45 de școli, nouă spitale și multe teatre și muzee. De asemenea, se pierduseră peste 350 000 de metri pătrați de spații de locuit.[14]

Unul din primele lucruri pe care le-au făcut sovieticii după ocuparea orașului a fost să-i ridice un monument lui Stalin, însă mai rămăseseră în picioare câteva clădiri monumente antebelice. „Orașul Poltava era îngrozitor“, își amintea tehnicianul de aeronave Vladlen Gribov, trimis să lucreze împreună cu un prieten la baza aeriană de la Mirgorod, pe când își descria impresiile din prima sa vizită în oraș la jumătatea lui aprilie 1944. „Ne-am plimbat prin oraș, căutând măcar o clădire rămasă intactă. Nimic! Ziduri golașe cu găuri în locurile unde fuseseră ferestre. Nici acoperișuri, nici tavane. Morminte în grădinile din oraș și în curți. Pe unul dintre ele scria: «Aici se odihnesc doi luptători și o femeie torturați cu brutalitate de germani». Un băiat de opt sau nouă ani ne-a spus: «Și există și o fântână în care aruncau copiii!»“[15]

Poltava a fost înființată la jumătatea secolului al XV-lea ca avanpost al conducerii princiare pe frontiera de stepă dintre populația locală ucraineană și tătarii din Crimeea. A devenit cunoscută în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea ca unul dintre centrele cazacilor ucraineni care și-au creat propriul stat pe malurile râului Nipru și care s-au luptat mai întâi cu tătarii, apoi cu polonezii și, în cele din urmă, cu rușii, care au preluat controlul asupra regiunii la jumătatea secolului al XVII-lea. La începutul secolului al XVIII-lea, aspirațiile de independență ale conducătorului cazac, hatmanul Ivan Mazepa, l-au adus la Poltava pe Carol al XII-lea al Suediei, care a contat pe susținerea lui Mazepa în războiul lui cu Petru I al Rusiei. În iunie 1709, în ceea ce a devenit cunoscută de toți drept Bătălia de la Poltava, Petru i-a învins pe Carol și pe susținătorii lui ucraineni. Victoria l-a ajutat pe Petru să câștige războiul cu Suedia și a propulsat Rusia pe drumul spre statutul de superputere europeană.[16]

Secolul al XIX-lea a adus un alt tip de faimă pentru Poltava. A devenit pentru scurt timp sediul guvernatorului general al „Rusiei Mici“ – denumirea fostelor pământuri ale cazacilor care erau acum încorporate în Imperiul Rus – și centru de activi-tăți culturale și literare. Ivan Kotliarevski, născut aici, a scris primele lucrări literare în limba ucraineană modernă.

Piesa acestuia Natalka Poltavka (Natalia din Poltava) a devenit o operă clasică a teatrului ucrainean și a contribuit la transformarea dialectului local în baza limbii ucrainene moderne. Regiunea Poltava era atât de bogată în talente locale încât putea susține dezvoltarea nu doar a uneia, ci a două literaturi. Nikolai Gogol, născut în apropierea orașului Mirgorod (unde era amplasată una dintre bazele americane, bineînțeles) a pus bazele prozei rusești moderne cu Taras Bulba și cu o serie de nuvele publicate sub titlul rusesc Mirgorod. Și familia unui alte cunoscute personalități literare rusești, Vladimir Korolenko, provenea din Poltava, unde scriitorul a și murit și a fost înmormântat în 1921.

La fel ca toți americanii care vizitau orașul, generalul An-derson și colonelul Roosevelt au fost duși în centru, ca să vadă atracțiile și monumentele care marcau evenimentele memorabile ale orașului și care își cinsteau fiii preferați. Principala atracție era Grădina Corpus, un parc citadin amplasat în locul fostei școli de ofițeri imperiali și care era folosit pentru adunări publice, concerte și petreceri dansante. Lucrarea din centrul Grădinii Corpus, un monument închinat victoriei rușilor împotriva suedezilor din 1709, fusese ridicată la un secol după bătălie. Coloana, care are în vârf vulturul imperial rusesc, a supraviețuit în mod miraculos atât campaniilor sovietice antițariste, cât și ocupației germane. Jefuitorii au furat doar vechile tunuri de la baza monumentului. Soldații americani de la Poltava au surprins coloana în multe dintre fotografiile pe care le-au făcut.[17]

Oaspeții americani au fost de asemenea, duși într-un alt parc din oraș ca să vadă casa lui Korolenko. Nu rămăsese decât o piatră de mormânt pe care erau inscripționate numele său și anii nașterii și decesului. Casa era în ruină, distrusă fie de către germanii în retragere, fie de trupele sovietice în toiul haosului care a înghițit orașul în timpul retragerii sovieticilor din 1941 și al întoarcerii lor din 1943. Aproape complet distrus de foc era și un alt punct de interes din oraș – muzeul local, înființat la începutul secolului XX de unul dintre cei mai buni artiști moderni din Ucraina, Vasil Kricevski. Stilul pseudobaroc al muzeului amintea de trecutul căzăcesc al orașului și al regiunii. Rămăseseră doar pereții, care prezentau elemente de ornamente ucrainene tradiționale.[18]

Pe străzile Poltavei americanii au văzut o populație sărăcită. Războiul adusese și mai multe greutăți în acea regiune devastată cu mai puțin de un deceniu înainte de foametea provocată de om în 1933 prin colectivizarea agriculturii de către regimul lui Stalin și prin spulberarea aspirațiilor politice și culturale ucrainene. Printre regiunile cel mai rău lovite din Ucraina se numărau și cele în care se aflau Poltava, Mirgorod și Piriatin, unde numărul morților atinsese în unele sate jumătate din populație. În total, aproape patru milioane de oameni au murit în Ucraina între 1932 și 1934. Pierderile suferite în cel de-al Doilea Război Mondial reprezentau alte șapte milioane de oameni, aproximativ 15% din populația țării dinainte de război, ceea ce însemna că, în mod proporțional, Ucraina era a treia dintre cele mai devastate țări de război, după vecinele sale Bielorusia și Polonia.[19]

Poltava avusese o populație de aproape 130 000 de locuitori înainte de începerea războiului germano-sovietic din iunie 1941. Când germanii, care au preluat controlul asupra orașului în septembrie 1941, au făcut propriul recensământ în mai 1942, le-au ieșit la numărătoare numai 74 000. Ucrainenii reprezentau 93% din populație, rușii, mai mult de 5%. Pentru prima dată după multe secole, minoritățile nu-i includeau pe evrei, deoarece majoritatea fuseseră suficient de norocoși să părăsească orașul înainte de venirea germanilor. Cei care nu au putut să plece ori s-au hotărât să rămână din motive familiale au fost adunați și uciși – până la 2 000 doar din oraș și aproximativ 9 000 din orașele și din satele din regiune.[20]

Cei mai mulți dintre cei care se aflau pe străzile Poltavei în mai 1944 erau femei, copii și bătrâni. Femeile reprezentaseră peste 60% din populația orașului în 1942. Probabil ponderea lor crescuse, pentru că sovieticii recrutaseră majoritatea bărbaților localnici în Armata Roșie după recucerirea orașului din septembrie 1943. Tinerele din Poltava aveau să se bucure de deosebita atenție a soldaților americani, iar Grădina Corpus și monumentul său avea să devină locul întâlnirilor ro-mantice. Pe vremea vizitei lui Anderson și a lui Roosevelt în oraș, soldații din cel de-al patrulea eșalon sosiseră, în sfârșit, după călătoria lor epică de două luni.[21]

*

Deane, Anderson și Roosevelt au plecat de la Poltava spre Moscova în dimineața zilei de 15 mai 1944. Perminov a organizat un dineu de despărțire cu o seară înainte, la care nu s-a zgârcit la mâncare și băutură. Când rușii au mai turnat tărie la desert, Anderson s-a întors către Deane și l-a întrebat: „Când o să se termine povestea asta?“ Deane, care era obișnuit cu tradiția toasturilor, i-a răspuns: „Așa-i Mama Rusie; așteaptă puțin, abia a început“. Și petrecerea a continuat.

Atmosfera prietenească de la masă a fost pusă la încercare la sfârșitul cinei, când americanii au fost anunțați că nu primiseră aprobarea pentru zborul către Teheran, după cum își propuseseră inițial. Sovieticii doreau ca aceștia să se întoarcă la Moscova ca să vorbească cu generalul Nikitin și să clarifice anumite chestiuni abordate cu ocazia întâlnirii precedente. Motivul oficial invocat pentru anularea zborului către Teheran a fost vremea rea. Unul dintre americanii prezenți, generalul de brigadă Edward Peck Curtis, șeful statului-major al generalului Spaatz, și-a ieșit din fire. „Atunci de ce nu ne interziceți să zburăm la Berlin când se strică vremea?“, i-a întrebat pe omologii lui ruși. Americanii au cerut permisiunea de a zbura direct la Cairo. Sovieticii au încercat să dreagă lucrurile, susținând că americanii sunt persoane de seamă și nu era nevoie să-și riște viața.[22]

Excluzând micul incident de la dineu, Deane a plecat de la Poltava foarte mulțumit de rezultatele vizitei. Avioanele americane circulau în mare parte fără restricții între bazele aeriene de la Poltava și Moscova, precum și între Poltava și Teheran. Devenise o chestiune de rutină să primească aprobările de zbor de la Forțele Aeriene Sovietice, deși – ca de obicei – sovieticii insistau să fie și piloții lor la bord. Se rezolvase, în sfârșit, și problema vizelor, sovieticii instalând puncte de frontieră la baze. Deane scria ulterior: „Spre sfârșitul lui mai 1944 bazele erau finalizate și operațiunile erau gata să înceapă“.[23]

Colonelul Roosevelt era la fel de optimist cu privire la rezultatele vizitei. A plecat de acolo având un mare respect față de „vigoarea cu care [Armata Roșie] a depășit obstacolele“ și „cu impresia că rușii erau nerăbdători

aproape ca niște copii să se înțeleagă cu noi, să colaboreze cu noi“. Într-adevăr, erau.[24]

PARTEA a II-a. BĂTĂLIILE DE LA POLTAVA

Capitolul 5

Aterizare lină

Glasul lui Bill Lawrence „era sugrumat de indignare“, scria John Deane, amintindu-și de conversația sa cu reporterul de la New York Times din dimineața zilei de 1 iunie 1944. Lawrence, o stea în devenire a presei americane – a lucrat la Times până când s-a mutat în 1961 la ABC News, unde a devenit prezentatorul știrilor de seară –, avea motive întemeiate să fie supărat.[1]

În luna martie a aceluiași an –, el și colegul lui, Harrison Salisbury, editor de știri externe la United Press și care avea să primească Premiul Pulitzer pentru articolele sale, aflaseră că se pregătea ceva important în relațiile militare dintre Statele Unite și Uniunea Sovietică. Piloții americani soseau la Moscova din Marea Britanie într-un număr fără precedent și circulau zvonuri printre corespondenții externi de la Moscova despre anumite planuri ale americanilor de a oferi URSS 100 de avioane B-17 Flying Fortress. Colonelul Elliott Roosevelt, care fusese la Moscova la jumătatea lui mai, a luat cina cu șapte corespondenți americani, alimentând și mai mult speculațiile legate de o nouă evoluție importantă a relațiilor sovieto-americane care implicau Forțele Aeriene ale SUA. Din sursele sale din cercurile diplomatice și militare americane, Lawrence a aflat până la urmă ce se întâmpla cu adevărat: bombardamentele în sistem de navetă între bazele aeriene din Marea Britanie, Italia și, acum, Uniunea Sovietică urmau să înceapă. El și Salisbury au început să bată pe la ușile misiunii militare americane de la Moscova cerând confirmarea zvonului și pregătindu-se să prezinte povestea.[2]

Deane avea o problemă. Pe 11 mai, în cursul vizitei colonelului Roosevelt la Molotov, se convenise că bombardamentele în sistem navetă aveau să fie aduse la cunoștința publicului mai întâi de către presa sovietică. Alarmat de investigațiile lui Lawrence și Salisbury că vestea ajunsese deja la cunoștința reporterilor americani și britanici, Deane le-a propus jurnaliștilor o înțelegere. Aveau să fie invitați la baze ca să vadă avioanele americane, dar în schimbul promisiunii că vor păstra tăcerea până atunci. „Îi luasem pe

răspunderea mea și ei fuseseră de acord să evite orice fel de povești bazate pe speculații legate de afluxul de personal american“, avea să scrie ulterior Deane. Acesta l-a contactat pe cel mai puternic aliat pe care îl avea la comandamentul sovietic, generalul Nikitin, și prin intermediul lui a obținut promisiunea Comisariatului Afacerilor Externe al lui Molotov că îi vor lăsa pe reporterii americani și britanici să vină la Poltava cu ocazia sosirii primelor avioane Flying Fortress. Însă la momentul așteptat, cei circa 30 de reporteri au aflat că numai cinci dintre ei obținuseră aprobarea comisariatului lui Molotov să meargă la Poltava.

Asta încerca Lawrence, foarte tulburat, să-i explice lui Deane când l-a sunat la 1 iunie. Generalul i-a sunat imediat pe funcționarii de la comisariatul lui Molotov. „După un timp în care i-am sunat disperat pe funcționarii de la Ministerul de Externe și am răspuns la telefoanele corespondenților deza-măgiți, am reușit să cresc numărul până la zece corespondenți americani și zece britanici“, își amintea mai târziu Deane. Însă Lawrence, Salisbury și ceilalți reporteri nu au acceptat noua înțelegere. Ei le-au spus sovieticilor că fie se duc toți, fie nici unul. „Breasla presei britanice și americane a organizat prima grevă în Rusia sovietică“, își amintea Deane. „Un front unit pentru prima dată în istoria Moscovei“, scria Salisbury. Circa 30 de reporteri s-au dus la aeroport, însă au refuzat să se îmbarce în avion până când nu au primit toți colegii permisiunea de a urca. Molotov a cedat. „Acțiunea lor a dat rezultate“, scria Deane, „și la prânz s-au îmbarcat cu toții într-un avion rusesc și au fost trimiși la Poltava.“[3]

Ziariștii americani aveau să vadă în scurt timp și să consemneze un eveniment palpitant din istoria Marii Alianţe: sute de avioane americane urmau să aterizeze pe teritoriul ocupat de sovietici. Războiul din Europa intra într-o nouă etapă. Nu știa nimeni când va veni ziua decisivă și când se va deschide cel de-al doilea front din Europa Occidentală, însă știau cu toții care avea să fie ziua creării unui nou front aerian în Europa de Est. Era vineri, 2 iunie 1944.

*

Printre americanii dornici să asiste la sosirea avioanelor americane se număra și Kathy Harriman, care spunea: „Am trăit sperând că va veni ziua în care voi vedea avioanele noastre aterizând pe sol sovietic“, după cum îi scria ea lui Mary la începutul lui iunie 1944. În după-amiaza zile de 1 iunie, după ce și-a luat rămas-bun de la corespondenții care plecau la Poltava, Deane a rămas la aeroportul din Moscova ca să-i întâmpine pe Kathy și pe tatăl ei. Aceștia se întorceau, trecând prin Italia și prin Iran, dintr-o călătorie de mai bine de o lună la Londra și Washington. În drum spre Casa Spaso, Deane le-a spus că pleacă degrabă la „baza aeriană“. Harriman i-a răspuns imediat că vine și el. „Stăteam tăcută și îmi țineam respirația“, își amintea Kathy. Se temea că o să o lase acasă, deoarece credea că femeile (auzise o poveste despre reporterițele din Occident) nu erau bine-venite la baza secretă.

La Casa Spaso, Kathy, după cum avea să-i scrie ulterior surorii ei, „am găsit momentul potrivit ca să le spun că poate nu este o idee așa de rea să merg și eu cu ei“. Tatăl ei nu era prea încântat de idee și s-a prefăcut că este surprins de propunere, dar ea era pregătită dinainte să-i respingă acestuia orice obiecție spunându-i că erau și asistente medicale la bază, deci prezența unei alte femei nu ar fi trebuit să le provoace probleme. Ca să-și întărească argumentele, a menționat niște informații strict se-crete cunoscute de foarte puține persoane pe atunci: generalul Ira C. Eaker, comandantul-șef al Forțelor Aeriene Aliate din Mediterană – care includea Forțele a 12-a și a 15-a Aeriene ale SUA – și care îi găzduise de curând pe Harriman și pe Kathy în Italia, avea să conducă prima misiune de bombardamen-te în sistem navetă în Uniunea Sovietică. Kathy îi promisese lui Eaker că va fi prezentă ca să-l vadă cum aterizează. Harriman a cedat. Cei doi aveau să zboare la Poltava.[4]

Obosiți, dar emoționați – se treziseră de la 4:30 dimineața la Teheran și zburaseră toată ziua, mai întâi la Moscova și apoi la Poltava –, cei doi au ajuns la baza aeriană în după-amiaza zilei de 1 iunie în toiul a ceea ce Kathy a descris drept „uralele trupelor aeriene și ale presei adunate, care auziseră că nu vom ajunge la timp“. Au ajuns la timp ca să prindă un concert organizat de generalul Perminov pentru a-i distra pe americani și propriile trupe. „Concertul s-a desfășurat în ruinele fără acoperiș și fără pereți ale unei construcții ce părea să fi fost o clădire măricică“, scria Kathy ulterior.

De fapt, era un hangar ce fusese aruncat în aer, din care mai rămăseseră doar doi pereți de cărămidă. Interiorul era plin cu bănci lungi, multe dintre ele făcute din cărămizile rămase și acoperite cu plăci de lemn. „Scena fusese dotată cu un acoperiș“, scria Kathy, însă băncile erau sub cerul liber. Își amintea că publicul era „foarte încântat“.[5]

Camerele reporterilor americani și britanici începuseră deja să înregistreze evenimentul. Judecând după înregistrare, sovieticii – soldații din Armata Roșie și localnicii – au interpretat îndeosebi cântece și dansuri populare, atât rusești, cât și ucrainene. Cel mai mult au fost aplaudați dansatorii cazaci și un număr în care doi soldați ai Armatei Roșii, unul pe umerii celuilalt și ambii acoperiți cu o fustă uriașă, au imitat dansul unei țărănci supradimensionate. Cel mai mare succes l-a avut orchestra Armatei Roșii, mai ales toboșarul. Reporterii i-au aflat repede numele – Gvozd, care înseamnă „cui“. Și-a așezat mica tobă între picioare pe un scăunel pus invers și a interpretat excepțional piesa pe care o cânta. Soldații le-au spus reporterilor că ar fi fost o adevărată revelație pentru orice formație de jazz din Statele Unite.[6]

Kathy a observat că, în vreme ce sovieticii din public aplaudau pentru a-și exprima admirația, americanii fluierau. După cum scria ea, „fluierăturile“ au creat „una dintre primele neînțelegeri cu care ne-am confruntat în această aventură americano-sovietică“. În continuare ea scria: „În Rusia, orice fel de fluierătură este un mod clar de insultă față de interpret și îl face pe acesta să plece de pe scenă!“ Deane își amintea un episod asemănător când o dansatoare sovietică a părăsit scena din cauza fluierăturilor soldaților. Americanii care stăteau lângă Perminov s-au grăbit să-i explice că în Statele Unite fluieratul este un semn de mare apreciere, iar generalul i-a transmis această informație artistei supărate. Dansatoarea, își amintea mai târziu Deane, „s-a întors imediat și a făcut un spectacol pe cinste. Drept urmare a fost răsplătită cu un crescendo strident de fluierături care au încântat-o.“[7]

Mai târziu în seara aceea, la cina oferită de generalul Perminov, Kathy a stat lângă un general sovietic care încerca să-i vorbească în engleză. Când ospătarii au servit friptură, generalul i-a spus lui Kathy că este „vacă“. Ea i-a răspuns că probabil vrea să spună „carne de vită“, însă generalul a insistat

că vrea să spună vacă, „din aceea pe care poți s-o mulgi“. Kathy a hotărât să nu se certe cu generalul, pe care l-a numit „siberian“, referindu-se la locul său de baștină și la înfățișarea sa dură. „Oricum a fost bună la gust“, i-a scris Kathy surorii ei. Ca în toate relațiile sovieto-americane de pe vremea aceea, ce conta cel mai mult și eclipsa orice altceva era motivul care stătea la baza cooperării. Iar la începutul lui iunie 1944 cele două părți erau pe cale să-și îmbunătățească în mod considerabil relațiile de cooperare.[8]

*

A doua zi dimineață, pe 2 iunie 1944, Kathy Harriman s-a trezit într-o cacofonie de sunete. „Pe lângă faptul că am înghețat de frig, am dormit foarte bine și întrebându-mă printre alte-le de ce cocoșii ucraineni cântă ore în șir și de ce naiba cântă o orchestră completă (fanfară) în curte“, scria ea. Se pare că toboșarul Gvozd și ceilalți muzicanți făceau repetiții pentru ceremonia de primire a avioanelor americane de la Poltava. Harriman și-a petrecut o bună parte a dimineții plimbându-se prin tabără, vizitând asistentele americane din cortul spitalului – „aranjat ca o căsuță de păpuși“ – și stând de vorbă cu soldații. „Stăteau foarte bine cu moralul, în primul rând pentru că în ziua aceea urmau să se întâmple lucruri interesante și în al doilea rând pentru că băieții noștri din Rusia sunt un fel de echipă de pionieri“, îi scria surorii ei două zile mai târziu.[9]

Vremea era „mohorâtă și înnorată în Ucraina“, își amintea John Deane, care îi însoțise pe cei doi Harrimani la Poltava cu o zi înainte. El a descris starea de spirit din acea dimineață înnorată ca fiind una de un „entuziasm reținut – cu toții afișând un calm exterior ca să-și mascheze neliniștea care clocotea pe dinăuntru“. Deane și ceilalți înalți comandanți știau că bombardierele și avioanele de vânătoare ale Forței a 15-a Aeriene din Italia trebuiau să plece de la baze dis-de-dimineață și să bombardeze obiectivele din orașul Debrețin și din împrejurimile acestuia, din Ungaria, înainte de a-și continua drumul spre est și de a ateriza la Poltava. Însă nu știau dacă operațiunea chiar începuse, dacă vremea era bună și, la o adică, ce se întâmplase

deasupra Debreținului. Operatorii radio tot încercau, în zadar, să afle dacă operațiunea începuse. Apoi, la 12 și jumătate, au primit în sfârșit un mesaj potrivit căruia avioanele Flying Fortress și avioanele de vânătoare care le însoțeau decolaseră de la bazele din Italia la ora programată. Asta însemna că trebuiau să apară deasupra Poltavei dintr-o clipă într-alta.

Deane s-a urcat într-o mașină și s-a îndreptat în viteză spre pista de aterizare din beton și metal – proiectul comun al inginerilor americani și al femeilor din Armata Roșie. A ajuns exact când avioanele Flying Fortress ale Forței a 15-a Aeriene au început să apară pe cerul ucrainean. „Cerul era plin de ele", scria Deana ulterior, „și uriașe cum erau, păreau și mai mari cu aripile lor argintii conturându-se pe fondul negru al cerului." Pentru Deane asta reprezenta împlinirea unui vis – după luni de muncă grea marcată de zile și uneori de săptămâni întregi de frustrare. „Americanii care priveau de jos erau extrem de în-cântați", scria el amintindu-și momentul. „Acolo sus, pe cer, era America la luptă – aceste câteva avioane reprezentau puterea americană, priceperea industriei americane și munca, eficiența operațiunilor americane și curajul tinerilor americani."[10]

De baza de la Poltava se apropia o escadrilă de bombardiere grele de tip B-17, cunoscute ca Flying Fortresses (Fortărețele Zburătoare). Avionul Boeing cu patru motoare avea un echipaj de zece oameni, o lungime de peste 22 de metri, o anvergură a aripilor de peste 31 de metri, o rază de acțiune de circa 3 218 kilometri și putea să atingă o viteză de croazieră de peste 290 de kilometri pe oră. Fiecare avion era dotat cu 13 mitraliere M2 Browning de 127 de centimetri și într-o misiune pe mare distanță, precum zborul la Poltava, putea să ducă peste două tone de bombe. Producția lor costa sub un sfert de milion de dolari, dar meritau banii, după părerea publicului american. Flying Fortress a devenit cel mai cunoscut avion american din război și un simbol al puterii aeriene americane.[11]

Avioanele B-17 au dat cel mai impresionant spectacol pe care îl văzuseră vreodată sovieticii. „Au apărut, cu motoarele vuind deasupra câmpului, umplând spațiul imens al spațiului deschis, zgomotul făcut de motoare răsunând în ruinele unui oraș din apropiere, un escadron după altul, până când contururile lor au creat pe cer niște forme care semănau cu un castel", scria reporterul canadian Raymond Arthur Davies. „Îți dădeau senzația de

putere. Desprinzându-se apoi grațios din formație, au coborât unul câte unul.“ A durat două ore până au aterizat. Fiecare atingere a pistei era întâmpinată cu câte un suspin de ușurare din partea femeilor din Armata Roșie care construiseră pista. „S-o îndoi? Om fi fost neglijente?“, descria Deane sentimentele acestora. Apoi adăuga: „Puteai să le auzi cum răsuflă ușurate când primele avioane Fortress au parcurs întreaga pistă“.[12]

Kathy Harriman a sosit la aerodrom însoțită de tatăl ei și de generalul Perminov. Au venit cu un Buick, care a întâmpinat ceva dificultăți pe terenul accidentat, dar a ajuns exact la timp. „Goneam cu mașina pe câmp când au apărut la orizont, ca niște pete mici, primele bombardiere“, își amintea Kathy, „păreau mii, apoi deodată s-a auzit vuietul primului escadron.“ „Dumnezeule, a fost palpitant“, îi scria ea lui Mary, „mult mai palpitant decât tot ce am văzut vreodată în Anglia.“ Averell Harriman era și el în culmea fericirii, spunându-i fiicei lui că „nu crede că a fost vreodată atât de încântat de ceva“.

Emoția celor doi era împărtășită de Perminov, care stătea lângă ambasador pe locul din spate al Buickului. Pentru Perminov, dar și pentru Deane, sosirea avioanelor însemna împlinire după zile și nopți lungi de planificare, coordonare, conflicte, compromisuri și mici victorii sporadice. „Radia de bucurie“, scria Kathy și a dat să-l sărute pe tatăl ei. Harriman a oprit-o, dar Perminov „mai scoase niște strigăte ca de cowboy“. Mai mult decât orice, sovieticii erau impresionați de puterea și de ordinea pe care le inspira armada americană celor care priveau cerul, iar când auzeai vuietul motoarelor de avion îți venea greu să nu te uiți în sus.[13]

Tânărul tehnician de aeronave sovietic Vladlen Gribov, care a urmărit sosirea avioanelor Flying Fortress la baza aeriană de la Mirgorod, unde nu erau nori și nici ploaie care să ascundă avioanele în toate splendoarea lor, a fost deosebit de impresionat de modul în care acestea s-au apropiat de bază. „Mai văzusem înainte grupuri mari de avioane“, scria Gribov după mai mulți ani, „dar la mare înălțime și dacă erau bombardiere atunci zburau de obicei în șiruri. Însă aici avioanele zburau la înălțime mică, în formație compactă, în grupuri de șase și în peste zece șiruri. Spațiul pe care îl ocupau părea lat de un kilometru și lung de doi kilometri, acoperind la propriu cerul însorit.“ Și reporterii sovietici erau la fel de impresionați. Pentru ei modul

în care avioanele s-au apropiat de bazele aeriene după finalizarea unui raid lung era dovada măiestriei aviatorilor americani. „După ce au parcurs o distanță mare deasupra țărilor europene, bombardierele au intrat în formație compactă, ceea ce dovedește experiența bogată a piloților, munca de echipă și organizarea impecabilă“, titra Pravda, principalul ziar al regimului lui Stalin, câteva zile mai târziu.[14]

*

Aceasta era întocmai impresia pe care dorea generalul Eaker, comandantul Forțelor Aeriene Aliate din Mediterană, să le-o facă aliaților săi sovietici. După cum era planificat, el conducea personal bombardierele Forței a 15-a Aeriene în misiunea lor din Ucraina.

Cu totul 200 de avioane și peste 1 400 de oameni au decolat de pe aerodromurile din Italia în dimineața zilei de 2 iunie 1944 cu scopul de a bombarda obiective din Ungaria. Adevăratul obiectiv al forței de intervenție a lui Eaker nu fusese acela de a bombarda Debreținul, ci de a impresiona Poltava. „Este obligatoriu să câștigăm încrederea și respectul rușilor începând cooperarea cu o operațiune reușită care să aibă importanță directă pentru ei“, scria Eaker în raportul său privind organizarea misiunii. Deoarece s-a presupus că bazele de la Poltava nu aveau încă dotările adecvate pentru reparații serioase la avioanele avariate, s-a propus ca echipa de intervenție să evite confruntările inutile cu Luftwaffe. De fapt, restul Forței a 15-a Aeriene care a fost trimisă deasupra Balcanilor în ziua aceea avea drept sarcină să le distragă atenția germanilor de la forțele din Poltava, permițându-le acestora să-și realizeze obiectivul cu pierderi minime. Ruta aeriană până în Ucraina fusese aleasă special ca să se evite pe cât posibil bateriile antiaeriene germane.[15]

Din capul locului, prima misiune în sistem navetă, botezată Frantic Joe, a urmărit mai degrabă să producă un efect simbolic decât unul practic. Cum Stalin și Molotov se mișcaseră cu încetinitorul până în mai 1944, multe

dintre obiectivele inițiale ale operațiunilor Baseball și Frantic deveniseră aproape perimate. Până atunci forțele aeriene ale Aliaților anihilaseră aproape orice amenințare de invazie din partea Luftwaffe. La începutul lui iunie, comandanții Aliaților aveau la dispoziție 12 000 de avioane care puteau fi trimise în luptă deasupra Europei împotriva a 300 de avioane germane – o proporție de peste 40:1. Rezultatul războiului aerian era clar înainte ca acesta să înceapă.[16]

În mod neașteptat, alegerea țintelor care urmau să fie bombardate în prima misiune devenise o sarcină foarte dificilă. Negocierile începuseră la începutul lui mai, americanii propunând bombardarea fabricilor de avioane Heinkel de la Riga, în Letonia, și de la Mielec din Polonia. Forțele Aeriene ale SUA doreau să folosească bombardamentele în sistem navetă în principal ca să-și atingă scopul inițial – acela de a paraliza Luftwaffe și industria aeronautică germană. Sovieticii, mai îngrijorați fiind de diviziile germane mecanizate de pe Frontul de Răsărit, doreau să le lase pe acestea fără combustibil și le-au propus americanilor să bombardeze câmpurile petrolifere de la Ploiești, România. În Anglia, comandantul USSTAF-ului, Spaatz, a fost de acord să le facă acest serviciu și a trecut rafinăriile pe lista sa de bombardamente, propunând și stațiile de triaj din Liov, Brest, Vilnius și Kaunas, toate în imediata apropiere a liniilor de luptă germane de pe Frontul de Răsărit. Spre uimirea lui Spaatz și Deane, sovieticii au refuzat să aprobe lista de ținte sau să le furnizeze ei una, așa că negocierile s-au blocat.

Comandanții Armatei Roșii se pregăteau să lanseze în Bielorusia o amplă operațiune cu numele de cod Bagration. Astfel, Armata Roșie ajungea tocmai la granițele Prusiei de Est, iar Deane i-a sugerat lui Spaatz că sovieticii nu doresc să împartă cu americanii meritul succesului preconizat. Mai credea că sovieticii nu au încredere în americani și nu voiau ca ei să știe unde urma să se lanseze principalul atac. „Cele trei ținte alese inițial de Spaatz“, scria ulterior Deane, „se aflau la distanță egală unul de altul pe frontul rusesc. Atacul rusesc, când a fost lansat în cele din urmă, s-a concentrat în principal în nord și din acest motiv nu s-a dorit un atac al americanilor asupra orașului Riga, care ar fi atras avioanele de luptă germane în zona aceea. Nu puteau să ne spună asta fără să-și divulge planurile de atac.“

Deane a propus ca Spaatz să aleagă singur primele ținte și, în loc să le ceară sovieticilor aprobarea, i-au informat pur și simplu care aveau să fie acestea. Asta nu-i obliga pe sovietici să-și dea în vreun fel cărțile pe față. S-a dovedit că Deane avusese dreptate: când Spaatz a propus ca primă țintă a operațiunii Frantic Joe stațiile de triaj de la Debrețin, sovieticii nu s-au opus. Bombardarea țintelor din Ungaria avea să le distragă atenția germanilor de la principalul atac din nord. Operațiunea era în avantajul lor, dar din motive de confidențialitate sovieticii nu puteau să spună nici da, nici nu.[17]

Generalul Eaker, care, desigur, s-a hotărât să conducă personal misiunea pentru a se asigura că totul va decurge conform planului, a ales cele mai bune unități din Forța a 15-a Aeriană pentru a face asta. A fost programată să se desfășoare în prima zi din iunie cu vreme bună. Pentru această misiune fuseseră alese patru regimente de bombardiere – al 2-lea, al 97-lea, al 99-lea și al 483-lea – în total 130 de avioane B-17. Celebrele avioane Flying Fortress, care din 1938 făceau parte în mod obișnuit din arsenalul aerian, au fost protejate în drum spre Ucraina de achizițiile mult mai recente ale Forțelor Aeriene ale SUA, și anume avioanele de vânătoare Mustang cu rază lungă de acțiune, care intraseră în funcțiune în ianuarie 1942.

Mustangurile erau avioane cu un singur loc și cu o lungi-me de aproximativ zece metri, o viteză de croazieră de peste 580 de kilometri pe oră și o rază de acțiune de 2 650 de kilometri. Producția lor costa mai puțin cu un sfert decât pentru un B-17 – circa 50 000 de dolari –, iar sarcina lor principală era să protejeze avioanele Flying Fortress în misiunile strategice de bombardare cu cele șase mitraliere de calibru 1,27 mm. Din martie 1944, Mustangurile au fost dotate cu rezervoare detașabile, care le-au crescut raza de acțiune, permițându-le să efectueze misiuni lungi, precum cea de la Poltava. Erau 70 de avioane de luptă Mustang P-51 în Escadrila de luptă 325.[18]

Destinația finală a echipajului de intervenție fusese ținută secretă față de piloți și echipaj, lucru care i-a făcut pe aceștia să facă speculații că puteau să se ducă oriunde în Europa controlată de germani. După ce le-a fost dezvăluită, în cele din urmă, destinația după decolare, piloții au salutat vestea cu fluierături și strigăte de bucurie. Li s-a spus să se poarte cât mai

frumos la bazele rusești. „Impresia pe care o veți lăsa va afecta modul de gândire al întregii structuri militare ruse și va pune bazele relațiilor noastre viitoare“, scria în instrucțiuni. „Prestația noastră va reprezenta etalonul potrivit căruia rușii vor judeca disciplina, capacitatea de luptă, starea de spirit și energia tuturor forțelor americane, terestre, navale și aeriene.“[19]

Generalul Eaker a zburat la Poltava cu un B-17, numit „Yankee Doodle II“, pe care era desenată imaginea îndrăgitului personaj american și partitura cântecului. Avionul făcea parte din Escadrila 97 Bombardiere, cu care participase Eaker la prima sa misiune de bombardare din Marea Britanie în Germania în august 1942. Bombardierele decolaseră înainte de ora 7:00 de la bazele de lângă Foggia, din Italia, se adunaseră în formație deasupra Mării Adriatice și traversaseră Iugoslavia, fără să întâlnească nici avioane de luptă inamice, nici tunuri antiaeriene. Fără obstacole, au aruncat încărcătura de explozibil peste depozitul de locomotive și stațiile de triaj de la Debrețin, nimerind țintele. Atunci li s-au alăturat avioanele de luptă P-15 și și-au urmat cursul pe deasupra Munților Carpați îndreptându-se spre râul Nipru.

Singurul tun antiaerian întâlnit a fost lângă Cernăuți, în regiunea Bucovina din Ucraina. Focul nu a fost deloc precis, dar tot au existat pierderi: a luat foc motorul unui avion Flying Fortress, făcându-l să explodeze. A dispărut într-o fracțiune de secundă – piloții avioanelor B-17 din preajmă nu au văzut nici o parașută după explozie. Printre pierderi, pe lângă echipajul de zece oameni, s-a numărat un pilot al unui P-51 care călătorea către Poltava ca pasager. O serie de avioane s-au întors în Italia după ce au întâmpinat probleme tehnice. Pentru doctorii și asistentele americane de la Poltava ziua a fost lipsită de evenimente în ceea ce privește sarcinile lor directe. Singurul pacient pe care l-au tratat a fost un pilot care a făcut o criză de apendicită.[20]

*

Primul avion care a aterizat pe pista de la Poltava a fost avionul Yankee Doodle al generalului Eaker. S-a oprit în fața comitetului de primire format din generalii americani și sovietici conduși de Averell Harriman. Eaker a ieșit din avion și s-a îndreptat spre comitetul de primire, fără să dea atenție burniței și fiind întâmpinat cu saluturi și zâmbete. Numele lui Eaker nu trebuia divulgat publicului larg până la întoarcerea lui în Italia. Dacă un comandant de rangul lui ar fi suferit vreun accident, nici americanii, nici sovieticii nu doreau ca acesta să fie asociat cu bombardamentele în sistem navetă și să stârnească îndoieli cu privire la prima lor operațiune aeriană comună. Astfel, când i-a scris surorii ei, Kathy Harriman s-a referit la Eaker ca fiind „fosta noastră gazdă de la Napoli“ și „băiatul nostru mare“. Reporterul canadian Arthur Davies l-a numit în reportajul său de știri un „ofițer american de rang înalt“.

De cum s-a apropiat de comitetul de primire, generalul Eaker i-a înmânat lui Perminov decorația Legiunea de Merit și a citit mențiunea de pe ea. Vizibil emoționat, Perminov i-a răspuns, după cum își amintea chiar el, spunând că meritul pentru pregătirea bazelor îi aparține în totalitate omologului său american, colonelul Alfred Kessler. I-a lăudat și pe piloți, declarând, potrivit unui reportaj de știri, că „operațiunea de astăzi a fost îndeplinită în mod extraordinar“. Echipa lui Perminov i-a oferit lui Eaker un buchet de flori, „o tradiție rusească atunci când un general intră triumfător într-un oraș“, scria Kathy, care a primit și ea un buchet. În fotografiile făcute cu ocazia ceremoniei vedem un Eaker reținut, dar fericit și o Kathy cu un zâmbet larg. Deane a ținut un scurt discurs, salutând operațiunea Frantic Joe ca fiind un eveniment hotărâtor în cadrul cooperării sovieto-americane. „După aceea am rămas puțin acolo, toată lumea schimba biletele [semnăturile tovarășilor de călătorie], s-au făcut poze…, iar bombardierele continuau să aterizeze“, scria Kathy.[21]

Fericitul eveniment nu a fost cu totul lipsit de incidente. Generalul Slavin – un ofițer sovietic al serviciilor de informații militare și persoana de legătură a lui Deane cu Marele Stat-Major, care venise cu o zi înainte la Poltava cu același avion cu Deane și cei doi din familia Harriman– nu numai că nu a apărut în poze, dar a ratat cu totul ceremonia. Cum nu primiseră nici o veste cu privire la misiunea americană în sistem navetă și cum generalul Slavin nu avea ce să facă la bază, acesta a tras un pui de somn după-amiază, fiind

trezit de zgomotul făcut de venirea bombardierelor. Până și-a dat seama ce se întâmplă, toată lumea plecase deja din tabăra de corturi spre aerodrom, iar generalul a fost nevoit să fugă ca să prindă ceremonia. Nu a reușit să ajungă decât până la santinela americană care păzea intrarea pe aerodrom. „Petlițele roșii ale Marelui Stat-Major nu le inspirau santinelelor noaste teama pe care le-o stârneau soldaților din Armata Roșie“, își amintea Deane. Când, în cele din urmă, Slavin a ajuns la pista de aterizare, „l-a atacat pe Perminov atât de violent încât am crezut că o să facă apoplexie“, își aducea aminte Deane. Lăsând la o parte Legiunea de Merit proaspăt primită, era evident că Perminov se temea de consecințele pe care le putea avea incidentul, iar Deane s-a străduit să spună că neînțelegerea era responsabilitatea americanilor.[22]

Dacă izbucnirea lui Slavin i-a stricat ziua lui Perminov, ceilalți americani și sovietici erau într-o dispoziție de sărbătoare. Raymond Arthur Davies și alți reporteri din mulțime le-au luat interviuri americanilor de la bază și piloților care soseau, cărora li se puneau întrebări într-un cort de lângă cel atribuit corespondenților. Aceștia jubilau. „Nu am văzut niciodată o atitudine atât de prietenoasă“, spunea locotenentul Albert M. Jaroff din Portland, Oregon. „Căldura rușilor față de americani“, a spus el, „este de neegalat oriunde în lume.“ Apoi a adăugat: „Nu ne aflăm aici doar ca să ne luptăm cu germanii, [ci] ca să reprezentăm America în calitate de diplomați“. Jaroff era ofițer de informații al Forțelor Aeriene și sosise la Poltava cu câteva săptămâni înainte cu al patrulea eșalon, fiind repartizat la baza aeriană de la Mirgorod. Familia sa provenea din Odessa, sudul Ucrainei, și era clar că se bucura să revină pe pământul strămoșilor lui, ca să se lupte cu dușmanul comun.

Davies a descris și întâlnirea dintre doi frați, Igor și George McCartney, care nu se văzuseră de mai bine de un an. „S-a deschis ușa“, scria Davies. „A ieșit un tânăr soldat. De cum a ridicat piciorul de pe treapta de sus a scării de aluminiu, s-a uitat către un grup de colegi din apropiere. Ochii i s-au mărit deodată. „George!“, a strigat. George era în mulțime, însă a crezut că strigase pe altcineva. S-a întors și era gata să plece când tânărul din avion a sărit jos și a fugit către el. „George! George!“, striga întruna. „George, nu mă recunoști?“ George s-a oprit, l-a privit, apoi a fugit spre noul venit. „Igor! Igor!“, a strigat el. S-au îmbrățișat. Puțin mai târziu, cei doi băieți, înconjurați de corespondenți, le spuneau acestora povestea lor. Se născuseră

la Harbin și proveneau dintr-o familie ruso-ucraineană care fugise din cauza Revoluției din Rusia, luaseră numele de familie irlandez al tatălui lor vitreg și se înrolaseră în Armata SUA, unul în decembrie 1942, celălalt – în februarie 1943. Nu se mai văzuseră de atunci. „Vă place în Uniunea Sovietică?“, i-a întrebat Davies. „Ne simțim ca acasă“, au răspuns imediat amândoi.[23]

Bucuria și entuziasmul erau la ordinea zilei. „Cu toții ne bucurăm să ne aflăm aici“, spunea Charles Williamson din Norfolk, Virginia, care, potrivit lui Davies, participase deja la 47 de misiuni de luptă, cu 12 mai multe decât era necesar ca un pilot de bombardier să-și finalizeze serviciul militar și să fie trimis la o bază de pregătire. „A fost sigur o zi minunată și îmi imaginez că nu o voi uita mult timp de acum încolo“, îi scria Kathy lui Mary câteva zile mai târziu. A plecat de la Poltava către Moscova împreună cu tatăl ei și cu generalii Eaker și Deane târziu în după-amiaza zilei de 2 iunie.[24]

Fotografiile și înregistrările făcute în acea zi memorabilă de către fotografii și echipele de filmare americane îi înfățișează pe ceilalți ofițeri superiori americani conduși într-un tur al orașului Poltava de către generalul Perminov, purtând cu toții trenciuri, ceea ce confirmă amintirile participanților potrivit cărora 2 iunie a fost o zi neobișnuit de rece față de vremea obișnuită din Ucraina, deși în poze nu se vede nici un semn de ploaie. Vremea nu părea să aibă vreo importanță. „Ziua în care am aterizat prima dată a marcat punctul culminant al relațiilor noastre militare cu Uniunea Sovietică“, scria Deane câțiva ani mai târziu. Cu toate acestea, în pofida burniței, în mintea lor soarele strălucea puternic asupra viitorului cooperării sovieto-americane.[25]

Capitolul 6

Tovarăși de arme

La sfârșitul lui mai 1944, la scurt timp de la întoarcerea sa la Londra din călătoria la Moscova și Poltava, colonelul Elliott Roosevelt și un membru al grupului cu care călătorise, generalul de brigadă Edward Peck Curtis, au fost invitați la o seară de bridge cu comandantul suprem al Aliaților, generalul Dwight Eisenhower. După cum avea să-și amintească ulterior fiul președintelui, el și Curtis au suferit „o înfrângere umilitoare în fața eficienței ucigătoare a lui Ike Eisenhower“. Însă pe Eisenhower și pe ajutorul lui, Harry Butcher, altceva îi preocupa mai mult decât jocul de bridge. După cum își amintea Roosevelt, au fost „asaltați“ cu întrebări legate de călătoria lor în Rusia.

„Cum a fost? Cum este armata lor? Cum sunt piloții? Cum stau cu disciplina? Ce cred despre noi?“ Acestea erau chestiunile care îl interesau pe comandantul suprem al Aliaților. Voia să știe nu numai ce spuneau și ce credeau despre americani liderii politici și comandanții militari de la Moscova, ci și care era atitudinea predominantă în rândul ofițerilor și al soldaților din Armata Roșie. „Cel mai important lucru pentru ei“, a răspuns Roosevelt, „este în continuare al doilea front. Acesta este marele test în ceea ce privește părerea lor despre noi. Dacă va reuși, bine. Dacă nu…“ „Dacă? Cum adică dacă?“, l-a întrerupt Eisenhower. Când fiul președintelui i-a explicat că se referea la promisiunile pe care i le făcuseră lui Stalin tatăl lui și Churchill la Teheran, Eisenhower i-a spus că nu știe nimic despre promisiunile respective. După aceea a adăugat: „Însă știu de invazia din Franța. Rușii nu au de ce să-și facă probleme în privința asta.“[1]

Invazia Aliaților în Europa peste Canal a început dis-de-dimineață pe 6 iunie 1944, la patru zile după ce sosiseră în siguranță la bazele de la Poltava bombardierele și avioanele de luptă din Forța a 15-a Aeriană a lui Eaker. Pe la miezul nopții, după ora de vară din Marea Britanie, Forțele Aeriene Regale au început să arunce manechine în spatele liniilor de apărare ale Wehrmachtului ca să le distragă atenția detașamentelor germane de antiparașutiști și să le deruteze. O oră mai târziu au început să aterizeze

parașutiștii adevărați pe teritoriul deținut de germani. La o oră după aceea, pe la ora 2:00, Forțele Aeriene Strategice din Europa ale generalului Spaatz s-au alăturat atacului britanicilor și au început raidurile de bombardament peste canal. Cu totul, 2 200 de bombardiere americane, britanice și canadiene au participat la invazie.

Pe la ora 3:00, la adăpostul întunericului, au început să ancoreze primele nave americane în apropierea plajei Omaha. La ora 5:30, navele de luptă ale Aliaților au început să bombardeze forțele defensive de coastă germane. Marea flotă a generalului Eisenhower, formată din nave și nave de desant, având peste 5 500 de vase cu mai mult de 150 000 de trupe la bord, au început invazia în Franța. În ciuda unor mari pierderi – 4 000 de morți și peste 6 000 de răniți –, invazia a reprezentat un mare succes. Capetele de pod stabilite în prima zi și prelungite ulterior au făcut posibilă deplasarea a 875 000 de oameni pe noul front european până la sfârșitul lui iunie 1944. Al doilea front despre care vorbea toată lumea de atâta vreme fusese în sfârșit creat. Piloții de la bazele din zona Poltava erau pregătiți să-l mute spre est. Însă, înainte ca acest lucru să fie posibil, noii tovarăși de arme trebuiau să învețe să conviețuiască și să lupte împreună.[2]

*

Când John Deane, aflat acum la Moscova, a auzit prima oară despre debarcarea Aliaților în Normandia, a reacționat la veste cu același sentiment de satisfacție și de ușurare simțit de mulți alții. Avea mai multe motive să fie fericit.

În lunile precedente fusese tot timpul sub o presiune constantă să-și convingă contactele sovietice că americanii chiar vorbiseră serios la Teheran, unde Roosevelt îi promisese lui Stalin o invadare a Europei în mai. În februarie 1944, în toiul negocierilor hotărâtoare legate de bazele de la Poltava, Deane încercase să învingă scepticismul sovieticilor pariind cu generalul Slavin pe 12 sticle de votcă că invazia va avea loc în mai. „Cred că acest lucru l-a convins mai mult pe șeful statului-major de fermitatea

planurilor noastre decât promisiunea lui Churchill și a lui Roosevelt.“ Cum Ziua Z a fost amânată până în iunie, Deane a trebuit să-i plătească datoria lui Slavin. Asta a înlăturat tensiunea, însă nu foarte mult. Acum, că invazia devenise realitate, Deane putea, în sfârșit, să se simtă reabilitat. Și-a pus uniforma și s-a dus pe jos la ambasada SUA, așteptându-se să fie aclamat de moscoviți. Spre dezamăgirea sa, pe stradă nimeni nu i-a dat nici o atenție generalului american; majoritatea rușilor probabil că nu erau în stare să recunoască o uniformă americană.[3]

La Poltava și la alte baze americane din Ucraina, piloții americani au primit vestea invaziei în jurul orei 9:00, ora locală. Raymond Davies, care rămăsese la bază după sosirea avioanelor Flying Fortress cu patru zile înainte, relata momentul într-unul dintre rapoartele sale: „Un avion de transport a aterizat zgomotos pe pista bazei americane și un pilot emoționat a ieșit repede din el strigând: «Hei, băieți, gata! Am invadat Europa».“ După cum s-a dovedit, vestea nu venea de la comandamentul Aliaților sau de la presa americană ori britanică, care păstra tăcerea, ci de la germani. Radioul de la Berlin a anunțat la ora 6:48 dimineața, ora Londrei, că parașutiștii Aliaților aterizaseră în Franța. Hitler dormea încă la adăpostul său de la Berghof din Alpii Bavarezi, iar generalii lui nu au vrut să folosească rezervele fără să primească ordin de la Führer. Însă vestea se aflase deja în întreaga lume, care putea să tragă propriile concluzii.

Operatorii radio de la Poltava și-au deschis aparatele și au auzit buletinul de știri de la Berlin, după care au primit confirmarea de la cartierul general al Forței a 15-a Aeriene din Italia. Apoi au ascultat discursul lui Winston Churchill în Parlamentul de la Londra difuzat de radioul britanic în după-amiaza aceea. El declara că la invazie participaseră 4 000 de vase și că Aliații au 11 000 de avioane la dispoziție pentru a sprijini debarcarea. „Bătălia care a început acum va crește treptat în amploare și intensitate în săptămânile care vin și nu voi încerca să fac speculații cu privire la mersul ei“, declara Churchill. „Un singur lucru pot însă să spun. Predomină o unitate totală în rândul Armatelor Aliate. Există o frăție de arme între noi și frații noștri din Statele Unite.“[4]

În bază, toată lumea vorbea despre această veste. Unii se îndoiau că cifrele menționate de Churchill erau adevărate, și pe bună dreptate. Numărul de

avioane menționat făcea parte dintr-o propagandă menită să-i intimideze pe germani și să ridice moralul pe plan intern. De fapt, Aliații aveau circa 4 000 de avioane în aer. Cu toate acestea, per ansamblu domnea o stare de veselie. Locotenent-colonelul Slusar, care a aflat vestea la întoarcerea de la un bombardament, le-a spus interlocutorilor săi sovietici că venise într-o dispoziție excelentă pentru că doborâse un avion de luptă german, dar se bucura și mai mult să afle vestea creării celui de-al doilea front. Era gata să se întoarcă imediat la luptă, deși era obosit după zborul dinainte. Locotenentul-major John L. Fredericks considera că se întârziase prea mult deschiderea celui de-al doilea front și se aștepta ca războiul să se termine până la sfârșitul lui 1944 sau, cel târziu, la începutul lui 1945 – opinie pe care a împărtășit-o multă lume un timp. „Cred că o să plecăm repede acasă“, l-a auzit fără să vrea Davies pe un tânăr navigator care venise cu avionul din Italia la Poltava cu câteva zile în urmă.[5]

Reacția sovieticilor la aflarea veștii nu a fost la fel de exuberantă precum cea a americanilor, dar a fost în general pozitivă. Palmer Myhra, un tânăr operator radar care a servit și ca artilerist într-unul din raidurile de bombardament și care aflase vestea când se afla în aer, avea să-și amintească mai târziu: „Peste tot era o atmosferă de sărbătoare în ziua aceea, însă asta nu părea să-i impresioneze pe sovietici prea tare… Pentru sovietici era probabil doar încă o zi obișnuită de război.“ Davies a avut o părere mai optimistă cu privire la reacția sovieticilor. Scria că tinerele ucrainene din bucătăria bazei reacționaseră sceptic la aflarea veștii. Abia când și-au dat seama că Davies și ceilalți reporteri care răspândeau vestea nu glumeau au exclamat: „Ce bine, ce minunat!“ Același entuziasm l-au manifestat și majoritatea soldaților și ofițerilor din Armata Roșie. „Acum, împreună, o să-i trimitem pe germani în iad“, și-a exprimat entuziasmul un soldat al Armatei Roșii. Un tânăr locotenent a repetat după el: „Nimic nu ne mai poate opri!“ Toată lumea era bucuroasă și dorea să afle amănunte. Aveau puține informații, însă era clar că invazia începuse și era în plină desfășurare. Se întrevedea victoria Aliaților.[6]

În seara aceea, Raymond Davies a zburat înapoi la Moscova pentru a raporta reacția la Ziua Z de acolo. Colegii săi reporteri i-au spus că la Moscova vestea fusese anunțată la difuzoare. „La un colț lângă hotelul Metropol, unde stau de obicei corespondenții, s-au oprit circa 20 de

persoane ca să asculte“, scria Davies. „Apoi, după ce crainicul a rostit primele cuvinte, lumea a lăsat totul și sute de oameni au traversat strada în fugă, încălcând regulile de circulație și formând un grup compact care asculta în liniște. Și-au dat mâinile, unii s-au îmbrățișat și toți au fugit la birourile sau la casele lor ca să răspândească vestea.“[7]

Kathy Harriman, și ea întoarsă la Moscova, s-a întâlnit în ziua aceea cu demnitarii sovietici din domeniul culturii pentru a organiza o expoziție de fotografie americană. Întâlnirea s-a transformat într-o sărbătorire a veștilor din Franța. S-a băut în cinstea funcționarilor de la Ambasada SUA în seara aceea. Diplomații americani au remarcat schimbarea profundă de ton a presei sovietice din perioada debarcării din Normandia. „Laudele prudente și criticile“ la adresa Aliaților, care – chipurile – tărăgănau înființarea celui de-al doilea front, au fost înlocuite cu expresii de „admirație și respect“, scria Maxwell M. Hamilton, membru al personalului ambasadei SUA, într-un raport trimis la Washington. Stalin însuși era cât se poate de bucuros când l-a primit pe Averell Harriman în biroul său pe 19 iunie. „Suntem pe un drum bun“, i-a spus el ambasadorului american.[8]

*

Pe 6 iunie, ziua invaziei din Normandia, 104 avioane Flying Fortress B-17 și 45 de Mustanguri P-51 au decolat de la baze-le din zona Poltava îndreptându-se spre Galați, în România, obiectivul acestora fiind aeroportul german din apropiere. Era prima misiune americană de bombardament lansată de pe teritoriul sovietic.

Cu câteva zile mai devreme, generalul Eaker îi convinsese pe comandanții forțelor aeriene sovietice să permită avioanelor sale să bombardeze obiectivul pe care doreau să-l doboare de la bun început – fabrica germană de avioane din orașul polonez Mielec, situat la jumătatea distanței dintre Lvov și Cracovia. Eaker i-a pomenit bucuros despre această înțelegere lui Molotov când el și Harriman s-au întâlnit cu comisarul sovietic al afacerilor

externe, pe 5 iunie; Molotov și-a dat acordul tacit. Însă i-a împiedicat vremea rea – Europa Centrală era acoperită de nori, așa că, în schimb, bombardierele s-au îndreptat spre sud, către Galați, urmărind încă să lovească obiectivele Luftwaffe. După ce au aruncat peste 200 de tone de bombe asupra țintei, misiunea a fost declarată un succes. Avioanele Flying Fortress s-au întors la bazele din Ucraina fără pierderi. Cele două avioane de luptă Mustang nu s-au mai întors, deși piloții americani doborâseră șase avioane germane de luptă.[9]

Faptul că primul raid aerian lansat de pe teritoriul sovietic a avut loc în aceeași zi cu debarcarea din Normandia le-a ridicat și mai mult moralul americanilor. Asta prezenta și avantaje strategice. „Prezența forțelor voastre în Rusia este mai importantă acum decât întoarcerea în Italia“, îi scria de la Londra pe 7 iunie într-o telegramă generalul Spaatz lui Eaker, aflat la Poltava. El voia ca bombardierele americane să stea acolo, să aștepte ca vremea să se îmbunătățească și să încerce să bombardeze orașul Mielec. Nu era vorba numai despre un atac asupra unei fabrici de avioane ale Luftwaffe: Spaatz dorea să-l țină pe Eaker în Uniunea Sovietică, ca o amenințare din est într-o perioadă în care germanii aveau nevoie în Franța de toate avioanele disponibile pentru a lupta împotriva invaziei Aliaților. Sovieticii nu s-au opus. Bombardierele americane aveau să rămână acolo, Operațiunea Frantic Joe continuând până pe 11 iunie 1944, adică aproape nouă zile.[10]

Eaker a profitat de ocazie ca să mai facă un drum la Moscova. La o recepție organizată de ambasadorul Harriman în cinstea ofițerilor Forțelor Aeriene care participaseră la organizarea și executarea operațiunilor de bombardament în sistem navetă, el le-a oferit Ordinul Legiunii de Merit celor doi ofițeri de rang înalt din Forțele Aeriene ale Armatei Roșii care participaseră la Operațiunea Frantic, și anume comandantul Forțelor Aeriene militare sovietice, mareșalul Novikov, și adjunctul său, generalul Nikitin, care contribuiseră cel mai mult la succesul operațiunii. După deschiderea celui de-al doilea front și după reușita operațiunii de bombardament, starea de spirit era una foarte bună și la Moscova, și la Washington. „Eram siguri că acordul la care se ajunsese avea să se extindă și în alte domenii de colaborare militară“, scria John Deane mai târziu.[11]

*

După ce entuziasmul sosirii s-a mai diminuat și cum vremea rea nu permitea desfășurarea unor noi misiuni, viața americanilor de la baze a început să intre într-o rutină. Sovieticii se străduiau să-și distreze cât mai bine oaspeții americani prin organizarea de concerte cu artiști ai Armatei Roșii și ansambluri populare din partea locului, precum și cu petreceri dansante. Istoricul oficial al Forței a 15-a Aeriene, maiorul James Parton, care a venit la baza aeriană de la Poltava pe 2 iunie și, la fel ca toți ceilalți, a rămas blocat acolo în următoarele nouă zile, scria că, având puțin de lucru, echipajele „stăteau la soare, jucau softball pe câmpurile cu trifoi, se plimbau prin orașele în ruină, flirtau cu cele câteva asistente americane și încercau să le abordeze pe rusoaicele cam durdulii, se plângeau de mâncarea fadă și se duceau devreme la culcare".

Americanii care conduceau echipajele de la sol în cele trei aerodromuri aveau mai mult timp și mai multe ocazii să se obișnuiască cu viața din jur decât piloții. Cei care proveneau de la ferme, precum Palmer Myhra, considerau că era interesant să compare condițiile de trai și de muncă din Ucraina cu cele de acasă. „Casele, în majoritatea cazurilor, erau mici, având poate două camere, cu paturi supraetajate", scria Myhra după zeci de ani. „Pereții erau adesea împodobiți cu poze sau cu icoane." Myhra a observat că în case existau și poze cu Lenin, cu Stalin, cu Engels sau cu Marx și a bănuit că era ceva impus de stat.[12]

O mare surpriză pentru americani a fost adâncimea la care încă mai găseai cernoziom în Ucraina. Prietenul lui Myhra, Donald Barber, care crescuse în Dakota de Sud, i-a spus uluit că văzuse „niște oameni care au săpat o groapă de circa 1,5 metri adâncime, plină numai cu cernoziom". A înțeles acum de ce Ucraina era numită „grânarul Europei". Cu toate acestea, nici Myhra, nici Barber nu au fost impresionați de atitudinea localnicilor față de munca acestui pământ fertil. „În sistemul colectivist de agricultură, țăranii nu manifestau același interes sau străduință precum cel care deține pământul", scria Myhra. O altă surpriză a fost lipsa mecanizării. Privindu-le

pe localnice cum mergeau pe jos în fiecare dimineață la câmp cu sapa pe umeri, Myhra își amintea de propria fermă. „Mă gândeam la tatăl meu care se afla acasă, în Wisconsin, cu micul lui tractor Ford și care producea mai mult decât toți cei care lucrau cu sapa“, scria Myhra. O dată a văzut niște localnici care foloseau la arat un tanc german reparat.[13]

Apoi mai erau și diferențele culturale. „Piloții americani“, scria Parton, „s-au mirat puțin când i-au văzut pe soldații ruși dansând împreună; și rușii s-au mirat cum dansau americanii jitterbug.“ Prin interacțiuni zilnice, cele două părți descopereau asemănări și deosebiri. Sovieticii îi considerau pe americani deschiși, dornici să se împrietenească și gata să dea la schimb aproape tot ce aveau pentru un suvenir: o stea roșie de la uniforma unui soldat, nasturii de metal cu simbolurile sovietice, brichete și tabachere. Unii americani se mirau de obiceiul sovieticilor de a bea. „Cu cât puteai să bei mai mult și să te ții pe picioare în fața rușilor, cu atât mai mult erai considerat «un bărbat adevărat»“, scria Myhra. Abia începuseră să se cunoască.[14]

Cele două grupuri de soldați aliați care colaboraseră cel mai îndeaproape au fost tehnicienii care se ocupau de aeronave. Fiecare echipaj sovietic era format din trei tehnicieni – un asistent al șefului de echipaj și două ajutoare – care erau repartizați într-un anumit avion. Erau conduși de un șef de echipaj american. Și alte grupuri de tehnicieni, inclusiv operatori radar și meteorologi, colaborau îndeaproape. Unii americani au fost cu adevărat impresionați de pregătirea partenerilor sovietici. Sergentul Franklyn Holzman, omul cu numele de cod „Turistul“, dat de KGB în timpul vizitei sale din 1958, avea pe vremea aceea 23 de ani, era din Brooklyn și era licențiat în economie la Universitatea din Carolina de Nord. A fost repartizat ca tehnician radar la Mirgorod, unde a lucrat alături de un locotenent sovietic, pe care îl considera „genial“. „Are doar 27 de ani și este inginer electrician“, scria Holzman într-o scrisoare trimisă acasă. „Am început să vorbim despre muzică și am descoperit că îi place foarte mult muzica de cameră a lui Beethoven și Schubert la fel ca și mie.“[15]

Evident că nu toată lumea din tabăra americană sau sovietică avea studii superioare sau asculta muzică clasică, precum Holzman și prietenul lui sovietic, însă toți găseau modalități de a comunica și de a lucra împreună.

Americanii au fost la început sceptici cu privire la pregătirea sovieticilor, pentru că avioanele sovietice nu se comparau din punct de vedere tehnic: chiar dacă sovieticii primeau avioane americane prin Programul de împrumut și închiriere, avioanele Flying Fortress și Mustang nu făceau parte din înțelegere. Mecanicii sovietici simțeau adesea că omologii lor americani îi priveau de sus. „Să construiască o bază aeriană, să alimenteze cu combustibil, să încarce bombele – asta știu să facă rușii. Însă partea tehnică, complexa tehnologie modernă de aviație îi depășește“, scria Iuri Malîșev, unul dintre asistenții șefilor de echipe din Armata Roșie de la baza din Mirgorod, încercând să descrie părerea americanilor despre aptitudinile sovieticilor.[16]

Sovieticii erau cu adevărat impresionați de echipamentele aduse de americani, de câte piese de rezervă aveau, precum și de profesionalismul lor, însă se considerau mai ingenioși. Malîșev și-a surprins supraveghetorul american cu faptul că a înlocuit singur un carburator de la motor, deși această sarcină necesita de obicei mai multe persoane. Americanul și-a exprimat admirația aducându-i pe ceilalți mecanici americani, inclusiv pe ofițeri, ca să le arate ce reușise să facă Malîșev. De asemenea, sovieticii credeau că sunt mai devotați muncii lor decât americanii. Îi mira faptul că americanii plecau în pauza de masă, la prânz sau la cină, înainte să-și termine treaba. Regulile sovieticilor erau altele: mecanicul nu putea să plece de la avion înainte de a-și termina treaba. Înainte de venirea sa la Mirgorod, Malîșev stătuse o dată două zile și două nopți într-un avion, mâncând și dormind acolo până își terminase treaba.[17]

Colegul lui Malîșev de la Mirgorod, Vladlen Gribov, care servea ca adjunct de șef de echipaj în subordinea unui sergent american pe nume Tommy, avea aceeași părere ca prietenul lui, adică americanii erau buni profesioniști, dar care munceau „fără devotament“ și pentru care „aprovizionarea cu alimente era mai importantă decât sarcina pe care o aveau de executat“. Ținând cont de marile lipsuri din Uniunea Sovietică de la vremea aceea, Gribov îi considera pe americani risipitori și cheltuitori. „La un moment dat, s-a constatat că s-a stricat carcasa turelei unuia dintre primele avioane“, își amintea ulterior Gribov, „m-am apucat să o prind la loc. După ce am terminat treaba, Tommy, lăudându-mi munca, a spus că puteam să ne descurcăm și fără ea și pur și simplu să schimbăm carcasa.“

Acesta era abia începutul. Nu o singură dată Tommy l-a oprit pe Gribov când făcea ceva ce învățase la școala tehnică sovietică: când un aparat era defect, trebuia să-l dezasambleze, să găsească problema, să facă o piesă nouă în atelierul de reparații și să reasambleze aparatul. Până la urmă Gribov s-a obișnuit cu asta.[18]

Atât Gribov, cât și Malîșev, tineri sergenți care crescuseră la Moscova și care făceau parte din prima generație formată conform sistemului sovietic de educație, credeau în superioritatea sistemului lor politic și economic. „Majoritatea dintre noi am fost îndoctrinați ca să fim absolut siguri de corectitudinea, dreptatea și «perfecțiunea» sistemului nostru și a cauzei noastre“, își amintea Gribov, al cărui prenume, Vladlen, era o combinație a primelor silabe de la prenumele și numele lui Vladimir Lenin. „Nu era nevoie să se îndoiască nimeni de noi: puteam să îndoctrinăm pe oricine“, spunea și Malîșev. Observând ceea ce ei considerau a fi risipă din partea americanilor și numeroasele lor provizii nu numai de piese de rezervă pentru avioane, dar și de haine, lanterne, gustări, gumă de mestecat și alte lucruri pe care sovieticii nu le văzuseră în viața lor, cei doi prieteni considerau asta nu ca fiind un semn de inferioritate a sistemului economic sovietic, ci o consecință a războiului.

Cu toate acestea, contactul cu americanii și munca cot la cot cu ei le-au zdruncinat unele dintre axiomele sovietice fixate în conștiința tinerilor mecanici ruși. „Știam“, își amintea Gribov, „că în armatele «lor» muncitorii și țăranii erau soldați, iar burghezii aveau rang de ofițeri.“ Însă Gribov avea să descopere în curând că supraveghetorul său american, Tommy, provenea dintr-o familie de fermieri care deținea mai mult teren și utilaje decât toată cooperativa agricolă sovietică la un loc și totuși în armată el era soldat, nu ofițer. Tinerii tehnicieni sovietici au fost, de asemenea, șocați să observe că soldații americani li se adresau ofițerilor lor ca de la egal la egal, fără să stea drepți, adesea salutându-i fără vreo formalitate, purtând uniforme asemănătoare și mâncând aceeași mâncare. Armata supraputerii burgheze era mai egalitară în relațiile dintre ranguri decât cea a primului stat „al muncitorilor și țăranilor“.[19]

Locuind într-o țară care susținea că rezolvase problema naționalității, dar care încă își împărțea populația pe naționalități și alegea grupuri etnice

întregi, precum germanii de pe Volga, ca să le pedepsească și să le strămute, Gribov a fost surprins să vadă câte etnii cuprindea armata SUA. Nu-i venea să creadă că prietenul lui Tommy, Bill Drum, era de origine germană. „La urma urmei, ne luptam cu germanii“, explica Gribov mai târziu. „Și iată că aveau un german.“ Singura caracteristică ce părea să se potrivească imaginii create de propaganda sovietică cu privire la americani era atitudinea acestora față de afro-americani. Nu existau soldați de culoare staționați permanent la bază. Decenii mai târziu, Gribov avea să-și amintească expresiile disprețuitoare de pe fețele cunoștințelor lui americane când au văzut un băiat negru care zâmbea pe o cutie de pudră de curățat dinții – designerii sovietici au vrut să arate eficiența pudrei marcând contrastul dintre dinții albi ai băiatului și pielea lui închisă la culoare.[20]

Cum activitatea cu americanii avea o latură de cooperare, dar și una de concurență, comandamentul sovietic dorea să demonstreze că și soldații lor sunt bine îmbrăcați și dotați sau cel puțin nu mai prost decât americanii. Cizmele militare de modă veche purtate cu jambiere de bumbac au fost înlocuite cu un produs sovietic ai cărui inventatori au primit Premiul Stalin – cizme înalte făcute dintr-un material ușor – însă acestea nu se comparau cu bocancii militari americani, pe care soldații sovietici îi priveau cu jind. Cu toate acestea, ofițerii Armatei Roșii de la Poltava făceau tot posibilul ca să-i convingă pe americani că cizmele lor înalte erau mai bune decât bocancii americani, pe motiv că erau mai comode, că protejau mai bine gleznele de umezeală și că mențineau picioarele și pantalonii curați. După o conferință cu omologii lor sovietici, medicii militari americani au cerut 400 de perechi de cizme înalte din piele de la furnizorii Armatei SUA.[21]

Ofițerii și tehnicienii Forțelor Aeriene Sovietice trimiși la bazele din zona Poltava o duceau așadar mai bine ca în orice altă misiune de război la care participaseră. Au primit două uniforme – un lux nemaipomenit după standardele de la vremea aceea – și lenjerii de pat noi. Se mândreau făcându-și paturile în așa fel încât salteaua umplută cu fân, aflată într-o cutie de lemn special creată, își păstra forma toată ziua. Ordinea și curățenia erau impuse în barăcile și corturile sovietice de către ofițeri și respectate cu mare grijă de soldați, prin urmare, de aceea erau șocați de corturile dezordonate și aglomerate ale americanilor. „Paturile erau făcute în grabă;

peste tot erau lucruri aruncate. Ambalaje, reviste, cărți de buzunar peste tot“, își amintea Gribov, dezaprobator chiar și după zeci de ani.[22]

La rândul lor, americanii erau consternați de condițiile de igienă de la cantina bazei. „S-a constatat că rușii nu cred în folosirea detergentului pentru spălatul vaselor și a ustensilelor de bucătărie, crezând că acesta provoacă diaree“, scria șocat maiorul Parton. „În schimb, foloseau o soluție de hidroxid de sodiu cu o concentrație de 3% și un prosop soios.“ Americanii trăseseră alarma încă din aprilie 1944, când au descoperit că bucătăriile nu aveau frigidere și mâncarea se ținea în recipiente deschise, neprotejată de praf și de miile de muște și insecte. Sovieticii au încercat să îmbunătățească bucătăria și condițiile de servit masa, însă le-a fost foarte greu să o facă. În mai, căpitanul Robert H. Newell, ofițer medical american, s-a plâns de proasta aerisire din bucătării, care erau pline de fum de la cuptoarele cu lemne. Un alt motiv de îngrijorare îl reprezentau gunoiul din bucătărie și resturile alimentare, pe care sovieticii le adunau în niște butoaie uriașe și urât mirositoare și pe care le aruncau după aceea într-un șanț nu departe de bucătărie. „Șobolanii și alte rozătoare circulă nestingherite prin toate sălile popotei“, scria Newell în raportul său.[23]

Unii dintre piloții americani refuzau mâncarea când ve-deau că angajații de la bucătărie nu se spălau pe mâini după ce veneau de la latrinele în stil sovietic. Căpitanul Newell, care era foarte mulțumit de paturi și de așternuturi, a anunțat că latrinele erau într-o „stare deplorabilă“. Aceeași idee a fost reluată de Parton, care scria în iunie 1944: „Dacă bucătăria rusească poate fi considerată groaznică, atunci latrinele lor pot fi numite doar de nedescris“. Americanii refuzau să folosească latrinele sovietice, care constau dintr-un șir de găuri în podea, adesea pline de excremente. Solicitau construirea unor toalete noi, deși singurul tip de latrină pe care puteau să-l construiască sovieticii se putea vedea deja. Până la urmă, americanii s-au lăsat păgubași și și-au construit propriile latrine în toate bazele din zona Poltava. Nu aveau ce să facă în privința latrinelor de la Harkov, Kiev și de la alte baze sovietice, pe care americanii doar le vizitau din când în când.

În cazul localnicilor și soldaților Armatei Roșii, la care medicii americanii observau adesea dantură stricată și sem-ne de malnutriție, condițiile proaste

de igienă erau dublate de îngrijirea medicală necorespunzătoare. Potrivit medicului militar șef american de la baze, locotenent-colonelul William M. Jackson, erau cu 50 de ani în urmă față de nivelul americanilor. Jackson a înființat unități sanitare separate la fiecare bază, unde lucra personal american. Căpitanul Newell scria în raportul său din aprilie 1944: „Normele sovietice alimentare și sanitare sunt atât de diferite de cele ale americanilor încât nu se preconizează mari schimbări". Maiorul Parton a făcut în raportul său remarca usturătoare că „îmbăierea părea să fie în rândul populației locale cel mult un eveniment bienal".[24]

*

Sovieticii s-au străduit foarte mult să rezolve problemele indicate de americani, deși era destul de stânjenitor să abordezi chestiunile legate de instalațiile sanitare și de igienă personală. Unii dintre americani au transformat igiena precară a soldaților din Armata Roșie în propriul avantaj. Soldatul cla-sa I Martin Kloski din Jersey City le-a spus reporterilor militari americani: „Rusoaicele își țin lucrurile foarte curate. Nu știu cum reușesc din moment ce nu există săpun. Cu bărbații ruși e o cu totul altă poveste. Faptul că noi ne spălam și aveam mereu uniformele curate cred că a fost principalul motiv pentru care am avut succes la fete."[25]

Colonelul Kessler era mulțumit. „Soldații se plimbă prin oraș de parcă ar fi la Londra", a remarcat comandantul american. Mai puțin mulțumiți erau ofițerii poliției secrete de la sediul din Poltava al Comisariatului Poporului pentru Securitatea Statului (NKGB), serviciul de securitate civilă care moni-toriza atitudinea populației locale față de prezența americanilor. Observaseră câțiva americani care participau la slujbe religioase, lucru nu prea tolerat în URSS. Alții împărtășeau cu localnicii impresiile lor despre nivelul de trai din Statele Unite comparativ cu cel din Uniunea Sovietică, aspect care nu prea era în avantajul celei din urmă. „Munca ta face cinci dolari și ai putea să trăiești foarte bine în America, dar aici, pentru suma asta, n-ai putea să cumperi nici un kilogram de pâine", i-ar fi zis un soldat

american unui informator al poliției se-crete. După care a adăugat: „America este cu adevărat raiul pe pământ; aici nu găsești decât suferință“.

*

Deosebit de îngrijorătoare pentru autorități erau atitudinea localnicilor față de americani și speranțele pe care le nutreau în legătură cu venirea acestora. Ucraina reprezentase o problemă pentru sovietici încă de la Revoluția din 1917, când elitele sale politice și intelectuale militaseră pentru independența față de Rusia și înființaseră un stat de sine stătător. Sovieticii au reușit să distrugă rezistența ucrainenilor doar făcând mari concesii cadrelor locale și fiind de acord să susțină limba și cultura lor ucraineană. Uniunea Sovietică a fost înființată în 1922 ca structură cvasifederală în principal pentru a-i liniști pe ucraineni și pe georgieni. Le-a oferit ambelor republici rebele și altor câtorva națiuni sovietice un anumit grad de autonomie pe care aveau să o piardă odată cu consolidarea regimului lui Stalin.

La începutul anilor 1930, Stalin a înfometat aproape patru milioane de ucraineni, alături de milioane de alți cetățeni sovietici, în încercarea sa de a colectiviza agricultura. După cum am menționat mai sus, Poltava, Mirgorod și Piriatin se numărau printre zonele din Ucraina care suferiseră cel mai mult de pe urma foametei. Stalin a profitat de criză ca să atace cadrele partidului ucrainean și să lanseze un atac împotriva renașterii culturale a țării. Ucrainenii care locuiau în afara Ucrainei și care constituiau cea mai mare minoritate națională din Rusia propriu-zisă au fost reînregistrați peste noapte ca ruși. Contemporanii consideră evenimentele respective drept un genocid comis împotriva poporului ucrainean.[26]

Când cel de-al Treilea Reich a invadat Ucraina în 1941, mulți localnici au vrut să creadă că diviziile germane prevesteau sosirea civilizației europene și mult așteptata eliberare de sub stăpânirea brutală a lui Stalin. Mulți au profitat de ocazie ca să-și reafirme identitatea nonsovietică și să refacă Biserica Ortodoxă ucraineană, independentă de Moscova. Chiar dacă germanii le-au permis acest lucru, au început să instaureze un regim al

terorii în Ucraina. Principalele victime au fost evreii: aproape un milion de bărbați, femei și copii evrei, adică unul din șase evrei care au murit în Holocaust provenea din Ucraina. Tinerii ucraineni erau prinși și trimiși în lagărele de muncă din Germania, creându-se o uriașă emigrație forțată – 2,2 milioane de ucraineni au ajuns acolo până în 1944. Naționaliștii ucraineni, tolerați pentru scurt timp în 1941, au căzut și ei victime regimului german, conducătorii lor fiind uciși și susținătorii lor formând rezistența.[27]

Până s-a întors Armata Roșie în Ucraina, în 1943, puțini mai credeau în eliberarea cu ajutorul germanilor, însă popu-lația nu a uitat și nu a iertat atrocitățile sovieticilor din perioada revoluției și din cea interbelică. Fiind conștiente de acest lucru, autoritățile sovietice se temeau că ucrainenii fuseseră expuși la propaganda anticomunistă în timpul ocupației germane și că acum nu mai erau loiali regimului sovietic. După sosirea americanilor, străini de alt soi, poliția secretă era numai ochi și urechi.

„Elementul antisovietic, adesea pe lista de suspecți sub su-praveghere, încearcă să stabilească legături cu echipajul de zbor anglo-american“, îi raporta locotenent-colonelul Cerneţki, șeful NKGB-ului de la Poltava, șefului său de la Kiev, Serhii Savcenko, pe 30 iunie 1944. Localnicii erau impresionați de realizările tehnologice ale americanilor, considerându-i pe aceștia superiori din punct de vedere cultural nu numai față de ruși, ci și de germani. „Americanii au construit un aeroport la Poltava cum nici nu visam“, afirma un muncitor de la biroul de construcții, Serhii Ivanovski. „Au adus niște dale speciale din America cu care am pavat tot aeroportul. Nu îi lasă pe oamenii noștri să intre acolo ca să-i supravegheze. Americanii, la fel ca germanii, sunt foarte bine pregătiți și foarte bogați; chiar și aici, nu-și refuză multe fleacuri și plăceri.“

Unii se așteptau la o eventuală preluare a Ucrainei de către americani: aceștia erau a doua armată străină venită în zonă în decurs de trei ani, așa că era ușor de imaginat că noii străini, oricât de bogați și de educați erau, doreau același lucru ca germanii. Antonina Korsun, o învățătoare de 50 de ani, i-a spus, se pare, unui informator al poliției secrete pe 3 iunie: „Americanii și-au organizat aeroporturile… urmărind un anumit scop. Nu vor să se lupte cu germanii pe front, ci să-i trimită pe soldații noștri acolo; în vreme ce oamenii noștri sunt pe front, ei se vor instala pe teritoriul

Ucrainei și o vor ocupa fără nici un fel de luptă. Germanii au cucerit Ucraina în mod deschis, însă americanii o ocupă pe ascuns. Cum e mai bine, rămâne de văzut…“

Unii dintre locuitorii din zona Poltava, precum Stepan Kanarevski, angajat în vârstă de 53 de ani la departamentul de vânzări cu amănuntul din Poltava, saluta ocupația americană ca fiind calea de eliberare a țării de sub stăpânirea comunistă. „Mă bucur foarte mult că nu vor mai exista comuniști și că americanii vor prelua conducerea“, i-ar fi mărturisit Kana-revski unei cunoștințe. „Am fost curios și m-am dus personal cu bicicleta la aeroport; ai noștri au doar patrule acolo, dar restul sunt americani care ar putea să-i ucidă în mod intenționat pe tinerii noștri educați în spiritul comunist și să preia ei puterea.“ Dacă îi credem pe lingușitorii poliției secrete, Kana-revski era gata de un alt război, de această dată între sovietici și americani, și nu exista nici o îndoială de partea cui va fi.

Mulți sperau că sosirea americanilor prevestea schimbări în regimul politic sovietic. Olga Smirnova, o femeie de peste 35 de ani care studiase engleza și era suspectată de simpatii antisovietice, declara: „Nu știu cum se va schimba forma sistemului politic din URSS după război, însă nu poate să rămână așa, pentru că Anglia și America ne vor ajuta în privința asta“. Serhii Ivanovski, impresionat fiind de superioritatea culturală a americanilor, avea așteptări mai concrete de schimbare. Acesta i-a spus unui informator al poliției secrete: „Cred că americanii ne vor propune ca aparatul de partid să fie împiedicat să se amestece în treburile statului; ne vor învăța și merită să învățăm de la ei“. Alții, precum Anatoli Baev, un oficial din domeniul sportului în vârstă de 25 de ani, își imaginau o reconstruire a Uniunii Sovietice după modelul american. „Cred că nu este deloc întâmplător faptul că americanii se plimbă prin Siberia și văd îndeaproape bogățiile acesteia, iar apariția bazelor aeriene americane pe teritoriul nostru va duce la sfârșitul existenței Uniunii Sovietice și se vor constitui republici (state) complet separate, ca în America“, îi spunea Baev (foarte imprudent) unui informator al NKGB-ului.[28]

Atitudinea populației ucrainene față de sosirea americanilor era foarte diferită de cea a ofițerilor și soldaților Armatei Roșii. Aceștia din urmă, mai ales ofițerii și tehnicienii tineri, care erau îndoctrinați cu gândirea sovietică

referitoare la clase sociale și care credeau ideile oficiale preconcepute cu privire la Occidentul capitalist, recunoșteau cu reticență puterea economică și militară americană, susținându-și în schimb, unde puteau, sentimentul propriei superiorități ideologice și culturale. Localnicii, mai ales cei care trăiseră în copilărie în timpul Imperiului Rus și ca adulți se confruntaseră cu ocupația germană, nu erau impresionați de propaganda sovietică prin care se urmărea înjosirea americanilor, considerând sosirea acestora drept o schimbare în bine – ca o vestire a reformei sistemului politic sovietic prin limitarea puterii partidului sau expulzarea totală a comuniștilor sau prin anularea preluării Ucrainei.

*

În dimineața zilei de 11 iunie 1944, militarii sovietici și localnicii și-au luat rămas-bun de la piloții americani care au decolat de la bazele aeriene de la Poltava, Mirgorod și Piriatin. În total erau 129 de avioane Flying Fortress și 60 de Mustanguri în formațiile care s-au adunat deasupra bazei aeriene de la Mirgorod a lui Gribov înainte de a zbura spre sud-vest îndreptându-se spre Italia. Era ultima zi și ultima misiune a operațiunii Frantic Joe.

Spre dezamăgirea generalului Eaker, vremea încă nu le permitea să bombardeze fabrica de avioane de la Mielec, așa că a stabilit noul obiectiv: aerodromurile germane din apropierea orașului românesc Focșani. Alte avioane din Forţa a 15-a Aeriană au decolat de la bazele italiene pentru a le distrage atenția militarilor din Luftwaffe și apărării antiaeriene de la bombardierele care făceau naveta de la Poltava. Bombardamentul a reușit: la aerodromurile din Focșani au fost distruse complet șase ateliere, precum și șase clădiri de tip baracă; au dat foc la instalațiile de combustibil și la stația de alimentare. Și alte clădiri și instalații din zonă au suferit pagube grave. Bombardierele nu au lovit orașul în sine.

De data aceasta germanii au fost mai bine pregătiți să atace bombardierele și escorta lor de avioane de vânătoare decât fuseseră în 2 iunie, cu artilerie antiaeriană mai puternică și piloți de vânătoare mai agresivi. Însă pierderile

suferite au fost tot foarte puține. Un Mustang s-a prăbușit la decolare, iar șapte s-au întors din cauza unor probleme tehnice, la fel și șase avioane Flying Fortress. Un alt Mustang s-a prăbușit în Iugoslavia din cauza problemelor tehnice, iar un B-17 a fost doborât de inamic. Din păcate, în avion se afla un fotograf american care făcuse multe poze la bazele aeriene de la Poltava. Cei care știau asta sperau ca pozele să nu ajungă în mâinile dușmanilor.[29]

Acum, că se terminase, toată lumea a considerat că operațiunea Frantic Joe fusese un succes. Pe 12 iunie, a doua zi după întoarcerea generalului Eaker în Italia, Averell Harriman i-a trimis o telegramă generalului-maior Anderson, aflat la Londra, felicitându-l pe comandantul adjunct al Forțelor Ae-riene Strategice Americane din Europa, care supraveghease operațiunile de bombardament în sistem navetă în numele generalului Spaatz. Arnold i-a răspuns bucuros cu o telegramă similară. „Vă rog să le transmiteți respectul meu sincer ofițerilor din Marele Stat-Major al Armatei Roșii și ai Forțelor Aeriene Sovietice care au contribuit alături de noi la succesul operațiunii și să-i rugați să transmită aceste gânduri și ofițerilor și oamenilor lor.“ Viitorul părea promițător atât pentru continuarea operațiunii Frantic Joe – sau oricum s-ar fi numit ulterior –, cât și pentru alianța sovieto-americană. Pe lângă nordul Franței, americanii luptau și pe Frontul de Răsărit. Marea Alianță căpătase forma finală.[30]

Capitolul 7

Moarte spionilor

Un om care dorea cu disperare să ia avionul american și să plece în Italia cu avioanele Flying Fortress ce se întorceau acolo era Maurice Reymond. Căpitan în armata franceză înaintea războiului, el fusese adus în centrul Ucrainei în anumite condiții de către germani și rămăsese acolo când forțele sovietice reocupaseră regiunea în toamna lui 1943. Reymond i-a contactat pe comandanții americani la sfârșitul lui mai 1944. După ce se deschisese al doilea front în Franța, pe 6 iunie, el spera ca americanii să-l ducă cu avionul în Italia sau în Africa de Nord, unde putea să-și găsească compatrioții. Însă ofițerii de contraspionaj ai Armatei Roșii care urmăreau vizitele lui Reymond la baza din Poltava erau hotărâți să împiedice acest lucru cu orice preț. Nu aveau încredere nici în Reymond, pe care îl suspectau că este spionul germanilor, nici în americani. Reymond avea să rămână la Poltava sub supravegherea poliției secrete.[1]

„Aliații sunt aliați, însă nu trebuie să uităm că SUA este o țară imperialistă și probabil vor exista spioni și sabotori în contingent“, scria Vladlen Gribov, amintindu-și de îndoctrinarea pe care le-o făcuseră lui și colegilor lui înainte de sosirea primilor americani la baza de la Mirgorod. Li s-a mai spus să fie atenți când vorbesc între ei, pentru că puteau fi auziți din greșeală: „Printre americani vor exista și membri care vor ascunde faptul că știu rusă“. În fine, li s-a ordonat să „numere picioarele“, adică numărul membrilor din echipajele care sosesc cu fiecare avion Flying Fortress. La aterizare, americanii au ieșit din avioane printr-o trapă din podeaua aparatului de zbor, prin urmare, prima oară li s-au văzut picioarele. Numărul membrilor din echipaj trebuia să fie zece, deci numărul picioarelor, 20. Dacă erau mai multe, mecanicii sovieticii primiseră instrucțiuni să consemneze, fără să atragă atenția, numărul avionului cu mai mulți pasageri și să le raporteze asta funcționarilor de la contrainformații.[2]

*

Rapoartele depuse de ofițerii Armatei Roșii ajungeau în cele din urmă pe birourile serviciului militar sovietic de contrainformații, cunoscut ca SMERȘ, care însemna „Moarte spionilor“ (în rusă, Smerti șpionam). Înființarea SMERȘ a făcut parte dintr-un proces amplu de reorganizare a serviciilor de securitate de către Iosif Stalin după Bătălia de la Stalingrad. Cum Armata Roșie a început să-i alunge pe ocupanții germani, Stalin s-a hotărât să îmbunătățească activitatea contrainformațiilor, care era coordonată de țarul securității sale, comisarul poporului pentru afaceri interne, Lavrenti Beria. Se pare că dictatorul se temea de o creștere bruscă a numărului de spioni nu numai din spatele liniilor germane, ci și din rândul populației din teritoriile recent recucerite. S-a înființat un Comisariat special pentru Securitatea Statului, sub comanda fostului adjunct al lui Beria, Vsevolod Merkulov, care era însărcinat cu contrainformațiile civile. O altă parte a imperiului de contrainformații al lui Beria era condusă de celălalt adjunct al său, Victor Abakumov, și făcea parte din Comisariatul Poporului pentru Apărare. Stalin însuși l-a denumit SMERȘ. Două echipe mai mici ale SMERȘ au fost create în Comisariatul Poporului pentru Marină și, în subordinea lui Beria, în Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne, însă SMERȘ-ul lui Abakumov și-a păstrat statutul de principală agenție de contrainformații din țară, șeful său fiind în subordinea directă a lui Stalin.

Bazele americane din Ucraina erau în sarcina comisarului pentru securitatea statului clasa a II-a Abakumov și a echipei sale SMERȘ, al cărei obiectiv principal era combaterea spionilor. Puternicul aparat al ofițerilor și al informatorilor SMERȘ se întorsese acum împotriva americanilor. Indiferent care erau relațiile sovieto-americane la cel mai înalt nivel, Abakumov și oamenii lui trebuiau să acționeze pornind de la prezumția că americanii nu veniseră în Ucraina ca să lupte cu germanii, ci ca să-i spioneze pe sovietici.

Au creat o rețea imensă de informatori, amintind personalului Armatei Roșii că aliații lor americani erau „capitaliști“ ostili regimului sovietic. În mod ironic, ofițerii americani cei mai prietenoși față de sovietici erau considerați principala amenințare, întrucât aceștia nu numai că puteau să spioneze mai eficient, dar puteau și să răspândească opinii dăunătoare din

punct de vedere politic. SMERȘ căuta să-i țină deoparte pe aliați, încercând să întrerupă orice contact neautorizat între piloții americani, omologii lor din Armata Roșie și populația locală. Niciodată nu s-au implementat aranjamente asemănătoare și nici măcar nu s-au luat în discuție în Statele Unite astfel de aranjamente cu privire la reprezentanții sovietici sau la sutele ori miile de marinari sovietici care au vizitat continentul american pentru a ridica provizii în cursul Programului de împrumut și închiriere. Suspiciunea sovieticilor legată de americani și urmărirea acestora era o trăsătură unică a Marii Alianțe.

Ținând cont de importanța politică a bazelor aeriene din zona Poltavei, Abakumov a hotărât să trimită acolo un ofițer de la sediul central al SMERȘ. Locotenent-colonelul Konstantin Sveșnikov era adjunctul șefului de departament de la SMERȘ care supraveghea activitățile de contrainformații din rândul trupelor aeropurtate ale Armatei Roșii. Având în vedere locul unde erau amplasate bazele, Sveșnikov părea cea mai firească alegere. Având acum în jur de 35 de ani, născut în Rusia centrală, el fusese recrutat de serviciul militar de informații în 1932, când era înrolat în Armata Roșie din Ucraina. Și-a petrecut acolo restul deceniului, avansând în grad în cadrul aparatului militar de informații. În perioada invaziei germane din iunie 1941, a fost șeful departamentului de contrainformații al unei divizii a Forțelor Aeriene din orașul Uman, de cealaltă parte a Niprului față de Poltava, Mirgorod și Piriatin. Era așadar foarte pregătit pentru detașarea sa la Poltava și destul de familiarizat cu condițiile locale.[3]

Sveșnikov a venit la Poltava în a doua jumătate a lunii aprilie 1944. Pe 30 aprilie, în primul său raport adresat direct lui Abakumov, Sveșnikov își informa șeful despre bomba germană descoperită în subsolul singurei clădiri rămase în picioare la aerodromul din Poltava. Chestiunea i-a atras atenția lui Stalin însuși și Sveșnikov a folosit-o pentru a aduce în discuție probleme care necesitau aprobarea superiorilor săi. El dorea mai ales să-i înlocuiască pe ofițerii de la comanda departamentului SMERȘ din Regiunea 68 a Bazei Aeriene – entitate înființată de Forțele Aeriene ale Armatei Roșii pentru a deservi bazele de la Poltava. A solicitat, de asemenea, să fie detașați mai mulți ofițeri și agenți sub acoperire la fiecare dintre cele trei baze. Sveșnikov a primit în scurt timp întăriri. Noul comandant al departamentului regional al SMERȘ a devenit maiorul Anatoli Zorin, un

ofițer de contrainformații care intrase în Armata Roșie în 1939, după absolvirea facultății de inginerie. Până la sfârșitul lui mai 1944, Sveșnikov și Zorin lucrau deja în echipă, conducând rețelele SMERȘ de la bazele aeriene de la Poltava și semnând împreună cele mai importante rapoarte adresate lui Abakumov.[4]

Primul lor raport comun a fost depus pe 25 mai, la o săptămână de la sosirea avioanelor Flying Fortress. Raportau cu privire la primele reușite pe care le avuseseră în îndeplinirea sarcinilor trasate de la sediul central SMERȘ, printre care „prevenirea pătrunderii pe teritoriul nostru a agenților Aliaților", „descoperirea agenților secreți germani" și „descoperirea la timp a activităților subversive ale elementelor antisovietice". Ultimele două sarcini constituiau funcțiile obișnuite pe timp de război ale unităților SMERȘ, însă prima era neobișnuită. Principala putere străină împotriva căreia trebuiau să lucreze acum Sveșnikov și Zorin nu era Germania, ci Statele Unite, parteneră în Marea Alianță. Dintre cei 1 090 de americani detașați la bazele din zona Poltava, 30 știau rusă și erau considerați posibili spioni. În scurt timp, patru ofițeri americani au fost suspectați de spionaj și de propagandă antisovietică, pentru simplul fapt că încercau să stabilească relații apropiate cu cetățeni sovietici sau să le dea acestora publicații americane.[5]

Considerând că cea mai bună apărare este atacul, Sveșnikov și Zorin au cerut permisiunea de a folosi atât agenți cu experiență, cât și proaspăt recrutați ca să acționeze împotriva acestor americani. Doreau să folosească ofițeri și tehnicieni din Armata Roșie în acest scop. Sveșnikov și Zorin aveau deja opt agenți în rândul celor 86 de ofițeri din Armata Roșie detașați la cele trei baze și intenționau să mai recruteze încă patru sau cinci, ceea ce însemna circa un agent la șase ofițeri. Planurile pe care și le făceau în privința recrutării din rândul tehnicienilor erau chiar mai ambițioase. Știau că avioanele americane, după cum am menționat mai sus, aveau echipaje de câte patru oameni fiecare – un tehnician american cu experiență și trei sovietici – și doreau ca un sovietic din fiecare echipaj să fie agent. Extinderea rețelei de agenți presupunea mai mulți ofițeri care să o conducă, precum și bani pentru plata agenților. Zorin a solicitat 20 000 de ruble în plus într-un memoriu pe care l-a trimis la Moscova pe 24 mai.

O altă problemă care îi preocupa pe cei de la SMERȘ era securitatea bazei aeriene. Și-au propus să recruteze agenți din rândul paznicilor de la baze, al soldaților care păzeau depozitele de bombe și al localnicilor. Aceștia din urmă trebuiau să fie atenți la străini, posibili spioni germani, și la orice indicii de activități ostile. Sveșnikov și Zorin au luat, de asemenea, măsuri în privința elementelor care nu erau de încredere din unitățile Armatei Roșii care își efectuau serviciul militar la baze și din rândul populației civile. Au cerut înlăturarea și mutarea a 120 de soldați care fie fuseseră ostatici la germani, fie trăiseră sub ocupație germană. Ofițerii de la Comisariatul Local de Securitate au îndepărtat orice elemente dubioase din întreaga zonă a bazelor, trimițându-le la zonele industriale de la Stalingrad și Doneț, unde se lucra la reconstrucția întreprinderilor și a minelor de cărbune distruse.

Sveșnikov și Zorin știau că americanii vor căuta compania femeilor și au considerat asta o ocazie bună. Potrivit raportului lor, în weekendul 20–21 mai, peste 100 de americani au avut zi liberă la Poltava și mulți dintre ei au încercat să se împrietenească cu localnicele. „Considerăm că este oportun să-i dirijăm [pe americani] spre cercul serviciului nostru secret de civile, prin care îi vom analiza atât pe ei, cât și persoanele cu care vin în contact“, raportau Sveșnikov și Zorin, care colaborau deja cu ofițeri de la biroul local al Comisariatului pentru Afaceri Interne pentru a recruta femei din rândul populației locale.[6]

*

Comisarul Abakumov a răspuns la solicitările lui Sveșnikov și Zorin pe 1 iunie, la o săptămână după ce aceștia au de-pus raportul. Le-a ordonat să fie precauți: „Agenții nu trebuie puși în legătură cu americanii în mod intenționat, dar, dacă americanii le cunosc pe agente, trebuie exploatat acest lucru. Pentru a se ocupa mai bine de problemă, trebuie recrutați mai mulți agenți din rândul localnicilor (femei).“ Cu privire la celelalte probleme ridicate de ofițerii de la Poltava, de la găsirea căii optime de înregistrare a echipajelor americane care soseau în misiunile de tip navetă și până la

recrutarea de noi agenți din rândul personalului Armatei Roșii și al localnicilor, Abakumov și-a sfătuit subordonații să colaboreze cu comandanții Armatei Roșii și cu stația locală de contraspionaj a Comisariatului pentru Afaceri Interne.[7]

Primul agent recrutat pentru a lucra cu americanii și împotriva lor a fost căpitanul Viktor Maksimov, în vârstă de 23 de ani. Maksimov știa ceva engleză și fusese trimis la Poltava de la sediul Forțelor Aeriene ale Armatei Roșii de la Moscova pentru a servi ca om de legătură-cheie între generalul Perminov și omologul său american, colonelul Kessler, precum și alți comandanți ai SUA. Maksimov a fost ales să fie recrutat pe 12 aprilie, ziua în care la SMERȘ a venit primul raport despre bazele din zona Poltava. Maksimov, recrutat sub numele de cod „Markov", era coordonat direct de Sveșnikov și de Zorin. El a depus numeroase rapoarte despre întâlnirile sale cu americanii, de la care ofițerii SMERȘ au pornit pentru a le face acestora caracterizările.[8]

Sveșnikov și Zorin i-au folosit și pe agenții deja existenți, solicitându-le șefilor acestora să le trimită dosarele la Poltava. Agenții „Avtomat", „Radiator", „Botkin" și „Konstantinov" dă-deau acum raportul cu privire la legăturile lor cu americanii și, lucru și mai important, cu privire la comportamentul propriilor tovarăși. Agentul „Botkin", care vorbea ceva engleză, le-a raportat șefilor lui de la SMERȘ că pe 13 iunie avusese o discuție cu sergentul Boris Sledin, care i-a sugerat că nivelul său de engleză l-ar putea ajuta pe „Botkin" să se facă interpret și să plece împreună cu echipajele americane în Statele Unite, unde avea să o ducă de minune. S-a dovedit că și Sledin era agent SMERȘ, recrutat în 1941 cu numele de cod „Șturman". Acum agenții informau cu privire la alți agenți, ceea ce pare să-i fi făcut pe ofițerii de la SMERȘ să se simtă mai încrezători că, de fapt, controlau situația de la baze.[9]

Principalele ținte ale amplei rețele de agenți create de Sveșnikov și Zorin erau, desigur, americanii. Potrivit raportului depus de Sveșnikov pe 14 iunie, la trei zile de la întoarcerea generalului Ira Eaker și a avioanelor sale Flying Fortress și Mustang în Italia, la bazele aeriene din zona Poltava fuseseră 2 703 de americani în primele zece zile din iunie. Dintre aceștia,

1 236 erau cadre permanente – doar cu 36 mai mulți decât se convenise inițial la Moscova. Cei care veniseră cu avioanele Flying Fortress și Mustang în cadrul operațiunii Frantic Joe erau în număr de 1 477.

Sveșnikov acorda o atenție deosebită personalului american de la sol care era staționat permanent la baze. Din această categorie i-a selectat pe cei care vorbeau rusă sau ucraineană și care, prin urmare, erau, după părerea lui Sveșnikov, în stare să spioneze sau cel puțin să facă propagandă antisovietică. A identificat 11 ofițeri născuți în fostul Imperiu Rus și 27 ale căror familii proveneau de pe teritoriul acestuia. Cei veniți în Ucraina ca să ajute la depășirea barierei de limbă dintre sovietici și americani erau verificați de comandamentul Forțelor Aeriene ale SUA pentru a se exclude persoanele ostile regimului bolșevic din motive ideologice, personale sau familiale. Pe americani nu-i interesa spionajul de nici un fel: singurii ofițeri de informații din rândurile lor erau cei din Forțelor Aeriene care aveau sarcina să le pună întrebări piloților cu privire la obiective și la defensiva germană întâlnită în cursul misiunilor lor. Americanii desfășurau, de fapt, o ofensivă curtenitoare, încercând să-i convingă pe sovietici că puteau să facă treabă bună împreună și să creeze și alte baze aeriene, mai ales în Extremul Orient sovietic. Însă ofițerii de la SMERȘ nu erau conștienți de acest lucru și nu ar fi crezut-o nici dacă li s-ar fi spus asta – sau poate mai ales dacă li s-ar fi spus.[10]

*

Între 25 mai și 14 iunie 1944, Sveșnikov și Zorin au ales vreo 12 americani de la bazele din zona Poltava pe care îi suspectau de spionaj. Printre cei aflați în fruntea listei de suspecți ai SMERȘ se afla unul dintre inițiatorii operațiu-nii Frantic și veteran la baza de la Poltava, maiorul Albert Lepawsky. După cum am văzut, Lepawsky denumise inițial operațiunea Baseball. Născut la Chicago în 1907, într-o familie de emigranți evrei din Imperiul Rus, Lepawsky avusese o carieră academică impresionantă la Universitatea din Chicago. Student al lui Charles Edward Merriam,

fondatorul abordării comportamentale în domeniul științei politice, Lepawsky își luase doctoratul la vârsta de 23 de ani și apoi a scris o serie de monografii, eseuri și rapoarte marcante despre administra-ția locală și gestionarea resurselor naturale. În anii 1930 și-a împărțit timpul între universitate și conducerea orașului, în cadrul căreia a deținut o serie de funcții. La începutul lui 1942, când Lepawsky s-a înrolat în Forțele Aeriene după Pearl Harbor, a lăsat vacante o serie de funcții. Foștii săi șefi din administrația orașului Chicago au fost nevoiți să caute un nou director de cercetare al Departamentului Juridic, un nou director adjunct al Centrului de Informare al Administrației Publice și un nou director al Federației Administratorilor Fiscali. Universitatea a trebuit să caute un nou director al Institutului de Servicii Publice.[11]

Un puternic susținător al New Deal, Lepawsky nu credea doar că trebuia să-și slujească țara în uniformă militară pe timp de război, ci a salutat și alianța cu patria sa strămoșească.

Revoluția din 1917 transformase Imperiul Rus în Uniunea Sovietică, locul de naștere al experimentului socialist, față de care Lepawsky manifesta înțelegere fără însă să-l susțină vreodată. Totuși își considera comparația cu baseballul – cu teren propriu și oaspeți și traseele dintre baze – ca fiind utilă și eficientă, Lepawsky fiind foarte conștient de diferențele dintre „echipa“ americană și cea sovietică. El scria: „Cealaltă echipă de baseball este un aliat unic cu o stare de spirit și un sistem politic pe care puțini dintre noi le înțeleg“.[12]

Lepawsky probabil că nu și-a imaginat niciodată câtă dreptate a avut cu privire la starea de spirit a funcționarilor sovietici. Încă de pe 25 mai colonelul Sveșnikov l-a pus pe lista de suspecți, pentru că manifesta prea mult interes față de stabilirea de relații cu ofițerii Forțelor Aeriene Roșii și cu localnicii. Acesta a raportat la Moscova ce aflase până atunci despre Lepawsky: că studiase la Chicago, la Londra și la Berlin și că era aghiotantul comandantului american al bazei de la Poltava. Sveșnikov i-a întrebat pe cei de la Moscova dacă ofițerii de la SMERȘ de acolo știau mai multe despre Lepawsky. Aceștia au răspuns că încă de la sosirea lui Lepawsky la Moscova cu o parte din „primul eșalon“ de ofițeri ai Forțelor Aeriene ale SUA pentru a organiza Operațiunea Frantic în februarie 1944, îl

ținuseră sub observație atât pe acesta, cât și pe ofițerii americani până la plecarea lor la Poltava, la jumătatea lui aprilie.

La ora 22:20, în seara zilei de 14 aprilie, cu o zi înainte ca Lepawsky să plece de la Moscova la Poltava, echipa de supraveghere sovietică l-a văzut plecând de la hotelul Nationale, unde se întâlnise cu un bărbat neidentificat. După ce a ieșit din hotel, cei doi au mers pe jos împreună, discutând într-o limbă despre care agenții au spus că era străină. Lepawsky s-a întors apoi la hotelul unde stătea, după care bărbatul necunoscut a intrat într-o casă de pe strada Petrovka, din centrul Moscovei. La scurt timp după aceea s-a stabilit că era vorba de Isaak Zvavici, profesor de istorie la Universitatea din Moscova. Născut într-o familie de evrei din Odessa, în 1906, Zvavici absolvise cursurile Universității din Londra și lucrase în calitate de consultant la ambasada sovietică din Marea Britanie la jumătatea anilor 1920. Din 1928 predase la licee din Moscova, studiind istoria diplomatică rusă din secolul al XIX-lea și devenind unul dintre specialiștii de marcă privind Marea Britanie și istoria acesteia. Potrivit raportului poliției secrete, Zvavici era căsătorit, înstărit și ocupa o cameră elegant mobilată dintr-un apartament comun din centrul Moscovei.[13]

Asta era tot ce putea să spună serviciul de contrainformații de la Moscova despre Lepawsky. Sveșnikov și Zorin erau hotărâți să-și urmeze instinctul. Trecutul lui Lepawsky îl făcea în mod firesc suspect, la fel și faptul că vorbea rusă, fapt pe care, potrivit ofițerilor SMERȘ, îl ascundea. Au primit rapoarte potrivit cărora Lepawsky primea scrisori de la rudele sale din Statele Unite scrise în rusă, timp în care le spunea sovieticilor că nu știe și nu înțelege limba. Îl suspectau și că își folosea funcția de aghiotant drept acoperire pentru activitatea sa de spion. „Vine în vizită la sediul nostru central în mod frecvent sub pretextul că îndeplinește niște sarcini nesemnificative“, raporta Sveșnikov la Moscova. Scria în continuare: „Lepawsky ne studiază cu atenție ofițerii și civilii, manifestând un interes pentru personalul militar care are de-a face cu rușii“. Pentru cineva cu originea, experiența și rangul lui Lepawsky, era practic imposibil ca acesta să desfășoare orice activitate la baze fără să trezească suspiciuni. A rămas pe lista de suspecți a lui Sveșnikov și Zorin, deși nu aveau nici o dovadă solidă că ar fi fost spion.[14]

*

O categorie specială de suspecți era formată din ofițeri americani care nu aveau legături strămoșești cu fostul Imperiu Rus și care nu vorbeau limba rusă, dar, cel puțin după părerea celor de la SMERȘ, aveau opinii antisovietice și erau implicați în răspândirea propagandei antisovietice. Medicul militar șef de la bazele aeriene americane, locotenent-colonelul William Jackson, originar din Tennessee, era primul pe listă. Pe lângă faptul că deținea și răspândea opinii anticomuniste, Jackson părea să urmărească stabilirea unor relații cu localnicii, mai ales cu femeile. Sosise la Moscova pe 21 martie cu al „doilea eșalon“ din bazele de la Poltava. El profitase din plin de șederea sa la Moscova, vizitând spitale și scriind un raport amănunțit despre starea sistemului sanitar sovietic și a profesiei medicale, despre care considera că se afla cu circa 50 de ani în urmă față de cea din Statele Unite.

Jackson a plecat la Poltava pe 14 aprilie. Împreună cu subordonații săi, s-a apucat să înființeze centre medicale la fiecare dintre cele trei baze și să ofere condiții sanitare adecvate pentru rezidenții americani. Adesea a trebuit să se ocupe de probleme delicate, cum ar fi convingerea ofițerilor sovietici să îmbunătățească latrinele și băile. Însă nu acestea au fost chestiunile din cauza cărora Jackson a avut probleme cu autoritățile sovietice. Pe 25 mai, colonelul Sveșnikov l-a trecut pe Jackson pe lista ofițerilor americani despre care a cerut informații suplimentare de la Moscova, acuzându-l pe ofițerul american că încerca să stabilească relații cu sovieticii. În aceeași zi, Sveșnikov a mai depus un raport în care indica faptul că Jackson era unul dintre cei doi ofițeri ai Forțelor Aeriene ale SUA despre care se spunea că distribuia personalului Forțelor Aeriene Roșii scrieri în limba engleză considerate ca fiind de orientare antisovietică.[15]

Sediul central SMERȘ de la Moscova avea mai multe in-formații despre șederea lui Jackson la Moscova decât avusese despre Lepawsky. Supravegherea apartamentului lui Jackson de la hotelul Nationale din

Moscova, unde stătuse în martie și aprilie 1944, de către poliția secretă a arătat că acesta căuta permenant compania localnicelor. Pe 27 martie, la mai puțin de o săptămână de la sosirea lui Jackson, poliția secretă interceptase o convorbire telefonică pe care o avusese cu cineva dintr-un apartament din Moscova. Jackson sunase o tânără pe nume Zoia, care nu vorbea prea bine engleză. Pe 3 aprilie, în jurul orei 23:00, o echipă de supraveghere a poliției secrete a văzut două tinere care părăseau hotelul Nationale după ce fuseseră în apartamentul lui Jackson și al unui alt ofițer american. Una dintre ele a fost identificată ulterior ca fiind Zoia Guseva, în vârstă de 21 de ani. La ora 23:30 în seara zilei de 13 aprilie, ultima zi de ședere a lui Jackson la Moscova, echipa de supraveghere a urmărit până acasă cinci tinere care îi vizitaseră pe Jackson și pe un alt ofițer la hotel. Una dintre ele, Zinaida Pașinina, avea 18 ani.[16]

Interesul locotenent-colonelului Jackson față de femeile tinere a continuat și la Poltava. În iunie, potrivit unor rapoarte ulterioare ale SMERȘ, a făcut cunoștință cu o fată din localitate, Zinaida Blajkova, pe care o cunoscuse prin intermediul unei altei tinere. Jackson o vizita regulat pe Blajkova și era foarte generos, potrivit unei cunoștințe a acesteia, aducându-i de fiecare dată câte un cadou: „dresuri, bomboane, cizme noi, pantofi bărbătești și de damă și o jachetă militară“. Femeile nu erau singurii agenți SMERȘ care ofereau informații despre Jackson. Și omologul sovietic al lui Jackson, Ivan Lebedev, medicul-șef sovietic al bazelor din zona Poltava, furniza informații despre el. Acesta fusese recrutat de SMERȘ sub numele de cod feminin „Roza“. Și interpretul sovietic de la bază, cu numele de cod „Soiuznik“, oferea informații despre relațiile lui Jackson cu localnicele.[17]

*

Răspândirea propagandei antisovietice era principala preocupare a celor de la SMERȘ. Pe 14 iunie, Sveșnikov și Zorin au raportat la Moscova că, după ce îi avertizaseră pe comandanții americani că era inadmisibil să distribuie reviste americane, astfel de incidente au încetat. Însă continuau cazurile în

care americanii, în timp ce reparau motorul unui avion sau erau în timpul liber, le împărtășeau omologilor opinii considerate antisovietice. Soldații emigranți care vorbeau rusa sau ucraineana erau considerați principalii vinovați în această privință.

Era vorba adesea de discuții obișnuite sau comentarii: „Rusia a rămas în urmă: pe o distanță de peste 320 de kilometri nu am văzut nici o fabrică sau uzină, pe când în America găsești câte o fabrică la fiecare 25 de kilometri“, i-a spus sergentul Forțelor Aeriene Americane Michael Lazarchuk unuia dintre cunoscuții săi sovietici. Lazarchuk s-a confesat aceleiași persoane, care s-a dovedit a fi informator SMERȘ, că nu era sigur dacă se va întoarce viu din Ucraina, întrucât Stalin putea foarte bine să ordone bombardarea bazelor americane și să dea vina pe germani. Într-o conversație, pilotul Peter Nikolaev din Forțele Aeriene SUA, care se născuse la Odessa și avea acum doar 20 de ani, i-a spus unei cunoștințe că nu este mulțumit de ordinea politică sovietică. „Doar un grup restrâns de comuniști conduc aici, în Rusia, și aceștia fac ce vor, însă în America este exact invers; oamenii au drepturi electorale mai extinse.“ Considera alianța dintre SUA și sovietici fragilă. După cum i-a spus unui agent SMERȘ: „Este greu să ai încredere în Rusia. Sunteți în război cu Germania, dar cu prima ocazie o să încheiați un tratat cu aceasta și se va termina războiul.“ Ofițerii de la NKGB-ul local, serviciul civil de securitate, au raportat că Nikolaev era nemulțumit și de președintele Roosevelt. El i-a spus unuia dintre agenții lor: „Nu-mi place politica externă a lui Roosevelt, iar la alegerile următoare am să votez împotriva lui Roosevelt“.[18]

SMERȘ raporta și cazurile în care americanii făceau remarci extrem de favorabile la adresa sovieticilor – memoriul acestora cu privire la reacția americanilor față de deschiderea celui de-al doilea front pe 6 iunie 1944 era plin de ele. Însă scopul principal al SMERȘ era acela de a descoperi spionii și de a opri trădarea și propaganda antisovietică. Rapoartele depuse până la jumătatea lui iunie indicau că, după crearea rețelei și după ce începuseră să se primească în mod regulat informații cu privire la activitățile personalului american, agenții SMERȘ erau gata să intre în forță în oaspeții lor americani. Pentru moment însă, trupa „Moarte spionilor“ doar privea.

Capitolul 8

Un fel de Pearl Harbor

În seara zilei de 21 iunie 1944, generalul Perminov a organizat o petrecere pentru ofițerii americani de la baza Poltava. Au participat omologul său american, colonelul Kessler, promovat de curând la gradul de general de brigadă, și noul șef al lui Kessler, generalul-maior Robert L. Walsh, un cavalerist care renunțase la cal în favoarea unui avion când servise în Corpul Expediționar American din Franța, în 1918, și rămăsese de atunci în Forțele Aeriene ale SUA, care suferiseră diverse transformări de la Corpul Aerian al Armatei SUA, denumire primită în 1926, la Forțele Aeriene ale Armatei SUA, după cum a fost denumită oficial după 1941 arma cunoscută de toți drept Forțele Aeriene ale SUA.[1]

Walsh era acum comandantul Comandamentului de Est, denumirea oficială a cartierului general al Forțelor Aeriene Americane de la Poltava. Cealaltă funcție deținută era cea de șef al secției Forțelor Aeriene în Misiunea Militară John Deane de la Moscova. De fapt, devenise adjunctul lui Deane care răspundea de baze. Preferat al comandantului Forțelor Aeriene Strategice ale SUA în Europa, generalul Spaatz, Walsh a fost trimis în Uniunea Sovietică pentru a pune în valoare misiunea de bombardament în sistem navetă: anterior fusese comandantul Comandamentului de Transport al Forțelor Aeriene ale SUA din Atlanticul de Sud, răspunzând de buna funcționare a rutelor aeriene dintre America Latină, pe de o parte, și America de Nord, apoi Europa, pe de altă parte. În timp ce s-a aflat în Uniunea Sovietică, Walsh și-a petrecut cea mai mare parte a timpului la Moscova, lăsându-l pe Kessler să se ocupe de activitățile de zi cu zi de la aerodromuri. A venit prima dată la Poltava cu puțin înainte de lansarea primei misiuni de bombardament în sistem navetă din Italia, pe 2 iunie 1944. Walsh s-a întors la Poltava pe 21 iunie ca să întâmpine o nouă misiune strategică, de această dată lansată de Forța a 8-a Aeriană a SUA din Marea Britanie.[2]

La operațiunea cu numele de cod Frantic II participa și o echipă de intervenție, formată din 163 de avioane B-17 și 70 de P-15, și aceasta era

condusă către bazele din zona Poltava de colonelul Archie J. Old Jr., comandantul Grupului 45 Bombardiere de Luptă. Acesta era cunoscut pentru faptul că își condusese personal piloții în luptă și participase la 46 de misiuni aeriene de luptă deasupra Germaniei, chiar dacă limita oficială inițială pentru piloții de bombardiere era de 25. Old urma să aibă o carieră spectaculoasă în Forțele Aeriene, fiind avansat la gradul de general-locotenent și preluând comanda Forței a 5-a Aeriene, ai cărei piloți aterizaseră primii la Poltava, pe 2 iunie 1944 și aveau să intre în alertă nucleară în timpul Războiului Rece. În 1957 avea să facă primul zbor fără escală în jurul lumii, pilotând un avion B-52.

În seara zilei de 21 iunie, Old a fost oaspete de onoare la petrecerea lui Perminov. În prezența ofițerilor de rang înalt, americani și sovietici, el și-a împărtășit bucuros impresiile din misiunea de bombardament. Nu avea cum să știe că Frantic II se va sfârși cu cea mai mare pierdere de avioane americane la sol de după Pearl Harbor.[3]

*

Cineva mai superstițios decât Archie J. Old ar fi putut să vadă semnele prevestitoare ale dezastrului încă de la începutul misiunii. Echipa de intervenție a decolat din Anglia în jurul orei 5:30, în condiții meteo nefavorabile, pătura de nori împiedicând vizibilitatea și îngreunând adunarea echipei de intervenție în aer într-un grup de luptă eficient. Old, în aeronava din fruntea formației, se străduia să grăbească lucrurile când a descoperit că avionul său Flying Fortress pierdea combustibil. A aterizat imediat după ce ultimul avion din echipa de intervenție a decolat, a reparat rezervorul care prezenta scurgeri și a decolat din nou fără să mai umple rezervorul ca să ajungă din urmă restul grupului. Înainte de ora 7:00 echipa părăsise coasta britanică și se îndrepta spre obiectivul său, o rafinărie de lângă orașul Ruhland, situat la sud de Berlin și la nord de Dresda.

Înainte ca avioanele să ajungă la Hamburg, artileria antiaeriană germană a avariat mai multe avioane, inclusiv aeronava B-17 a lui Old, care și-a

continuat zborul cu o gaură mare în aripa dreaptă. Apoi 45 de avioane de vânătoare Messerschmitt-109 au făcut tot posibilul să deturneze din drum echipa de intervenție. 26 de avioane B-17 au aruncat bombele asupra altei ținte, însă restul – 138 cu totul – au bombardat, conform planului, rafinăria din Ruhland. Fotografiile făcute ulterior le-au permis comandanților să califice rezultatele bombardamentului drept „bune“. Avioanele Flying Fortress și escortele lor Mustang au zburat spre Varșovia și apoi au virat în direcția sud-est, spre Ucraina. Avioanele de vânătoare Messerschmitt au atacat din nou echipa de intervenție la o distanță de circa 80 de kilometri de linia frontului germano-sovietic, însă au fost respinse de Mustanguri. Un avion de recunoaștere german a încercat să urmărească avioanele Flying Fortress dincolo de linia germano-sovietică, dar Mustangurile s-au luat după el și a dispărut în curând printre nori. Cu toate acestea, necazurile echipei de intervenție nu s-au sfârșit aici. Apărarea aeriană sovietică i-a confundat pe americani cu germanii și a deschis focul, însă din fericire nu le-au provocat pagube. Avioanele americane au coborât la peste 600 de metri altitudine, au recunoscut râul Nipru și au urmat cursul spre sud până la bazele din zona Poltavei.

Deși mai puține ca număr – Old a pierdut două avioane Flying Fortress și două Mustanguri din cauza focului inamic, cinci avioane de vânătoare și 18 bombardiere s-au întors în Anglia din cauza problemelor tehnice și cinci avioane au aterizat la un aerodrom de lângă Kiev după ce au rămas fără benzină – avioanele Forței a 8-a Aeriene au sosit la bazele din Poltava. S-au adunat în formație și au zburat deasupra Poltavei, după cum o făcuseră și cele din Forța a 15-a Aeriană cu două săptămâni mai devreme, într-o demonstrație de putere americană și tovărășie de arme sovietico-americană. Walsh, Perminov, Kessler și ofițerii lor au fost de față, la fel și un grup mare de ziariști occidentali și sovietici, care reveniseră la Poltava pentru a relata despre sosirea acestei noi echipe de intervenție și care s-au bucurat la vederea avioanelor Flying Fortress vopsite în argintiu și a escortelor Mustang ce străluceau în soare și care au oferit un adevărat spectacol aerian înainte de a ateriza. Printre spectatori s-a aflat și o echipă de filmare condusă de Anatole Litvak, un regizor de la Hollywood născut la Kiev, care fusese nominalizat la Oscar pentru documentarul său din 1943, Bătălia pentru Rusia, și care tocmai terminase de filmat debarcarea din Normandia

din Ziua-Z. Materialul său îl impresionase foarte mult pe Stalin. Acum Litvak se afla la Poltava, filmând sosirea noului eșalon al Flying Fortress.[4]

70 de avioane au aterizat în circa 45 de minute, scria Old în raportul său despre misiune. Echipajele au fost chestionate, hrănite și trimise la somn după lunga și epuizanta misiune. Pierderile suferite de americani erau mai consistente decât cele din Operațiunea Frantic I, al cărei obiectiv fusese acela de a evita zonele bine protejate de germani și de a ajunge fără daune la bazele sovietice, însă Frantic II a fost o adevărată misiune de luptă. Pentru o misiune de acest gen pierderile erau destul de acceptabile. Colonelul Old a fost de acord să fie intervievat de reporterii occidentali și sovietici. Interviul, la care au participat Perminov, Walsh și Kessler, a durat jumătate de oră. Old era optimist. „Ținta stabilită – instalațiile industriale de război aflate la sud-est de Berlin – a fost lovită decisiv. Fumul de la focurile declanșate de bombardamentul nostru a atins o înălțime de peste 2 400 de metri.“[5]

*

În jurul orei 23:00, Old și ceilalți comandanți au acceptat invitația lui Perminov și s-au adunat la masă pentru a sărbători succesul noii misiuni strategice. La fel ca și în cazul cinelor anterioare organizate de sovietici, se așteptau ca și aceasta să dureze până în zori, însă până la urmă a fost cea mai scurtă dintre toate. Cam la 20 de minute de la începerea petrecerii lui Perminov, a apărut un ofițer sovietic care le-a dat vestea că bombardierele germane zburau în direcția Poltavei. Perminov nu a dat importanță primului avertisment, pentru că Luftwaffe nu îndrăznea de obicei să pătrundă atât de mult în spațiul aerian controlat de sovietici. Însă la puțin timp după aceea au început să sune sirenele – echipamente din Programul american de împrumut și închiriere, recent instalate la baze la insistențele generalului Eaker. Cina a fost întreruptă. Colonelul Old avea să raporteze ulterior că la circa 15 minute după miezul nopții diviziile sovietice antiaeriene au deschis focul. După 15 minute „primul avion german PTF [Pathfinder] a aruncat

rachete de semnalizare direct deasupra aeroportului“. Kessler își amintea că a văzut „patru rachete de semnalizare chiar în mijloc“. El i-a spus unui ofițer care l-a întrebat cu privire la evenimentele din noaptea aceea: „Apoi a început distracția“. De fapt, a fost mai degrabă un coșmar.[6]

Deasupra bazei aeriene de la Poltava erau bombardiere Heinkel-111 din Unitatea a 4-a Aeriană a Luftwaffe – singura unitate aeriană germană specializată în bombardamente de noapte și comandată de generalul Rudolf Meister. În primăva-ra și vara lui 1944, avioanele acesteia au atacat frecvent obiective sovietice, în principal noduri feroviare chiar în spatele liniilor Armatei Roșii. Majoritatea aparatelor de zbor ale lui Meister staționau în apropierea localităților Brest și Radom de la granița dintre Polonia și Bielorusia, în prima aflându-se și cartierul general al unității. Aerodromurile de la Brest și Radom erau prea departe de linia frontului germano-sovietic pentru a permite efectuarea de raiduri adânc în interiorul Ucrainei de pe malul stâng – adică de pe malul stâng al Niprului –, însă Meister dispunea de teritorii și mai aproape de linia întâi, în apropierea orașului Minsk, capitala Bielorusiei ocupată de naziști. De acolo, piloții lui Meister puteau să zboare mult dincolo de frontul sovietic.[7]

Lui Meister îi venise ideea de a găsi și de a bombarda avioanele americane Flying Fortress de la bazele aeriene sovietice în timpul Operațiunii Frantic Joe din perioada 2–11 iunie. De atunci ofițerii lui așteptaseră o nouă operațiune americană de bombardament în sistem navetă. Pe 21 iunie, un avion german de vânătoare a încercat să urmărească un Flying Fortress care se îndrepta spre est, însă a fost alungat de niște Mustanguri. Câteva ore mai târziu un avion de recunoaștere german a fost văzut deasupra aerodromurilor de la Poltava și Mirgorod la scurt timp după ce aterizaseră acolo avioanele Flying Fortress. La Mirgorod, comandanții americani au vrut ca Mustangurile să alunge intrusul, însă sovieticii nu le-au dat voie să o facă, fie pentru că orice zbor american trebuia să fie aprobat de la Moscova, fie dintr-un sentiment de mândrie sovietică: era datoria lor să-i protejeze pe americani. Avioanele Flying Fortress străluceau în soarele după-amiezii și se vedeau de la o distanță de zeci de kilometri. Pilotul german, care nu putea să le rateze, a făcut mai multe poze.[8]

Vestea prezenței americanilor la bazele de la Poltava a ajuns la cartierul general de la Brest al generalului Meister târziu, în după-amiaza zilei de 21 iunie. Imediat acesta a creat o echipă de intervenție formată din Unitățile de bombardiere (Kampfgeschwader – KG) 4, 27, 53 și 55, cuprinzând peste 350 de bombardiere Heinkel-111 și șase bombardiere ușoare Junkers-88, care erau folosite, printre altele, la marcarea țintelor. Meister le-a ordonat unităților 27 și 53 să se apropie mai mult de linia frontului, mutându-le la aerodromurile de lângă Minsk și Białystok. Comandantul unității 55, colonelul Wilhelm Antrup, le-a comunicat escadroanelor sale să fie în stare de alertă la ora 20:45. Urmau să bombardeze Mirgorod. Sarcina părea extrem de simplă: în fotografiile germane se vedeau avioanele Flying Fortress aliniate în șiruri la marginea micilor aerodromuri. La ora 20:30 avioanele de recunoaștere își luaseră deja zborul. La 20:45 piloții lui Antrup erau în carlingi. 15 minute mai târziu au început să decoleze ca să se îndrepte spre Ucraina.[9]

Locotenent-colonelul Fritz Pockrandt, comandantul unității 53, „Legiunea Condorului“, a condus raidul de la Poltava. Bombardierele lui au decolat imediat după ale lui Antrup. Atacul a fost programat să aibă loc după miezul nopții, ora Berlinului (ora 1:00, ora Moscovei). Cea mai periculoasă parte a drumului era traversarea liniei frontului sovieto-german de la est de Minsk. Avioanele de vânătoare sovietice Iakovlev-9 au încercat să oprească bombardierele, însă avioanele germa-ne erau protejate de escadroane de Messerschmitt-109 și de avioane de vânătoare Focke-Wulf-190 care au respins atacul sovietic. De-acum calea lor era deschisă către Poltava. Cu 15 minute înainte de miezul nopții, un bombardier Junkers-88 a lansat prima rachetă-parașută luminoasă pe aerodromul din Poltava, luminând ținta pentru celelalte avioane. La scurt timp după aceea alte zece avioane germane se aflau deasupra bazei Poltava, aruncând alte rachete de semnalizare și atacând apărarea antiaeriană sovietică și stațiile de iluminare. Apoi a venit primul grup de bombardiere. Avioanele Heinkel au atacat în valuri avioanele Flying Fortress staționate sub cerul liber pe marginea aerodromului. A fost un adevărat măcel.

Deasupra Poltavei, alături de bombardierele lui Pockrandt au sosit până la urmă cele din echipa de intervenție a lui Antrup. N-au reușit să ajungă la timp la Mirgorod, pentru că zona era acoperită de nori grei. Până să ajungă

la țintă, avioanele Ju-88 au rămas fără rachete de semnalizare. Antrup și-a îndreptat atunci unitatea de bombardiere către Poltava, unde nu duceau lipsă de lumină datorită bombelor care explodau și avioanelor americane în flăcări. Și celelalte unități de bombardiere au procedat la fel, fie că aveau ca țintă Poltava, fie Mirgorod, și, împreună, au transformat aerodromul de la Poltava într-un iad în flăcări. Bombardamentul a durat două ore și jumătate. În jurul orei 2:30, bombardierele din Luftwaffe au început, în sfârșit, să se întoarcă la bazele lor din Bielorusia și din estul Poloniei. Au lăsat în urmă zeci de avioane Flying Fortress în flăcări, baza aeriană în ruine, depozitele de carburant și de muniție distruse și zeci de morți. Nici un avion german nu fusese distrus. Mai târziu în dimineața aceea, Meister și-a felicitat oamenii pentru succesul uimitor, lăudându-i pentru „vitejia de care au dat dovadă".[10]

*

Cei de la cartierul general al apărării aeriene sovietice de la Kiev detectaseră apropierea bombardierelor lui Meister la scurt timp după ora 22:00, ora Moscovei. În scurt timp și-au dat seama că erau două grupuri de avioane: unul care se îndrepta către Mirgorod și celălalt către Poltava. Au alertat unitățile de apărare antiaeriană și au ordonat ca avioanele lor de vânătoare să decoleze. Atunci au început problemele.

Radarul sovietic de la sol distingea cu greu avioanele germane de cele sovietice. „Când avioanele noastre s-au ridicat spre cer și inamicul s-a apropiat, s-au amestecat pe radar", scria într-un raport sovietic privind atacul. „A devenit absolut imposibil să ne dăm seama care avioane erau inamice și care ale noastre." Neavând deloc radare, piloții avioanelor de vânătoare erau disperați, pregătindu-se să intre în avioanele germane în stil kamikaze. Dar până și acest lucru era imposibil fără proiectoare. „Luminați cel puțin un avion fascist și vi-l dobor imediat cu al meu!", ceruse locotenentul-major Bașkirov. Locotenentul-major Krasnov a cerut același lucru. „Nu văd nimic. Dirijați-mă cu proiectorul: am să-l izbesc!", a

transmis el prin radio către sol. Însă între timp nu mai existau proiectoare. Germanii loviseră stațiile de iluminat, iar tot ce mai rămăsese din unitățile de apărare antiaeriană sovietice, conduse de tinere femei-soldat, nu mai era de nici un folos, pentru că artileriștii nu reușeau să vadă țintele. Apărarea antiaeriană sovietică eșuase cu totul. „Unitățile au fost lovite cu bombe incendiare și explozive. Bombele au explodat în amplasamentul de artilerie, rănind personalul și distrugând echipamentele“, scria într-un raport sovietic cu privire la atac.[11]

Indiferent cât de gravă a fost situația, pentru mulți dintre ofițerii și soldații sovietici de la fața locului eșecul apărării antiaeriene din noaptea zilei de 21 iunie nu a fost în nici un caz șocant. Aceștia se obișnuiseră cu lipsa avioanelor de vânătoare de noapte și cu ineficiența unităților sovietice de apărare antiaeriană. Modul în care ei acționau în cazul unor astfel de atacuri era să aștepte în tranșeele înguste săpate special în acest scop. Mecanicul de avioane Iuri Dubrovin și-a croit drumul până la un astfel de tranșeu imediat după ce s-a dat alarma la ora 12 fără un sfert: de-abia se întorsese în locuința sa de la un concert dat în onoarea piloților americani din echipa de intervenție a Operațiunii Frantic II. În tranșee, Dubrovin s-a trezit lângă un căpitan al Armatei Roșii, Halturin – gradul nu prea conta în astfel de împrejurări. Căpitanul avea propria metodă de a se calma. „Așa că vreme de trei ore, cât a durat bombardamentul, a cântat «Bătrâna avea o capră cenușie»“, își amintea Dubrovin. „Iar eu l-am acompaniat cântând «A-na-na, a-na-na, a-na-na, chi ki bri ki șii t’assa-sa, purpurli-murmurli, kurlialia». Ce refren idiot. În în-tuneric sentimentul de teamă se estompează.“[12]

Pentru americani, lipsa unei apărări antiaeriene eficiente reprezentase o surpriză totală și șocantă. Participaseră la multe alarme de atacuri aeriene la bazele lor din Marea Britanie, în-să nu se confruntaseră niciodată cu un bombardament aerian real. Bazele de acolo erau protejate împotriva Luftwaffe cu avioane de vânătoare de noapte și artilerie antiaeriană. De aceea, când sovieticii au sunat o astfel de alarmă, mulți dintre piloții americani au continuat să doarmă, poate pentru că nu au auzit alarma, poate pentru că au decis să nu reacționeze la ea. Americanii văzuseră multe baterii antiaeriene în zona Poltava și se așteptaseră ca avioanele de vânătoare de noapte să fie pe față și să-i apere. Mai erau și morți de oboseală după raidul lung și dificil. Comandanții lor ținuseră cont de acest lucru amânând

instrucția despre cum să reacționeze la raidurile aeriene de la ora 21:00 la ora 9:00 în dimineața următoare.

Colonelul Old a spus ulterior că, după ce s-au oprit sirenele, soldații „s-au întors pe partea cealaltă și au înjurat pentru că i-au trezit din somn“. Old a adăugat însă că, atunci când au început să cadă bombele, „au găsit tranșeele și adăposturile în timp-record“. Din moment ce erau 1 100 de americani, iar în tranșee încăpeau doar 300, unii „s-au hotărât să se întin-dă în șanțurile de-a lungul liniilor de cale ferată, în timp ce alții s-au adăpostit în spatele zidurilor de cărămidă“, își amintea generalul Kessler. Potrivit raportului lui Kessler, „nimeni din tranșee nu a fost rănit“. Cei care nu au reușit să ajungă în tranșee nu au fost la fel de norocoși. Kessler a numărat un mort și 13 răniți – un număr redus ținând cont de gravitatea atacului. Unele răni au fost ușoare, precum cea a regizorului de film Anatol Litvak, care a căzut și s-a lovit la gură.[13]

Joseph K. Lukacek a fost ucis pe loc. Sublocotenentul în vârstă de 24 de ani, copilot pe un B-17, sosise în dimineața aceea, fiind membru al Escadronului 237 Bombardiere din Regimentul 96 Bombardiere. Originar din New Jersey, Lukacek provenea dintr-o familie de emigranți din teritoriile cehe din Imperiul Habsburgic. Medicul militar șef, locotenent-colonelul William Jackson, a scris în raportul său despre consecințele atacului că Lukacek a murit din cauza rănilor provocate de proiectile, care i-au pricinuit fracturi multiple ale oaselor. Copilotul lui, Raymond C. Estle, prim-locotenent, născut în Nebraska și în vârstă de 22 de ani, a supraviețuit inițial atacului. Estle se înrolase în Forțele Aeriene în ianuarie 1942. În aprilie 1943 lupta deja în Europa, zborul către Poltava fiind cea de-a paisprezecea sa misiune.[14]

Locotenent-colonelul Jackson, care l-a îngrijit pe Estle, a consemnat foarte detaliat cele trăite de el și de Lukacek la Poltava. „După misiunea lungă din ziua aceea, [Estle] era mort de oboseală“, scria Jackson.

A mâncat, a fost la ședința informativă și apoi s-a dus la culcare în cortul unde a fost repartizat. A adormit atât de profund încât nu a auzit nici o

alarmă de raid aerian și și-a dat seama ce se întâmplă abia când a fost trezit de primele bombe care au explodat. A ieșit în viteză din cort împreună cu copilotul lui, însă habar n-avea unde erau tranșeele. A alergat fără țintă în direcția care credea că duce departe de aerodrom. În lumina rachetelor de semnalizare din capătul spitalului își amintește că a văzut niște cărămizi desprinse, dar formând și un fel de zid. În acel moment un avion a coborât foarte jos și a auzit cum cad bombe. S-au aruncat instinctiv la pământ.
O serie de trei bombe explozive au căzut la o distanță de peste șase metri una de alta. Bucăți din ele i-au nimerit pe amândoi. Și-a dat seama că fusese lovit în mai multe locuri. L-a strigat pe copilot, nu a primit nici un răspuns și, la lumina rachetelor de semnalizare, a văzut că era mort. A rămas acolo neputând să se miște și strigând după ajutor.

Jackson a făcut tot posibilul să-i salveze viața lui Estle. După ce l-a găsit pe câmp, i-a dat tânărului morfină și în timpul unei pauze dintre bombardamente l-a dus pe Estle într-un tranșeu, unde i-a dat plasmă sangvină. Estle suferise numeroase răni în zona dorsală și o rană gravă în partea inferioară a piciorului drept, precum și fracturi de oase. Avea să moară din cauza rănilor pe 2 iulie 1944.[15]

Dimineața zilei de 22 iunie a fost cea mai încărcată dintre cele petrecute de Jackson la Poltava. La un moment dat, după ora 4:30, pe când mergea cu un jeep căutând ofițeri și soldați răniți, a venit la el o echipă internațională de salvatori înființată ad-hoc, incluzându-i pe căpitanul Forțelor Aeriene ale SUA, Theodore Bozard, și pe sergentul sovietic P.A. Tupițîn. Aceștia se întorceau din apropierea unui avion american ca-re explodase exact când un grup de sovietici încercau să-l salveze. Unii fuseseră uciși pe loc, iar căpitanul Bozard le-a acordat primul ajutor supraviețuitorilor răniți. Un interpret sovietic, locotenentul Ivan Sivolobov, s-a urcat în jeepul în care era Jackson, facilitând astfel comunicarea. Comunicarea era esențială, pentru că numai personalul sovietic putea să elibereze drumul ca Jackson să poată ajunge la avionul care explodase. Cum germanii aruncaseră mii de bombe mici care explodau la contact, cercetașii trebuiau să verifice zona căutând bombele neexplodate. Sergentul Tupițîn și colegul său mecanic, sergentul Gheorghi Suhov, s-au oferit să facă asta.

Curajul și sacrificiul lor l-au impresionat profund pe Jackson. Câteva zile mai târziu, el scria: „Cei doi soldați ruși s-au oferit să meargă înainte și, fără să le pese câtuși de puțin de propria siguranță, au dirijat jeepul prin iarba înaltă plină cu bombe și mine unde zăceau răniții… Sergentul Tupițîn stătea pe locul din față al jeepului, uitându-se după mine, iar mecanicul Suhov Gheorghi mergea în fața jeepului, culegând minele și bombele [și] punându-le cu grijă deoparte. Au fost adunate în total 40 sau mai multe pentru ca jeepul să poată trece în siguranță…“ Când au ajuns la avionul distrus, acolo au găsit doi sovietici grav răniți, unul cu piciorul sfârtecat în urma exploziei, celălalt cu piciorul fracturat. Tupițîn și Suhov i-au așezat pe locurile din spate ale jeepului și au pornit spre spital, riscându-și din nou viața ca să asigure trecerea în siguranță. Jackson a întocmit o cerere către comandanții lui, cerându-le să-i propună pe cei doi soldați pentru o distincție.[16]

După mai multe decenii, sergentul Tupițîn, care a avansat în grad devenind locotenent-colonel, își amintea foarte limpede evenimentele descrise de Jackson. A fost unul dintre cei opt voluntari desemnați să recupereze avioanele care nu au fost distruse. Când s-au apropiat de unul dintre avioanele Flying Fortress, ușor avariate, a avut loc o explozie, ucigându-i și rănindu-i pe unii dintre membrii din grupul său. Tupițîn a făcut tot posibilul pentru a le salva viața celor răniți și atunci a menționat ajutorul americanilor. Când au pus răniții în jeep, își amintea el, „începea să se crape de ziuă și vedeam clar cum să ieșim din baza aeriană pe drumul cel mai scurt. Eu și Suhov mergeam cam la 30–40 de metri în fața mașinii, înlăturând de pe drum minele neexplodate. Toate astea implicau un mare risc, însă totul s-a terminat cu bine.“[17]

„Atitudinea rușilor față de americani în timpul raidului a fost destul de jenantă“, scria ulterior colonelul Old despre noaptea aceea memorabilă. „Atitudinea lor părea să fie: «Americanii sau echipamentele lor nu trebuie să pățească nimic, indiferent de prețul pe care îl plătim noi». În toiul bombardamentului, personalul militar sovietic, atât masculin, cât și feminin, a fost scos repede din adăposturi și trimis în câmp deschis ca să stingă incendiile de la avioanele B-17 aruncând pământ peste aparatele în flăcări. Mulți dintre ei au fost uciși sau răniți de bombe.“ Comandanții sovietici erau în mod clar îngroziți de faptul că nu reușiseră să-și protejeze aliații și

și-au mobilizat toate resursele disponibile pentru a salva aparențele. Era și o chestiune de principiu: potrivit sistemului sovietic de valori, avioanele și echipamentele militare, mai ales cele rare și valoroase cum erau cele aduse de americani, erau mai importante decât viețile omenești. În Armata Roșie și în forțele sale aeriene era o procedură de lucru obișnuită să le salvezi riscându-ți viața.[18]

În vreme ce americanii au pierdut mai multe echipamente în cursul bombardamentului german, sovieticii au plătit mai mult cu propriile vieți. Kessler a raportat distrugerea fără po-sibilitatea de reparare a 49 de avioane B-17, patru C-47 și un F-5. Au putut fi recuperate 16 avioane Flying Fortress, însă au necesitat reparații substanțiale; doar șase erau funcționale și trei care puteau „doar să zboare". Potrivit aceluiași raport, sovieticii au pierdut doar un aparat Douglas, avionul personal al generalului Perminov, și șapte avioane de vânătoare Iak. Însă pierderile umane suferite de ei le depășeau substanțial pe cele ale americanilor. Americanii au avut un mort și trei răniți; sovieticii au pierdut 30 de bărbați și femei și au avut 90 de răniți. Acestea au fost victimele de la Poltava. Au mai pierdut câțiva oameni la Piriatin și la Mirgorod, unde bombardamentul a fost mai puțin intens.[19]

*

Printre sovieticii uciși în atac, nici unul nu era mai cunoscut ca Piotr Lidov, reporter la principalul ziar sovietic, Pravda. Lidov făcea parte dintr-un grup de ziariști sovietici și americani care venise la Poltava ca să scrie despre sosirea avioanelor din Operațiunea Frantic II. S-a făcut remarcat prima dată în ianuarie 1942, când a publicat eseul cu titlul „Tania", despre o tânără sovietică dintr-o unitate de partizani, care fusese prinsă de germani într-un sat de lângă Moscova în noiembrie 1941. Interogată de germani, la întrebarea celor care au capturat-o „Unde este Stalin?" se zice că ar fi răspuns: „Stalin este la datorie". Germanii au spânzurat-o pe tânără în fața întregului sat. Numele adevărat al „Taniei" era Zoia Kosmode-

mianskaia. Era o studentă în vârstă de 18 ani de la Moscova care se înscrisese voluntar într-o grupare armată de partizani.

Lidov a jucat un rol esențial la descoperirea adevăratului nume al eroinei. Împreună cu prietenul lui Aleksandr Kuznețov, el a dezgropat cadavrul Zoiei. Însă fie nu a știut, fie nu a vrut să divulge toate împrejurările morții Zoiei – ca luptătoare sovietică, ea implementa politica pământului pârjolit, dând foc satelor ocupate de germani, odată cu țăranii ruși care locuiau în ele. Un țăran de la cooperativă care încerca să-și salveze casa de incendiatoarea partizană a văzut-o pe Zoia și i-a anunțat pe germani. Alții au umplut-o de insulte înainte de a fi spânzurată de germani. În ciuda faptului că povestea s-a dovedit a fi mai complexă decât cea relatată de Lidov, se născuse o nouă eroină, una dintre cele mai slăvite în timpul războiului și după acesta, iar ziaristului de la Pravda i s-a atribuit descoperirea ei.[20]

Lidov a venit la Poltava împreună cu alți reporteri, printre care și Kuznețov. Era a doua oară când Lidov venea la bază – prima dată, pe 2 iunie, scrisese articolul „Flying Fortresses“, care fusese publicat în Pravda și în care prezentase marelui public sovietic operațiunile de bombardament în sistem navetă. La fel ca ceilalți ziariști, Lidov și colegii lui au fost găzduiți peste noapte într-un vagon de dormit, staționat pe linia de cale ferată din apropierea bazei de la Poltava. Când germanii au început să bombardeze aerodromul, Lidov și însoțitorii lui s-au adăpostit într-un tranșeu din apropiere. Au supraviețuit primului atac, însă într-o perioadă de acalmie dintre bombardamente au părăsit tranșeul și au fugit în întuneric, se pare în căutarea unui loc mai sigur.[21]

A doua zi dimineață, pe 23 iunie, un tehnician radio pe nume Aleksei Spasski, care venise cu Lidov și cu alți reporteri de la Moscova cu o zi înainte, a fost invitat de prietenii lui să se uite la cadavrele unor soldați despre care se zvonea că ar fi fost parașutiști germani. Morții purtau uniforme sovietice, însă o tânără care stătea de pază lângă cadavre a arătat spre ei cu dezgust și i-a numit „fasciști“. În buzunarul unuia dintre morți, soldații Armatei Roșii au găsit bani germani și o insignă germană cu svastica. Asupra cadavrelor s-au găsit și documente sovietice. Carnetul de membru al Partidului Comunist al lui Aleksandr Kuznețov i-a fost înmânat

imediat lui Spasski, care a recunoscut numaidecât numele și fotografia colegului său reporter – care cu siguranță nu era spion. Tânăra care stătea de pază i-a spus lui Spasski că au și documente cu numele lui Lidov și Strunnikov, un alt reporter de la Moscova.

Spasski s-a uitat mai bine la cadavre. L-a recunoscut imediat pe Lidov. Fața celebrului reporter era acoperită cu haina sa militară, căreia îi lipseau epoleții ce fuseseră smulși de soldații Armatei Roșii care descoperiseră trupul. Cineva îi scosese și cizmele din piele. Spasski a văzut cum femeile-soldat care percheziționau cadavrele și-au băgat în buzunare un mă-nunchi de bancnote de cinci. Nu era în măsură să protesteze, întrucât a fost și el suspectat că este spion german și dus la cartierul general al bazei aeriene. Acolo Spasski a fost predat unui ofițer de contrainformații care întocmise un raport despre ce se întâmplase cu Lidov.

Piotr Lidov și prietenii lui au fost îngropați cu onoruri militare într-un parc din centrul Poltavei. O stradă avea să poarte numele lui și imediat s-a născut o legendă, și anume că fusese ucis când trăgea în avioane germane cu o mitralieră și chiar reușise să doboare unul. Lăsând la o parte acest mit, este demn de menționat eroismul demonstrat de soldații Armatei Roșii aflați la datorie.[22]

*

Vestea despre atacul german de la Poltava a fost transmisă mai departe lui Stalin, Molotov și comisarului poporului pentru afaceri interne Lavrenti Beria chiar în aceeași zi. Potrivit rapoartelor sovietice, unitățile antiaeriene și mitralierele au tras 30 000 de focuri fără să doboare măcar un avion german. Avioanele de vânătoare de noapte au făcut 17 raiduri, dar degeaba. Cel mai descurajant a fost că pierderile suferite de avioanele Flying Fortress ale Forței a 8-a Aeriene au fost cele mai mari înregistrate vreodată. În opinia sovieticilor, dezastrul a picat în cel mai prost moment din punct de vedere simbolic – împlinirea a trei ani de la invazia germană a URSS din dimineața zilei de 22 iunie 1941.[23]

Cine era de vină pentru un eșec de asemenea proporții? Sovieticii, deși se simțeau vinovați că nu reușiseră să-și protejeze oaspeții, îi arătau totuși pe aceștia cu degetul. Generalul Perminov susținea că propusese mutarea avioanelor pe alte aerodromuri după ce în zonă fuseseră văzute avioanele germane de recunoaștere, însă comandanții americani refuzaseră, invocând oboseala extremă a echipajelor. De asemenea, nu își împrăștiaseră avioanele pe câmp, așezându-le la o distanță semnificativă unul de altul – experiența sovietică privind reacția la bombardamentele nocturne fără avantajul avioanelor de vânătoare de noapte și fără baterii antiaeriene eficiente. Americanii, la rândul lor, îi acuzau pe sovietici, amintindu-și că se oferiseră să trimită avioanele de vânătoare ca să alunge avioanele germane de recunoaștere și susținând că sovieticii refuzaseră. Mai mult ca orice, americanii s-au plâns de lipsa și de ineficiența avioanelor de vânătoare de noapte – principala apărare a aerodromurilor britanice împotriva raidurilor germane.[24]

Perminov a arătat că bombardierele sovietice atacaseră ae-rodromurile germane drept răzbunare. El a ordonat mutarea avioanelor care mai funcționau de la bazele din zona Poltava la aerodromurile sovietice aflate mai spre est. Atât au putut să facă sovieticii în așteptarea nopții următoare și a unui alt raid german. Într-adevăr, după cum se așteptau, germanii au apărut în noaptea următoare și au bombardat baza aeriană de la Mirgorod, cu consecințe devastatoare, chiar dacă acolo nu se mai aflau avioanele Flying Fortress. Maiorul Marwin Bower din Regimentul 100 Bombardiere s-a aflat la Mirgorod cu cele câteva avioane rămase, dintre care unul în stare proastă, și a asistat la atac. „În jurul orei 1:00, între 75 și 100 de avioane Ju-88 au împrăștiat pe câmp de toate, mai puțin niște aragazuri și pești vii. Mulți soldați ruși au fost răniți și unii au fost uciși“, scria Bower în jurnalul lui. „Avionul nostru B-17 avariat a fost, practic, distrus, însă celelalte două au scăpat cu mici pagube, probabil pricinuite de focul artileriei antiaeriene.“ A doua zi Bowman a zburat la baza aeriană de lângă orașul Kirovohrad (actualul Kropivnițkii din centrul Ucrainei), unde „a fost tratat regește de trei generali ruși și, de altfel, de întregul regiment“.[25]

Și radiotelegrafistul Palmer Myhra era staționat la Mirgorod și și-a amintit ulterior că a aflat despre următorul atac asupra bazei sale de la radioul german. Soldații din Ucraina se distrau ascultând emisiunea „Axis Sally“,

un program german care combina muzica la modă cu propaganda. Emisiunea era prezentată de o actriță de origine americană pe nume Mildred Elizabeth Gillars, care ajunsese în Germania înaintea războiului și care fusese de acord să transmită propagandă na-zistă pentru trupele americane venite în Europa ca să se lupte. (Avea să fie arestată în 1946, condamnată pentru trădare de justiția Statelor Unite, și să-și petreacă peste 15 ani în închisoare.[26]) „Dintre toate femeile pe care le știam pe vremea Operațiunii Frantic, cea mai comentată și cunoscută era Axis Sally“, își amintea Myhra. „Ajungea în casele noastre aproape în fiecare seară cu mesajele ei senzuale insinuante.“ Emisiunea se termina cu următoarele: „Nu uitați să mă ascultați și mâine, sărutări pentru toți de la Sally“.

În seara aceea, își amintea Myhra, Axis Sally și-a început emisiunea mai devreme decât de obicei, „spunându-ne nouă, celor de la Mirgorod, că este rândul nostru“. Într-adevăr, pe la miezul nopții au auzit cum unitățile antiaeriene și mitralierele sovietice au deschis focul. Au așteptat să apară bombardierele sovietice de noapte, dar n-a apărut nici unul. Bombardierele germane au avut din nou o zi plină, bombardând baza aeriană fără să întâmpine prea multă rezistență. Singura deosebire a constat în faptul că acum avioanele americane nu mai erau acolo, fiind mutate cu o zi înainte pe alte aerodromuri. „Marea pierdere a fost cea privind alimentarea cu combustibil și depozitele provizorii de bombe“, își amintea Myhra.[27]

Sovieticii au făcut tot posibilul să-i facă pe americani să uite de îngrozitoarea experiență din 22 și 23 iunie. Nu a fost deloc ușor. Moralul de la baze scădea vertiginos. Agenții de la SMERȘ au auzit printre americani zvonuri potrivit cărora bombardamentul fusese provocat de anunțul ziarelor sovietice privind sosirea avioanelor Flying Fortress. Prim-locotenentul Albert Jaroff, ofițerul de informații al Forțelor Aeriene ale SUA de la Mirgorod, a cărui sarcină era să le pună întrebări piloților americani cu privire la obiectivele și apărarea antiaeriană germane și pe care comandanții de la SMERȘ îl suspectau de spionaj, a exprimat ce simțeau mulți dintre tovarășii lui când i-a spus unuia dintre informatorii SMERȘ: „Consider că sistemul vostru de apărare antiaeriană este foarte slab: în timpul atacului s-a tras foarte prost, nu au fost avioane de vânătoare de noapte, proiectoarele

luminau foarte prost, ar fi trebuit folosite artileria și avioanele noastre de luptă de noapte și atunci totul ar fi mers bine“.[28]

Comandanții americani Walsh și Kessler l-au abordat pe generalul Perminov, anunțându-l despre suspendarea operațiunilor de bombardament în sistem navetă. Într-un raport sovietic al serviciilor secrete nemulțumirile lor au fost rezumate astfel: „Germanii ne bombardează [pe sovietici] fără să fie pedepsiți, artileria noastră nu este suficient de puternică, avioanele noastre de luptă nu sunt echipate pentru misiuni de noapte, ceea ce înseamnă că ei nu-și pot face treaba cum trebuie, iar operațiunile militare se vor relua când [americanii] vor fi siguri că nu vor fi bombardați aici și când vor fi protejați cu artilerie antiaeriană și avioane de vânătoare“. Sovieticii nu prea aveau cum să le îndeplinească doleanțele, pentru că nu aveau avioane de vânătoare de noapte dotate cu radare, iar bateriile lor antiaeriene erau cu totul inutile pe întuneric.[29]

La Moscova, comandanții americani, susținuți de Ambasada SUA, au cerut permisiunea de a aduce avioane de vânătoare de noapte și artilerie antiaeriană americane, însă generalul Nikitin, care de obicei era cooperant, nu a fost prea încântat de idee. Șefii lui politici nu voiau și mai mulți americani la bazele aeriene de la Poltava. Ca urmare a răspunsului negativ al lui Nikitin, comisia americană care a analizat chestiunea a propus o serie de măsuri provizorii pentru a se evita dezastre precum cel de pe 22 iunie. Acestea includeau și păstrarea unui număr cât mai redus de aeronave americane în același timp pe aerodromurile din zona Poltava și înlocuirea aparatelor Flying Fortress vopsite argintiu cu unele camuflaj. Trecuse perioada în care americanii își etalaseră puterea aeriană: acum prioritatea lor era să o mențină și să o consolideze.[30]

Între timp generalul John Deane din cadrul misiunii militare americane se afla în faza de reducere a pagubelor, străduindu-se să țină în frâu tensiunile, să evite pasarea vinei și, lucrul cel mai important, să-i împiedice pe ziariștii Aliaților să transmită informații cu privire la bombardamente – chiar dacă radio Berlin transmitea triumfător știri despre raidul de la Poltava. A reușit să-i convingă pe reporterii occidentali care fuseseră la Poltava și pe cei care rămăseseră la Moscova să nu transmită despre dezastru și să-și concentreze

atenția spre eroismul tovarășilor de arme sovietici și americani. După ce a organizat o conferință de presă comună pentru reporterii sovietici și occidentali, Deane a reușit să evite un dezastru în materie de relații publice. Cu toate acestea, nu prea avea ce să facă pentru a depăși criza relațiilor sovieto-americane care începuse să se adâncească după atacul de la Poltava.

Deane a scris ulterior că dezastrul de la Poltava „a sădit sămânța nemulțumirii, rușii marcați și sensibili din cauza eșecului de a oferi protecția promisă și americanii iertând, dar hotărâți să-și trimită propriile artilerii antiaeriene ca protecție pentru viitor“. Spiritul de cooperare de la bazele din zona Poltava se deteriora rapid, iar tensiunile creșteau. Nu ajuta nici faptul că presa occidentală refuza să urmeze instrucțiunile lui Deane.[31]

Capitolul 9

O dragoste interzisă

„Vă veți aminti de bombardamentele în sistem navetă, fără precedent, din perioada 21 iunie–5 iulie când avioanele americane B-17 Flying Fortress au zburat din Anglia în Rusia“, scria Howard Whitman în introducerea unui articol din ziarul newyorkez Daily News. Whitman se referea la operațiunea strategică Frantic II. Spre ușurarea generalului Deane, nu pomenea nimic despre atacul german asupra bazelor aeriene ale SUA și despre pagubele pe care le provocase Forțelor Aeriene americane și, în general, relațiilor sovieto-americane. Cu toate acestea, articolul lui Whitman, care a apărut prima dată pe 19 iulie 1944 și a fost preluat imediat de multe ziare americane, a creat un dezastru de relații publice de altă natură. În articol se pomenea despre relațiile dintre americani și sovieticele de la bazele din zona Poltava – un subiect tabu până atunci în articolele americane, ca să nu mai vorbim despre cele sovietice, cu privire la operațiunile de bombardament în sistem navetă.

Whitman era un reporter destul de cunoscut pe vremea aceea. Înainte de a începe să scrie pentru Daily News, el scrisese despre războiul mondial la London Daily Express. După război a scris o serie de cărți îndrăgite de public, printre care și Let's Tell the Truth about Sex (Să spunem adevărul despre sex), în 1948, despre necesitatea de a-i învăța pe copii despre viața sexuală. Sexul a fost subiectul principal și al articolului său din iulie 1944 din Daily News. Din titlu se înțelegea clar despre ce era vorba în articol: „Primirea în pielea goală din Rusia îi șochează pe piloții americani de bombardiere“. Alte ziare au dat articolului titluri la fel de provocatoare. Cel ales de editorii de la Chicago Tribune a fost „Te uiți la Rusia și roșești, verdictul piloților americani“. „Te înrolezi în forțele aeriene și te aștepți să vezi lumea, dar probabil nu te aștepți să o vezi în pielea goală“, era prima frază din articol.[1]

Whitman și-a transmis telegrama din Marea Britanie, unde i-a intervievat pe piloții americani care de-abia se întorseseră de la Poltava. Unul dintre ei i-a povestit cum el și tovarășii lui au dat peste un iaz plin de bărbați și femei în

pielea goală care făceau baie. Sovieticilor nu le era rușine să-și expună trupul și i-au invitat pe americani să intre și ei în apa caldă. „În cele din urmă o fată vine la unul dintre tovarășii mei și îi face semn să-și dea jos chiloții“, i-a spus – chipurile – unul dintre piloți lui Whitman. „Era ciudat să o vezi mergând așa fără nici o haină pe ea.“ Alți piloți aveau povești mai suculente. Potrivit unuia dintre ei, un ofițer sovietic i-a abordat pe americani întrebându-i: „Câte femei vreți?“ Whitman a scris că ofițerul „era gata să-i dea contingentul obișnuit de partizane pentru militarii din tabără“ și a fost dezamăgit de răspunsul piloților: „Mă tem că noi nu procedăm așa“. Unul dintre piloți i-a explicat lui Whitman regulile vieții sexuale din Armata Roșie. „În Rusia, fiecare soldat are voie să meargă din când în când la bordelurile oficiale ale armatei, cam cum ne ducem noi la oficiul poștal. Soldații ruși nu plătesc nimic dacă respectă rația obișnuită, dar dacă vor mai multe vizite atunci plătesc o taxă.“[2]

Whitman nu a divulgat niciodată numele surselor sale și nu este clar dacă a inventat unele părți din poveste sau dacă piloții îi jucaseră o festă unui reporter naiv, însă articolul a avut un efect exploziv asupra misiunii americane de la Moscova. Toți cei de acolo, de la generalul Deane și până la cel mai mărunt funcționar, știau că Armata Roșie nu avea bordeluri pentru ofițerii și soldații săi, iar povestea despre vizitele regulate la bordeluri provenea direct de la practica Wehrmacht. Neexistând bordeluri sau „partizane pentru soldații din tabără“, sovieticii nu aveau cum să le fi oferit „contingentul obișnuit“, deși unii americani declaraseră că în primele zile când ofițerii Armatei Roșii veniseră la baze îi încurajaseră să danseze cu sovieticele.

Povestea cu baia se baza pe anumite fapte, dar părea că fu-sese exagerată fie de Whitman, fie de informatorii lui. Franklyn Holzman, staționat la Mirgorod, a descris povestea sa cu îmbăiatul într-o scrisoare pe care a trimis-o acasă, în Brooklyn, pe 30 iunie 1944: „M-am dus să fac baie în după-amiaza aceasta. Acolo erau mulți colegi ruși și fete. Majoritatea colegilor erau dezbrăcați de tot. Unii se fereau, dar alții nu făceau nici un efort să se ascundă.“ A adăugat: „Fetele sunt puțin mai atente“. Colegul lui Holzman de la Mirgorod operatorul radar Palmer Myhra își amintea că el și prietenii lui se uitau cum veneau localnicele la râu ca să-și spele hainele și să facă o baie. „Pe când ne strecuram ușor, vedeam că multe dintre ele nu se

oboseau să-și pună costume de baie“, scria Myhra câteva decenii mai târziu. „De ce să consume material pentru costume de baie? Probabil că așa se scăldau în râu de mult timp.“

Myhra nu avea intenția să critice obiceiurile locului. Scriind că el și ceilalți americani „purtau slip sau pantaloni vechi și tăiați“, el mai remarca: „Majoritatea dintre noi fiind băieți de la fermă, ne-am amintit că nici acasă nu erau mereu necesari“. Nu a tras nici un fel de concluzii cu privire la scăldatul la comun, care își avea originile în tradițiile medievale și moderne timpurii ale vieții rurale slave și care devenise un clișeu în literatura de călătorie occidentală despre Rusia. Nici Myhra, nici Holzman nu au făcut vreo legătură între scăldatul în pielea goală și sex. Cu o zi înainte, Holzman le scrisese părinților lui, descriindu-le orașul Mirgorod: „Orașul ăsta e frumos, deși femeile sunt puțin prea pudice pentru fiul tău“.[3]

Articolul lui Whitman amenința să agraveze tensiunile tot mai mari din relațiile sovieto-americane, iar subordonații lui Deane de la Moscova s-au grăbit să organizeze o conferință de presă ca să-i discrediteze relatarea. Departamentul de Stat de la Washington a emis un comunicat de presă, în care a citat ofițeri americani care fuseseră staționați la baze și care acum negau povestea, accentuând „ospitalitatea și amabilitatea deosebite“ oferite americanilor de către gazdele lor sovietice.

În mod ironic, articolul lui Whitman a apărut într-un mo-ment în care relațiile dintre bărbații americani și femeile sovietice de la bazele din Poltava deveneau o problemă, deși nu în sensul imaginat de Whitman sau de sursele sale. Din contră, sovieticii se străduiau să rupă orice relații pe care piloții americani reușiseră să le lege cu femei sovietice.[4] La Poltava și la alte baze, ofițerii de la SMERȘ jucau când rolul de însoțitori, când pe cel de puritani, permițându-le localnicelor să se întâlnească cu aliații americani când le convenea și împiedicându-le să o facă atunci când nu le convenea. Americanilor nu le plăceau aceste restricții. Conflictul legat de drepturile la întâlniri amoroase a reprezentat un factor principal de dezamăgire a soldaților cu privire la aliații lor sovietici.

*

Luni, pe 10 iulie, cu circa o săptămână înainte de apariția articolului lui Whitman, maiorul Albert Lepawsky, acum co-mandantul cartierului general al Comandamentului de Est, i-a scris un memoriu generalului-maior Walsh. După cum am menționat mai sus, Lepawsky, ofițerul american cu cel mai mare grad de origine „rusă“ de la baze, se afla pe lista de urmărire a SMERȘ-ului. Asta se întâmpla în parte pentru că, după cum se menționa într-un raport al serviciilor de contrainformații sovietice, el „ne studiază cu atenție personalul militar și civil și manifestă interes față de soldații care au legături de orice fel cu rușii“. Aceste legături constituiau, într-adevăr, principalul subiect al memoriului lui Lepawsky, al cărui titlu era: „Incidente raportate cu privire la soldații americani și personalul rus“.[5]

Lepawsky menționa o serie de incidente care avuseseră loc la Poltava în weekendul precedent. Vineri, pe 7 iulie, primul locotenent Edward A. Coutts discuta cu două femei, care au fost atacate brusc de un sovietic în haine civile. Atacatorul le-a lovit, a strigat ceva în rusă și le-a gonit. În aceeași seară, Judson J. Sorrell, tehnician clasa a 4-a, avea o întâlnire cu o localnică în Parcul Corpus din Poltava, principalul punct de atracție din oraș și locul în care fuseseră înmormântați de cu-rând Piotr Lidov și colegii lui reporteri. Conștient fiind de cele aflate de la superiorii lui, Sorrell nu excludea posibilitatea ca fata cu care se întâlnea să fi fost spion sovietic, care dorea să afle informații despre americani, însă după 15 minute de la începutul întâlnirii suspiciunile îi fuseseră spulberate. În timp ce Sorrel, care nu vorbea nici ucraineană, nici rusă, încerca să comunice cu ucraineanca, care nu știa engleză, un bărbat îm-brăcat în uniforma Armatei Roșii a atacat-o pe neașteptate pe însoțitoarea lui. După cum i-a spus Sorrell lui Lepawsky: „După ce i-a spus câteva cuvinte, bărbatul a lovit-o, după care a împins-o la o distanță de câțiva metri“. După aceea atacatorul și victima au plecat în direcții diferite, lăsându-l pe Sorrell singur să se dumirească cu privire la cele întâmplate.

Atacurile au continuat a doua zi, sâmbătă, 8 iulie. Când sergentul de stat-major T.H. Northway vorbea cu ucraineanca cu care se întâlnise într-un parc

din Poltava, de cei doi s-au apropiat un bărbat și o femeie îmbrăcați în haine civile. După cum i-a povestit Northway lui Lepawsky cele întâmplate: „Bărbatul a avut o discuție aprinsă cu… prietena [lui] și apoi a plesnit-o, continuând să-i vorbească într-un mod mustrător“. La fel ca în cazul lui Sorrell, Northway nu s-a amestecat în ceartă: amândoi primiseră instrucțiuni să nu intre în conflict cu sovieticii. La început s-a gândit că cei doi care veniseră la ei erau părinții fetei, însă apoi a observat că femeia era prea tânără ca să fie mama fetei. Northway aranjase deja o altă întâlnire cu fata în aceeași zi și spera că aceasta avea să-i explice ce se întâmplase de fapt, însă ea nu a mai apărut la a doua întâlnire. Northway „nu o acuză câtuși de puțin“, scria Lepawsky în raportul său.[6]

Lepawsky a înțeles mai bine ce se întâmpla după ce i-a pus întrebări caporalului Peter Nicolaeff, originar din Odessa, vorbitor de rusă și care, la fel ca Lepawsky, provenea dintr-o familie de emigranți din Imperiul Rus și se afla pe lista SMERȘ de suspecți de spionaj. Nicolaeff și sergentul tehnician Ralph Mowery s-au întâlnit în parc cu două femei din Armata Roșie, una fiind lo-cotenent, iar cealaltă soldat de rând. Stăteau pe o bancă, când o femeie în uniformă de locotenent al Armatei Roșii a venit la ei și „le-a vorbit fetelor pe un ton insultător“. Apoi au trecut pe-acolo trei bărbați, doi dintre ei în uniformă militară și unul în haine civile, făcând remarci asemănătoare. Cuvintele pe care le-au folosit au fost „curvă“ și „curvă germană“, dar la un moment dat s-au făcut niște referiri „nu prea amabile“ și cu privire la „Aliații americani“. Nicolaeff a declarat că unul dintre bărbații implicați în incident era membru al poliției secrete – avea pistol și a fost descris ca atare de fata cu care s-a întâlnit Nicolaeff. Când Nicolaeff și Mowery au plecat de pe bancă și le-au condus pe fete departe de locul conflictului, niște băieți din oraș i-au urmărit, agresându-le verbal pe fete.[7]

Toți cei cu care a vorbit Lepawsky aveau impresia că sovieticii emiseseră o interdicție care le interzicea localnicelor să se întâlnească cu soldați americani. A primit rapoarte similare de la Mirgorod, unde comandantul american, maiorul Callahan, i-a cerut explicații omologului său sovietic. A primit asigurări că acestea erau incidente izolate și nu erau aprobate de autorități. Lepawsky era dispus să le acorde sovieticilor prezumția de nevinovăție și voia să creadă că același lucru era valabil și la Poltava. Însă i-

a cerut și generalului Walsh să efectueze o anchetă specială cu privire la incidente și, totodată, le-a interzis temporar soldaților să meargă la Poltava, cerându-le comandanților forțelor aeriene sovietice dovezi că incidentele nu aveau legătură între ele. Le-a transmis informațiile superiorilor lui, lăsându-i pe aceștia să hotărască.[8]

*

Comandanții americani au știut tot timpul că sovieticii erau împotriva relațiilor personale dintre piloții americani și fe-meile din Armata Roșie. Pe 25 aprilie, generalul Perminov le declarase omologilor americani: „Dispoziția populației locale este importantă. Treaba cu votca, bordelurile – toate astea trebuie să înceteze. Trebuie luată imediat o decizie în această privință.“ În mai i se plânsese colonelului Kessler că avansurile nedorite ale americanilor o făcuseră pe o fată din localitate să se simtă atât de prost încât n-a mai venit la muncă. Kessler a constatat că acuzațiile erau neîntemeiate, însă co-mandanții americani făceau tot posibilul ca să evite să le supere pe gazdele lor sovietice. Ei le-au ordonat soldaților să le lase în pace pe femeile din Armata Roșie.

Trupele americane care au sosit la bazele din zona Poltava fuseseră înștiințate deja să nu se „aștepte la libertatea socială obișnuită în relațiile cu rusoaicele“, după cum a remarcat Lepawsky. Piloții din Forța a 15-a Aeriană au fost avertizați înainte de prima lor misiune de bombardament, în sistem navetă de la Poltava de la începutul lui iunie: „Rusoaicele sunt destul de prietenoase și de deschise. Nu luați atitudinea prietenoasă drept invitație la intimitate.“ Americanii au fost informați că femeilor din Armata Roșie li s-a interzis să se întâlnească cu ei și că erau pedepsite dacă erau prinse că încalcă regula. Mulți credeau că această politică era motivul pentru care cea mai atrăgătoare rusoaică de la Poltava, care deținea gradul de locotenent, fusese transferată la Mirgorod. Argumentul care stătea la baza încercării de îndoctrinare a americanilor era că bărbații aveau datoria de onoare de a le proteja pe rusoaicele în uniformă neinvitându-le la întâlniri romantice.[9]

Și comandanții militari ai SUA doreau ca oamenii lor să nu ia în calcul eventualitatea de a se căsători cu o sovietică. La Moscova, generalul Deane a clarificat această politică într-un memoriu pe care l-a înaintat colonelului Kessler chiar la începu-tul operațiunilor de bombardament în sistem navetă de la începutul lui mai 1944. În memoriu scria: „Dacă un membru al Forțelor SUA aflat în misiune în URSS se căsătorește cu o cetățeancă a Uniunii Sovietice în perioada în care se află în Rusia, acesta va fi imediat eliberat din funcție și va fi transferat la un post din afara URSS. Experiența Departamentului de Stat și a Armatei și Marinei SUA, în perioada petrecută în URSS, a demonstrat că apar complicații și divergențe când un american se căsătorește cu o rusoaică. Pentru a elimina aceste situații jenante, căsătoria va fi descurajată. În cazurile menționate cetățeanul american nu și-a putut lua niciodată soția cu el.“[10]

Deși recunoșteau că eforturile sovieticilor de a-i împiedica pe soldați să se întâlnească cu femeile în uniformă erau îndreptățite, comandanții americani nu erau pregătiți să le interzică subordonaților să se întâlnească cu civile. Considerau că o astfel de politică nu era nici corectă, nici aplicabilă. Stingerea se dădea la ora 23:00, după care nici un soldat american nu mai avea voie să rămână în oraș, însă santinelele sovietice prindeau din când în când americani care își petreceau noaptea la iubitele lor. Americanii le găseau mai atrăgătoare pe civile decât pe femeile în uniformă. „Localnicele… erau majoritatea ucrainence și puteau să se îmbrace frumos și să fie mai atrăgătoare“, își amintea Palmer Myhra, staționat la Mirgorod. „Majoritatea fetelor erau un pic cam corpolente, dar nu toate. Majoritatea erau brunete, iar blondele erau rare, cu excepția celor din Armată, pentru că multe rusoaice din nord erau blonde.“ Myhra nu ieșea cu rusoaice. Alții însă o făceau. În iunie, când trupele americane au fost mutate de la Piriatin într-o tabără de la un aerodrom aflat la o distanță de șapte kilometri, au reușit să-și viziteze iubitele în ciuda unei interdicții temporare de a se duce în oraș. „Cum au reușit acest lucru având în vedere distanța de 12 kilometri, fără nici un mijloc de transport, este unul dintre secretele știute numai de soldatul din armata americană din Rusia“, scria un istoric cu privire la misiunea americană de la Poltava.[11]

La început, sovieticii care interziceau cu strictețe orice legătură cu femeile în uniformă au părut mult mai relaxați în privința întâlnirilor cu femeile

civile. În mai și în iunie nu s-a raportat aproape deloc ca personalul militar sau civilii să fi abordat americani sau să le fi agresat verbal ori fizic prietenele. O anchetă cu privire la această chestiune declanșată în urma raportului maiorului Lepawsky și efectuată de inspectorul general-maior Ralph P. Dunn de la Comandamentul de Est a arătat că numărul acestor incidente crescuse drastic la începutul lui iulie: au existat 13 tentative de a întrerupe întâlniri romantice între 3 și 14 iulie, aproape toate au avut loc în Parcul Corpus de la Poltava. Părea că incidentele priveau oameni de toate felurile: dintre cele 13 cazuri raportate, în cinci fuseseră implicate civile, în patru femei-ofițer din Armata Roșie și în trei femei-soldat din Armata Roșie.

Într-unul din cazuri un sergent american care știa rusă a fost abordat de doi locotenenți din Armata Roșie când era la o întâlnire cu o localnică pe nume „Viola". „Fără să zică nimic", raporta ulterior sergentul, „ambii locotenenți au lovit-o pe Viola cu bastoanele, unul lovind-o peste mâna dreaptă și celălalt, peste încheietura mâinii stângi." Sergentul s-a pus între atacatori și prietena lui. Un locotenent a luat-o apoi deoparte pe Viola și a discutat ceva cu ea. Celălalt i-a spus sergentului că nu vor decât să-i protejeze pe el și pe ceilalți americani de boli venerice, pentru că multe dintre fetele cu care ieșeau americanii fuseseră și cu germani și se infectaseră. Apoi o femeie în haine civile i-a abordat pe sergent și pe Viola; auzind ce s-a întâmplat, ea l-a făcut pe unul dintre locotenenți să-și ceară scuze. Uimindu-i pe toți, femeia s-a prezentat ca fiind, la rândul ei, locotenent în Armata Roșie.

Ținând cont de tensiunile stârnite de aceste incidente, nu a fost de mirare că atacurile sovieticilor împotriva femeilor care se întâlneau cu americani au dus la un conflict între soldații celor două armate. În seara zilei de 14 iulie a izbucnit o ceartă între soldații sovietici și cei americani de la Mirgorod. Doi ofițeri din Armata Roșie s-au dus la un subofițer american și la prietena lui care stăteau pe o bancă în parc. Unul dintre ofițeri a lovit-o pe fată, americanul l-a lovit la rândul lui și apoi unul dintre sovietici l-a lovit pe american în cap cu patul armei. Când și-a recăpătat cunoștința, americanul se afla pe un pat de spital. Comandanții SUA au dat alarma, emițând un ordin prin care li se interzicea americanilor să plece de la baze după lăsarea întunericului, adică mult mai devreme (circa 20:45 în iulie) decât ora

stingerii de la 23:00. În ordin se menționa și că „trupele americane nu vor fi supuse la insulte sau injurii fără consecințe“.[12]

Pe 17 iulie, după trei zile de la incident, colonelul Paul T. Cullen, care comanda bazele pe durata lipsei temporare a lui Kessler, l-a abordat pe generalul Perminov și i-a cerut explicații. Perminov, a raportat Cullen a doua zi, „a declarat oficial și solemn că nici armata sovietică, nici autoritățile de stat nu au emis vreo interdicție sau restricție privind asocierea femeilor sovietice cu personalul american“. Cullen, pe care îl preocupa în principal, pe lângă siguranța trupelor sale, păstrarea unor bune relații de lucru cu sovieticii, le-a cerut ofițerilor din subordine să le transmită soldaților cele spuse de Perminov. Cu acest prilej a făcut apel la simțul de loialitate al oamenilor săi față de femeile care îi așteptau acasă. Le-a cerut soldaților să-și imagineze că situația ar fi stat invers, și anume sovieticii ar fi staționat pe teritoriul SUA. În acest caz, sugera Cullen, „anumiți membri ai acestui comandament ar fi enervați și provocați de faptul că soțiile și iubitele lor permit să fie curtate de alții“. În continuare, Cullen a încercat să le prezinte oamenilor săi câteva prevederi de bază ale legii sovietice, învățându-și subordonații că „statul sovietic nu tolerează prostituția și face tot posibilul ca să-i pună capăt, de obicei prin exil sau arest“.[13]

*

Colonelul Cullen avusese dreptate: sovieticii erau porniți să elimine prostituția. În cursul anilor 1930 își abrogaseră politicile anterioare postrevoluționare, în care prostituția era considerată o problemă socială provocată de societatea capitalistă și începuseră să o trateze ca pe o infracțiune, arestându-i pe prostituate și pe pești și declarându-i dușmani de clasă. Regimul sovietic eliminase problema socială care provoca prostituția și aceasta încetase să mai existe ca fenomen social. Acum sovieticii erau nerăbdători să prevină reapariția prostituției odată cu venirea americanilor, a căror societate, potrivit modului în care interpretau ei marxismul, era mai mult decât capabilă să o provoace.

La prima vedere, Armata SUA era de acord cu sovieticii în privința acestei probleme. În Franța, după Ziua Z, autoritățile franceze au dorit să reglementeze activitatea sexuală a soldaților americani prin crearea de bordeluri militare pentru a ține acest lucru departe de vederea publicului larg pe străzi și în parcuri. Comandanții Armatei SUA, temându-se de o posibilă izbucnire din partea soțiilor și a iubitelor soldaților de acasă, au refuzat să se supună. Americanii și francezii erau de acord că activitatea sexuală era esențială pentru a menține moralul militarilor la cote înalte și pe soldați în luptă, însă nu erau de acord cu privire la rolul jucat de armată în reglementarea unei astfel de activități. La fel ca americanii, nici sovieticii nu au dat o astfel de dispoziție. Încercau să controleze răspândirea bolilor venerice, însă în rest armata era lăsată să acționeze după bunul plac.

Desigur, nici în Armata Roșie pofta de sex nu era mai scăzută decât în celelalte armate. Un veteran al armatei sovietice își amintea că „moartea, foamea și sexul“ erau cele mai frecvente subiecte de conversație în rândul soldaților. Deși existau detașamente funerare care se ocupau de primul și bucătării de campanie care aveau grijă de al doilea, de al treilea nu se ocupa nici un serviciu al Armatei Roșii. Nu se vorbea despre sex în societatea stalinistă, ceea ce însemna că, pe timp de război, armata trebuia să se ocupe de dorințele soldaților în detrimentul populației civile. Din momentul în care Armata Roșie a trecut granița sovietică în vara și toamna lui 1944, femeile, mai ales cele germane, au fost considerate trofee me-ritate, timp în care comandanții sovietici s-au făcut că nu văd infracțiunile sexuale ale subordonaților sau chiar au încurajat violurile, după cum s-a întâmplat în Prusia Orientală.

Mai erau apoi „rezervele interne“ ale armatei, adică fe-mei care lucrau în armată și erau considerate drept ținte fi-rești ale avansurilor sexuale ale omologilor lor bărbați. Erau aproape jumătate de milion de astfel de femei – piloți ai Forțelor Aeriene, operatoare ale bateriilor antiaeriene, artileriste, doctorițe și asistente, operatoare de telefonie și muncitoare în construcții, ca să menționăm doar câteva dintre cele mai îndrăgite ocupații pe care Armata Roșie le dădea femeilor în timpul războiului. Indiferent de gradul pe care îl dețineau și de atribuțiile pe care le îndeplineau, majoritatea ofițerilor și soldaților din Armata Roșie le vedeau în primul rând ca pe niște obiecte sexuale. Situația femeilor din unitățile mixte – așa erau majoritatea

unităților Armatei Roșii – era deosebit de dificilă. Având în vedere că în armată predominau bărbații, era o mare concurență pentru a câștiga afecțiunea fe-meilor, comandanții cu grade superioare ieșind victorioși în fața subordonaților. În unele cazuri chiar și femeile își nu-meau cazărmile haremuri.[14]

Când venea însă vorba de legături sexuale cu străini pe teritoriul lor, sovieticii încercau să le împiedice cu orice chip. În așezările redobândite de la germani, demnitarii sovietici, spre deosebire de francezi, nu le-au umilit niciodată public pe femeile care „colaboraseră la orizontală“ cu germanii în timpul ocupației – pentru că se punea problema loialității politice la cel mai intim nivel, subiectul părea unul potențial dureros pentru mândria regimului ca să fie discutat în public. Autoritățile preferau să păstreze o fațadă puritană, refuzând să recunoască dorința sexuală ca subiect legitim de politică de stat în context militar și politic deopotrivă.

În ceea ce privește întâlnirile amoroase dintre soldații americani și prietenele lor sovietice, s-a adoptat o politică, deși aceasta nu a fost dată publicității. Ofițerii SMERȘ de la bazele din zona Poltava au primit ordin clar să reducă relațiile și să le pună capăt celor care nu erau controlate de poliția secretă. Explicația dată americanilor de cei care le atacaseră prietenele – că încercau să-i ferească pe americani de boli venerice – nu era credibilă, pentru că unii americani au observat că sovieticii nu reacționau când americanii se întâlneau cu femei „care umblau cu toți“, ci deveneau agresivi când soldații americani se întâlneau cu fete atrăgătoare. Americanii care înțelegeau limba rusă i-au auzit pe atacatori reproșându-le fe-telor că nu ies cu sovieticii, care parcă nu erau suficient de buni pentru ele, ci în schimb ieșeau cu germani sau cu americani.

Tinerele care erau împiedicate să se întâlnească cu americani credeau că la baza interdicției stăteau motive de natură culturală. Una dintre ele i-a mărturisit unui ofițer american care vorbea rusă că, după ce fuseseră sub ocupație germană vreme de doi ani, tinerele ucrainene observaseră că „germanii erau mult mai educați și mai civilizați decât rușii și, dacă fetele acestea erau lăsate să vadă că americanii erau chiar și mai educați și mai civilizați decât rușii din toate punctele de vedere, evident că aveau să-i prefere pe americani rușilor, iar rușii nu doreau să se întâmple așa ceva“.[15]

*

Comandanții americani spuneau că recunosc un tipar. Gelozia exprimată de localnici față de americanii care se întâlneau cu fete drăguțe și atacurile asupra femeilor despre care se spunea că ieșiseră cu germani semănau cu un comportament pe care soldații americani îl întâlniseră deja și în alte părți din Europa la vremea aceea.

Invidia față de americani era la ordinea zilei în Marea Britanie, punctul de lansare a invaziei europene conduse de americani. Americanii aveau uniforme mai bune, ceea ce îi făcea pe toți să arate a ofițeri, aveau mai mulți bani decât omologii lor britanici și, fapt nu mai puțin important, aveau acces la produse rare precum țigări americane și ciorapi de nylon, foarte apreciați în timpul războiului. Toate acestea îi făceau să fie îndrăgiți de englezoaice – cel puțin asta credeau bărbații britanici. „Cred că le pot cumpăra trupul și sufletul dacă le duc într-o cârciumă și le fac cinste cu ceva de băut“, scria un soldat britanic. „Ce șanse are un amărât de Tommy cu câteva parale în buzunar?“[16]

Succesul soldaților americani la femei i-a stresat chiar și mai mult pe soldații britanici din străinătate decât pe cei din țară. Până în toamna lui 1942 comandamentul militar britanic din Orientul Mijlociu soluționase mai mult de 200 000 de cazuri de divorț intentate în Marea Britanie de soțiile soldaților staționați în zonă. Indiferent care ar fi fost motivul valului de divorțuri, era ușor de imaginat că femeile britanice își părăseau soții ca să se mărite cu americani. „Problema americană“ a afectat chiar și familia lui Winston Churchill. Nora lui, Pamela Churchill, își petrecea nopțile în compania lui Averell Harriman, pe atunci administratorul Programului de împrumut și închiriere de la Londra, pe când soțul ei, maiorul Randolph Churchill, se afla în armată în Africa de Nord. Pamela Churchill s-a măritat cu Harriman abia 28 de ani mai târziu, însă mulți soldați s-au însurat cu iubitele lor britanice imediat, în ciuda numeroaselor obstacole create de

comandanții lor, care doreau ca soldații să rămână celibatari și să-și concentreze atenția asupra îndatoririlor.[17]

În iulie 1942, în ziarul Armatei SUA, Yank, care se distribuia în rândul soldaților din Marea Britanie, a apărut titlul: „Nu îi promite nimic – Este exclusă căsătoria în afara SUA“. Articolul a fost bine primit nu numai de soldații britanici în-grijorați de concurența internă, dar și de soțiile și de iubitele soldaților, rămase în Statele Unite. Într-un interviu în revista Life, din septembrie 1944, Sonya Nansen, o vânzătoare în vârstă de 17 ani al cărei iubit era staționat în Australia, l-a întrebat pe reporterul revistei dacă auzise ceva despre „două vapoare cu soții de soldați americani“ despre care se zicea că veniseră din Australia. Nu era foarte departe de adevăr. În total circa 30 000 de mirese de război au venit în America din Marea Britanie și circa 70 000 din toată Europa.[18]

În Franța, devastată de ocupație și de război, americanii păreau și mai îndrăgiți de localnice decât în Marea Britanie. Bariera lingvistică era un obstacol neînsemnat față de condițiile economice jalnice în care se aflau multe femei după ce plecaseră germanii din țară. „În Franța totul era greu de găsit, cu excepția băuturilor alcoolice, a pâinii, cum numai francezii știau să o facă, și a femeilor“, își amintea un soldat american. Americanii le voiau pe toate trei și aveau multe de oferit în schimb. În magaziile armatei americane se găseau țigări, cafea, ciocolată și, nu în ultimul rând, săpun, care puteau fi foarte ușor date în schimbul unor favoruri amoroase. Prostituția, sexul oferit în schimbul banilor câștigați din vânzarea bunurilor americane la negru, a înflorit în orașele franceze mici și mari – spre furia civililor francezi, care asistaseră la îmbogățirea prostituatelor din relațiile cu germanii cu câteva luni înainte și acum erau oripilați să le vadă ducând-o și mai bine după venirea americanilor.

Chiar și așa, puțini francezi erau dispuși să condamne relațiile cu americanii cu atâta duritate precum „colaborarea la orizontală“ cu germanii. În 1945, când un redactor la ziarul Journal de la Marne le-a comparat pe femeile care se plimbau pe străzile orașului Reims cu americani cu cele care umpluseră străzile pe vremea ocupației germane, acesta a fost dur criticat de cititorii lui și a fost silit să-și ceară scuze. Americanii erau considerați eliberatori, nu ocupanți. Însă umilința din timpul ocupației germane a continuat să

influențeze atitudinea oamenilor față de femeile care se hotărâseră să se culce cu străinii în uniforme. Era în joc, încă o dată, reputația unei întregi națiuni.[19]

*

Lăsând la o parte comparațiile cu Marea Britanie și cu Franța, americanii s-au trezit într-o situație aparte în Uniunea Sovietică. Ceea ce fuseseră manifestări spontane de nesiguran-ță, gelozie și mândrie națională ale cetățenilor din Europa Occidentală a căpătat caracteristicile unei politici de stat în Uniunea Sovietică, unde autoritățile statului și-au afirmat dreptul de a urmări interacțiunea propriilor cetățeni cu străinii. „Obișnuitele probleme privind relațiile sociale și sexuale au luat o întorsătură aparte în proiectul rusesc, în mare parte ca urmare a reacțiilor deosebite ale rușilor față de acest subiect“, scria ulterior Albert Lepawsky.[20]

Piloții americani care aveau prietene sovietice sau erau suspectați că mijloceau întâlniri amoroase se trezeau urmăriți de SMERȘ. Printre principalele persoane de pe lista sovieticilor de suspecți pentru spionaj se afla și Albert Jaroff. Primul locotenent era suspectat din cauza funcției sale de șef al unității de informații de la Mirgorod și din cauza felului său extrovertit care îl făcea să se împrietenească și cu personalul Armatei Roșii, și cu localnici deopotrivă. A existat și afirmația potrivit căreia Jaroff și familia sa evreiască avuseseră legături cu Mișcarea Albă în timpul Revoluției Ruse. Jaroff venise la baza de la Mirgorod în luna mai pe ruta din Orientul Mijlociu. Vorbind fluent limba rusă, Jaroff era nerăbdător să stabilească relații cu sovieticii. Îi plăcea să bea un pahar-două cu ofițerii din Armata Roșie și, după câte se pare, se bucura să se afle printre oameni a căror limbă și cultură le împărtășea. „Nu am văzut niciodată așa o atitudine prietenoasă“, i-a mărturisit Jaroff lui Raymond Davies, reporterul canadian care venise la Poltava pentru a transmite știri cu privire la aterizarea primelor avioane Flying Fortress pe 2 iunie.[21]

Jaroff le-a trezit suspiciunea ofițerilor de la SMERȘ încă de la început. Dorința sa de a-și face prieteni în rândul omologilor săi sovietici a fost interpretată drept încercare de a câștiga încredere și eventual de a recruta agenți; vizitele făcute la comandanții sovietici din zonă, însoțite de invitații de a vedea filme americane au fost percepute ca fiind un mod discret de a spiona instalațiile militare sovietice. Mai era acuzat și că trăgea cu urechea la conversațiile ofițerilor din Forțele Aeriene ale Armatei Roșii. Întrebările lui legate de împrejurimile bazelor din zona Poltava păreau și mai suspecte. Pe 25 mai, Jaroff i-a spus unui comandant sovietic aflat în vizită la Mirgorod că în 1936 venise ca turist în Uniunea Sovietică și vizitase orașele Vladivostok, Moscova și Odessa – orașul său natal. I-a cerut ofițerului aflat în vizită să-l ajute să găsească un anumit angajat al consulatului sovietic de la San Francisco din perioada 1936–1937, despre care spunea că îl ajutase să-și aranjeze călătoria. La începutul lui iunie, la Mirgorod, Jaroff l-a rugat pe un cunoscut sovietic, căpitanul Ivanov, care s-a nimerit să fie ofițer sub acoperire la SMERȘ, să verifice adresa unei femei pe care spunea că o cunoscuse la Moscova în 1936.[22]

După cum era de așteptat, Jaroff nu prea a avut succes cu nici una dintre solicitările sale. Rugămințile lui au fost privite cu suspiciune drept un mod de a obține informații despre cetățeni sovietici sau de a recruta spioni. Sveșnikov și Zorin au intensificat urmărirea lui Jaroff și au descoperit noi „dovezi“ ale faptelor sale de spionaj. „Urmărirea comportamentului lui în relațiile cu americanii a condus la constatarea că, în ciuda postului și a gradului său nesemnificative, comandanții din grupul Forțelor Aeriene Americane țin seama de el“, raportau Sveșnikov și Zorin la Moscova. Din experiența lor, numai un ofițer al poliției secrete sau de contrainformații putea să fie atât de respectat și chiar temut de către superiorii săi. Cei doi priveau Forțele Aeriene ale SUA din perspectiva statului polițienesc al lui Stalin. Nu aveau cum să privească situația din altă perspectivă și nici nu aveau puterea imaginației care să le sugereze că era posibil ca în Statele Unite lucrurile să funcționeze cu totul altfel.[23]

La jumătatea lui iulie, cam în perioada în care locotenentul sovietic l-a atacat pe subofițerul american care a ajuns la spital, sovieticii le-au cerut comandanților americani să-l retragă pe Jaroff din Uniunea Sovietică. Superiorii lui din Forța a 8-a Aeriană din Marea Britanie nu au fost încântați

de acest lucru, necunoscând tactica SMERȘ-ului. Îl acuzau pe el pentru problemele cu sovieticii și doreau ca acesta să plece. „Trimiteți-l pe acest ofițer înapoi la [Forța] a 9-a, a 8-a nu-l vrea“, scria într-o telegramă sosită la Mirgorod. Motivul solicitării sovieticilor, care le-a rămas necunoscut americanilor, era descris foarte amănunțit în documentele interne de la SMERȘ.

Jaroff, susțineau ofițerii SMERȘ, încerca să folosească in-terdicția dată de comandamentul sovietic privind relațiile amoroase dintre femeile din Armata Roșie și americani, precum și nemulțumirea creată de aceasta în rândul soldaților americani, ca să incite la conflicte între cele două tabere. Potri-vit raportului SMERȘ, în prima parte a lui iulie, când erau în toi atacurile împotriva iubitelor americanilor, Jaroff aranjase să aducă 65 de asistente sovietice din spitalul militar din apropiere la tabăra americană de la Mirgorod. S-au uitat la un film cu americani, au mâncat și au dansat la restaurantul lor, după care au fost duse înapoi la spital. SMERȘ a considerat-o o provocare, sugerând că Jaroff se aștepta ca autoritățile sovietice să le ordone asistentelor sovietice să se ducă înapoi la spitalul lor, ceea ce ar fi provocat o izbucnire din partea americanilor. SMERȘ se mândrea că gestionase cu tact provocarea și că lăsase lucrurile să decurgă în seara aceea conform planu-lui, însă doreau să-l alunge pe Jaroff din țară.[24]

După ce au scăpat de Jaroff, ofițerii SMERȘ de la Mirgorod și-au îndreptat atenția către asistentul lui Jaroff de la unitatea de informații a bazei, sergentul Philip Tandet. La fel ca Jaroff, Tandet vorbea fluent rusa și, cum părinții lui erau ruși și el se născuse în orașul chinez Harbin, se considera că avea legături cu Mișcarea Albă. Potrivit rapoartelor de la SMERȘ, Tandet nu numai că răspândea „invenții astfel încât să li se interzică rusoaicelor să aibă relații cu americanii“, ci chiar el ieșea cu unele dintre ele. A fost văzut la o întâlnire cu Ekaterina Stankevici, care lucra la Voentorg, magazinul Armatei Roșii care avea și un restaurant pentru americani și care le vindea acestora bunuri de fabricație sovietică. Tânăra, născută la Moscova, era, ca majoritatea colegelor ei, angajată civilă la Voentorg. În timp ce personalul militar primise ordine stricte să nu aibă relații amoroase cu americanii, angajatele civile de la baze se aflau într-o situație mai neclară. SMERȘ considera că și acestora li se aplicau aceleași restricții ca în cazul personalului militar, însă era greu să li se impună interdicția.[25]

Ce îi stresa cel mai mult pe ofițerii de la SMERȘ cu privire la relația dintre Tandet și Stankevici era faptul că, potrivit informatorilor, Tandet dorea ca Stankevici să găsească un apartament de închiriat la Mirgorod unde să locuiască împreună. De asemenea, îi promisese să o ia cu el în Statele Unite. Stankevici le-a mărturisit prietenelor ei că era gata să plece, însă doar dacă putea să-și ia cu ea fetița. Ofițerii de la SMERȘ le-au cerut șefilor lui Stankevici să o concedieze și să o trimită înapoi la Moscova, ceea ce s-a și întâmplat, pe 21 iulie. Înainte de a pleca, se pare că Stankevici i-a spus lui Tandet că fusese concediată pentru că era iubita lui și i-a dat numele ofițerului de contrainformații pe care-l credea vinovat de concedierea ei, căpitanul Ivanov.

Tandet i-a promis că o să-i dea o lecție lui Ivanov. Ivanov, care a aflat de amenințare, s-a hotărât să-l prindă el primul pe Tandet. În noaptea de 23 iulie a aflat că Tandet se dusese la o altă femeie, pe nume Boldîreva, care locuise înainte în aceeași cameră cu Stankevici. Americanii trebuiau să se întoarcă în cazarmă până la ora 23:00, însă Tandet și-a petrecut noaptea cu Boldîreva. La ora 1:30, Ivanov a apărut în blocul unde locuia aceasta și l-a arestat pe Tandet pentru că încălcase interdicția de circulație. A fost mustrat potrivit regulamentului și condamnat de comandanții lui americani la șase zile de muncă fizică. Ivanov repurtase o victorie, dar dorea mai mult. Le-a cerut ofițerilor din Armata Roșie care conduceau magazinul Voentorg să o concedieze pe Boldîreva. Este foarte interesant că a fost refuzat în mod neașteptat de generalul Perminov însuși.[26]

*

Ceea ce SMERȘ a văzut ca o victorie a fost considerat un dezastru complet de către comandanții sovietici. Arestarea lui Tandet, concedierea lui Stankevici și solicitarea de concediere a lui Boldîreva nu au făcut decât să înrăutățească relațiile sovieto-americane de la baze, care erau deja tensionate din cauza atacurilor împotriva femeilor care ieșeau cu americani. Mai curând, astfel de atacuri confirmau acuzațiile făcute de Tandet și de

alții că sovieticii le interziceau femeilor să iasă cu americani și, dimpotrivă, subminau declarațiile oficiale pe care Perminov le făcuse colonelului Cullen. Mai mult decât atât, Voentorg de la Mirgorod rămânea tot mai des fără personal și, dacă tendința de a concedia angajate care ieșeau cu americani continua în acest ritm, Perminov avea să rămână în curând fără ajutor civil la baze.

Generalul Perminov s-a plâns la Sveșnikov de acțiunile lui Ivanov, însă fără prea mare succes. Sveșnikov i-a spus că are „directive de la Moscova pentru a rupe relațiile dintre toți rușii, mai ales fete, și americani". Perminov și-a dat seama că singura lui speranță era să apeleze la cei de mai sus. În conflictul dintre comandantul forțelor aeriene și ofițerii de la SMERȘ, care se agrava, o singură autoritate avea puterea de a interveni în mod decisiv – Partidul Comunist. Pe 26 iulie, Perminov i-a trimis un raport reprezentantului suprem al partidului din cadrul Forțelor Aeriene ale Armatei Roșii, generalul Nikolai Șimanov, care era atât un reprezentant politic în Consiliul Militar al Forțelor Aeriene ale Armatei Roșii, cât și șeful Departamentului Aviatic din Comitetul Central al partidului de la Moscova. În raportul său către Șimanov, Perminov i-a descris acestuia arestarea lui Tandet, concedierea lui Stankevici, solicitarea SMERȘ de a o concedia pe Boldîreva, precum și un episod anterior de la baza de la Mirgorod în care un ofițer de la SMERȘ le ordonase unor femei de la Voentorg să se dea jos dintr-o mașină condusă de americani.

Perminov nu critica ordinele de la Moscova către Sveșnikov, însă critica modul în care le implementau cei de la SMERȘ și modul în care își făceau treaba. După părerea lui Perminov, tactica SMERȘ le făcea jocul dușmanilor – susținătorii „Gărzilor Albe" antisovietice din epoca revoluționară, după cum îi numeau sovieticii pe americanii născuți în Rusia sau în alte părți, dar din părinți ruși. Se spunea că „Albii" doreau să submineze relațiile cu aliații. „Este evident că trebuie să știi cum să «strici» prieteniile și nu să împuști pur și simplu în picior, pentru că asta afectează relațiile de muncă, creează noi conflicte și ajută Gărzile Albe să-și desfășoare activitatea", scria Perminov. De asemenea, el solicita permisiunea de a nu o concedia pe Boldîreva, „pentru că nu mi s-au prezentat alte materiale compromițătoare în privința ei". A adăugat: „Dacă o ținem tot așa, în viitorul apropiat o să concediem toate angajatele civile".

În același raport el a condamnat chiar și mai vehement încercările SMERȘ de a amenința populația locală ca să rupă relațiile cu americanii. „Consider dăunător din punct de vedere politic acest mod de a rezolva problema“, susținea Perminov. „Dacă așa stau lucrurile, atunci va trebui să luăm măsuri re-presive împotriva a jumătate din populația localităților Poltava, Mirgorod și Piriatin și a satelor din jur.“[27]

Raportul adresat generalului Șimanov a ajuns în cele din urmă pe biroul șefului SMERȘ de la Moscova, Viktor Abakumov, împreună cu un memoriu semnat de Sveșnikov, care scria că acțiunile subordonaților lui nu pricinuiseră nici un fel de probleme: Tandet nu se plânsese că fusese arestat, iar Boldîreva – chipurile – hotărâse singură să nu se mai vadă cu el. Sveșnikov era clar în defensivă. El susținea că însuși Perminov le avertiza pe angajatele civile că relațiile cu americanii erau interzise. Abakumov le dădea ordine subordonaților lui verbal, fără să lase vreo dovadă scrisă cu privire la conținutul lor exact, însă după intervenția lui Perminov atacurile la adresa femeilor care ieșeau cu americani au încetat. În august, americanii puteau să iasă cu iubitele lor ucrainence și să stea în parcurile din zona Poltava pe timpul serii, până la ora 23:00 când se dădea stingerea. SMERȘ și-a schimbat tactica, punând mai mare accent pe urmărirea legăturilor dintre bărbații americani și ucrainence și mai puțin pe reprimarea lor violentă.[28]

Criza din iulie legată de întâlnirile amoroase le-a rămas în amintire americanilor de la bazele aeriene de la Poltava, schimbându-le atitudinea pozitivă de la început față de sovietici. Dacă bombardamentul efectuat de Luftwaffe din iunie îi îndepărtase pe comandanții bazei, evenimentele din iulie i-au lăsat pe soldații de rând nemulțumiți. Lunile august și septembrie aveau să aducă noi motive de îngrijorare.

Capitolul 10

Motiv de harță

Duminică, 6 august 1944, aerodromurile ucrainene au prins din nou viață odată cu sosirea a 78 de avioane Flying Fortress, escortate de 64 de avioane Mustang. Aveau să participe la primul atac strategic cu bombe care trebuise să aibă loc încă de la sfârșitul lui iunie, când avioanele Flying Fortress ale Forței a 8-a Aeriene aterizaseră pe aerodromurile din zona Poltava, însă fuseseră distruse de atacul ulterior al germanilor. După acel dezastru, comandanților americani le-a luat aproape o lună și jumătate ca să lanseze un nou atac, numit Frantic V. Frantic I fusese demarat la începutul lui iunie; Frantic II fusese misiunea nefericită în care a fost distrus aproape tot în timpul atacului german de la 22 iunie asupra bazelor; iar Frantic III și IV fuseseră efectuate în iulie de Forța a 15-a Aeriană din Italia, la ele participând doar avioane de vânătoare. Frantic V, din contră, era executată de trei grupuri de bombardiere însoțite de un grup de avioane de vânătoare – toate făcând parte din Forța a 8-a Aeriană aflată în Marea Britanie.

Misiunea a fost efectuată la cererea sovieticilor. Moscova dorea ca avioanele Flying Fortress să bombardeze ținte din Silezia Superioară, Germania, și din zona Cracoviei, Polonia, și dorea ca asta să se întâmple repede, înainte de 5 august. Însă vremea rea a dus la amânarea misiunii Frantic V și la schimbarea obiectivului: avioanele Flying Fortress au bombardat instalații din apropierea orașului polonez Gdynia de la Marea Baltică. A doua zi, pe 7 august, și-au atins o parte din obiectiv atacând ținte din zona Cracoviei după ce plecaseră de la bazele Poltava. Pe 8 august, în loc să se întoarcă în Marea Britanie, avioanele Forței a 8-a Aeriene au plecat spre Italia; pe drum au bombardat ținte din România, pe care sovieticii se pregăteau să o invadeze mai târziu în acea lună.[1]

Operațiunea a fost considerată în general reușită, deși numărul de avioane Flying Fortress implicate, importanța obiectivelor bombardate și pagubele înregistrate nu se puteau compara cu cele din Frantic II, care avusese loc în iunie. De data aceasta însă nu s-au pierdut avioane la sol după raid.

Americanii nu au reușit niciodată să-i convingă pe sovietici să le permită să-și aducă propriile avioane de vânătoare de noapte și propria artilerie antiaeriană, mișcare ce ar fi crescut de cinci ori numărul americanilor din zona Poltava. Nu mai părea să fie necesar. Linia frontului sovieto-german se mutase mult prea în vest ca germanii să mai efectueze tipul de atac pe care îl lansaseră cu doar câteva săptămâni în urmă. Ofensiva Armatei Roșii, Operațiunea Bagration (numită după coman-dantul militar rus de origine georgiană care luptase în războaiele napoleoniene) a început pe 22 iunie, în aceeași zi în care germanii au bombardat bazele aeriene de la Poltava. La jumătatea lui august, trupele Armatei Roșii se apropiau deja de Prusia Orientală din nord, de râul Vistula din centru și de munții Carpați din sectorul sudic al frontului. Bielorusia și Ucraina erau aproape în totalitate sub controlul sovieticilor.[2]

Deplasarea rapidă a liniei frontului prezenta o nouă provocare pentru bazele din zona Poltava. Numărul țintelor la care americanii puteau să ajungă de la bazele respective scădea în mod vertiginos pentru că acestea fie ajunseseră să fie controlate de sovietici, fie făceau parte din teatrul de operațiuni al Armatei Roșii. Americanii aflați la Poltava și misiunea militară de la Moscova au început să observe că sovieticii manifestau tot mai puțin entuziasm față de operațiunile de bombardament în sistem navetă. Același lucru se întâmpla și cu comandanții americani de la Londra și de la Washington, pe care îi interesa tot mai mult să dobândească baze noi mai aproape de linia frontului sovieto-american care se deplasa foarte rapid.[3]

La Moscova, solicitările americanilor de noi baze mai spre vest și mai aproape de front au rămas fără nici un răspuns. Sovieticii tot amânau aprobarea țintelor noilor operațiuni; astfel Frantic IV, o nouă misiune prin care urmau să vină avioane americane din Regatul Unit în Ucraina și în Italia a avut loc abia la jumătatea lui septembrie – fiind cea mai mare din istoria operațiunilor Frantic. Confruntându-se cu o pauză de la bombardamentele în sistem navetă și primind semnale contradictorii de la Moscova cu privire la viitorul lor, ofițerii și soldații de la bazele din Poltava au început să se simtă derutați și nedoriți. Conflictele lor cu sovieticii s-au înmulțit, multe degenerând în bătăi. Alianța cunoștea o ruptură ma-joră, una care ajungea până la temelia ei – militarii care trebuiau să lupte cot la cot se întorceau unul împotriva celuilalt.

*

La jumătatea lui august, bazele au fost vizitate de comandantul adjunct pentru administrație al Forțelor Aeriene Strategice ale SUA din Europa (USSTAF), generalul-maior Hugh J. Knerr. După sosirea sa în Uniunea Sovietică, Knerr i-a vizitat pe Averell Harriman și pe generalul Deane. Și-a petrecut aproape o săptămână – între 15 și 21 august – la bazele de la Poltava. A plecat de acolo foarte sceptic în privința angajamentului sovieticilor față de continuarea proiectului și îndoindu-se dacă mai avea sens să continue bombardamentele în sistem navetă. Knerr nu avea o părere prea bună nici despre eventualitatea creării unor baze americane în Extremul Orient – care fusese de la bun început unul dintre principalele obiective ale americanilor pentru declanșarea misiunilor Frantic.

Cu privire la atitudinea sovieticilor față de baze, Knerr comenta în raportul său: „Dracul nu mai [este] bolnav și nu-l mai interesează să se călugărească ca să învingă Germania“. Această apreciere memorabilă reflecta părerea ofițerilor și a soldaților de la baze. Sovieticii, încurajați fiind de propriile victorii recente, erau din ce în ce mai puțin încântați să coopereze cu aliații americani. La urma urmei, americanii se împotmoliseră în Franța, fiind încă departe de granița germană, în timp ce sovieticii avansau, eliberându-și teritoriile și trecând acum în Europa Centrală și în Balcani. Knerr i-a criticat pe sovietici pentru că făcuseră prea puțin ca să-și îmbunătățească apărarea antiaeriană după atacul germanilor de pe 22 iunie. El a remarcat, de asemenea, că relația de cooperare dintre tehnicienii americani și cei sovietici care reparau avioane se deteriora și că „rușii fură toate uneltele pe care le găsesc“.[4]

Knerr considera că în aceste condiții generalul Walsh nu reușea să mențină moralul ridicat și disciplina. A văzut imaginea care descria „lipsa structurii de conducere“ în buruienile care creșteau în jurul corturilor americane de la Poltava. Moralul de la baze era, de fapt, în cădere liberă. Soldații nu prea mai vorbeau despre altceva în afară de întoarcerea la bazele din Europa sau

acasă, în Statele Unite. Și disciplina lăsa de dorit, crescând brusc cazurile de comerț ilicit cu bunuri americane și certurile la beție dintre americani, precum și dintre aceștia și sovietici.

Nici că ar fi putut să existe un semn mai izbitor al apatiei care pusese stăpânire pe bazele americane decât un episod care a avut loc în cursul inspecției lui Knerr – o ceartă la beție dintr-un restaurant sovietic de la baza americană de la Mirgorod aproape că dusese la un schimb de focuri între americani și sovietici. În noaptea de 17 august, prim-locotenentul Philip R. Sheridan, un pilot de bombardiere al cărui avion era la reparat la Mirgorod, băuse cam mult. Fiind foarte beat, a aruncat două sticle în geamul restaurantului și s-a luat la harță cu niște ofițeri sovietici. În starea de derută provocată de comportamentul lui Sheridan, doi subofițeri americani aflați în fața restaurantului au auzit cum un soldat sovietic își încărca arma. Temându-se că va trage în americani, cei doi subofițeri l-au atacat pe soldatul din Armata Roșie și l-au dezarmat, tăindu-l puțin pe față. Nu s-a tras nici un glonț, însă în starea de confuzie creată ofițerul american care era de serviciu, încercând, se pare, să oprească cearta, l-a lovit pe un alt american în cap cu lanterna, băgându-l în spital. Generalul Perminov a cerut pedepsirea celor vinovați. Sheridan a fost trimis înapoi în Anglia pentru a fi judecat de curtea marțială.[5]

*

Restaurante precum cel de la baza din Mirgorod erau gestionate de Voentorg și s-au deschis la sfârșitul lui iunie la Poltava și la începutul lui iulie în celelalte baze. De la început au reprezentat un punct central al tensiunilor tot mai mari dintre militarii americani și cei sovietici de la baze. Vindeau băuturi și mâncare, mai ales produse de patiserie. Restaurantele s-au înființat cu sprijinul generalului Perminov, care a susținut la sfârșitul lui mai 1944 autorizarea magazinelor la baze. Deși americanii mâncau bine, aveau nevoie de un loc în care să-și petreacă timpul liber, iar sovieticii nu numai că nu aveau baruri pentru ei, ci le restricționaseră și accesul în

localuri. Perminov avea nevoie de restaurante ca să-i facă pe americani să nu mai umble prin orașe și sate pentru a cumpăra alcool. Restaurantele au devenit locuri de întâlnire pentru ambele grupuri și ar fi trebuit, în condiții ideale, să întărească relațiile dintre ei. De fapt, pe măsură ce fricțiunile s-au intensificat și moralul a scăzut, mai ales de partea americanilor, au avut exact efectul opus.[6]

Americanii considerau mâncarea și băutura grozave, iar chelneriţele „sociabile și atrăgătoare“. Cum în restaurante aveau acces atât americanii, cât și sovieticii – cei dintâi aveau dreptul să-și aducă invitați de la baze, însă nu și din rândul populației locale –, americanii au fost nevoiți să învețe repede să dea peste cap pahare pline cu votcă, la insistențele sovieticilor, fără să se îmbete imediat. Când un ofițer american a golit un pahar de votcă sub masă, fapta sa a fost observată și generalul Perminov i-a cerut să bea un alt pahar drept pedeapsă. Americanii au învățat în curând să neutralizeze efectele votcii mâncând pâine de secară, ceapă și mâncăruri grase, însă nou-veniții de la bază, precum locotenentul Sheridan, au fost nevoiți să învețe pe propria piele.[7]

Consumul excesiv de votcă nu era singura provocare cu care se confruntau americanii în restaurantele sovietice. Pentru ei, localurile respective au ajuns în curând să reprezinte tot ce mergea prost în legătură cu situația economică din Uniunea Sovietică. Americanii considerau că restaurantele favorizau corupția și comerțul ilegal cu bunuri militare. Cum la restaurantele Voentorg se vindeau produse și pe dolari, și pe ruble, acest aspect a rezolvat parțial problema lui Perminov, făcându-i pe soldații americani să nu mai meargă în orașele din apropiere pentru băuturi alcoolice, însă au agravat-o în altă privință – sporind traficul soldaților americani în aceleași orașe, care se duceau acolo să vândă produse americane pentru a face rost de rublele necesare ca să cumpere băutură la restaurant.

Problemele americanilor porneau de la decizia USSTAF de a le plăti doar o parte din soldă în ruble sovietice și la cursul de schimb impus de sovietici ca să-și schimbe banii din dolari în ruble. Locotenentul Arthur Cunningham, staționat la Mirgorod, i-a explicat unei cunoștințe că din solda lui lunară de 165 de dolari americani primea doar 18,00 dolari în ruble;

restul erau depuși în contul bancar din SUA. La cursul oficial de schimb sovietic de 17,35 de ruble la un dolar, solda lui Cunningham de la Mirgorod ajungea la 315 ruble, mult mai puțin decât câștigau ofițerii sovietici, și asta îi dezavantaja pe americani.

Hotărârea de a plăti doar o mică parte din soldele militarilor SUA în ruble a fost determinată probabil de presupunerea că nu prea aveau ce să cumpere în locuri precum Poltava și Mirgorod. Odată cu deschiderea restaurantelor, situația s-a schimbat. Acum aveau băuturi, mâncare și țigări de cumpărat, însă puțini bani de cheltuit. Cu 315 ruble în buzunar, un american putea să cumpere ceva mai mult de două sticle de votcă la prețul de 150 de ruble fiecare. Berea costa 15 ruble sticla. Și de cum s-au deschis restaurantele, sovieticii au modificat rata de schimb, oferindu-le americanilor numai 5,30 ruble pe dolar și reducându-le astfel puterea deja scăzută de cumpărare cu două treimi. Cu mai puțin de 100 de ruble pe lună pentru cheltuială, americanii erau nemulțumiți și nu se jenau să-și exprime nemulțumirea.

Serviciile de contrainformații sovietice au sesizat rapid ne-mulțumirea americanilor. „Dacă aveți puține bunuri, atunci nu era nevoie să deschideți această afacere“, s-a plâns prim-locotenentul Elias Bacha. „Americanii noștri sunt considerați cei mai bogați în orice țară, având în vedere rata mare de schimb a dolarului“, i-a spus unuia dintre cunoscuții săi sovietici locotenentul Jaroff, care avea să fie alungat din țară la scurt timp după aceea pe motiv că ar fi provocat conflicte cu sovieticii. Jaroff a menționat și că posibilitatea de a cumpăra băuturi alcoolice din Iran și de a le aduce la baze era discutată de comandanții americani. Într-adevăr, pe 8 iulie, americanii de la Mirgorod și-au deschis propriul magazin, unde le vindeau bunuri numai americanilor – un pachet de țigări americane făcea o rublă, în timp ce la restaurantul sovietic un pachet de țigări rusești proaste ajungea la peste un dolar. Generalul Walsh i s-a plâns lui Perminov, care, la rândul lui, a trimis o petiție la Moscova, după cum a făcut și locotenent-colonelul Sveșnikov.[8]

De la Moscova n-a venit nici un răspuns. Noua rată de schimb valutar a rămas neschimbată toată vara, făcându-i pe soldații americani să caute alte modalități de a face rost de ruble. Fără valută, ei aveau însă multe produse care se găseau din plin la bazele lor, dar care lipseau din magazinele

sovietice, de la instrumente și echipamente tehnice până la pantofi, pături și, nu în ultimul rând, săpun plăcut mirositor. Aproape peste noapte, piețele din Poltava, Mirgorod și Piriatin s-au umplut de produse americane, inclusiv țigări și gumă de mestecat. Două săpunuri făceau 120 de ruble, pantofii americani costau 6 000 de ruble, păturile – 2 000, iar ceasurile de mână – 5 000. Americanii au anchetat pe cât au putut cazuri de speculă, însă nu au putut să desființeze comerțul ilegal care era determinat de nevoia de ruble.[9]

Franklyn Holzman, staționat la Mirgorod, își amintea că în prima lună de când se mutaseră acolo, în iunie, americanii oferiseră gratis multe lucruri, fiind impresionați de amploarea distrugerii provocate de război și de sărăcia generalizată a populației. Ulterior începuseră să vândă bunuri pe ruble. Potrivit lui Holzman, toată lumea făcea asta, însă soldații americani s-au supărat când l-au văzut pe preotul lor plecând de la bază cu mașina plină cu pături de vânzare. Unii ofițeri americani care aveau acces la mașini, nemulțumiți fiind de prețurile pe care le obțineau în orașe, s-au transformat în negustori ambulanți, mergând în satele vecine și vânzând bunuri potrivit unor liste de prețuri pe care le distribuiau în rândul populației. Rublele nu se cheltuiau numai la restaurante, ci se foloseau și la cumpărarea bunurilor disponibile în piețele și magazinele locale. Aparatele de fotografiat ruseşti, imitații după aparatele germane Leica, erau deosebit de îndrăgite, iar unele aveau lentile germane. La mare căutare erau obiectele artizanale ucrainene, mai ales broderiile. Holzman a cumpărat destule bluze brodate, pe care le-a trimis acasă.[10]

Soldații din Armata Roșie încercau să fure tot ce se putea de la americani. În iunie, la Mirgorod au furat două portofele dintr-un seif de la sediul unității de informații. Niște șoferi sovietici care transportau provizii americane au furat 39 de conserve cu mâncare, patru paraşute, 125 de cutii cu bomboane și 40 de pachete de țigări dintr-unul din depozitele americane. Cineva a luat sistemul de pornire, un far, o roată de rezervă și instrumentele dintr-o mașină americană parcată la un aerodrom. Unei asistente dintr-un spital american i s-au furat bunurile, printre care un ceas deşteptător, o lanternă și niște broșe de aur.

Perminov a dat alarma pe 26 iulie. El le-a dat ordin subordonaților săi, precum și ofițerilor de la SMERȘ, să ancheteze cazurile de furt din rândul

personalului Armatei Roșii. Comandanții Forțelor Aeriene i-au urmat ordinul. Ofițerii de la SMERȘ, pe de altă parte, au protestat tot timpul la Moscova. Ei susțineau că Perminov nu are nici o autoritate față de ei și că nu intră în atribuțiile lor să se ocupe de infracțiuni mărunte. Șefii de la SMERȘ din Moscova au fost de acord cu subordonații lor de la Poltava că sarcina serviciilor de contrainformații era de a căuta spioni și dezertori, nu de a se ocupa de infracțiuni legate de proprietate săvârșite împotriva americanilor. Perminov a fost lăsat să se ocupe singur de aceste infracțiuni.[11]

SMERȘ se implica în anchetarea furturilor numai când soldații Armatei Roșii erau parte în comploturi infracționale cu americanii. Acesta a fost un domeniu în care cooperarea sovieto-americană a întâmpinat unele piedici. În septembrie 1944, ofițerii de la SMERȘ au găsit trei cutii cu bunuri americane într-o magazie de piese auto al Armatei Roșii de la una dintre baze. Persoana acuzată că le luase pentru a le revinde a fost locotenentul Ivan Kucinski. El a declarat că respectivele cutii, în care se aflau opt pachete de hârtie fotografică, o jachetă de piele, haine, conserve de carne, cârnați și pachete de zahăr și de gumă de mestecat, îi aparțineau unei cunoș-tințe americane, tehnician la un laborator foto, care îl rugase să vândă bunurile. Cunoștința lui Kucinski, care se pregătea să plece de la bază, își vindea, se pare, bunurile personale sau obiectele achiziționate de la magazinele militare la care avea acces, precum hârtia fotografică.

Kucinski și-a recunoscut vina. De asemenea, el a mărturisit că în trecut vânduse marfă pentru prietenul său american în timp ce se afla într-o delegație în orașul Harkov. Atunci vânduse bunurile pentru puțin peste 2 000 de ruble, de zece ori remunerația lunară a unui soldat american de la baze. Deși și-a recunoscut vinovăția, Kucinski a cerut clemență. El le-a spus celor de la SMERȘ care îl interogau că nu este un „om pierdut“, ci că are nevoie de bani ca să-și ajute familia, care o ducea foarte greu. Pledoaria sa a fost în van. Marfa a fost descoperită pe 12 septembrie, iar a doua zi Kucinski a fost exclus din Partidul Comunist – semn clar că era trimis în judecată. SMERȘ abia aștepta să-și arate zelul în combaterea comerțu-lui ilegal american.[12]

Până la sfârșitul verii anului 1944 rublele pe care le obținuseră americanii din comerțul ilicit au schimbat vizibil balanța simbolică de putere din restaurantele sovietice, unde americanii erau acum egali cu omologii lor sovietici sau chiar pu-teau să cheltuiască mai mult ca ei. Americanii cu mulți bani numerar, care aveau și acces la magazinele Forțelor Aeriene și îi puteau ruga pe piloți să le aducă bunuri din Marea Britanie, Italia și Iran, aveau și un avantaj net asupra sovieticilor în privința cuceririi localnicelor. În aproape toate cazurile de legături între bărbați americani și localnice investigate de SMERȘ exista o formă de beneficii materiale pentru femei. Acest lucru era valabil chiar și în cazurile în care americanii nu urmăreau favoruri sexuale, ci doreau numai să se bucure de compania unor tinere. Potrivit rapoartelor întocmite de SMERȘ, aceasta era motivația lui William Jackson, doctorul militar care lăudase curajul soldaților sovietici de rând în timpul atacului germanilor de pe 22 iunie asupra bazelor. El avusese o relație cu Zinaida Blajkova de la Poltava. Relația lor, care a început, potrivit rapoartelor SMERȘ, în iunie 1944, includea cadouri constând în ciorapi de damă și parfumuri.

În majoritatea cazurilor însă, cadourile constând în produse americane deschideau calea spre întâlnirile amoroase dintre soldații americani și femeile sovietice. În jurul orei 2:00, în dimineața zilei de 30 august, un ofițer sovietic de serviciu la Mirgorod a descoperit că două femei-soldat din departamentul lui, Taisia Nesina, în vârstă de 19 ani, și Liubov Abașkina, în vârstă de 20 de ani, lipseau din tura lor de la brutăria locală. Ofițerul le-a găsit la scurt timp după aceea în camera în care stăteau cu chirie „dormind dezbrăcate alături de doi americani“. După ce a căutat prin cameră a descoperit „630 de ruble, cinci săpunuri americane, un pachet de ciocolată americană, o broșă cu pietre americană, patru pachete de pudră scumpă, două sticluțe de parfum și două fotografii cu americanii respectivi“. Fetele au fost arestate, iar una dintre ele a fost exclusă din Liga Tineretului Comunist. Femeilor din unitatea lor li s-a ținut o predică „despre principiile sovietice“.[13]

*

Cum viitorul bazelor devenea din ce în ce mai neclar, sovieticii se străduiau tot mai puțin să-i ajute pe americani, care, la rândul lor, erau tot mai nemulțumiți de restricțiile impuse de gazdele lor în privința libertății de mișcare și a legăturilor cu localnicii. Rezultatul a fost o creștere bruscă a conflictelor dintre ei. Deosebit de „fructuoase“ în această privință au fost primele două săptămâni din septembrie, când printre americani a circulat zvonul că vor părăsi bazele. Neavând nimic de pierdut, au dat frâu liber frustrărilor legate de ceea ce generalul Knerr a numit în memoriul său de pe 25 august către generalul Spaatz „control politic“, termen pe care l-a considerat că nu era „nici prietenos, nici cooperant“.[14]

Evenimentele organizate cu scopul de a îmbunătăți și a în-tări relațiile dintre aliați se terminau tot mai des cu certuri. Pe 1 septembrie, un grup de ofițeri americani care își sărbătoreau recenta promovare și-au invitat colegii sovietici ca să marcheze evenimentul la restaurantul de la baza aeriană Poltava. Probabil că au băut prea mult și, potrivit unui raport SMERȘ, unul dintre americani, căpitanul Hiller, s-a luat la bătaie cu un locotenent din Armata Roșie pe nume Savciuc. Hiller i-a spus interpretului sovietic, locotenentul-major Ivan Sivolobov, că „îi urăște pe ruși ca pe câini și vrea să bată pe cineva“. Locotenent-colonelul Sveșnikov interpreta conflictele de acest gen drept provocări intenționate menite să înrăutățească relațiile dintre aliați și se lăuda că a prevenit escaladarea certurilor. Era bucuros să le raporteze superiorilor săi că fusese prevenită o astfel de ceartă dintre ofițerii sovietici și sergenții americani din restaurantul de la baza din Piriatin. Cică americanii ar fi pătruns în restaurant după ora închiderii, ca să ia mâncare și băutură.[15]

Odată cu creșterea numărului și a intensității conflictelor sovieto-americane în primele săptămâni ale lui septembrie, agenții SMERȘ ai lui Sveșnikov și Zorin i-au urmărit îndeaproape pe unii americani. După cum remarca Sveșnikov în raportul său către Moscova de la jumătatea lui septembrie: „În majoritatea cazurilor, provocările pornesc de la personalul american de informații care cunoaște limba rusă și are rude în URSS“. În septembrie, ofițerii de la SMERȘ au insistat ca un astfel de ofițer care vorbea limba rusă să fie pus sub acuzare, și anume sublocotenentul Igor Reverditto, care începuse scandalul și strigase înjurături anticomuniste.[16]

Reverditto reprezintă un caz interesant. În ciuda numelui său italienesc, el se născuse în 1919 în Ulan-Ude, pe atunci Verhne-Udinsk, capitala guberniei rusești Baikal, în familia unui actor și director de teatru pe nume Konstantin Petrovici Arkazanov și a soției lui, actrița Marina Mihailovna, născută la Harkov. Arkazanov era un nume de scenă, „împrumutat“ de la personajul principal al unei piese rusești cu succes la public din 1886, „Familia Arkazanov“. Compania de teatru condusă de Arkazanov era însă reală. A făcut turnee înainte și după Primul Război Mondial, iar Konstantin și Marina Arkazanov erau tot timpul pe drum. Revoluția Rusă a prins familia în orașul siberian Tomsk, unde, în iulie 1917, teatrul a pus în scenă spectacole în limba poloneză și în rusă, sugerând originile poloneze ale unora dintre membrii grupului, dacă nu chiar ale lui Arkazanov însuși.

Judecând după locul de naștere al lui Igor, până în 1919 teatrul și familia lui s-au mutat mai spre est și au ajuns la Ulan-Ude. În 1920, orașul a devenit capitala unei republici controlate de bolșevici, dar oficial independentă, din Extremul Orient. Familia Arkazanov a plecat din Verhne-Udinsk în China în 1923, anul în care bolșevicii au inclus republica în Federația Rusă. Tatăl lui Igor a murit în China. Mama lui a emigrat cu micul Igor în Statele Unite, unde s-a recăsătorit și și-a schimbat numele. Albert Jaroff, cu simpatii de stânga, în subordinea căruia se afla Reverditto în Departamentul de Informații Secrete de la baza din Mirgorod, nu avea încredere în Reverditto și îl numea „Gardian alb“, sugerând înclinațiile antibolșevice ale familiei sale. Era clar că familia sa plecase din Rusia ca să fugă de bolșevici.[17]

La fel ca toți americanii care știau limba rusă, Reverditto s-a aflat și el în atenția ofițerilor de la SMERȘ la scurt timp de la sosirea lui la baza de la Poltava. Aceștia au descoperit că americanul frumos, înalt și blond căuta să-și facă iubite în rândul localnicelor. Nu știau însă că, înainte să se înroleze în Forțele Aeriene ale SUA, Igor își petrecuse ceva timp la Hollywood, unde, potrivit unei legende de familie, ieșise cu starurile în devenire Alexis Smith și Donna Reed. La sfârșitul lui iunie 1944, Igor ieșea cu o ucraineancă pe nume Valia, iar SMERȘ, după cum era firesc, a încercat să afle mai multe informații despre ea. În iulie, Igor a cunoscut și a ieșit cu o femeie atrăgătoare din Poltava pe nume Zinaida Beluha, care avea un copil din prima căsătorie, iar tatăl ei, un șef de miliție sovietic, fusese executat înainte de război. Reverditto i-a spus acesteia că americanii de la bază erau

nemulțumiți. Fuseseră informați că, deși localnicelor nu li se interzisese oficial să iasă cu americanii, acestea fuseseră descurajate să o facă. Când se vedeau cu americani, o făceau în secret. Reverditto împărtășea un resentiment generalizat în această privință.[18]

Vineri, pe 8 septembrie, Reverditto le-a adus la cunoștință urmăritorilor săi de la SMERȘ nemulțumirea sa. Agenții lui Sveșnikov l-au văzut la restaurantul de la Poltava în compania unui coleg care știa rusă, prim-locotenentul William Roman Kaluta. Potrivit raportului SMERȘ, cei doi „încercau să provoace o ceartă cu membrii corpului de ofițeri, răspândind zvonuri provocatoare cum că ofițerii ruși încercau să-i împiedice pe americani să se întâlnească cu fete". Următoarea dată când agenții de la SMERȘ au raportat cu privire la Reverditto, aceștia au spus că el nu numai că răspândea propagandă an-tisovietică, ci se implicase într-un conflict cu un ofițer din Armata Roșie. Potrivit raportului, pe 12 septembrie, Reverditto și Kaluta l-au bătut pe locotenentul din Armata Roșie Fiodor Grișaev și au încercat să atace alți ofițeri sovietici. „În timpul tărăboiului", scria în raport, „Reverditto a strigat in-sulte anticomuniste și a declarat: «Nu voi ne ajutați pe noi, ci noi vă ajutăm pe voi»."[19]

În urma anchetei efectuate de americani s-a constatat vi-novăția lui Reverditto, nu și a lui Kaluta. Totul începuse cu o remarcă a prim-locotenentului Michael Dubiaga, un alt ofițer american cu strămoși est-europeni, adresată lui Reverditto, care bea mult și vorbea urât. Mai târziu Dubiaga și Reverditto se luaseră la ceartă, la care se alăturase și prietenul de pahar al lui Reverditto, prim-locotenentul Cherry C. Carpenter. Motivul disputei era atacul lui Reverditto asupra unui caporal american. Reverditto și Carpenter l-au atacat apoi pe Dubiaga. La locul faptei a apărut Kaluta care a încercat să oprească cearta și a avut un schimb de lovituri cu Reverditto. La un moment dat în tot acest scandal, Reverditto, vorbind în rusă, l-a atacat pe directorul sovietic al restaurantului, spunând cuvintele care au fost trecute în raportul sovietic. Ca întotdeauna, sovieticii au respins solicitarea americanilor de a le pune întrebări oamenilor lor, lăsând anumite goluri în anchetă, însă per ansamblu povestea era clară – plictisit îngrozitor și sătul de tactica sovieticilor, ofițerul american cedase presiunii.[20]

La două zile de la încăierare, Sveșnikov i-a înmânat generalului Perminov o listă lungă cu „provocări“ din partea americanilor, precedate de certuri. Acestea cuprindeau: o acuzație neîntemeiată potrivit căreia doi ofițeri americani încercaseră să violeze o femeie–ofițer din Armata Roșie de la baza americană de la Piriatin, o acuzație că americanii de la Mirgorod fotografiau în mod intenționat oameni prost îmbrăcați și o acuzație că americanii făceau remarci antisovietice în public și în privat. Perminov, la rândul lui, s-a plâns generalilor Walsh și Kessler. Aceștia i-au promis să ancheteze toate cazurile menționate de Perminov. În cazul lui Reverditto au acționat aproape imediat. A fost amendat cu jumătate din solda lu-nară, i s-a retras promovarea și a fost transferat de la Poltava pe 15 septembrie, după mai puțin de trei zile de la incident. Co-mandanții americani trebuiau să restabilească cât mai repede disciplina, și chiar și moralul, în rândul ofițerilor și al soldaților înainte ca situația să scape cu totul de sub control. Cu toate acestea, le părea rău de ofițerii pe care trebuiau să-i mustre.

Pe 15 septembrie, în ziua în care Reverditto a fost alungat de la Poltava, generalul Kessler i-a scris o scrisoare de re-comandare măgulitoare în rândurile căreia nu se pomenea nimic despre incident și în care îl recomanda pe Reverditto drept un „ofițer loial, sincer și conștiincios“.[21] Kessler și ajutoarele lui de la Poltava nu mai aveau încredere în omologii lor sovietici. Și nici în comandanții lor de la Moscova. Într-o altă încercare de a-i calma pe sovietici, Walsh a ordonat transferarea caporalului Peter Nicolaeff, ofițerul care vorbea rusă și pe care SMERȘ și generalul Perminov îl considerau antisovietic, înapoi pe teatrul vest-european. A dat, de asemenea, un ordin prin care soldaților americani li se interzicea să facă fotografii în afara bazelor. Ultimul lucru pe care îl doreau Walsh și Deane era să le ofere sovieticilor vreun pretext ca să închidă bazele înainte ca Forțele Aeriene ale SUA să-și poată încheia și ultima misiune din Europa de Est: atacul asupra Varșoviei, care se afla în toiul unei revolte generale împotriva germanilor.[22]

Capitolul 11

Căderea Varșoviei

În ultima săptămână din august, plutonierul major Estill H. Rapier și caporalul Leroy G. Pipkin au plecat din Ucraina în capitala sovietică. Au fost cazați la cel mai mare hotel din Moscova, Metropol, și au fost invitați la recepția oferită de ambasada SUA în cinstea unor ofițeri sovietici decorați cu distincții americane. Au fost cu adevărat impresionați de cele văzute la Moscova.

La Metropol, piloții au fost șocați să vadă la restaurant diplomați japonezi – Uniunea Sovietică nu era în război cu Japonia. „M-am uitat fix la nemernici, însă mi-au evitat în mod intenționat privirea“, avea să-și amintească Rapier. „M-am ui-tat până și-au ridicat ziarele ca să-și acopere fețele.“ La recepția ambasadei, organizată de Averell Harriman pe 22 august 1944, Rapier și Pipkin s-au trezit alături de demnitari și înalți comandanți sovietici. „Dintr-odată m-am trezit că îmi strânge mâna cu putere Molotov, comisarul pentru afaceri externe“, își amintea Pipkin, „și apoi mareșalul Rokossovski [comandantul Primului Front din Bielorusia, care înainta în perioada aceea spre Polonia Centrală], care fusese invitat la Moscova pentru a fi decorat. Și apoi ambasadorul Harriman, ambasadorul britanic, ambasadorul chinez, comisarul sovietic pentru sănătate publică și mulți alți sovietici și diplomați importanți.“ Pipkin a fost deosebit de impresionat de Molotov și de răspunsurile sale sincere la întrebările „directe“ puse de americani.[1]

Piloții americani nu veniseră la Moscova ca să primească vreo distincție sau să se pregătească de vreo misiune specială. Făceau parte dintr-un grup de călătorie organizat de comandanții Forțelor Aeriene ale SUA de la bazele ucrainene. Cum relațiile cu sovieticii deveneau tot mai tensionate, excursiile de o zi la Poltava și în alte orașe din apropierea bazelor erau tot mai problematice, ofițerilor americani le-a venit ideea să-i ducă regulat pe ofițerii, soldații și asistentele de la Poltava la Moscova. Pe lângă Rapier, Pipkin și colegii lor piloți, un astfel de grup includea asistente care făcuseră cunoștință pe fugă cu Kathy Harriman în iunie 1944. Ea le-a întors

ospitalitatea pe care i-o oferiseră cu câteva săptămâni înainte invitând grupul la recepția ambasadei și organizându-le un tur al Moscovei. „Am stat puțin acolo și apoi Kathleen ne-a spus că după cină urma să aibă loc o recepție cam plicticoasă, așa că am plecat în oraș să vedem viața de noapte din Moscova“, își amintea Pipkin.

Soldații americani și asistentele au părăsit Moscova plini de admirație pentru Uniunea Sovietică, sentiment pe care aveau să-l împărtășească soldaților și asistentelor de la bazele din zona Poltava. Habar nu aveau cât de tensionate deveniseră relațiile sovieto-americane în timpul șederii lor scurte de la Moscova sau de problemele cu care se confruntau gazdele lor în relația cu Kremlinul legată de bazele din Ucraina. „Viața de aici de la [Casa] Spaso merge într-un ritm tot mai intens“, îi scria Kathy Harriman lui Mary pe 30 august. Tatăl lor făcea „drumuri aproape în fiecare seară la Kremlin, ultimul la ora două dimineața…“ În noaptea precedentă ambasadorul îl abordase pe Molotov cu rugămintea să salveze cel puțin una dintre cele trei baze americane din Ucraina. Comisarul sovietic de externe i-a dat un răspuns pe care nu îl aștepta. Voia ca americanii să plece.[2]

*

Începutul lui august 1944 adusese o nouă criză în relațiile so-vieto-americane la izbucnirea revoltei în Varșovia, aflată sub ocupație germană. Participau zeci de mii de patrioți polonezi conduși de ofițeri ai Armatei Teritoriale poloneze clandestine.

Revolta a izbucnit la scurt timp după ce trupele sovietice, sub comanda lui Rokossovski, s-au apropiat de suburbiile de pe malul drept al râului Vistula, vizavi de centrul orașului și de principalele cartiere ale acestuia. Germanii au trimis la luptă o divizie blindată și au reușit să oprească înaintarea sovieticilor. Armata Roșie, care era în defensivă de săptămâni și își prelungise excesiv liniile de aprovizionare, nu a fost în stare să treacă Vistula și să ocupe partea principală a orașului. Ofensiva care îi adusese pe sovietici de la Nipru, din Bielorusia, prin Vistula, la Varșovia, își pierduse

din putere. Pentru insurgenții polonezi prost înarmați aceasta a reprezentat o întorsătură dezastruoasă de situație. Nu au reușit să preia controlul complet asupra orașului și nu dispuneau de armamentul greu necesar pentru o bătălie împotriva tancurilor germane. După euforia primelor zile de revoltă, avansul acesteia a stagnat și în curând a devenit clar pentru toată lumea de la Londra, Washington și Moscova că insurgenții vor fi măcelăriți dacă nu primeau ajutor imediat.[3]

Dintre cele trei puteri aliate, sovieticii se aflau în poziția cea mai bună ca să-i ajute cu artilerie și provizii. Motivele, după cum bănuiau puterile occidentale, erau de natură politică, nu militară. Insurgenții erau coordonați de guvernul polonez din exil, aflat la Londra, și ai cărui membri erau în majoritate reprezentanți ai partidelor democratice. Stalin, care îi considera pe polonezii de la Londra drept antisovietici, și-a creat propriul guvern polonez, controlat de poliția lui secretă și de comuniștii polonezi de la Moscova, pregătindu-se să preia controlul asupra Poloniei. Presa sovietică a anunțat înființarea guvernului polonez al lui Stalin pe 22 iulie 1944, la scurt timp după ce Armata Roșie a pătruns pe teritoriul polonez. Însă noul guvern polonez avea voie să-și asume o formă înșelătoare de putere sub control militar sovietic nu-mai după ce semna un acord prin care recunoștea teritoriile dobândite de sovietici în 1939 – transferul Ucrainei de Vest și al Bielorusiei de la Polonia la Uniunea Sovietică. Era o concesie pe care guvernul polonez de la Londra și susținătorii lui de la Varșovia nu erau pregătiți să o facă.

Pentru Stalin, sprijinirea revoltei de la Varșovia, susținută de Londra, însemna crearea unui rival al guvernului polonez ales cu grijă de el însuși și periclitarea obținerii teritoriilor dobândite de sovietici în anii de război. Insurgenții polonezi, conducătorii lor politici de la Londra și Aliații occidentali conduși de Roosevelt și Churchill aveau de-a face cu un practicant calculat și nemilos de realpolitik, pe care nimic nu-l putea opri să-și atingă scopul. Măcelul insurgenților prooccidentali de la Varșovia de către germani îi ușura preluarea Poloniei. După cum aveau să demonstreze evenimentele, acesta a fost, de fapt, scenariul pe care îl alesese.[4]

*

Pe 3 august, când au început să vină primele veşti despre reuşitele revoltei de la Varşovia, Stalin s-a întâlnit la Kremlin cu Stanisław Mikołajczyk, şeful guvernului în exil de la Londra. Pe ordinea de zi a întâlnirii era viitorul politic al Poloniei, iar Mikołajczyk, care dăduse undă verde revoltei înainte de a pleca cu avionul la Moscova, spera că începutul insurgenţei avea să-i întărească poziţia în negocierile cu Stalin. Nu s-a întâmplat asta. Stalin nu lua în serios Armata Teritorială poloneză, pe motiv că era o forţă ineficientă. „Ce fel de armată e asta – fără artilerie, tancuri, forţe aeriene?“, l-a întrebat pe Mikołajczyk. Apoi a continuat: „Am aflat că guvernul polonez le-a dat ordin unităţilor ăstora să-i alunge pe germani din Varşovia. Nu înţeleg cum o să poată face asta.“ Mikołajczyk nu l-a contrazis: rebelii aveau nevoie de ajutor şi îl ruga pe Stalin să li-l ofere. Politicos, conducătorul sovietic a fost de acord să analizeze chestiunea. Voiau să încerce să parașuteze un ofiţer de legătură în oraş, i-a spus el lui Mikołajczyk.[5]

Armata Teritorială poloneză nu putea să reziste mult timp în faţa unui inamic superior din punct de vedere tehnologic şi numeric. Germanii au trimis în luptă divizii blindate, detaşamente SS şi batalioane de poliţie recrutate din rândul ruşi-lor şi al ucrainenilor anticomunişti. Conducătorii revoltei au făcut apel la Londra pentru ajutor. Pe 4 august, Churchill i-a scris o telegramă lui Stalin despre ajutorul pe care îl ofereau britanicii şi i-a cerut sprijinul. „La cererea urgentă a armatei poloneze de rezistenţă o să aruncăm, în funcţie de vreme, circa 60 de tone de echipamente şi de muniţie în zona de sud-est a Varşoviei, unde se spune că este în plină desfăşurare o revoltă a polonezilor împotriva germanilor“, scria Churchill. „Mai spun că solicită şi ajutor rusesc, care pare să fie aproa-pe. Sunt atacaţi de o divizie şi jumătate a germanilor. Acest lucru poate să fie în sprijinul operaţiunilor dumneavoastră.“ Stalin i-a răspuns a doua zi, punând la îndoială credibilitatea informaţiilor deţinute de Churchill şi a afirmaţiilor insurgenţilor potrivit cărora aceştia ocupaseră Varşovia. Fără să ofere un răspuns concret la strigătul de ajutor al lui Churchill, Stalin a tras de timp, lucru care

îl avantaja. Fiecare zi fără un ajutor considerabil le scădea insurgenților șansele de supraviețuire.[6]

De la Washington, președintele Roosevelt urmărea cu tot mai mare îngrijorare evoluția evenimentelor din interiorul Varșoviei și din jurul acesteia. A venit cu o posibilă soluție: Aliații nu aveau să le ceară sovieticilor să le pună în pericol viața piloților lor care se confruntau cu bateriile antiaeriene germane ca să arunce provizii în Varșovia. Aveau să o facă ame-ricanii, folosind bazele din zona Poltava ca punct de lansare a operațiunii. Consilierii militari ai lui Roosevelt au aprobat planul, pe care Harriman i l-a propus lui Molotov pe 14 au-gust. De asemenea, l-a încurajat pe comisarul sovietic pentru afaceri externe să se gândească la o operațiune similară din partea forțelor aeriene sovietice. Molotov putea să respingă cu ușurință cea de-a doua cerere, invocând pericolul operațiunii, însă îi era mai greu să respingă propunerea americanilor de a folosi bazele. De aceea a tras de timp și i-a ordonat prim-adjunctului său, Andrei Vîșinski, fostul procuror de stat la mârșavele procese-spectacol din Moscova de la sfârșitul anilor 1930, să respingă ambele solicitări ale lui Harriman, ceea ce Vîșinski a făcut în scris.[7]

Harriman a solicitat o întâlnire cu Vîșinski la care s-a alăturat și ambasadorul britanic, sir Archibald Clark Kerr. Acesta a venit cu un argument în plus ca să-i convingă pe sovietici să le permită folosirea bazelor aeriene ucrainene. Dacă britanicii făceau deja tot posibilul încercând să pună un ofițer de legătură în oraș, de ce nu li se permitea și americanilor să participe? Drept răspuns, Vîșinski și-a repetat afirmația făcută în scrisoarea pe care i-o trimisese anterior lui Harriman: „Domnul Harriman a arătat“, scria în procesul-verbal al întâlnirii redactat de americani, „că nu încearcă să obțină participarea statului sovietic, ci doar permisiunea de a arunca arme. Domnul Vîșinski a intervenit: și de a ateriza la bazele sovietice. Asta ar însemna participare.“ Vîșinski primise ordin să nu cedeze deloc și exact asta a și făcut.[8]

Întâlnirea nu a dus la nici un rezultat, dezamăgindu-i pe comandanții americani. La scurt timp după aceea, generalul John Deane i-a anunțat pe generalul Walsh de la Poltava și pe generalul Spaatz de la Londra că

misiunea planificată de la Varșovia ar trebui să fie amânată. În telegramă scria: „Ministerul sovietic de Externe l-a anunțat pe Harriman că guvernul sovietic nu este de acord, repet, nu este de acord să se folosească Frantic VI pentru parașutarea de provizii polonezilor de la Varșovia“. Harriman a presat în continuare. Pe 16 august i-a scris lui Vîșinski că misiunea fusese amânată până pe 17 august, dar, dacă guvernul sovietic se răzgândise, aeronavele puteau fi încă folosite pentru aruncarea de provizii. Vîșinski nu a cedat teren, reafirmându-și poziția anterioară: „Guvernul sovietic nu dorește să aibă vreo legătură, directă sau indirectă, cu aventura de la Varșovia“.[9]

Prezența bazelor aeriene americane pe teritoriul sovietic, pe care sovieticii fuseseră nevoiți să o tolereze în săptămânile anterioare, devenise acum insuportabilă. Sovieticii nu puteau să găsească nici o scuză viabilă ca să-i împiedice pe americani să-i ajute pe insurgenții polonezi. Se pare că Stalin hotărâse că bazele trebuiau închise. Pe 17 august, Molotov a profitat de întâlnirea cu Harriman și cu Clark Kerr ca să le dea americanilor neașteptata lovitură: sovieticii nu numai că se opuneau folosirii bazelor ucrainene pentru aprovizionarea polonezilor, ci doreau ca americanii să plece de tot. „După o lungă discuție despre furnizarea de arme grupurilor poloneze de rezistență de la Varșovia“, scria în procesul-verbal american al întâlnirii, „domnul Molotov a declarat deodată, în fața ambasadorului britanic, că dorește să-l avertizeze pe domnul Harriman că Forțele Aeriene ale Armatei Roșii propuneau reanalizarea problemei bazelor «Frantic». Se terminase perioada de vară în care aerodromurile fuseseră puse la dispoziția Forțelor Aeriene ale Statelor Unite și era puțin probabil că aveau să se efectueze multe zboruri pe timpul iernii. Aerodromurile erau acum necesare Forțelor Aeriene sovietice.“

Harriman a ripostat. I-a spus lui Molotov că aerodromurile le fuseseră puse la dispoziție Forțelor Aeriene ale SUA pe durata războiului, nu pe durata verii, iar planul era să le deplaseze spre vest, nu să le închidă cu totul. I-a propus să mai discute despre asta și s-a oferit să-i demonstreze comisarului sovietic de externe reușitele operațiunilor strategice. Molotov a intervenit spunând că nu prea se întâmplau multe la aerodromuri, la care Harriman i-a răspuns că zborurile fuseseră suspendate temporar după atacul germanilor de la sfârșitul lui iunie, făcând aluzie la eșecul sovieticilor de a proteja

bazele. A mai arătat că sovieticii întârziau să ia o decizie cu privire la deschiderea unor baze aeriene în Extremul Orient.

La sfârșitul conversației, Molotov și-a recalculat puțin po-ziția. A sugerat că remarcile sale cu privire la baze erau preliminare și că puteau discuta mai târziu despre chestiunea continuării folosirii lor de către americani. Brusc, subiectul viitorului bazelor din zona Poltava, precum și al eventualelor baze aeriene americane din Extremul Orient era pus sub semnul întrebării. Sovieticii îi pedepseau pe americani pentru că fuseseră de partea britanicilor în conflictul privind revolta de la Varșovia. Și erau hotărâți să scape de prezența americanilor de la baze, care îi împiedica să-și apere politica de înăbușire a revoltei prin refuzarea ajutorului. Una era să spună că sovieticii încercau să ajute, dar ajunseseră la concluzia că era prea periculos, și până la urmă inutil, și alta să-i împiedice pe aliații lor să ofere ajutor.[10]

Harriman, agitat și tot mai nemulțumit de reacția conducătorilor sovietici, a făcut apel la Roosevelt. Se pare că, influențat fiind de mesajele transmise de Harriman, Roosevelt s-a hotărât să-și pună și el semnătura pe o scrisoare pe care Churchill îi propusese să i-o trimită lui Stalin și care se referea la revoltă. Era un strigăt disperat de ajutor. „Ne gândim la opinia publică dacă antinaziștii de la Varșovia sunt, de fapt, abandonați“, scriau în telegramă. „Considerăm că noi trei ar trebui să facem tot posibilul ca să salvăm cât mai mulți patrioți cu putință. Sperăm că le veți parașuta imediat provizii și muniție polonezilor patrioți din Varșovia sau sunteți de acord să ne ajutați ca să facă asta avioanele noastre foarte repede? Sperăm că veți fi de acord. Factorul timp este extrem de important.“

Stalin a răspuns din nou negativ. Roosevelt a fost dezamăgit, dar nu credea că ar putea face ceva ca să-l determine pe conducătorul sovietic să se răzgândească. „Este imposibil, am fost informat, să-i aprovizionăm noi pe polonezii din Varșovia, cu excepția cazului în care ni se permite să aterizăm și să decolăm de pe aerodromurile sovietice“, îi scria lui Churchill, care făcea presiuni să se ia noi măsuri. „Folosirea acestora pentru sprijinirea Varșoviei este în prezent interzisă de autoritățile ruse“, scria în continuare Roosevelt. „Nu văd ce alte măsuri putem lua în prezent care să dea rezultate.“[11]

Roosevelt a hotărât să dea înapoi. Avea nevoie de bunăvoința lui Stalin în viitor, mai ales în privința războiului din Pacific, și nu voia să-și ardă toate punțile din cauza revoltei poloneze. Oricât l-ar fi ajutat precauția sa pe Roosevelt să-și atingă obiectivele pe termen lung în relația cu Stalin, aceasta nu prea a ajutat la continuarea folosirii bazelor din zona Poltava de către americani. Pe 25 august, ziua în care Churchill i-a scris lui Roosevelt propunându-i să-i trimită iar împreună un mesaj lui Stalin, Molotov și-a pus în practică amenințarea anterioară și a cerut închiderea bazelor americane din Ucraina. El i-a informat pe Harriman și pe Deane că sovieticii aveau nevoie de baze pentru propriile misiuni, în timp ce venirea iernii avea să facă aproape imposibilă continuarea bombardamentelor în sistem navetă.

Harriman era extrem de supărat. Într-o telegramă pe care i-a trimis-o secretarului de stat Cordell Hull, dar pe care nu a îndrăznit să o trimită la Casa Albă, el a susținut că refuzul sovieticilor de a le permite americanilor să-i ajute pe polonezi era consecința unor „considerații politice nemiloase pentru ca Rezistența să nu aibă meritul că a eliberat Varșovia și ca liderii ei să fie uciși de germani sau să se găsească o scuză pentru arestarea lor după intrarea Armatei Roșii în Varșovia“. Harriman avea dreptate. Refuzul lui Stalin de a-i ajuta pe polonezi se baza pe „considerații politice nemiloase“ și nu s-a potolit până în septembrie 1944, când revolta aproape că fusese înăbușită de germani.[12]

*

Pe 2 septembrie Armata Teritorială poloneză a părăsit Ora-șul Vechi, centrul simbolic al puterii din capitală. Germanii și-au intensificat atacurile asupra zonelor din apropierea Vistulei care erau controlate încă de insurgenți. Disperați, comandanții polonezi au început negocieri cu comandantul unităților SS cu care se luptau în Varșovia. În mod surprinzător, și-au atins principalele obiective: germanii le-au promis să nu-i trateze ca pe niște rebeli, ci ca pe luptători, și să le acorde statutul de prizonieri de război, cum era prevăzut în Convenția de la Geneva. Vestea predării iminente a ajuns la Moscova în timp ce Primul Front din

Bielorusia, condus de Rokossovski, și-a reluat înaintarea spre oraș. Staționate în Praga, un district din Varșovia aflat pe malul drept al râului Vistula, unitățile lui Rokossovski primiseră noi provizii și erau gata de luptă. Sub comanda lui se aflau ofițeri și soldați din Prima Armată Poloneză, formată de regimul lui Stalin din detașamente militare poloneze care îi juraseră credință guvernului de la Lublin, controlat de Stalin. Abia așteptau să treacă Vistula, să ocupe Orașul Vechi și să înalțe steagul guvernului prostalinist în capitala poloneză.

Deodată, pe Stalin îl interesa să împiedice sau să amâne predarea insurgenților din Varșovia și să-i facă pe aceștia să lupte cât mai mult posibil, ca să le distragă atenția trupelor germane de la linia sovietică a frontului. Sovieticii și-au început propriile misiuni de parașutare de provizii deasupra Varșoviei. Asta, alături de atacurile tot mai dese cu artilerie ale pozițiilor germane din oraș și de înaintarea sovieticilor în Praga, i-a făcut pe conducătorii revoltei poloneze să-și înmulțească doleanțele adresate germanilor, cerându-le să se predea trupelor regulate ale armatei germane, și nu detestatelor unități SS. Această cerere a dus la întreruperea negocierilor, iar polonezii au continuat să se lupte. Măcelul patrioților polonezi a continuat toată luna, timp în care sovieticii au rămas pe malul Vistulei unde se afla suburbia Praga. Stalin și consilierii lui s-au străduit să-i convingă pe Aliații occidentali că fac tot posibilul ca să-i salveze pe insurgenți.[13]

Pe 9 septembrie, ziua în care sovieticii au început să le furnizeze din nou provizii insurgenților pe calea aerului, și-au retras și obiecțiile privind folosirea bazelor aeriene de la Poltava pentru furnizarea de provizii de către Forțele Aeriene ale SUA. Permisiunea sovieticilor de folosire a bazelor de la Poltava pentru parașutări la Varșovia li s-a dat britanicilor într-un mod informal, iar aceștia le-au transmis vestea americanilor. Cam în același timp sovieticii au aprobat și misiunea mult amânată de bombardament în sistem navetă denumită Frantic VI. Aceasta nu avea nici o legătură cu Varșovia.

Echipa de intervenție din misiunea Frantic VI, formată din Forța a 8-a Aeriană din Marea Britanie, care a bombardat obiective industriale germane din apropierea orașelor Chemnitz și Breslau (actualul Wroclaw), era compusă din 77 avioane Flying Fortress și 64 Mustanguri. Acestea au

aterizat la bazele ucrainene după ce și-au încheiat misiunea de pe 11 septembrie și și-au petrecut a doua zi la baze, așteptând aprobarea sovieticilor pentru obiectivele pe care urmau să le bombardeze în drumul de întoarcere în Europa. Uitând de tensiunile la nivel înalt dintre Aliați, piloții americani s-au relaxat și au fost impresionați de atitudinea soldaților de rând din Armata Roșie față de ei. Căpitanul Edward Martin, care a venit la Poltava cu echipa de intervenție Frantic VI, i-a găsit pe sovietici „cei mai prietenoși oameni pe care i-am cunoscut“.[14]

Pe 13 septembrie, după ce au primit în sfârșit aprobarea din partea sovieticilor, avioanele operațiunii Frantic VI au pornit spre Italia, bombardând obiective aflate în Ungaria. Misiunea a fost considerată relativ reușită – numai un Mustang a fost doborât în drum spre Ucraina și nu au existat pierderi în drum spre Italia. În ceea ce privește consecințele bombardamentului, rezultatul a fost considerat „bunicel spre slab“. Abia mult mai târziu, după sfârșitul războiului, Operațiunea Frantic VI a fost descrisă ca fiind cel mai reușit atac strategic efectuat vreodată de bombardiere. S-a dovedit că la fabrica de mașini de lângă Chemnitz, bombardată de avioanele Flying Fortress în drum spre Ucraina, se produceau toate motoarele pentru tancurile germane Tiger și Panther. Distrugerea sa a tras înapoi producția germană de tancuri cu jumătate de an – o eternitate într-un război care se apropia cu pași repezi de sfârșit.[15]

Vestea că Stalin s-a răzgândit i-a luat prin surprindere pe comandanții Forțelor Aeriene americane. Generalul-maior Anderson, comandant adjunct al operațiunilor Forțelor Aeriene ale SUA în Europa, și-a prezentat motivele de îngrijorare cu privire la parașutarea de provizii din Varșovia consilierului special al lui Roosevelt, Harry Hopkins, pe care l-a vizitat pe 7 septembrie la Casa Albă. Anderson a sugerat că o analiză cost-beneficiu nu susținea astfel de operațiuni. A indicat problemele legate de aruncarea cu precizie de provizii într-o zonă de luptă și riscurile la care erau supuse echipajele din cauză că zburau la altitudine joasă. Anderson era, de asemenea, îngrijorat de costul politic al exercitării de presiuni pentru parașutarea de provizii – eventualitatea să li se interzică cu totul americanilor să folosească bazele. Însă asta se întâmpla cu două zile înainte ca sovieticii să-și dea în cele din urmă aprobarea pentru lansarea de provizii, eliminând factorul politic. Problema logistică și riscul pentru avioane și pentru echipaje de a fi

doborâte de focul inamic rămâneau în continuare de rezolvat. Piloții americani aveau să descopere în curând că sorții desfășurării unei misiuni reușite deasupra Varșoviei, și de a supraviețui, nu erau de partea lor.[16]

Generalul Eisenhower și-a dat aprobarea pentru începerea parașutării de provizii pe 11 septembrie. A doua zi el l-a informat pe șeful de stat-major al armatei George Marshall cu privire la o misiune planificată pentru 13 septembrie, iar Marshall i-a telegrafiat generalului Deane de la Moscova, dându-i ordin să obțină aprobarea și să coordoneze misiunea împreună cu comandanții sovietici în cel mai scurt timp posibil. Timpul juca un rol esențial, iar în prima propoziție din telegramă se sublinia că: „Situația patrioților polonezi de la Varșovia este atât de critică încât trebuie acționat urgent". Ultima propoziție conținea aceeași subliniere: „Livrarea de provizii trebuie să se realizeze în cel mai scurt timp posibil".[17]

Deane s-a grăbit să îndeplinească noua misiune. În noaptea de 12 septembrie, el, Averell Harriman și Archibald Clark Kerr se aflau în biroul lui Molotov de la Ministerul de Ex-terne, cerând aprobarea ca misiunea să fie declanșată a doua zi. Molotov l-a sunat pe șeful adjunct al Marelui Stat-Major al Armatei, generalul Aleksei Antonov, care i-a spus că se aprobase deja parașutarea de provizii – o dovadă surprinzătoare de eficiență față de misiunile anterioare, care fuseseră amânate zile sau chiar săptămâni întregi. Cu toate acestea, au fost împiedicați de vremea rea, care a silit USSTAF să schimbe data operațiunii mai întâi pe 14 septembrie, apoi pe 15 și în cele din urmă pe 18, prima zi în care cerul a fost, în sfârșit, senin în cea mai mare parte a Europei de Nord.[18]

*

La misiunea din Varșovia, cu nume de cod Frantic VII, au participat 110 avioane Flying Fortress și 73 Mustang din Forța a 8-a Aeriană. Acestea au decolat de la aerodromuri din Marea Britanie în dimineața zilei de 18 septembrie și s-au îndreptat spre Varșovia. Moralul era ridicat, pentru că de

data aceasta piloții știau că merg într-o misiune umanitară, și nu ca să bombardeze. Însă fie că era misiune umanitară, fie că nu, aceasta prezenta riscuri mai mari decât un atac obișnuit de bombardament. Coordonatorii apărării antiaeriene germane și-au dat seama dinainte încotro se îndrepta echipa de intervenție, iar avioanele lor de vânătoare și artileria antiaeriană erau pregătite. Cum avioanele trebuiau să coboare la o altitudine de aproximativ 5 500 de metri sau mai jos ca să arunce cu precizie proviziile, acestea deveneau ținte ușoare pentru artileria antiaeriană germană. Avioanele au apărut deasupra Varșoviei și au început să arunce cutii cu arme și provizii în jurul prânzului.[19]

Mai târziu, în aceeași după-amiază, când avioanele Flying Fortress din misiunea Frantic VII au început să aterizeze la aerodromurile din Poltava și Mirgorod, mecanicilor americani și sovietici nu le-a venit să creadă. Pierduseră în luptă un Flying Fortress și două Mustanguri, iar 19 avioane Fortress fuseseră grav avariate, unul iremediabil. La alte 30 de bombardiere s-au raportat avarii minore, la fel și la unele Mustanguri. Potrivit așteptărilor legate de Frantic, acestea reprezentau pierderi mari.

Și rezultatele misiunii au fost dezamăgitoare. Din aproape 1 300 de cutii cu arme, muniție, alimente și provizii medicale aruncate de echipa de intervenție, numai un sfert au ajuns în mâinile insurgenților – restul au aterizat pe teritoriul ocupat de germani ori s-au scufundat în Vistula. Parașutarea de provizii le-a crescut moralul luptătorilor polonezi și le-a prelungit lupta, însă nu prea a ajutat la schimbarea situației din teren. Mai mult decât atât, insurgenții au raportat că după raidul american de pe 18 septembrie, sovieticii și-au redus operațiunile de parașutare de provizii. Calculul cost-beneficiu nu prea era în favoarea continuării parașutării de provizii, indiferent dacă piloții și avioanele erau americane sau sovietice.

Pe 21 decembrie Deane a trimis o scrisoare către Marele Stat-Major al Armatei Roșii, solicitând informații privind rezultatele livrărilor de provizii sovietice. Cererea inițială provenise de la Hap Arnold, care încerca să stabilească (după cum remar-ca Deane) „dacă este nevoie sau nu și de ajutorul americanilor în această privință“. Arnold sigur avea anumite îndoieli. La fel și generalul Anderson, care le-a scris superiorilor săi de la Washington că polonezii recuperaseră doar o zecime din proviziile aruncate

de americani. Anderson a descris operațiunile de aruncare de provizii ca fiind nepractice și considera că „ar trebui descurajate în cercurile cele mai înalte din SUA“.[20]

Britanicii însă au insistat asupra continuării operațiunilor, iar Roosevelt a fost de acord cu ei. Pe 30 septembrie generalul Spaatz a informat Comandamentul de Est că la Washington a fost aprobat Frantic VIII, cu o misiune la Varșovia. Dorea ca generalul Walsh și subordonații săi să obțină aprobarea necesară din partea sovieticilor. Sovieticii nu au fost de acord cu livrarea de provizii, sugerând că acestea vor ajunge pe mâna germanilor, însă au aprobat desfășurarea misiunii pe 1 octombrie. Însă din cauza vremii aceasta s-a amânat pentru 2 oc-tombrie. În dimineața acelei zile Anderson a primit vestea că sovieticii își retrăseseră aprobarea. Raționamentul era pe cât de realist, pe atât de sinistru: ce mai rămăsese din rezistența poloneză din Varșovia nu mai avea mult de trăit.[21]

*

Revolta de la Varșovia a fost înăbușită în sângele participanților săi, care au luptat 63 de zile lungi cu puțin ajutor din afară. Peste 15 000 de luptători au murit în luptă și aproximativ 5 000 au fost răniți. Ceilalți 15 000 de luptători au fost prinși și predați la sfârșitul revoltei de pe 5 octombrie. Pierderile din rândul populației civile au fost și mai mari – peste 150 000 de oameni; aproximativ 700 000 au fost alungați din oraș, care a fost făcut una cu pământul de germani ca un act simbolic de pedepsire a întregii națiuni poloneze. Când Armata Roșie și unitățile poloneze au intrat în cele din urmă în Varșovia, pe 17 ianuarie 1945, nu mai rămăsese aproape nimic din capitala poloneză, care a trebuit să fie reconstruită aproape de la zero în deceniile următoare. Însă acum Stalin putea să-și revendice Varșovia pentru sine.[22]

Pentru Averell Harriman, refuzul lui Stalin de a permite folosirea bazelor aeriene din zona Poltava pentru ajutarea in-surgenților polonezi la începutul revoltei a constituit un mo-ment crucial al relațiilor lui cu sovieticii. A fost

picătura care a umplut paharul pentru ambasadorul SUA, precum și pentru mulți ofițeri americani de la baze, convingându-i că nu puteau să facă afaceri cu gazdele lor sovietice. Răzgândirea bruscă a lui Stalin sau, mai corect spus, calculul său politic nu a făcut decât să înrăutățească situația. În încercarea lor de a-i salva în ultima clipă pe polonezi, americanii au suferit cele mai mari pierderi de la începutul bombardamentelor în sistem navetă. Misiunea, care debutase cu mari speranțe, s-a încheiat cu o dezamăgire profundă. Cum misiunea Frantic VIII de la Varșovia se anulase și nu exista perspectiva unor noi misiuni, americanii din Ucraina se pregăteau pentru inevitabil – evacuarea.

PARTEA a III-a. O TOVĂRĂȘIE CIUDATĂ

Capitolul 12

Ticăloșii uitați din Ucraina

Operatorul radar Palmer Myhra și prietenul lui au plecat de la Mirgorod dis-de-dimineață pe 5 octombrie 1944. Îi aștepta o călătorie lungă și obositoare, mai întâi cu trenul până la Tabriz, capitala Azerbaidjanului iranian, și apoi cu camioanele și vapoarele înapoi în Anglia. Myhra scria în jurnalul lui: „La Mirgorod mi-am petrecut cea mai bună perioadă din armată, în ciuda pericolelor și a problemelor". Judecând după memoriile lui, lui Myhra îi plăceau relațiile cu localnicii și probabil se aștepta să vadă mulțimi recunoscătoare venite să-și ia rămas-bun de la americanii care plecau. Însă în ultima sa zi de la Mirgorod străzile orașului erau goale. „Sunt sigur că tot orașul știa și probabil dorea să iasă să-și ia rămas-bun de la noi, însă nimeni nu a ieșit măcar să ne facă semn cu mâna când treceam pe străzi." Observase o schimbare a atitudinii oficiale față de americani în săptămânile dinaintea plecării lor: „Acum rusoaicele și ucrainencele deja nu mai aveau voie să vorbească sau să se întâlnească cu noi". Myhra își amintea cum gărzile, de obicei prietenoase, nu le mai zâmbeau acum americanilor și, în general, sovieticii încercau să fure tot ce puteau din tabăra americană. Certurile erau la ordinea zilei. „Uneori ne întrebam dacă o să reușim să scăpăm cu viață de acolo", scria câțiva ani mai târziu Myhra.[1]

Primul eșalon de piloți americani a plecat de la bazele ucrainene din gara de la Poltava pe 7 octombrie. În total erau 395 de ofițeri și soldați de rând, însoțiți de trei ofițeri ai forțelor aeriene sovietice și de un reprezentant SMERȘ. Trenul a pornit spre orașul Harkov și de acolo spre Rostov, Baku și Tabriz. Sovieticii dotaseră vagoanele cu banchete confortabile și două vagoane-restaurant, iar americanii le-au dat gazdelor scrisori de mulțumire pentru grija pe care le-o arătaseră în Uniunea Sovietică.

Patru zile mai târziu, pe 11 octombrie, au venit la Poltava alte două trenuri care au luat încă 400 de ofițeri și soldați. Primul tren a ajuns la Tabriz pe 18 octombrie. Îi aștepta un drum lung prin Orientul Mijlociu până la Port Said, aflat în extremitatea nordică a Canalului Suez, de unde urma să plece următorul convoi de vapoare spre Marea Britanie, în a doua săptămână din

noiembrie. Cu totul s-au întors circa 800 de piloți americani în Regatul Unit pe ruta din Orientul Mijlociu. În jur de 200 au plecat pe calea aerului.[2]

*

Plecarea lui Myhra și a tovarășilor săi soldați de la bazele aeriene ucrainene a fost consecința directă a solicitării lui Molotov din august de a se goli bazele, pentru că sovieticii aveau nevoie de ele pentru propriile obiective. A fost, de asemenea, urmarea recomandării generalul-maior Knerr, care a vizitat bazele la jumătatea lui august și a simțit că sovieticii doreau ca americanii să plece de acolo cât mai repede cu putință. În raportul său către USSTAF el a recomandat „ca Frantic să se încheie pe 15 septembrie și să fie oprite toate echipamentele și proviziile care sunt acum pe drum“. Knerr și-a repetat recomandarea la o întâlnire din aceeași lună de la sediul Aliaților din Italia la care au participat generalul Spaatz, generalul Eaker și comandantul bazelor ucrainene, generalul Walsh. Cu toții au fost de acord cu propunerea, însă doreau să păstreze baza de la Poltava peste iarnă și au hotărât să aștepte rezultatul negocierilor lui Harriman cu Molotov privind viitorul lor.[3]

Până la sfârșitul lui august, Averell Harriman s-a trezit prins între două crize – una declanșată de Molotov, cealaltă, de Knerr. Ambele amenințau să distrugă ce construiseră el și generalul Deane de atâta vreme – o prezență americană pe teritoriul sovietic și speranța că Alianța pe care și-au imaginat-o avea să funcționeze în continuare. Pe 29 august Harriman l-a abordat pe Molotov, propunându-i un compromis. S-a oferit să cedeze bazele de la Mirgorod și Piriatin și să o păstreze pe cea de la Poltava pentru a fi folosită de americani. I-a propus și să reducă numărul personalului staționat acolo și să restrângă misiunea. Cei care rămâneau la Poltava aveau să îngrijească avioanele americane implicate în misiuni de recunoaștere și să mențină baza în funcțiune pentru o eventuală reluare a bombardamentelor în sistem navetă în primăvară. Molotov a fost de acord

să analizeze propunerea. Închiderea imediată a bazelor a fost oprită, însă lucrurile au rămas incerte, fapt care a dus la scăderea moralului acolo.[4]

Americanii au acționat pornind de la prezumția că li se va permite să rămână măcar la Poltava, dar au făcut pregătiri pentru a părăsi bazele de la Mirgorod și Piriatin, aruncând în râu surplusul de echipamente – măsură care nu a fost trecută cu vederea de SMERȘ. Nesiguranța legată de viitorul bazei de la Poltava i-a deprimat pe comandanții de pe teren și i-a speriat pe strategii de la USSTAF. Pe 27 septembrie, comandantul Forțelor Aeriene Hap Arnold și-a exprimat exasperarea privind lipsa de claritate în privința bazei de la Poltava într-o telegramă către Moscova. A doua zi, Harriman i-a scris lui Molotov, amintindu-i despre cererea pe care i-o făcuse cu o lună înainte. Din nou nu a primit nici un răspuns. Deane, printre altele, credea că acceptul sovieticilor de a-i ajuta pe americani să-și pregătească pentru iarnă cantonamentele de la Poltava indica faptul că aprobarea era aproape. Observatorul experimentat al Kremlinului avea dreptate. Pe 7 octombrie sovieticii au aprobat continuarea funcționării bazei de la Poltava, impunând o limită personalului american de 300 de ofițeri și soldați.[5]

În total aproape 200 de americani au rămas la baza de la Poltava, dintre care 30 erau ofițeri. Cei care au rămas s-au oferit să rămână. De fapt, la început au fost mai mulți voluntari decât locuri disponibile. Ținând cont de importanța politică a misiunii, au fost aleși numai cei care comunicaseră foarte puțin cu sovieticii până atunci, pentru a evita orice suspiciuni că ar ascunde atitudini antisovietice. După cum s-a întâmplat și la selecția candidaților pentru misiunea Frantic din Marea Britanie, din primăvara lui 1944, au fost eliminate persoanele suspectate de sentimente antirusești sau antisovietice.[6]

Ofițerii de la SMERȘ din Moscova erau suspicioși cu privire la argumentele oficiale ale americanilor privind rămânerea lor la Poltava. În corespondența lor internă ei precizau că americanilor li se dăduse voie să rămână la Poltava „sub pretextul că, în timp, aveau să fie reluate operațiunile strategice“. Și subordonații lor aveau aceeași grijă. Comandanții sovietici de pe teren nu au fost informați cu privire la intențiile americanilor. „Scopul continuării funcționării bazei americane de la Poltava rămâne necunoscut

comandanților noștri“, scria într-un raport SMERȘ de la vremea aceea. Ofițerii de contrainformații făceau tot posibilul să adune informații despre personalul american, și cel care pleca, și cel care rămânea, cu privire la scopul respectiv. Majoritatea americanilor pe care i-au întrebat credeau că sunt lăsați la Poltava ca să aștepte intrarea sovieticilor în războiul cu Japonia. După aceea urmau să fie trimiși în Extremul Orient.[7]

Asta sperau, într-adevăr, Harriman și Deane la Moscova. Cu toate acestea, comandanții de la USSTAF aveau încă de găsit o nouă misiune pentru puținul personal rămas, care să depășească promisiunea bazelor din Extremul Orient. Dorința lor de a păstra baza pentru a „evita orice interpretare a încetării activităților noastre ca un incident“, după cum s-a afirmat la reuniunea la nivel înalt din Italia de la sfârșitul lui august, nu a prea constituit o astfel de misiune. Comandanții americani au discutat între ei această chestiune în cursul lunii septembrie. Printre sarcinile pe care le îndeplineau militarii rămași se numărau sprijinirea zborurilor de recunoaștere, recuperarea avioanelor americane avariate, acordarea de ajutor prizonierilor americani eliberați de Armata Roșie din lagărele germane din Europa de Est și întreținerea bazei pentru eventualitatea în care bombardamentele în sistem navetă aveau să fie reluate în primăvară.[8]

Pentru că bombardamentele în sistem navetă au fost suspendate, iar motivul rămânerii acolo era încă discutat și dezbătut, piloții americani aleși să rămână la Poltava nu erau foarte siguri ce vor face. Se simțeau abandonați de propriul guvern, de comandanții lor din USSTAF și de publicul larg. În presă nu se pomenea nimic de existența lor, iar compatrioții din țară habar nu aveau că ei se aflau încă în spatele liniilor sovietice. După cum se exprimau chiar ei, deveniseră „ticăloșii uitați din Ucraina“.

*

Baza de la Poltava avea nevoie de un nou comandant. Generalul Walsh a devenit asistentul special al generalului Arnold la Washington, în timp ce

generalul Kessler, recent avansat în grad – atașatul Forțelor Aeriene la Stockholm. La Poltava el a fost înlocuit cu colonelul Thomas K. Hampton, un comandant cu experiență, în vârstă de 35 de ani, care servise cu distincție în Zona de Protecție a Canalului Panama și în Forța a 8-a Aeriană din Marea Britanie înainte de venirea lui în Ucraina, în primăvara lui 1944. Până la sfârșitul verii era responsabil cu operațiunile de la baza Poltava.

Deși era vechi la bază, Hampton nu știa rusă și avea nevoie de mult ajutor ca să se ocupe de sovietici. Ofițerii de la SMERȘ, care au studiat cu atenție noua structură a comandamentului pe care americanii l-au instalat la Poltava, au observat că Hampton a numit cel puțin un ofițer vorbitor de rusă în fiecare departament și domeniu de activitate – au identificat 16 ofițeri în total. Evaluarea făcută de americani celor care vorbeau limba rusă a fost mai modestă. S-a raportat că patru erau vorbitori nativi de rusă, iar trei prinseseră suficient în cursul verii încât să poată comunica. Comandanții au făcut un efort să nu aleagă soldați vorbitori de rusă, întrucât au înțeles că erau primii care intrau în bucluc cu sovieticii.[9]

Cea mai importantă funcție de la baza americană Poltava, din punctul de vedere al contactului cu sovieticii, i-a fost acordată unui ofițer care vorbea mai bine rusă decât engleză. Prim-locotenentul George Fischer era aghiotantul lui Hampton și se ocupa de problemele cotidiene de administrare a biroului colonelului. Cu ochelari și cu o înfățișare serioasă, Fischer, în vârstă de 21 de ani, se născuse la Berlin, însă își petrecuse cea mai mare parte a copilăriei și a adolescenței la Moscova. Și-a luat numele rusesc de Iuri, a urmat o școală sovietică de elită și s-a împrietenit cu copii de comuniști europeni exilați pe atunci la Moscova. Prietenul lui cel mai apropiat fusese viitorul șef al Serviciului de Informații Externe de la Ministerul pentru Securitatea Statului (Stasi) din Germania de Est, Markus Wolf, care avea să devină cunoscut în cercul serviciilor secrete occidentale ca „omul fără chip“, deoarece nu s-a găsit nici o fotografie cu el. Fischer l-a poreclit pe Markus „Mișa“, cum avea să fie cunoscut de prietenii lui sovietici și ruși până la moartea sa, în 2006.

Fischer crezuse cu adevărat în comunism în perioada pe-trecută la Moscova. Tatăl lui, celebrul ziarist american Louis Fischer, născut la Philadelphia și provenind dintr-o familie de emigranți evrei din Imperiul

Rus, avea puternice convingeri socialiste, deși nu a devenit niciodată comunist. Mama lui George, Bertha Mark, care provenea dintr-o familie de negustori evrei din țările baltice controlate de ruși, era comunistă cu acte și cu multe relații în rândul elitei bolșevice în primii ani postrevoluționari. Bertha, cunoscută sub numele de „Maruşka“ – un diminutiv rusesc al numelui ei de familie, Mark –, a locuit cu George și cu fratele lui mai mic, Victor, la Moscova în anii 1920 și 1930. Între timp Louis, care a lucrat și în calitate de corespondent la Moscova al ziarului The Nation, călătorea prin lume, scriind și făcând propagandă de stânga. S-a înrolat în Brigăzile Internaționale în timpul Războiului Civil Spaniol și a fost persoana de legătură dintre guvernul sovietic și cercurile de stânga din Occident.

Un liber-profesionist ideologic sau, folosind un termen din propaganda stalinistă, mai degrabă un „tovarăș de drum“ al regimului decât un soldat devotat, Louis Fischer a dat repede de bucluc cu regimul stalinist tot mai autoritar și care i-a cerut să promoveze politica lui Stalin în scrierile sale. Refuzul său le-a făcut viața grea rudelor lui de la Moscova și a vrut să le aranjeze plecarea de acolo. Bertha Mark era chiar și mai neliniștită. După ce a început Marea Epurare, în 1937, ea a renunțat la loialitatea față de guvernul lui Stalin și a fost tot mai îngrozită de faptul că îi erau arestați prietenii și vecinii – comuniști străini și demnitari sovietici cu care se împrietenise la Moscova. Autoritățile i-au ținut ostatici la Moscova pe Bertha și pe copiii ei, sperând să influențeze astfel tonul scrierilor publicate de Louis în străinătate.

Nu numai autoritățile sovietice s-au opus plecării familiei din Uniunea Sovietică. Și George (sau Iuri) Fischer, în vârstă de 17 ani, s-a împotrivit plecării. Fiind membru activ al Ligii Tinerilor Comuniști și devotat sistemului stalinist, îl îngrozea ideea de a părăsi paradisul comunist și de a se muta în Occidentul capitalist. I-a luat mult timp Berthei să-l convingă să-și însoțească familia și să fugă din URSS. În cele din urmă, George a fost de acord, dar cu condiția să-l lase să se întoarcă ulterior dacă dorea. Familia a reușit să fugă în primăvara lui 1939 – ca urmare a presiunilor unei personalități importante precum Eleanor Roosevelt, veche cunoștință a lui Louis Fischer.

La New York, unde familia Fischer și-a găsit adăpost temporar după ce a traversat Europa, George nu a renunțat la convingerile sale de stânga, însă a început să critice regimul lui Stalin, mai ales din cauza Marii Epurări. În 1942 s-a înrolat în Armata SUA cu speranța de a deveni ofițer de informații. Înclinațiile comuniste ale familiei sale l-au împiedicat însă și a fost trimis să lucreze ca cenzor în armată la Londra, unde s-a împrietenit cu politicieni și scriitori care reprezentau aripa stângă din Partidul Laburist. Printre noile sale cunoștințe s-a numărat George Orwell, care scria la Tribune, ziar aproape de respectivul curent de opinii. La Londra, un reporter american și vechi prieten al tatălui lui George l-a recomandat unuia dintre ofițerii care supravegheau pregătirile pentru Frantic.

Deși era tânăr, George Fischer a jucat un rol important în alegerea ofițerilor și a soldaților americani vorbitori de rusă și care aveau să fie interpreți și persoane de contact în bazele ucrainene. „Am încercat să aleg oamenii potriviți“, avea să scrie în memoriile sale, „care vorbeau rusă și puteau să aibă o bună colaborare cu sovieticii.“ Șmecheria era să aleagă vorbitori de limbă rusă care nu erau antisovietici și nu puteau fi considerați albi. Nu era deloc ușor, pentru că majoritatea celor care vorbeau rusă erau refugiați din calea regimului sovietic sau copiii acestora, însă Fischer a făcut tot posibilul. „Am chemat la interviu sute, am ales 12“, își amintea. A ales în total peste 20 de interpreți care aveau să fie trimiși în taberele de la Poltava.[10]

Fischer a fost repartizat și el la o unitate de informații secrete de la Piriatin și și-a petrecut acolo mare parte din vara lui 1944. În memoriile sale, scrise aproape de sfârșitul vieții, în 2005, Fischer numea Uniunea Sovietică, pe care o considera aceeași cu Rusia, „patria sa maternă“, fiind locul de naștere al mamei lui, iar Statele Unite, locul de naștere al tatălui lui, „patria sa paternă“. Venirea sa în Ucraina a dus la încercarea de a combina devotamentul față de cele două. La început s-a bucurat că se întorsese în URSS. „Mă bucuram să mă aflu pe pământ sovietic cu oameni sovietici“, avea să scrie mai târziu. „Să aud și să vorbesc rusă. Să mănânc mâncarea copioasă specifică locului în sala de mese a sovieticilor destinată ofițerilor lor de la Poltava.“ Se bucura că funcționa Marea Alianță și era încântat de faptul că americanii îi considerau pe sovietici „oameni nobili care au un mare conducător“. „Mi-a stat în gât lauda la adresa lui Stalin“, a adăugat

Fischer – el considera că Stalin era vinovat de trădarea revoluției. „În rest, aveam și eu aceeași căldură și aceleași speranțe postbelice ca și ceilalți.“[11]

Trecutul lui Fischer de la Moscova le-a atras, în mod firesc, atenția lui Sveșnikov și lui Zorin. Agenții de la SMERȘ i-au întocmit un dosar lui Fischer și au încercat să adune mai multe informații de la o colegă de-a lui de clasă de la Moscova, care era acum locotenent, lucra ca interpretă la Poltava și avea numele de cod ca agent SMERȘ „Moskvicika“. Într-un raport SMERȘ, tatăl lui Fischer este descris ca „troțkist“ – adept al rivalului lui Stalin, Lev Troțki.

Entuziasmul lui Fischer legat de întoarcerea sa în iubita lui „patrie“ a început să se diminueze cu timpul și a început să observe că ofițerii de legătură care vorbeau rusă și pe care îi selectase cu atâta grijă în Marea Britanie au început să dispară unul câte unul. „Sovieticii i-au luat la rând pe interpreți. S-au plâns de fiecare. Comandamentul nostru de Est a dat curs plângerilor acestora. I-a expediat pe cei acuzați din țară. Mie mi s-a părut un fel de epurare stalinistă, cam ca epurarea din 1937.“ În iulie l-au expediat pe Albert Jaroff de la Mirgorod. În septembrie l-au expediat pe Igor Reverditto, care devenise prietenul apropiat al lui George în ciuda trecutului său din „Gărzile albe“ – ieșeau împreună cu femei la Poltava și petreceau împreună.[12]

Fischer avea să-și amintească ulterior că dintre toți cei se-lectați în Marea Britanie numai unul mai lucra la Poltava după reducerea de personal din octombrie – maiorul Michael Kowal, pe care Fischer și-l amintea ca „Mike, un amic de-al meu din New Jersey“. Kowal se născuse în 1917 în Paterson, New Jersey, provenind dintr-o familie de imigranți slavi (în documentele de la SMERȘ figura ca ucrainean) și vorbea bine limba rusă. Înainte de a veni la Poltava, pilotase avioanele Flying Fortress din Forța a 8-a Aeriană, realizând 25 de misiuni de bombardare pe timp de zi deasupra Germaniei – fără să beneficieze de protecția avioanelor de vânătoare, pentru că în faza respectivă a războiului Aliații nu aveau încă avioane de vânătoare capabile să protejeze bombardierele care atacau Germania. În toamna lui 1944 preluase fostul post de ofițer de operațiuni la baza aeriană de la Poltava al colonelului Hampton.

Fischer și Kowal au reușit să rămână la Poltava și pentru că autoritățile sovietice nu-i considerau gardiști albi sau antisovietici. Un alt factor a fost maniera absurdă în care a încercat SMERȘ să-i îndepărteze de la bază, care a determinat Comandamentul de Est să nu vrea să trimită personalul american nedorit înapoi în Marea Britanie, cum făcea de obicei. În cursul celei de-a doua săptămâni din septembrie 1944, în toiul pregătirilor americanilor de a evacua bazele, generalul Perminov i s-a plâns lui Kessler că pe 7 septembrie, la centrul de comunicații de la baza aeriană Piriatin, maiorul Kowal și primul locotenent Fischer s-ar fi certat cu un ofițer sovietic, ar fi făcut scandal și ar fi încercat să agreseze o operatoare de la centrala telefonică. Sveșnikov a descris incidentul în raportul său trimis la Moscova la sfârșitul lui septembrie, considerându-l o provocare din partea americanilor care fusese soluționată de comandamentul sovietic.[13]

Maiorul Ralph Dunn, inspectorul bazelor, a efectuat ime-diat o anchetă cu privire la incident. Kowal și Fischer au dat declarații sub jurământ, susținând că nu existase nici o altercație. Dunn i-a pus întrebări comandantului sovietic de la bază, maiorul A. Ierko, despre care se spunea că ar fi primit inițial plângerea. Ierko nu auzise nimic despre incident. Dunn a depus un raport în care scria că nu existau motive pentru a-i mustra pe ofițerii americani. A mai tras concluzia că exista o campanie sovietică de discreditare a americanilor de origine rusă sau a celor care aveau legături cu Uniunea Sovietică datorită relațiilor de familie. Și lui Fischer, și lui Kowal, care bineînțeles că au vrut să rămână la Poltava, li s-a permis să rămână. Sovieticii nu au protestat. SMERȘ nu avea nimic la dosar împotriva celor doi ofițeri, cu excepția originii lor și a acuzației născocite cu privire la cearta de la Piriatin.[14]

Primele săptămâni de după evacuarea bazelor de la Mirgorod și Piriatin s-au scurs fără să apară vreun conflict so-vieto-american major. Rapoartele false despre delicte săvârșite de americani, precum cel despre Kowal și Fischer, au rămas o simplă amintire. La Poltava, sovieticii au ajutat echipajele americane să construiască noi locuințe din materiale prefabricate trimise din Regatul Unit și, în general, au manifestat o atitudine mai bună față de oaspeții lor decât la sfârșitul verii. Moralul americanilor s-a îmbunătățit odată cu dispariția incertitudinii legate de viitorul bazei de la Poltava. George Fischer probabil că s-a bucurat să raporteze, în calitate de aghiotant

al șefului Comandamentului de Est, că „luna noiembrie a fost marcată de o prietenie totală între ofițerii din cartierele generale rusești și americane atât la muncă, cât și în relațiile personale“.[15]

Prietenia și solidaritatea dintre cele două armate au fost demonstrate cu ocazia sărbătoririi aniversării a 27 de ani de la Revoluția Bolșevică din 1917, marcată pe 7 noiembrie cu o paradă militară și o adunare la Poltava la care au participat personalul Armatei Roșii, localnici și americani. Americanii au mers la Poltava la ceremonie, care a cuprins și discursuri ale demnitarilor de partid și ale militarilor, care au durat două ore și jumătate. Fotografii americani au făcut zeci de poze cu ceremonia și cu participanții.

Cu toate acestea, solidaritatea surprinsă în poze era până la un punct. După ce s-a terminat ceremonia, americanii s-au întors la bază, pentru că orașul fusese declarat temporar drept zonă interzisă pentru soldații americani. Sovieticii se temeau că ar fi putut să izbucnească certuri cu soldații beți din Armata Roșie, iar comandanții lor se temeau că nu ar fi putut să-și țină în frâu subordonații. După ce au ajuns la bază, americanii au serbat ziua liberă cu o masă la popotă. Ziua s-a încheiat fără nici un incident, chiar dacă americanii nu erau prea încântați. „Primiseră o zi liberă, apoi au fost siliți să participe la o ceremonie la care nu au înțeles nimic din cele spuse și la urmă li s-a limitat accesul la aerodrom tot restul serii“, scria într-o relatare despre eveniment, din perspectivă americană, William Kaluta, autorul istoriei Comandamentului de Est din ultima sa etapă, după evacuarea bazelor de la Mirgorod și Piriatin din toamna lui 1944.[16]

Pe 7 noiembrie, în aceeași zi cu sărbătoarea de la Poltava, americanii din Statele Unite au votat la alegerile prezidențiale, alegând între Franklin Roosevelt și rivalul său republican, guvernatorul Thomas E. Dewey din New York. Discuția despre alegeri de la baza din Poltava a scos la iveală diferențele politice și culturale dintre sovietici și americani. Sovieticii, urmând informațiile oferite de presa lor, îl susțineau puternic pe Roosevelt și nu înțelegeau cum puteau să publice ziarele americane portrete ale lui Dewey, pe care propaganda sovietică îl înfățișa drept dușman al Uniunii Sovietice. Probabil a fost și mai șocant pentru sovietici faptul că americanii puteau să-și critice în mod deschis președintele și să-l voteze pe rivalul lui. Pentru sovietici, ceremoniile oficiale, precum cea organizată pe 7

noiembrie, începeau și se încheiau cu laude la adresa lui Stalin; discuțiile politice erau rare și scurte. „Americanii refuzau să discute despre politică cu cei care habar n-aveau despre sistemul nostru politic“, scria Kaluta.[17]

Potrivit rapoartelor lui Fischer, relațiile sovieto-americane de la bază au cunoscut un nou și optimist început în octombrie și noiembrie, însă au început să se deterioreze în decembrie 1944. El a menționat trei motive principale ale creșterii nemulțumirii în rândul ofițerilor americani. Primul era că se răspundea foarte greu la solicitările lor de aprobare a zborurilor de la Poltava la Moscova, la Teheran și la aerodromurile din vestul Ucrainei și al Poloniei, unde aterizau acum avioanele americane. Al doilea era concurența dintre americani și sovietici de a controla cele două aparate americane Douglas C-47 folosite pentru zborurile către și de la baza din Poltava. Și, în ultimul rând, se furau lucruri de la americani, fapt care începuse în lunile de vară și continua și acum.[18]

În ceea ce privește prima problemă, ce-i drept, comandanții sovieticii nu se grăbeau să-i ajute pe americani în privința zborurilor, față de care continuau să fie suspicioși, mai ales acum, că operațiunile de bombardament se încheiaseră. Și nu aveau încredere să-i lase să zboare singuri, insistând încă de la început ca piloții sovietici să fie la manșă, iar americanii să fie copiloți. În cursul verii, avioanele Douglas au fost folosite în principal pentru zboruri între bazele ucrainene. În timp ce americanii se plângeau în general că piloții sovietici riscau mai mult decât era nevoie și zburau la altitudine prea mică, acest lucru nu părea să constituie o mare problemă pentru zborurile scurte efectuate în principal între baze. A devenit o problemă când bazele de la Mirgorod și Piriatin au revenit sub controlul exclusiv al sovieticilor și piloții din forțele Armatei Roșii au preluat coordonarea zborurilor pe distanțe mari, precum cele către Lviv, din vestul Ucrainei, și către aeroporturile din zona Cracoviei. Americanii au început să se plângă zgomotos cu privire la tehnicile de zbor nesăbuite ale gazdelor.

Un episod mai ales ilustrează motivul acestor plângeri. Potrivit unui raport oficial întocmit de Mike Kowal, în noiembrie, un pilot sovietic pe nume Kvocikin s-a întors dintr-o călătorie de la Lviv și aproape că s-a prăbușit cu avionul când încerca să aterizeze la Poltava. Un strat jos de nori deasupra aerodromului l-a împiedicat să aterizeze la Poltava, așa că a pornit-o spre

Mirgorod. Pasagerii americani le-au spus colegilor că avionul atinsese solul de două ori, dar nu reușise să aterizeze. Kvocikin s-a întors apoi la Poltava, unde a aterizat cu aparatul perpendicular pe pistă. Mai târziu, americanii au constatat că „filtrele de ulei ale avionului erau pline de grâu și de frunze, în suprafețele de control erau crengi, iar în roți au găsit boabe de porumb". În plus, rezervoarele erau goale, pentru că Kvocikin consumase tot combustibilul încercând să aterizeze la Mirgorod înainte de a se întoarce la Poltava. Kowal scria în raportul lui: „După ce l-am întrebat pe pilot, am dedus că zbura urmându-și instinctul și nu a încercat să folosească aparatele radio disponibile. Toate luminile de noapte erau disponibile și erau deschise toate aparatele radio, care, dacă ar fi fost folosite, ar fi redus cu mult riscurile pentru o aterizare în siguranță." A concluzionat: „Se pare că rușii nu sunt prea bine pregătiți în zborurile cu ajutorul instrumentelor, iar piloții nu sunt în stare să facă mai mult decât să piloteze.[19]

Principala cauză de tensiune dintre americani și sovietici o constituiau însă, în toamna lui 1944, furtișagurile. Problema era pe cât de complicată, pe atât de controversată. Nici una dintre părți nu era total nevinovată. Deși rata scăzută de schimb valutar a dolarului american fusese compensată printr-o diurnă care fusese introdusă la sfârșitul lui august, americanii continuau să facă troc, profitând de accesul pe care îl aveau la magazinele americane și la proviziile forțelor armate fie ca să cumpere bunuri locale, fie să se implice în activități pe piața neagră. Aparate de fotografiat, printre care și modelele Leica și Contax, erau în continuare îndrăgite și costau la Poltava între 2 500 și 5 000 de ruble, adevărate chilipiruri. Americanii își vindeau și hainele; gecile de piele ale piloților erau la mare căutare. Comandamentul american a devenit mai sever cu trocul în rândurile sale, trăgându-i personal la răspundere pe ofițeri și pe soldați pentru echipamentele și proviziile pe care le aveau aceștia în grijă. Acest lucru a stârnit conflicte între ei și hoții din Armata Roșie.[20]

Parcul auto american de la Poltava era un loc predilect de unde se fura. Pe 24 octombrie, un soldat din Armata Roșie a încercat să fure antigel, probabil ca să-l bea; pe 14 noiembrie, niște necunoscuți au furat cauciucuri, deși unele dintre ele au fost descoperite ulterior în parcul auto sovietic. Proviziile americane erau păzite de santinele sovietice, care fie erau

complice la furt, fie neglijente în îndeplinirea sarcinilor. Americanii își vărsau nemulțumirea pe santinele, dând astfel naștere la conflicte.

Pe 20 noiembrie, cu puțin înainte de miezul nopții, sergentul de serviciu de la parcul auto a descoperit că doi paznici sovietici își părăsiseră postul și, abandonându-și cu totul sarcinile, dormeau într-un cort din apropiere. Unul dintre ei a fugit, însă celălalt a opus rezistență. Unul dintre americani, subofițerul Roy Cannon, care își petrecuse o parte din seară la restaurant, a tras câteva focuri de avertizare înspre sol. Santinela Armatei Roșii s-a predat, însă a refuzat să coopereze. Când a refuzat să-și scrie numele, Cannon l-a lovit de două ori peste față. Această agresare fizică a unui soldat sovietic de către un american a ajuns până la urechile generalului Deane, care l-a asigurat pe comandantul sovietic de la Poltava că făptuitorul avea să fie trimis la curtea marțială. Cannon a fost, într-adevăr, trimis de la Poltava pe 23 noiembrie.[21]

Situația avea să devină și mai tensionată când „ticăloșii uitați din Ucraina“ au continuat să lucreze la baza Poltava la sfârșitul toamnei și începutul iernii lui 1944. Cei care au ales să rămână la baza Poltava simțeau, în general, simpatie față de Uniunea Sovietică și față de poporul său, dacă nu față de ideologia comunistă și, de fapt, acesta fusese unul dintre motivele pentru care se oferiseră voluntari să participe la această nouă etapă a misiunii. Cu toate acestea, ofițerii de la SMERȘ erau din ce în ce mai îngrijorați cu privire la ceea ce considerau a fi răspândirea sentimentelor antisovietice în rândul americanilor, mulți dintre aceștia devenind foarte critici la adresa regimului sovietic. În mod ironic, tocmai activitățile SMERȘ, care erau mai agresive de când ofițerii și agenții de la contrainformații începuseră să-i cerceteze cu mai multă meticulozitate pe americanii rămași, au contribuit la transformarea aliaților mai întâi în sceptici și apoi în adversari.[22]

Capitolul 13

Turnul de veghe

Pe 14 octombrie, John Deane a avut ocazia să-l întrebe direct pe Stalin despre soarta bazelor aeriene. Ocazia a fost o întâlnire a comandanților militari sovietici, americani și britanici și o vizită a prim-ministrului britanic, Winston Churchill, la Kremlin. Principalele subiecte de discuție au fost desfășurarea războiului în Europa și viitorul Europei de Est și al Balcanilor. Și Războiul din Pacific a fost inclus pe ordinea de zi, iar Deane a profitat de ocazie pentru a-i pune lui Stalin o serie de întrebări cu privire la participarea sovieticilor la războiul cu Japonia. Una dintre întrebări făcea referire la înființarea unor baze aeriene americane în Extremul Orient sovietic. „Tinere“, i-a spus Churchill lui Deane după întâlnire, „mi-a plăcut curajul pe care l-ai avut să-i pui lui Stalin ultimele trei întrebări. Habar n-am dacă ai să primești vreun răspuns, dar sigur a meritat să întrebi.“[1]

Spre uimirea tuturor, la ședința de a doua zi Stalin a răspuns direct la toate întrebările lui Deane. Era de acord cu ideea unor baze americane în Extremul Orient, însă a menționat că americanii trebuiau să găsească o modalitate de a le aproviziona pe ruta din Pacific, pentru că magistrala transsiberiană avea să fie folosită la capacitate maximă la transportarea trupelor Armatei Roșii în regiune. Răspunzând la o întrebare suplimentară pusă de Averell Harriman, Stalin l-a asigurat pe ambasador că Uniunea Sovietică va declara război Japoniei la trei luni după sfârșitul războiului cu Germania, dacă aveau să fie îndeplinite condițiile necesare. Condițiile la care se referea Stalin erau pretențiile teritoriale legate de Insulele Kurile, sudul Sahalinului și Port Arthur, precum și crearea unei sfere de influență de facto în Manciuria. Harriman și Deane erau încântați. „Am încheiat cu convingerea că se fac progrese“, își amintea Deane.[2]

În opinia lui Harriman, promisiunile smulse de la Stalin cu privire la participarea sovieticilor la Războiul din Pacific și la bazele aeriene americane din Extremul Orient erau de departe cele mai bune rezultate ale vizitei lui Churchill la Moscova. Restul era mult mai problematic. Legat de viitorul Europei, Harriman avea motive să fie nemulțumit și de Churchill,

care venise la Moscova pe 9 octombrie pentru o vizită de zece zile, și de propriul președinte, care dorea o întrunire a celor Trei Mari, dar care nu putuse veni din cauza apropiatelor alegeri prezidențiale din SUA și îi ceruse lui Harriman să-l reprezinte, deși mai mult în calitate de observator. Harriman a participat la câteva dintre întâlnirile dintre Stalin și Churchill, însă nu și la altele și nu a putut să prezinte și să susțină poziția americanilor în măsură în care considera că era necesar. La o recepție dată în onoarea lui Churchill, Maksim Litvinov, fostul comisar sovietic pentru relații externe și acum adjunctul lui Molotov, l-a întrebat pe Deane, referindu-se la un articol din Look în care se estima averea lui Harriman: „Cum poate un om cu 100 de milioane de dolari să pară atât de trist?“[3]

Harriman era extrem de supărat din cauza refuzului lui Roosevelt de a participa mai activ la luarea deciziilor legate de soarta Poloniei – o chestiune controversată în relațiile dintre Aliați și una sentimentală pentru Harriman după refuzul lui Stalin de a-i ajuta pe insurgenții polonezi din Varșovia sau de a le permite Aliaților să folosească baza de la Poltava ca să le ofere singuri ajutor. Churchill a zburat la Moscova cu chestiunea poloneză în capul listei pe ordinea de zi, iar Harriman considera că trebuia să fie și primul subiect pe lista americană de priorități. Dacă Roosevelt nu putea să vină, poate că putea să vină Harry Hopkins ca să-l ajute pe Churchill să salveze țara de dominația sovietică, s-a gândit Harriman. Nu s-a întâmplat asta. Harriman a fost lăsat de unul singur.

Churchill își prezentase prima dată planul privind Polonia la conferința celor Trei Mari de la Teheran de la sfârșitul lui noiembrie și începutul lui decembrie 1943. Potrivit acelui plan, Stalin urma să păstreze fostele teritorii poloneze de est pe care le ocupase în 1939 în baza Pactului Ribbentrop-Molotov, sub pretextul că îi apăra pe prietenii ucraineni și bieloruși. Se așteptau ca guvernul polonez de la Londra să accepte o nouă graniță de est, pe Linia Curzon, propusă în 1920 de ministrul britanic de externe de atunci, George Curzon, și care coincidea mai mult sau mai puțin cu granița etnicilor polonezi din est. Însă polonezii au refuzat. Acum Churchill îl adusese la Moscova pe Stanisław Mikołajczyk, prim-ministrul guvernului polonez în exil de la Londra. Acesta a refuzat mai ales să cedeze orașul Lvov (Lviv, în ucraineană), un centru urban important, înconjurat de așezări

ucrainene, însă locuit în majoritate de polonezi. Harriman știa că înghețarea negocierilor îl avantaja pe Stalin.

Problema Lvovului și a graniței poloneze de est a fost amânată pentru următoarea întrunire a celor Trei Mari, care urma să aibă loc în februarie 1945. Între timp, fără un acord, Stalin putea să facă ce dorea pe teritoriul polonez cucerit de Armata Roșie și care rămânea de neatins pentru Aliații occidentali. Avanpostul cel mai aproape de regiunea respectivă pe care îl aveau americanii la dispoziție era Poltava. Singurii militari americani care puteau să ajungă la Lvov și la regiunea din jurul orașului revendicat erau piloții care mergeau acolo ca să recupereze avioanele americane doborâte. Această nouă situație i-a dat în mod neașteptat bazei aeriene de la Poltava o nouă funcție – aceea de turn de veghe al intereselor militare și diplomatice ale SUA în Europa de Est.[4]

*

Căpitanul William Fitchen era șeful stației de informații de la baza aeriană de la Poltava și avea doar 26 de ani când a preluat această funcție nouă și pentru el, și pentru bază. Asta s-a întâmplat pe 21 octombrie 1944, când un C-47 cu piloți americani care se defectase în timpul unui zbor deasupra Europei Centrale a aterizat la Poltava în drumul său spre Lvov.

Absolvent al Universității California, Berkeley, unde își ob-ținuse licența în entomologie, Fitchen își petrecea lunile de vară punând întrebări echipajelor și adunând informații despre forțele aeriene germane, despre defensiva lor antiaeriană și despre consecințele bombardamentelor americane. Terminarea atacurilor cu bombe în septembrie a însemnat că nu mai avea ce echipaje să chestioneze, decât dacă acestea veneau din Ucraina de Vest și din Polonia de Est. Odată cu sosirea avionului de la Lvov, Fitchen și oamenii lui au început să facă ceea ce ofițerii de la SMERȘ crezuseră că făceau de la început – să adu-ne informații nu numai despre germani, ci și despre sovietici.[5]

Avionul C-47 de la Lvov a adus două echipaje americane care fuseseră nevoite să aterizeze forțat pe teritoriul ocupat acum de sovietici din apropierea orașelor Lvov și Trnava. Ținând cont de faptul că Armata Roșie avansa în Polonia, echipajele americane care zburau din Marea Britanie și din Italia în misiuni de bombardare a obiectivelor germane puteau să facă aterizări de urgență în spatele liniilor sovietice, după cum fusese cazul acestor două echipaje. Acestea au ajuns pe mâna comandanților Armatei Roșii care i-au trimis pe americani la Poltava.

Fitchen a întocmit propriul raport de informare, deși nu în modul obișnuit. Alături de el s-a aflat colonelul George A. McHenry, șeful adjunct al Diviziei Forțelor Aeriene a misiunii militare SUA la Moscova, care ajunsese cu avionul la Poltava ca să participe la chestionarea piloților. Potrivit unui istoric care a scris despre Forțele Aeriene ale SUA, pe McHenry „îl interesau în primul rând aspectele de natură politică". Dorea să știe care era situația la fața locului în zonele ocupate de sovietici din fosta Polonie de Est dinaintea războiului. Piloții au raportat că după ce au ajuns în grija sovieticilor au fost ținuți permanent sub observație, însă nu li s-au îngrădit în nici un fel libertățile personale și au fost bine tratați de membrii Armatei Roșii. Potrivit constatărilor acestora, existau semne clare de tensiune între sovietici și polonezi, aceștia din urmă considerând Armata Roșie doar puțin mai bună decât germanii.[6]

Primele informații despre situația din teritoriile ocupate de sovietici aveau să fie în curând confirmate de alți piloți americani care au venit la Poltava în noiembrie 1944 și de către membrii personalului de la baza Poltava. Sovieticii le-au dat voie tehnicienilor americani de la Poltava să zboare în locurile unde aterizaseră avioanele doborâte ca să le repare și să vină înapoi cu ele la Poltava. Unii își petreceau săptămâni întregi în zonele respective în misiuni de reparații; alții se duceau pentru perioade mai scurte. Toți s-au dovedit a fi surse importante de informații despre situația din Ucraina de Vest și din Polonia de Est. Rapoartele lor erau trimise destul de frecvent către misiunea militară de la Moscova, iar unele ajungeau pe biroul lui Harriman.[7]

Din a doua categorie a făcut parte și un raport depus de colonelul Hampton, comandantul bazei de la Poltava. Pe 14 noiembrie Hampton, în compania

câtorva ofițeri și tehnicieni care vorbeau rusă, printre care și ofițerul-șef de operațiuni Mike Kowal, ofițerul de informații sergent Samuel Chavkin și tehnicianul Philip Mishchenko, au vizitat Lvovul, unde au petrecut patru ore, după care s-au întors la bază pe 18 noiembrie. Aceștia au decolat de la Poltava cu unul dintre cele două avioane VC-47 Douglas și au zburat către Lvov ca să ducă carburant pentru un B-24 Liberator care aterizase acolo. (B-24 era un bombardier greu cu o anvergură mai mare decât B-17, deși unii credeau că nu era la fel de bun sau de fiabil precum predecesorul lui.) Pe drumul de întoarcere l-au luat la bord pe căpitanul Joe R. Johnson, care venise de pe 6 octombrie în zona Lvovului pentru a ajuta echipajele americane doborâte și care era un adevărat izvor de informații. Johnson și ofițerii americani de la baza de la Poltava observaseră supravegherea NKVD și îi văzuseră pe soldații Armatei Roșii hărțuindu-le pe fetele localnice care voiau să iasă cu americani și au reușit să adune suficiente informații despre situația de la Lvov doar în baza propriilor constatări și a întâlnirilor ocazionale cu localnicii.

La fel ca echipajele pe care le chestionase Fitchen în octombrie, Hampton și însoțitorii lui au constatat că polonezii, care reprezentau majoritatea în oraș, erau foarte nemulțumiți de sovietici. Au depus rapoarte separate, în care concluzia era că polonezii preferau, de fapt, conducerea germană celei rusești. Hampton scria că localnicii considerau administrarea orașului de către germani mai eficientă decât cea a sovieticilor. „În mod evident, germanii i-au cam lăsat pe polonezi de capul lor, iar ei își vedeau de treabă, în vreme ce sovieticii își băgau nasul în toate și le făceau, în general, viața grea.“ În plus, potrivit lui Hampton, sovieticii încercau să reducă nivelul de trai ca să-l aducă la nivelul celui din Uniunea Sovietică. I-au silit pe localnici să muncească pentru salarii infime de 200 de ruble pe săptămână (echivalentul unui dolar american pe piața neagră). Sovieticii se grăbeau să vândă conservele de mâncare primite din Statele Unite prin Programul de împrumut și închiriere la prețuri de speculă. Polonezii, la rândul lor, își vindeau din bunuri ca să supraviețuiască. „Mâncarea era mai puțină și mai scumpă sub conducerea sovieticilor decât sub cea a germanilor“, scria Hampton.[8]

Hampton știa o cu totul altă poveste despre evreii din Lvov. El raporta că a cunoscut mulți martori ai atrocităților comise de germani, inclusiv doi

profesori universitari. „Aproa-pe întotdeauna evreii au suferit din cauza naziștilor“, scria el. „Ce m-a surprins cel mai mult este faptul că polonezii care trăiseră și asistaseră la acele atrocități comise se pare că aveau puțină - compasiune pentru evrei sau chiar deloc. De fapt, cred că unii dintre informatorii mei erau de acord cu politica naziștilor împotriva evreilor.“ Aceasta a fost probabil prima relatare despre exterminarea în masă a evreilor din Lvov și despre rolul populației locale în procesul de transmitere a informației către comandamentul militar american și ofițerii de la ambasada SUA de la Moscova.[9]

Când Hampton și echipajul său au zburat la Lvov, în noiembrie 1944, publicul larg nu aflase încă despre ceea ce avea să devină cunoscut drept Holocaust. La sfârșitul lui august 1944 sovieticii au organizat o vizită a corespondenților americani și Aliați la Majdanek, un lagăr de exterminare lângă Lublin, în estul Poloniei, permițând pentru prima dată lumii occidentale să vadă camere de gazare și cuptoare în care erau arse trupurile deținuților. Unul dintre reporteri, Bill Lawrence, a publicat un articol în New York Times despre călătoria sa la Majdanek. „Tocmai am văzut cel mai cumplit loc de pe fața Pământului – lagărul de concentrare de la Majdanek, care a fost un adevărat River Rouge ca număr de morți, estimat de autoritățile sovietice și poloneze la 1 500 000 de oameni din aproape toate țările din Europa, omorâți în ultimii trei ani.“ (Lawrence se referea la cea mai cunoscută fabrică a lui Henry Ford, care se afla în River Rouge, la vest de Detroit.) Se divulga prima dată exterminarea pe bandă a europenilor, însă nu încă și cea a evreilor europeni.[10]

Kathy Harriman, care a vorbit cu Lawrence după întoarcerea acestuia la Moscova de la Majdanek, a văzut lacrimi în ochii lui. Însă nici Lawrence, nici un alt reporter occidental nu a arătat că evreii erau principalele victime ale atrocității și că ceea ce văzuseră reprezenta dovada exterminării organizate a unui popor întreg. Pur și simplu nu cunoșteau adevărul. Sovieticii au organizat acea excursie în parte ca să justifice guvernul polonez, care era în curs de formare cu susținere sovietică, și mulți reporteri au avut ocazia să-i pună întrebări lui Edward Osóbka-Morawski, liderul oficial al polonezilor de la Lublin, care promova opinia că germanii uciseseră oameni de toate naționalitățile. Într-o scrisoare adresată lui Mary, Kathy îi spunea că era vorba de 22 de naționalități. Probabil acest număr

provenea de la Lawrence, care îl avea de la ghizii lui sovietici și polonezi. Inițial, raportul lui Lawrence a fost primit cu neîncredere. Deși noi rapoarte cu privire la Majdanek publicate în toamna lui 1944 îi confirmau povestea, se înțelegeau încă prea puține lucruri cu privire la structura etnică a victimelor – în noiembrie acestea au fost descrise drept „evrei și creștini deopotrivă“.[11]

Nici un alt membru din echipajul colonelului Hampton de la Lvov nu a fost mai traumatizat de povestea evreilor din oraș și nu ne-a lăsat o relatare mai amănunțită referitoare la situația lor disperată decât Samuel Chavkin, ofițerul de informații din Forțele Aeriene, născut în Lvov și care, la rândul său, era evreu. În relatarea sa, Chavkin reproducea povestirea relatată de o evreică supraviețuitoare a ocupației germane a orașului. „De cum au ocupat orașul, naziștii au început să-i adune pe evrei și pe toți cei care păreau evrei. Prin intermediul Coloanei a 5-a locale i-au contactat pe polonezii pronaziști care le-au fost ajutoare. Susține că într-un interval de șase luni de ocupație germană au fost masacrați toți cei 100 000 de evrei din Lvov. Aproximativ 3 000 care au reușit să se ascundă în provincie au rămas în viață.“ Căpitanul Johnson, care se afla în zonă de pe 7 octombrie, menționa în raportul său circa 160 000 de evrei din Lvov uciși „prin metode de la execuții colective până la uciderea copiilor pe stradă“.[12]

Numărul estimat al victimelor evreiești ale Holocaustului din Lvov indicat de Hampton și de echipajul său nu era nici umflat, nici nerealist. În oraș locuiseră aproximativ 110 000 de evrei înainte de Primul Război Mondial; alți 100 000 de refugiați evrei veniseră acolo după 1939 și asistaseră la ocuparea Lvovului de către germani la sfârșitul lui iunie 1941. Numărul estimat în prezent al evreilor uciși în oraș și în împrejurimile acestuia depășește 100 000. Nu se știe sigur ce s-a întâmplat cu restul, deși numai câteva sute au supraviețuit ocupației din regiune și au apucat să vadă sosirea Armatei Roșii, în iulie 1944. Rapoartele au fost corecte și în ceea ce privește rolul jucat de localnici în Holocaust. Mulți localnici neevrei, nu numai polonezi, după cum se menționa în rapoarte, ci și ucraineni, au ajutat la desfășurarea Holocaustului în oraș.[13]

Ororile Holocaustului au fost doar o parte din povestea relatată de Hampton, Chavkin și tovarășii lor. Atenția lor se îndrepta mai mult asupra

politicii sovieticilor din oraș și din regiune și au observat semne clare că sovieticii nu intenționau să restituie Lvovul Poloniei. Polonezii au primit dreptul să devină cetățeni sovietici sau să se mute în Polonia Centrală și de Est. „Lvov a fost declarat de ruși oraș ucrainean, iar rușii nu vor polonezi acolo“, scria Johnson. Maiorul Kowal a observat că NKVD terorizase orașul, iar polonezii se temeau să vorbească cu membrii echipei americane. Le spuneau americanilor între patru ochi că singura lor speranță era intervenția americanilor. Hampton scria că cetățenii polonezi din Lvov erau hotărâți să „reziste până când Roosevelt și Churchill vor interveni în sprijinul polonezilor“. Chavkin a aflat că mulți sperau să imigreze în Statele Unite.[14]

O scrisoare de la Mieczysław Karol Borodej, un ofițer de origine poloneză din forțele aeriene britanice, scrisoare pe care Hampton a fost rugat să o transmită ambasadei Marii Britanii de la Moscova, nu lăsa nici urmă de îndoială că sovieticii erau gata să înăbușe orice tentativă de a păstra orașul în Polonia. Născut în orașul Stanislaviv (actualul Ivano-Frankivsk, din vestul Ucrainei), Borodej tocmai își terminase pregătirea ca pilot când germanii atacaseră Polonia, în septembrie 1939. A fugit în Marea Britanie, unde s-a înrolat ca pilot în Forțele Aeriene Regale. Prins de germani în toamna lui 1941 în timpul unei misiuni deasupra Europei, Borodej a ajuns într-un lagăr german, însă a evadat și a intrat în Rezistența poloneză de la Lvov. A fost arestat de serviciile de contrainformații sovietice în iulie 1944, la scurt timp după ce orașul fusese ocupat de sovietici, și a fost condamnat că era membru al Armatei Teritoriale Poloneze de Rezistență, care pusese la cale Revolta de la Varșovia. În timp ce era închis, Borodej i-a scris o scrisoare ambasadorului britanic la Moscova, rugându-l să-l ajute. Scrisoarea a fost strecurată din închisoare și a ajuns în mâinile lui Hampton. Aliații nu puteau să-l ajute. În ianuarie 1945 Borodej a fost condamnat la 20 de ani de muncă silnică și trimis la minele de aur de la Kolîma din Siberia.[15]

*

Echipa lui Hampton nu a fost ultima care a vizitat Lvovul. Aveau să vină și altele în săptămânile și în lunile următoare. Printre acestea s-a numărat și o echipă de ofițeri condusă de un medic de la baza Poltava, maiorul Robert Wiseheart, care a venit cu avionul pe 6 decembrie. În cursul celor patru zile petrecute în oraș, Wiseheart a observat printre localnici „o lipsă evidentă de apreciere față de eforturile depuse de eliberatorii lor ruși". Polonezii, disperați, își puneau speranțele în americani și într-un viitor război americano-sovietic. El și oamenii lui au fost întâmpinați cu întrebări precum: „Când o să-i alungați pe ruși din Polonia?" „O să se lupte americanii și rușii după căderea Germaniei?" Wiseheart a revenit la Poltava nu numai cu impresii proaspete despre situația de la Lvov, ci și însoțit de piloți americani care aterizaseră forțat în zonă și își petrecuseră mult timp la țară. Aceștia au furnizat informații directe despre situația din regiune.[16]

Unul dintre cei aduși la Poltava de la Lvov era artileristul care deservea avioanele B-17 sergentul John R. Dmytryshyn, de origine ucraineană și care înțelegea ce se discuta în jurul lui. După ce a ajuns la baza aeriană, i-a spus lui Fitchen povestea aventurilor sale după ce avionul lui fusese doborât. Dmytryshyn sărise prima dată în viața lui cu parașuta, care s-a deschis fără nici o problemă, însă a constatat că nu avea senzația de cădere și a fost cuprins de panică la gândul că rămăsese suspendat în aer până la moarte. A încercat să deschidă chingile parașutei; din fericire, nu a reușit. Când a început, în sfârșit, să coboare, Dmytryshyn și-a dat seama că îl păștea un alt fel de primejdie: cineva de la sol trăgea în el. După ce a aterizat, a găsit trei găuri în parașută. Dmytryshyn a ascuns parașuta în tufișuri, s-a acoperit cu frunze și a așteptat întâlnirea cu germanii.

Dmytryshyn a stat tăcut în ascunzătoare cam jumătate de oră, când a auzit pe cineva vorbind în limba sa maternă, ucraineană. Era un fermier neînarmat, care l-a luat cu el în sat, unde Dmytryshyn a fost descoperit de poliția poloneză, care era mai loială guvernului de la Lublin, controlat de sovietici, decât germanilor care controlaseră zona. Polițiștii l-au tratat inițial prietenește când le-a spus că este american. Însă după ce l-a auzit vorbind ucraineană, un căpitan polonez a hotărât că Dmytryshyn era, de fapt, german. Polonezii l-au dus în orașul învecinat, unde l-au predat unui colonel din Armata Roșie, care l-a interogat mai bine de patru ore, susținând că este german și că învățase engleza și ucraineana special pentru

misiunea la care participa acum. În jurul orei 2:00, Dmytryshyn i-a spus lui Fitchen că cedase nervos și izbucnise în plâns. Sovieticii l-au lăsat în pace. A doua zi s-a întâlnit cu comandantul lui, locotenentul R.E. Beam, și cu un alt membru al echipajului său care săriseră și ei cu parașuta. Fuseseră găsiți fie de sovietici, fie de aliații lor polonezi.[17]

Fitchen l-a interogat pe Dmytryshyn după ce acesta a sosit la Poltava, pe 10 decembrie. Un alt grup de piloți a sosit acolo pe 18 decembrie, iar Fitchen a consemnat și relatările lor. Cu toții trecuseră cam prin aceleași lucruri, deși unii au ajuns în mâinile membrilor Armatei Insurgente Ucrainene, care se luptau atât cu sovieticii, cât și cu polonezii și care acționau din regiunea Peremișli (actualul Przemyśl), cu o populație mixtă polonezo-ucraineană. Insurgenții s-au dovedit a fi foarte prietenoși cu oaspeții lor americani. Unii dintre ei aveau rude care imigraseră în Statele Unite, fuseseră acolo și vorbeau puțin engleză. Se jucau de-a șoarecele și pisica cu poliția poloneză locală, însă au aranjat ca americanii să fie preluați de respectiva poliție. Polonezii, la rândul lor, i-au predat pe americani sovieticilor.

Unul dintre nou-veniți, sergentul E.G. Kelly, a declarat că după ce aterizase s-a întâlnit cu un insurgent ucrainean care fusese la Scranton, Pennsylvania. Kelly a observat că polonezii erau nemulțumiți de sovietici, dar le respectau ordinele, pentru că erau aliați împotriva ucrainenilor. Un ofițer sovietic l-a chestionat pe Kelly în amănunt cu privire la perioada pe care o petrecuse cu „bandiții“ ucraineni. Un alt proaspăt sosit, sergentul A.G. Stubaus, căzuse și el în mâinile unor ucraineni înarmați cu mitraliere și, din nou, unul dintre ei vorbea puțin engleză, vizitase New Jersey – statul natal al lui Stubaus, după cum s-a dovedit. Într-unul dintre satele în care a stat, Stubaus a aflat că rușii se pregăteau să lipească anunțuri prin care li se ordona ucrainenilor să plece din localitatea respectivă.[18]

Rapoartele piloților americani adunate de Fitchen și trimise la ambasada americană de la Moscova în decembrie 1944 nu lăsau nici o urmă de îndoială că sovieticii creau o nouă realitate pe teren. Erau hotărâți să păstreze Lvovul, silindu-i pe polonezi să plece și declarând că orașul aparține RSS Ucrainene. Însă la vest de Linia Curzon, care străbătea regiunea Przemyśl (Peremișli), s-au aliat cu milițiile poloneze locale împotriva insurgenților ucraineni și îi împingeau pe ucraineni spre est, pe

teritoriul pe care voiau să-l păstreze. Până la întâlnirea dintre Roosevelt, Churchill și Stalin la Ialta, în februarie 1945, structura etnică a regiunii avea să fie schimbată în mod spectaculos de Holocaust, încă necunoscut lumii, precum și de politicile introduse de sovietici imediat după ocuparea regiunii din vara lui 1944. În toamna acelui an, guvernul de la Lublin și locțiitorul lui Stalin din Ucraina, Nikita Hrușciov, au semnat un acord de „schimb de populații“ între Polonia și Ucraina.[19]

*

Maiorul Anatoli Zorin i-a luat locul locotenent-colonelului Sveșnikov ca șef al SMERȘ care se ocupa de personalul american de la Poltava, redus după „restrângerea“ operațiunilor americane din Ucraina din octombrie 1944. Acesta a fost avertizat prima dată despre activitățile de colectare a informațiilor din Lvov după vizita colonelului Hampton și a echipei sale din noiembrie 1944. Pe baza mărturiilor membrilor sovietici ai echipajului de pe Douglas C-47, care l-a însoțit pe Hampton la Lvov, Zorin a tras concluzia că nici Hampton, nici Kowal nu erau necesari pentru transportul combustibilului – scopul declarat al călătoriei lor.

Zorin a aflat că piloții americani își petrecuseră timpul în Lvov făcând cumpărături și întâlnindu-se cu localnicii, care le vânduseră mărunțișuri. Printre localnici s-au numărat și o actriță maghiară și patru poloneze. Ulterior s-a aflat că ac-trița de naționalitate maghiară fusese arestată la un moment dat de poliția secretă sovietică. Polonezele erau suspectate de opinii antisovietice. Unii americani au fost acuzați că aveau și chiar răspândeau propriile opinii antisovietice. Despre sergentul Chavkin s-a spus că i-ar fi întrebat pe colegii săi sovietici de echipă de ce Ucraina și celelalte republici sovietice nu sunt independente și că ar fi sugerat faptul că polonezii din Lvov au fost mult mai prietenoși cu germanii decât cu rușii, în vreme ce nici populația din Poltava nu era încântată de ruși.[20]

Zorin i-a informat pe comandanții forțelor aeriene sovietice cu privire la călătoria lui Hampton la Lvov, cerând totodată ca americanii care zburau în zona respectivă pentru a recupera avioane să fie însoțiți de ofițeri sovietici superiori. Din acel moment, SMERȘ a încercat să-și plaseze agenții printre interpreții din zborurile americanilor ca să supravegheze discuțiile acestora cu localnicii. Interpreta care l-a însoțit pe Hampton în zborul de pe 14 noiembrie de la Lvov, sublocotenent Galina (Galia) Ganciukova se pare că nu a fost informatoare SMERȘ și nici nu a întocmit un raport cu privire la călătoria respectivă. Însă după următorul zbor al americanilor la Lvov, la care au participat maiorul Wiseheart și sergentul Chavkin, ofițerii SMERȘ au primit un raport amănunțit de la o interpretă cu nume de cod Olia. Agenta a raportat cu privire la întâlnirea pe care au avut-o Wiseheart și Chavkin cu un profesor de la universitatea locală, care avea un frate în Statele Unite și încerca să reia legătura cu el.[21]

Americanii s-au plâns vehement șefilor de la Poltava și de la Moscova în legătură cu supravegherea aproape pe față efectuată de ofițerii sovietici de legătură și de interpreții zborurilor spre vestul Ucrainei și Polonia. Îi numeau „Câini de vânătoare“ și îi acuzau că făceau mai mult decât să-i spioneze. Paznicii sovietici le dădeau rapoarte meteo false pentru a opri plecarea sau întoarcerea avioanelor la Poltava și împiedicau contactele americanilor cu populația locală forțând echipajele să doarmă în propriile avioane. La Poltava, sovieticii și-au intensificat activitatea, urmărind relațiile dintre soldații americani și localnici și încercând, din nou, să împiedice legăturile dintre soldații americani și ucrainence.[22]

Capitolul 14

Petrecerea de Revelion

Sosirea anului 1945 a fost sărbătorită în Uniunea Sovietică ca fiind începutul sfârșitului unui război îndelungat și devastator. Armata Roșie făcea pregătiri pentru o ofensivă majoră care avea să-i ducă unitățile până în centrul Germaniei, la câteva zeci de kilometri de Berlin, și toată lumea credea că războiul se va încheia cu ocuparea capitalei. De Anul Nou, unul dintre principalele ziare, Izvestia (Știri), a publicat o caricatură cu Hitler, Himmler și Goebbels sărbătorind Anul Nou în buncărul lui Hitler cu o sticlă cu picături de valeriană – despre care se presupune că ajută în caz de insomnii – în capul mesei. Sub masă se aflau ultimii aliați ai lui Hitler, inclusiv Mussolini. Versurile care însoțeau imaginea erau următoarele: „Judecata inevitabilă / Atârnă deasupra gloatei de criminali / Dușmanii tremură înaintea Anului Nou / O să le vină de hac la timp!“[1] Spre deosebire de Hitler și de aliații lui, cei Trei Mari aveau motive întemeiate să fie optimiști în privința viitorului.

Însă se zăreau și nori la orizont, mai ales pentru viitorul Poloniei. Stalin era gata să-i recunoască pe polonezii lui de la Lublin drept singurul guvern legitim din țară. Roosevelt l-a rugat să amâne această recunoaștere; Stalin a refuzat. Pe 1 ia-nuarie 1945 i-a trimis un bilet lui Roosevelt prin care, pe lângă urările de „sănătate și succes“ în noul an, Stalin îi transmitea regretul său că nu reușise să-l convingă de justețea poziției sovietice în chestiunea polonză. În cel mai ipocrit mod Stalin i-a spus lui Roosevelt că nu poate să amâne recunoașterea pentru că nu stătea în puterea lui: Sovietul Suprem îi asigurase deja pe polonezii de la Lublin de recunoaștere. În aceeași zi, Churchill a refuzat în mod public să-i recunoască pe polonezii de la Lublin. De asemenea, el l-a abordat pe Roosevelt, propunându-i să se întâlnească separat în Malta pentru a discuta înainte de conferința celor Trei Mari programată să aibă loc la Ialta. Churchill considera că trebuiau să-și coordoneze pozițiile înainte de a se întâlni cu Stalin.[2]

Marea Alianță considera că sărbătorile au adus și bucurie, și iritare. Se întrevedea sfârșitul războiului, însă fisurile existente în relațiile dintre Aliați

se adânceau, prevestind probleme. Dezacordul dintre Aliați nu a fost nicăieri mai pronunțat în primele zile și săptămâni ale lui 1945 decât la Poltava, unde colaborarea era, în aparență, cea mai apropiată.

*

Americanii de la bază erau într-o dispoziție de sărbătoare în ajunul Anului Nou. Soldaților americani li s-a interzis să meargă în orașul Poltava, pentru a se evita eventualele încăierări la beție cu soldații din Armata Roșie și cu localnicii, însă sovieticii le-au dat voie localnicelor să vină la petrecerea de Revelion de la bază. „Aseară au dat o mare petrecere la garnizoană și mi-a părut foarte rău că am ratat-o“, scria Franklyn Holzman într-o scrisoare trimisă acasă. „Băieților li s-a permis chiar să invite fete în garnizoană, la club.“

Sergentul Holzman a fost de serviciu de Revelion. Majoritatea angajaților americani au avut două zile libere, însă el a făcut parte din echipa restrânsă care a lucrat toată noaptea. Neputând să se ducă la petrecere, Holzman și doi prieteni de-ai săi și-au vizitat prietenele de la Poltava în ziua de Anul Nou. Le-au dus diverse băuturi: patru sticle de șampanie, o sticlă de coniac și o sticlă de porto, precum și ceva de mâncare. Fetele au pregătit pui fript cu cartofi și varză. Când mâncarea a fost gata, soldații au deschis imediat o sticlă de șampanie. Fusese prima petrecere a lui Holzman din Ucraina și, după cum avea să le scrie ulterior părinților lui, se simțise „în al nouălea cer“.[3]

În general, Holzman a fost destul de mulțumit de șederea sa la Poltava. Și-a îmbunătățit simțitor cunoștințele de rusă, pe care începuse să o învețe de la Mirgorod, și astfel și-a sporit șansele de a cunoaște localnice. La Mirgorod, Holzman a avut două iubite. Una dintre ele, o liceancă pe nume Nina Mojaeva, a fost o iubire platonică; cu cealaltă, o femeie mai în vârstă, a avut o adevărată aventură. După ce a fost transferat la Poltava, Holzman și-a găsit altă iubită și a avut din plin ocazia să-și petreacă timpul cu ea. Uneori, își amintea el mai târziu, aproape jumătate dintre angajați nu dormeau la

bază, ci stăteau cu iubitele lor din Poltava. Holzman nu și-a dat seama că sovieticii le hărțuiau pe femeile care se întâlneau cu soldați americani. Iubita lui, Nina Afanasieva, a fost reținută și interogată de poliția secretă două luni mai târziu, pe 12 martie 1945. Au silit-o să semneze două documente – unul în care jura să păstreze secretul detenției sale și altul prin care se obliga să rupă relațiile cu Holzman.[4]

Probabil că poliția secretă ar fi interogat-o pe Afanasieva mai devreme și i-ar fi stricat povestea amoroasă dacă Holzman nu ar fi fost de serviciu de Revelion, motiv pentru care nu o putuse invita la petrecerea de la club. „După vacanța de Anul Nou, prin tabără s-a răspândit o poveste potrivit căreia vreo patru rusoaice care fuseseră la Clubul Militar American în timpul vacanței de Anul Nou au fost reținute în oraș pentru a fi interogate de poliția secretă rusă", a raportat George Fischer în calitate de aghiotant al lui Hampton. „Se spune că fetele au fost întrebate în cursul interogatoriului de ce se întâlnesc cu americani, și nu cu localnici."[5]

Asta a pus din nou la încercare relațiile sovieto-americane de la Poltava. Atacurile asupra femeilor care ieșeau cu americani atinseseră, după cum am menționat, punctul culminant în vara lui 1944 și ajunseseră să fie destul de rare spre sfârșitul anului și pentru că rămăseseră mai puțin americani, dar și pentru că vremea rea nu prea îi îmbia pe porumbei să se plimbe pe străzi și pe aleile din parcuri. În schimb se întâlneau în locuințele femeilor, așa cum făcea Holzman, sau în tabăra americanilor, unde personalul american, cu ajutorul sovieticilor, construise două cluburi – unul pentru ofițeri, altul pentru soldații de rând – și o sală de teatru. Americanii își invitau iubitele în vizită, iar acest lucru a ridicat problema controversată a intrării în bază.

Sovieticii care controlau intrarea erau în măsură să hotărască pe cine lăsau înăuntru. Au introdus un sistem de permise de trecere, limitând numărul de sovietici cu permise permanente la opt – în principal ofițeri de legătură și interpreți. Toți ceilalți trebuiau să facă cerere pentru permis. Ofițerii și soldații americani trebuiau să depună o cerere pentru vizitele invitatelor la bază cu 48 de ore înainte. În formular erau trecute numele complet al invitatei, domiciliul și scopul vizitei. Sovieticii, mai ales de la SMERȘ și poliția secretă de la Poltava, aveau nevoie de timp ca să analizeze cererile și, în calitate de ofițer sovietic care se ocupa de emiterea permiselor,

locotenent-colonelul Arseni Bondarenko, i-a spus la un moment dat lui Fischer, să „îi stârpească… pe nedoriții care nu au nici o treabă în preajma bazelor americane“.[6]

Noile reguli s-au aplicat de la jumătatea lui decembrie, înaintea sărbătorilor de Crăciun și de Anul Nou. Pentru a evita eventualele conflicte dintre militarii americani și cei sovietici, colonelul Hampton, după ce s-a consultat cu comandanții sovietici, le-a interzis militarilor americani să se ducă în Poltava de Revelion și în ziua de Anul Nou. Astfel, întâlnirile dintre soldații americani și iubitele lor erau posibile doar la baza americană, iar femeile trebuiau să depună cereri de permis, ceea ce a provocat panică în rândul ucrainencelor care ieșeau cu americani. Știau că numele și adresele lor vor ajunge pe listele poliției secrete și vor fi acuzate de legături cu străinii. Unii iubiți americani au refuzat să solicite permise pentru iubitele lor; alții s-au hotărât să-și asume riscul. Câteva femei de la Poltava s-au dus la petrecerile de Crăciun și de Anul Nou de la baza americană.

În foarte scurt timp, americanii au început să afle de la iubitele lor despre consecințele participării acestora la pe-treceri. George Fischer a scris în raportul său că zvonurile privind interogările femeilor care veniseră la bază de către poliția secretă sovietică nu au fost confirmate, dar un ofițer american a demarat propria anchetă. William Kaluta, un inginer constructor de la bază și viitorul istoric al întâmplărilor de aici, știa bine rusă și era folosit adesea ca intermediar în tranzacțiile dintre colegii care vorbeau engleză și demnitarii sovietici. A avut de multe ori ocazia să vadă cât de indiscretă putea să fie supravegherea sovietică și cât de violente încercările poliției secrete de a rupe relațiile dintre americani și localnici, mai ales femei.

La fel ca Fischer, Kaluta fusese rusofil la venirea la Poltava, în mai 1944. Tot ca Fischer, provenea dintr-o familie cu rădăcini adânci în acea parte a Europei și se mândrea cu orientarea sa de stânga. Ajunseseră în Statele Unite cu puțin înainte de Primul Război Mondial din regiunea Pinsk, la granița dintre Ucraina și Bielorusia. Kaluta senior fusese probabil membru activ al mișcării muncitorilor din Imperiul Rus și, ca imigrant, devenise sindicalist înfocat la New York. A fost președintele Uniunii Muncitorilor și

membru al Comitetului Editorial al ziarului prosovietic Russkii golos (Vocea Rusiei).[7]

Informatorii SMERȘ au raportat că la o cină cu ofițerii Armatei Roșii din iulie 1944, Kaluta, pe care l-au descris ca ucrainean, dar l-au numit „Vasili“, folosind forma rusească a prenumelui său, le-a spus celor aflați la masă: „Dacă tatăl meu din America ar ști că fiul lui se află acum în Rusia și că ia parte la o masă festivă cu ofițeri ruși, ar plânge de bucurie. După război sigur am să organizez o călătorie în Rusia pentru tatăl meu și sora mea și am să fac tot posibilul să le fac pașapoarte.“ Agenții de la SMERȘ îl descriau pe Kaluta ca fiind foarte prietenos și încântat să socializeze cu sovieticii. Cânta la acordeon cântece rusești și ucrainene și era îndrăgit de ofițerii Armatei Roșii. Cu toate acestea, unele dintre cântecele sale au provocat îngrijorare printre urmăritorii lui de la SMERȘ. Unul dintre acestea se presupune că spunea ur-mătoarele: „Pământul sovietic este liber, însă libertatea nu e de găsit“. După părerea lor, Kaluta recunoștea, în cel mai fericit caz, doar parțial regimul sovietic.[8]

Atitudinea favorabilă a lui Kaluta față de sovietici a început să se schimbe la sfârșitul lui 1944 și începutul lui 1945, când niște soldați l-au rugat să le ajute iubitele în privința NKGB-ului local de la Poltava. Când Kaluta i-a întrebat pe șefii poliției secrete de ce le arestează pe femei, le interoghează și le confiscă pașapoartele, răspunsul pe care l-a primit devenise deja destul de frecvent, și anume că femeile erau prostituate. Sovieticii le făceau americanilor o favoare protejându-i de boli venerice. După ce a vorbit cu femeile respective, Kaluta a aflat că, după ce erau arestate erau întrebate de ce ies cu americani. Apoi femeilor li se ordona să-și spioneze prietenii americani și să adune cât mai multe informații cu putință despre tot ce făceau și spuneau. Poliția secretă le punea să semneze formulare la secția de poliție, sub sancțiunea pedepsirii conform legii, prin care se obligau să păstreze tăcerea cu privire la cele întâmplate.

Femeile aveau grijă să nu refuze în mod direct, a remarcat Kaluta, însă subliniau că nu prea făceau multe cu iubiții lor în afară de sex. Singurele cuvinte pe care le știau în engleză erau „iubește-mă“ și „sărută-mă“, în timp ce prietenii lor americani vorbeau rusă doar puțin. Kaluta avea să scrie ulterior că talentul lingvistic al soldaților americani se limita la „rusa de

dormitor“. Ofițerii de la NKGB păreau să aibă o soluție la această problemă. După o lună le ordonau femeilor să-și părăsească iubiții și să se întâlnească cu alți americani, în speranța că aceștia știau rusă sau ucraineană și puteau fi mai de folos pentru serviciile de informații. Unele o făceau, altele refuzau. Când Kaluta le-a întrebat pe cele care au continuat relațiile cu iubiții lor americani, în ciuda ordinelor primite de la NKGB, de ce au făcut-o, a aflat că acestea se resemnaseră și erau pregătite psihologic să facă închisoare, dacă era nevoie. Speranța lor era că militarii americani și comandanții lor puteau să intervină pentru ele și să le salveze.[9]

SMERȘ și poliția secretă și-au intensificat eforturile de a recruta femei care ieșeau cu americani, reușind asta mai mult sau mai puțin. În februarie 1945, divizia de la Poltava a NKGB raporta că recrutase o informatoare care participase la petrecerea de Crăciun de la baza americană și o alta care fusese acolo la petrecerea de Revelion. Prima pe care au convins-o era o elevă de 17 ani pe nume Irina Roghinskaia. Ea fusese invitată la petrecerea de Crăciun de către un preot, maiorul Clarence Strippy, care se ocupase de organizarea petrecerii. Roghinskaia se afla deja pe lista ucrainencelor care ieșeau cu americani și a confirmat că prima dată cunoscuse un soldat american în iunie 1944. De fapt, ea se întâlnise de câteva ori cu locotenent-colonelul William Jackson, șeful serviciilor medicale de la baze. Cum poliția secretă nu deținea alte informații compromițătoare despre Roghinskaia, a decis să o recruteze și să o înscrie pe lista de agenți cu numele de cod „Mihailova“.

Poliția secretă căuta nu numai informații legate de americani, ci și despre sovieticele care ieșeau cu ei, iar Roghinskaia corespundea, pentru că știa multă lume din ambele categorii. Faina Agheeva, cu câțiva ani mai mare decât Roghinskaia, ieșea cu sergentul american Ray Mongjow și a fost invitată de el la petrecerea de Revelion. A fost recrutată cu numele de cod „Mațulevici“. În raportul poliției secrete scria că ambele femei doreau să colaboreze. Probabil că ar fi spus o poveste foarte diferită despre recrutarea lor dacă ar fi fost întrebate de altcineva. În ceea ce le privește, erau în joc viitorul și poate libertatea lor din momentul în care se descoperea că au legături cu americani.[10]

Kaluta a mai avut o ciocnire cu serviciile de securitate sovietice la începutul lui februarie 1945, când el și maiorul Kowal au negociat cu ofițerii sovietici cu privire la invitarea unor studente de la institutul medical din Poltava la o petrecere dansantă la baza americană. Cei doi ofițeri americani au promis că le vor duce pe femei acasă după petrecere. Sovieticii s-au oferit să emită permisele, însă au refuzat să contacteze institutul. Kaluta și Kowal au preluat inițiativa, s-au dus cu mașina la Poltava, unde s-au întâlnit cu o studentă pe care o știau din cercul lor de prieteni, și au rugat-o să invite cel mult 12 prietene la petrecere. Ea a promis să o facă, însă i-a prevenit că multe dintre prietenele ei nu doresc să-și dea numele și adresa ofițerilor sovietici. Totuși au întocmit o listă, pe care le-au dat-o autorităților sovietice și s-au pregătit de petrecere. Sovieticii au emis permisele și toată lumea abia aștepta petrecerea.[11]

Cu toate acestea, în după-amiaza zilei de 3 februarie, când maiorul Kowal s-a dus cu mașina la Poltava ca să le ia pe fete și să le aducă la bază, îl aștepta o surpriză. Acasă la una dintre fete, pe care Kaluta a numit-o „Valia“ în relatarea sa, Kowal le-a găsit pe Valia și pe mama ei plângând. Tocmai trecuse pe la ele căpitanul Maksimov. Cel mai probabil era același Maksimov care fusese ofițerul-șef de legătură și printre primii ofițeri recrutați de SMERȘ ca agent cu numele de cod Markov. Împunându-i ordinele, Maksimov i-a spus Valiei să refuze să meargă la petrecere, sub pretextul că are de învățat pentru examene. Și trebuia să refuze și pe viitor orice invitații. Dacă le va spune americanilor despre vizita lui și ordinele date, va fi arestată și trimisă în Siberia. Aceste ultime cuvinte au îngrozit-o pe mama Valiei, care, potrivit unui raport scris mai târziu, „era în stare de delir când a venit maiorul Kowal în vizită“.

Acum, că planurile legate de petrecerea de la bază le fuseseră date peste cap, unii piloți americani au dat o mică petrecere acasă la Valia la care au venit câteva prietene de-ale ei. Kowal a aflat în curând că și alte femei primiseră vizite asemănătoare și americanii, supărați de anularea planurilor inițiale, au protestat. Maiorul Zorin de la departamentul SMERȘ de la baza Poltava nu și-a recunoscut vina pentru cele întâmplate. Potrivit raportului său, femeile fuseseră convinse să meargă la petrecere de agenții NKGB. Agenții din Poltava doar îi ordonaseră șefei facultății de medicină să le interzică studentelor să se ducă la petrecere. Acum doreau ca generalul

Kovalev, noul comandant sovietic al bazei de la Poltava, să reacționeze la protestele americanilor, însă acesta a refuzat, preferând să-și păstreze relațiile de lucru cu americanii.[12]

Pe Stepan Kovalev, născut în zona Poltavei și care fusese adjunctul generalului Perminov pe timpul verii și preluase acum comanda bazei având gradul de general-maior, nu-l de-ranja deloc să se ducă la petrecerile americanilor. O petrecere de Sfântul Valentin urma să aibă loc la baza americană pe 14 februarie, iar Kovalev aștepta cu nerăbdare.

Potrivit raportului său ulterior, Kovalev a observat că americanii transformaseră petrecerea în bal mascat. Locotenentul Kaluta s-a deghizat în german, etalând o tunsoare ca a lui Hitler și mustață și strigând „Heil!". Ceilalți îi răspundeau ca atare. Maiorul Wiseheart mărșăluia cu Kaluta, arătând cum fug germanii de Aliați. Asistentele americane purtau costume inspirate după îmbrăcămintea rusoaicelor de rând. Piloții care sosiseră la Poltava cu câteva zile mai devreme au venit îmbrăcați în femei, purtând costume de baie și ruj. Toată lumea bea, mai puțin maiorul Kowal, căpitanul Nicholson și ofițerul de serviciu, care asigurau păstrarea ordinii.

Kovalev și-a încheiat raportul legat de petrecere cu o afirmație care poate nu era surprinzătoare din partea unui comunist zelos, fidel valorilor conservatoare ale URSS-ului lui Stalin. „În general, acea petrecere, la fel ca alte festivități, s-a desfășurat în mod dezordonat, spontan, fiecare făcând ce-i place. Fără să se jeneze de prezența femeilor, s-au dedat la gesturi extrem de vulgare, arătându-și astfel defectele și chiar lipsa unor reguli elementare de cultură în comportamentul ofițerilor americani la petrecerile superiorilor, chiar și în prezența ofițerilor ruși și a rusoaicelor."

Din motive necunoscute, Kovalev a finalizat raportul după două săptămâni de la eveniment, pe 1 martie. Se poate să fi fost forțat să o facă din cauza unor zvonuri legate de prezența sa la petrecere, care au ajuns la urechile șefilor. Deși Kovalev și-a formulat raportul în așa fel încât să-și informeze și să-și distreze superiorii cu privire la obiceiurile americanilor, ofițerii de la SMERȘ au considerat greșit comportamentul lui de la petrecere. „În loc să plece imediat de la orgia vulgară descrisă mai sus și să le facă apoi americanilor o observație oficială, Kovalev, împreună cu soția lui și cu alți ofițeri ai Armatei Roșii, care au fost și ei prezenți împreună cu soțiile lor, au

rămas să asiste la comportamentul scandalos care se desfășura acolo“, scria un oficial SMERȘ de rang înalt la Moscova.[13]

*

Participarea sovieticilor la petrecerile americanilor de la Poltava arată fără urmă de îndoială că SMERȘ și ofițeri de securitate precum maiorul Zorin căpătau tot mai multă putere la bază, îndepărtând comandanți militari precum Kovalev. Mulți americani știau că erau urmăriți și faptul că știau, combinat cu nemulțumirea adunată în săptămânile și în lunile precedente, a condus la dorința lor tot mai mare de a avea cât mai puțin de-a face cu sovieticii.

În februarie, Zorin a depus un raport în care se plângea de deteriorarea relațiilor sovieto-americane de la bază și dădea numeroase exemple pentru a demonstra că americanii restricționau accesul ofițerilor sovietici la baza lor și că primiseră ordine să nu socializeze prea mult cu sovieticii și să nu le spună nimic.

Ofițerii de la SMERȘ nu au dat vina pe acțiunile lor pentru schimbarea de atitudine a americanilor, ci pe vederile antisovietice ale comandanților americani. „Schimbările de atitudine ale comandanților americani“, scria Zorin, „se explică prin ostilitatea conducerii rămase față de Uniunea Sovietică.“ În raport era menționat nimeni altul decât însuși colonelul Hampton, care se pare că i-ar fi spus unui informator SMERȘ: „Încercați să impuneți peste tot marxismul, însă este depășit deja pentru America. Avem oameni care l-au combătut pe Marx cu mult timp în urmă.“

Zorin a mai menționat un episod în care Hampton decolase de la aerodromul din Poltava cu un avion Douglas, deși generalul Kovalev nu dorise să-i dea aprobare de zbor, pentru că aștepta undă verde de la Moscova. Hampton refuzase să aștepte. El abia se întorsese de la aeroportul Saki din Crimeea, unde făcea pregătiri pentru sosirea celor Trei Mari pentru Conferința de la Ialta și trebuia să se întoarcă acolo ca să-și continue treaba.

Sătul de întârzierile și de obstrucționismul sovietic, nu avea nici un chef să le mai înghită.[14] Destrămarea Marii Alianțe a continuat rapid.

Capitolul 15

Ialta

Averell Harriman a fost primul care a propus fosta stațiune țaristă Ialta, din peninsula Crimeea, ca loc de desfășurare a întâlnirii celor Trei Mari. Pe 6 decembrie 1944, când pregătirile pentru întrunire erau în toi, acesta i-a scris lui Roosevelt într-o telegramă: „Doi dintre ofițerii noștri de marină au fost la Ialta și la Sevastopol vara trecută. Raportează că în Ialta se află multe sanatorii și hoteluri mari și bine construite care nu au fost afectate de ocupația germană. Pentru nivelul Rusiei, orașul este extrem de îngrijit și de curat. Clima este bunicică în timpul iernii.“ Ambasadorul abia aștepta să vadă acest loc despre care auzise atâtea, dar pe care nu-l vizitase niciodată.[1]

Ialta, sau de fapt Crimeea, nu era nicidecum varianta preferată de Roosevelt ca loc pentru conferință. Starea lui de să-nătate se înrăutățea vizibil și mai avea doar câteva luni de trăit. Dacă ar fi știut cât de puțin mai avea, probabil ar fi ales să meargă în altă parte în ultima sa călătorie în străinătate. Drumul până în Crimeea presupunea traversarea Atlanticului, plin de submarine germane, și o lungă călătorie într-o cabină de avion depresurizată deasupra Balcanilor, încă ocupați de germani. Roosevelt îi solicitase lui Stalin să se întâlnească un-deva mai aproape de Statele Unite, însă conducătorul sovietic fusese de neclintit. Nu se prea grăbea să se întâlnească cu aliații săi, care voiau probabil să discute despre Polonia și despre politicile lui opresive din Europa de Est.

Roosevelt a cedat, întrucât simțea că nu mai poate să aș-tepte. Dorea să se întâlnească cu Stalin cât mai repede posibil, ca să discute despre Războiul din Pacific și despre planurile de înființare a Organizației Națiunilor Unite. Churchill, deranjat de evoluția situației din Polonia și de recunoașterea ofici-ală de către Stalin a marionetelor sale de la Lublin, era nerăbdător să se întâlnească cu Roosevelt și cu dictatorul sovietic. După cum am menți-onat mai devreme, voia să se întâlnească cu Roosevelt la Malta ca să discute despre adoptarea unei poziții comune înaintea conferinței. Pe 1 ianuarie 1945, în ziua în care a refuzat să recunoască legitimitatea guvernului de la Lublin, Churchill i-a trimis lui Roosevelt o telegramă în

care îi solicita o întâlnire privată și adăuga niște versuri proaste compuse de el: „De la Malta la Ialta. Să nu ne influențeze nimeni.“ Nu i-a plăcut deloc perspectiva deplasării la Ialta. „[D]acă am fi căutat zece ani nu am fi putut găsi un loc mai prost în lume“, i-a spus el lui Harry Hopkins, un susținător inițial al Crimeii ca posibilă variantă de loc al întrunirii.[2]

Se poate ca Harriman să fi regretat propriul sprijin pentru varianta Ialta când, la jumătatea lui ianuarie 1945, a început să caute un mod de a ajunge acolo. Inițial plănuise să se ducă cu avionul în Crimeea, fie trecând prin Poltava, fie mergând direct în orașul Saki, situat pe malul sudic al peninsulei, însă i-a fost imposibil din cauza vremii rele. Când îi propusese inițial Ialta președintelui, Harriman îi scrisese: „Temperatura medie în ianuarie și februarie este de 4 grade Celsius. Orașul are deschidere bună spre sud și este protejat de vânturile din nord de munți înalți.“ În cursul ultimelor săptămâni ale lui ianuarie 1945, vremea nu le-a fost favorabilă. După ce a așteptat în van permisiunea de zbor de la Comandamentul Forțelor Aeriene Sovietice, Harriman și fiica lui veșnic energică, curioasă și receptivă s-au hotărât să ia trenul.[3]

„O poveste lungă – trei zile și trei nopți – petrecând mare parte din timp prin gări bombardate“, scria Kathy Harriman într-una din scrisorile ei. Calea ferată de la Moscova la Simferopol, cel mai mare oraș din Crimeea, trecea la o distanță de circa 100 de kilometri est de Poltava, oferindu-i ocazia să vadă peisajul acum acoperit de zăpadă, care îi era cunoscut după vizita sa estivală în oraș. „Țăranii ucraineni par mult mai înstăriți decât cei din jurul Moscovei. Au casele vopsite, cu acoperișuri de stuf și destul de pitorești“, îi scria ea lui Mary. Într-una din gări, Kathy și însoțitorii ei au cumpărat ouă proaspete și au făcut punci din lapte condensat, burbon și unt. Chiar și așa, călătoria a fost lungă. Când au ajuns într-un sfârșit la Simferopol, după-amiaza târziu în cea de-a treia zi de călătorie, tatăl ei era atât de nerăbdător să ajungă la Ialta, care se afla la o distanță de 80 de kilometri, încât nu a urmat sfatul gazdelor lui sovietice, care i-au recomandat să nu circule noaptea cu mașina prin munți pe viscol, și a insistat să plece imediat. După ce au mers cu mașina trei ore și jumătate, timp în care unul dintre automobile s-a blocat în zăpadă, au ajuns la Ialta.[4]

În zilele următoare, Harriman și fiica sa s-au ocupat de pregătirile pentru vizita demnitarilor, mai ales a lui Roosevelt și a lui Churchill. Conducătorii occidentali ai alianței urmau să sosească la baza aeriană de la Saki, în Crimeea, pe 3 februarie. Ofițerii americani însărcinați să se asigure că sosirea lor avea să se desfășoare fără greutăți au fost aduși la Saki din Poltava. Au făcut tot posibilul pentru reușita conferinței.

*

Pregătirile pentru sosirea americanilor la Saki, cel mai apropiat aerodrom de Ialta, i-au fost încredințate comandantului bazei de la Poltava, colonelul Hampton. La scurt timp după 10 ianuarie, ziua în care Churchill și-a dat aprobarea finală cu privire la alegerea Ialtei ca locație, Hampton și subordonații săi au lăsat la o parte celelalte proiecte și s-au concentrat pe Crimeea. După cum scria un ofițer la vremea aceea, personalul de la Poltava a primit ordin „să furnizeze un grup de militari pentru o misiune secretă în Crimeea". Întrucât nu mai erau „ticăloșii uitați în Ucraina", piloții de la Poltava s-au trezit implicați într-un eveniment politic de importanță mondială – și, după cum avea să se dovedească, istorică. Când s-a terminat Conferința de la Ialta, aceasta a constituit baza unei noi misiuni, care presupunea nu numai simpla observare a acțiunilor sovieticilor din Europa de Est, ci și ajutarea prizonierilor americani de război de pe teritoriul controlat de sovietici să se întoarcă acasă.

Hampton a fost însoțit la Saki de doi asistenți vorbitori de rusă, aghiotantul său George Fischer și plutonierul-major John Matles, originar din Basarabia, în fostul Imperiu Rus, care participase la multe proiecte americane din Uniunea Sovietică în anii 1930. Au fost urmați la scurt timp de alții, care fie au fost trimiși în vizite scurte, fie au fost detașați la Saki și la aerodromul de la Sarabuz, de lângă principalul oraș al peninsulei, Simferopol, pe durata conferinței.[5]

Hampton și oamenii lui erau hotărâți să facă tot ce le stătea în putință ca să asigure buna desfășurare a conferinței. Acesta s-a dovedit a fi un obiectiv

nu tocmai ușor de realizat. Ca și mai înainte, sovieticii au insistat ca pilotul comandant din toate zborurile americanilor dintre aerodromurile Poltava, Saki și Sarabuz să fie un pilot de-al lor. Cum americanii nu aveau încredere în piloții sovietici, despre care credeau că își asumă riscuri inutile, relațiile dintre cele două părți cu privire la Ialta au devenit imediat tensionate.

Gradul de neîncredere s-a văzut într-un episod la care a participat șeful Forţelor Aeriene Expediționare Aliate din Eu-ropa, mareșalul britanic de aviație Arthur Tedder, care venise la Moscova să negocieze cu Stalin. Pe 17 ianuarie, Hampton l-a adus pe Tedder de la Moscova la Poltava și au zburat împreună a doua zi cu avionul spre Saki. Copilotul lui sovietic a insistat să fie pilotul comandant al avionului. Hampton a refuzat și Tedder l-a susținut pe american, devenind el însuși pilot secund. Sovieticii s-au supărat, însă nu au îndrăznit să contrazică un înalt comandant britanic care tocmai venea de la o întâlnire cu Stalin. Însă când au ajuns în Crimeea, Tedder a constatat că îi dispăruse o servietă pe care o avea cu el. Între timp, avionul pilotat de această dată de un echipaj americano-sovietic se întorsese deja la Poltava.

Tedder i-a cerut ajutorul lui Hampton. Pe 19 ianuarie, Fischer a abordat un radiooperator sovietic de la baza aeriană de la Saki și l-a rugat să ia legătura prin radio cu baza de la Poltava și să întrebe dacă echipajul găsise servieta lui Tedder. Generalul Kovalev, care a primit solicitarea, fusese informat că se găsise servieta și s-a oferit să o aducă cu avionul la Saki, însă americanii au insistat să o ducă unul dintre ei. Misiunea militară americană de la Moscova era pe aceeași linie; Kovalev insista că trebuia să o ducă personalul sovietic. Contrar procedurii obișnuite, potrivit căreia era interzisă interogarea ofițerilor americani, generalul l-a interogat pe sergentul american care găsise servieta în avion după aterizarea la Poltava. Gestul lui Kovalev a fost criticat de ofițerii americani de la Poltava și, în cele din urmă, în loc să le fie predată sovieticilor, servieta i-a fost dusă lui Tedder de americani.[6]

Lipsa de încredere făcea aproape imposibilă sarcina lui Hampton de a efectua zboruri între baza de la Poltava, Saki și Sarabuz. Avioanele americane puteau să decoleze de pe aerodromul de la Poltava numai cu aprobarea autorităților sovietice, aprobare care trebuia cerută cu o zi înainte. În vara și toamna lui 1944 dura în mod normal doar câteva ore ca să le dea

americanilor aprobarea de zbor, însă cum relațiile dintre cele două părți se deterioraseră la Poltava, întârzierile au devenit tot mai lungi și, uneori, zborurile nu primeau deloc aprobare. Asta s-a întâmplat și pe 22 decembrie 1944, când Hampton și generalul-maior Edmund W. Hill, comandantul Diviziei Aeriene a misiunii militare SUA, urmau să plece cu avionul de la Poltava spre Polonia de Est.

Comandanții sovietici de la Poltava le dădeau o simplă explicație pentru întârzieri: nu aveau puterea să aprobe singuri zborurile. Trebuiau să primească aprobarea finală de la Moscova, iar uneori Moscova nu răspundea vreme de câteva zile, dacă nu chiar săptămâni. Comandanții Forțelor Aeriene ale Armatei Roșii de la Moscova au emis un ordin general prin care au fost interzise toate zborurile de la Poltava între 20 și 28 ianuarie 1945, când erau în toi pregătirile pentru Conferința de la Ialta, invocând drept motiv vremea rea. Vremea a fost, într-adevăr, cumplită în săptămâna aceea, cu ninsori abundente. Ofițerii americani care se ocupau de vreme la Poltava au raportat că au existat și perioade de îmbunătățire a vremii în intervalul respectiv. Cu toate acestea, interdicția generală a rămas în vigoare pe măsură ce se apropia data conferinței, 4 februarie.[7]

Refuzul Moscovei de a aproba zborurile chiar și după ce s-a îmbunătățit vremea a provocat un conflict deschis la Poltava, primul în care Hampton și Kovalev, cei doi comandanți, au fost implicați direct. Pe 29 ianuarie, Hampton a zburat cu un avion american C-47 de la Saki la Poltava. Apoi a cerut aprobarea de a se întoarce la Saki, susținând că primise aprobarea de zbor de la mareșalul Semen Javoronkov din Forțele Aeriene Sovietice, comandantul aviației navale sovietice, care se ocupa și de comu-nicațiile aeriene având legătură cu Conferința de la Ialta. Kovalev a cerut aprobare pentru zbor de la Moscova și a fost informat că generalul Nikitin anulase toate zborurile din ziua aceea. Hampton a protestat spunând că trebuia să aducă niște ofițeri americani înapoi la Saki și că avea permisiunea lui Javoronkov.

Potrivit raportului SMERȘ, la o oră și jumătate după ce a aterizat la Poltava, Hampton se înălța deja în aer, încălcând ordinele directe ale lui Kovalev. Generalul sovietic era furios. A încercat să stabilească legătura prin radio cu avionul, însă era deja în afara razei de acoperire a stației de emisie. Kaluta,

care se afla pe atunci la centrul de control al bazei aeriene, a asistat la izbucnirea lui Kovalev. „Aș fi înțeles dacă un tânăr pilot combatant mi-ar fi încălcat ordinul, dar nu colonelul Hampton“, a spus Kovalev, fără a încerca să-și ascundă nemulțumirea. A adăugat că este comandantul bazei și că nici un avion nu are voie să decoleze fără ordinul lui.[8]

Kovalev avea dreptate să fie supărat, deși nu-i oferise niciodată lui Hampton sau unui alt american o explicație plauzibilă legată de refuzul sovieticilor de a aproba zborurile. Motivul a fost furnizat de generalul-maior Slavin, șeful adjunct al Marelui Stat-Major al Armatei Roșii, responsabil de legătura cu americanii, într-o scrisoare către șeful Statului-Major al Marinei So-vietice, amiralul Vladimir Alafuzov, șeful direct al mareșalului Javoronkov, care ordonase zborul lui Hampton. Slavin i-a spus lui Alafuzov că întregul echipaj al avionului C-47 cu care zburase Hampton era format din americani. „Puteau să folosească zborurile din Crimeea la Poltava fără navigatorii și radiooperatorii noștri ca să fotografieze locațiile care îi interesau“, scria Slavin. A arătat, de asemenea, că ofițerii americani foloseau o linie specială a guvernului sovietic pentru comunicațiile dintre Poltava și aerodromul de la Sarabuz. Slavin i-a cerut lui Alafuzov să le ceară subordonaților săi de la Saki să nu le mai permită americanilor să folosească liniile de comunicație ale guvernului sau să efectueze zboruri fără personal sovietic la bord.

Scrisoarea lui Slavin a fost scrisă pe 8 februarie. La data aceea, delegațiile americană și britanică se aflau deja la Ialta, purtând negocieri cu omologii sovietici. Tonul scrisorii și politicile pe care le impunea erau în mare discrepanță cu atitudinea prietenoasă pe care Stalin o manifesta față de oaspeții lui americani, mai ales față de președintele Roosevelt, pe care încerca să-l cucerească și să-l despartă de Winston Churchill fizic, mental și politic.[9]

*

Roosevelt și Churchill au aterizat la aerodromul de la Saki, după cum fusese planificat, în după-amiaza zilei de 3 februarie. În timp ce principala problemă a lui Churchill era comportamentul sovieticilor din Europa de Est, unde Stalin continua să nimicească opoziția democratică, reprezentată în primă instanță de forțele loiale guvernului polonez în exil de la Londra, principalele obiective ale lui Roosevelt, după cum am menționat mai devreme, erau să se asigure că sovieticii nu-și vor încălca promisiunea făcută anterior de Stalin că urmau să intre în războiul cu Japonia după victoria din Europa și să-l convingă pe conducătorul sovietic să intre în Organizația Națiunilor Unite – instituția-cheie pe care Roosevelt și-o imaginase pentru ordinea mondială postbelică.

Delegația americană de la Ialta, care inițial trebuia să cu-prindă cel mult 70 de persoane, s-a înmulțit de zece ori odată cu apropierea summitului, în parte pentru că Roosevelt a invitat foarte mulți comandanți americani. A fost un truc ca să facă presiuni pentru începerea negocierilor privind participarea sovieticilor la Războiul din Pacific, pe care partea sovietică o tot amâna. Ofițerii americani abia așteptau să abordeze această chestiune. Generalul-maior Laurence S. Kuter, care îl reprezenta pe comandantul Forțelor Aeriene ale SUA, generalul Henry Anderson, care se îmbolnăvise și nu putuse să participe la întrunire, dorea în mod special să discute despre bazele SUA din Pacific. În lunile dinaintea conferinței, generalul Deane se enervase din cauza refuzului din partea șefului Marelui Stat-Major al Armatei Roșii de a face progrese pe această temă. Speranța sa era că prezența lui Roosevelt îi va determina pe comandanții sovietici de la Ialta să înceapă discuțiile.[10]

Discuția privind bazele a fost deschisă în cea de-a treia zi a conferinței, pe 8 februarie, când Roosevelt, însoțit de Harriman, s-a întâlnit cu Stalin pentru a discuta despre Războiul din Pacific. Președintele a început indirect, spunând că, după pătrunderea trupelor SUA în Manila, venise momentul intensificării bombardamentelor din Japonia, iar forțele aeriene americane înființau noi baze pe insulele din sudul Japoniei. Stalin a înțeles aluzia. I-a spus președintelui că era gata să permită înființarea de baze ale Forțelor Aeriene ale SUA în regiunea Amur. Era un salt uriaș. Stalin a fost de acord, de asemenea, cu crearea unor baze militare americane și în apropierea Budapestei și a mai aprobat o solicitare: să le permită ofițerilor americani să

meargă în spatele liniilor sovietice din Europa de Est ca să urmărească consecințele recentelor bombardamente ale Forțelor Aeriene ale SUA.

Stalin se purta în mod clar foarte frumos. Deși Harriman știa din proprie experiență că aprobarea verbală a lui Stalin nu însemna sfârșitul poveștii, mai știa că aceasta era esențială ca să se miște ceva în Uniunea Sovietică sau în părțile din Europa de Est ocupate de Armata Roșie. Roosevelt i-a răspuns în același mod, spunându-i că nu vede nici o problemă ca URSS-ul să ocupe sudul Sahalinului și Insulele Kurile din Extremul Orient. Au convenit să poarte consultări ulterior. Se încheiase o înțelegere: bazele americane și participarea sovietică la război în schimbul achizițiilor teritoriale. Stalin era mulțumit de ea, la fel și armata SUA, în general, și mai ales comandanții forțelor aeriene. Dacă puteau să înființeze noi baze aeriene în Europa de Est și în Extremul Orient, puteau să-și folosească experiența căpătată la Poltava la noile baze și să le închidă pe cele existente.[11]

Speranțele americanilor s-au dovedit a fi premature. Nesiguranța sovieticilor cu privire la prezența occidentală în spatele liniilor rusești a fost scoasă la iveală de lungile și, în mare parte, ineficientele negocieri legate de viitorul Poloniei, chestiunea cea mai discutată la Ialta. Devenise esențială în relațiile dintre SUA și URSS de la Revolta din Varșovia, iar furnizarea de informații despre evoluția evenimentelor de acolo continua să fie una dintre sarcinile pe care le aveau piloții americani care se duceau de la Poltava la Lvov și înapoi. Roosevelt a făcut o ultimă încercare de a-l convinge pe Stalin să-i lase Poloniei Lvovul. Stalin a refuzat. Cum Armata Roșie controla o mare parte din Europa de Est, Stalin nu prea mai era motivat să facă compromisuri. De asemenea, se pricepea de minune să joace cartea naționalităților, care contau mult în luarea deciziei privind viitorul acelei regiuni mixte din punct de vedere etnic și religios.

Stalin nu a ținut cont de propunerea lui Roosevelt de a le restitui polonezilor Lvovul, dându-se drept susținător al in-tereselor naționale ucrainene. „Ce ar spune ucrainenii dacă [Stalin și Molotov] ar accepta propunerea Aliaților?“, i-a întrebat Stalin pe Roosevelt și pe Churchill. „Ar putea să spună că Stalin și Molotov s-au dovedit a fi apărători mai puțin devotați ai rușilor și ucrainenilor decât Curzon și Clemenceau.“ Primul nume se referea, bineînțeles, la Linia Curzon din 1920, creată în urma Conferinței de Pace de

la Paris. După cum Harriman știa deja din rapoartele serviciului de informații de la Poltava, sovieticii mutau oameni dintr-o parte în alta a Liniei Curzon ca să creeze comunități etnice omogene – ucraineni în est și polonezi în vest. Atât Roosevelt, cât și Churchill trebuiau să accepte noua graniță, Lvovul rămânând sub controlul oficial al ucrainenilor și de facto al sovieticilor.[12]

Stalin era la fel de necooperant și în problema guvernului polonez, pe care îl înțesase cu oameni de-ai lui, precum și în cea a viitoarelor alegeri din Polonia, pe care promisese să le organizeze, însă pe care intenționa să le controleze. Când a venit vorba despre chestiunea alegerilor apropiate din Polonia, Stalin l-a asigurat pe Churchill că, din punctul de vedere al Armatei Roșii, reprezentanții diplomatici britanici și occidentali puteau să intre liber în țară ca să observe desfășurarea alegerilor, însă trebuiau să negocieze direct cu guvernul polonez. Cum reprezentanții lui Stalin conduceau acum principalele ministere din guvernul polonez, el putea lejer să ia cu o mână ce dădea cu cealaltă. Baza de la Poltava avea să rămână unul dintre puținele locuri în care americanii puteau să adune informații despre situația din Polonia după conferință.[13]

Problema de pe ordinea de zi de la Ialta care avea să conteze cel mai mult pentru piloții de la Poltava în săptămânile și în lunile următoare a fost rezolvată în ultima zi a conferinței, pe 11 februarie, când generalul Deane a semnat un acord privind schimbul de prizonieri de război. Fusese multă vreme pe ordinea de zi și acum Deane avea motive de bucurie. El deschisese prima dată discuția despre problema prizonierilor de război americani cu șeful Marelui Stat-Major al Armatei Roșii, în iunie 1944, la câteva zile după ce avioanele americane aterizaseră pe aerodromurile din zona Poltava. Aceasta era și perioada dinaintea Operațiunii Bagration, ofensiva sovietică. Comandanții americani se așteptau ca înaintarea sovieticilor să ducă la eliberarea prizonierilor de război Aliați deținuți de germani în acea parte a Europei și doreau să colaboreze cu sovieticii ca să-i ducă acasă cât mai repede posibil. Sovieticii nu manifestaseră pe atunci nici un interes față de acest subiect. Acum erau, în sfârșit, gata să le satisfacă solicitarea americanilor și să semneze un acord oficial.

Principiile de bază ale acordului au fost prezentate de Molotov într-o scrisoare trimisă ambasadei SUA de la Moscova pe 25 noiembrie – după aproape cinci luni de când se pusese prima dată problema prizonierilor de război. Molotov era de acord „în principiu“ cu propunerea americanilor în care se prevedea liberul acces al reprezentanților americani la prizonierii americani de război eliberați. El a ridicat și problema prizonierilor sovietici de război și a foștilor cetățeni sovietici înrolați în Wehrmacht și în formațiunile auxiliare germane prinși de americani și britanici în Europa Occidentală. Molotov dorea ca aceștia să fie duși în lagăre separate și trimiși înapoi în Uniunea Sovietică. Deane nu s-a opus. A fost de acord cu propunerea care îi obliga pe americani să-i trimită pe toți cetățenii sovietici din teritoriile ocupate de Armata SUA înapoi în URSS. În schimb, americanii aveau dreptul să-și scoată propriii cetățeni de pe teritoriile controlate de Armata Roșie.[14]

Deane a semnat în ultima zi a Conferinței de la Ialta acordul la ale cărui negocieri contribuise. Probabil că aceea a fost și ultima zi în care a fost mulțumit de conținutul lui. Înțelegerea avea să creeze mai multe probleme în relațiile dintre SUA și URSS. „Acordul era bun“, își amintea el, „însă, în ceea ce îi privea pe sovietici, s-a dovedit a fi doar o bucată de hârtie.“ În document nu au fost abordate deosebirile profunde dintre cultura politică și militară americană și sovietică. În timp ce pentru soldații americani nu exista o îndatorire mai înaltă decât aceea de a-și salva prizonierii de război, Stalin considera prizonierii de război dezertori și trădători ai patriei socialiste. Din punctul lui de vedere, aceștia erau niște infractori care meritau să primească cea mai aspră pedeapsă posibilă. Foștii cetățeni sovietici prinși în uniformă germană știau acest lucru și refuzau să se întoarcă, solicitând cetățenie germană pe baza serviciului militar efectuat în Wehrmacht. Preferau ca americanii să-i considere germani decât sovietici. Unii chiar se sinucideau când se aflau în custodia americanilor, ca să evite deportarea în țara lor natală.

Comandanții americani ca Deane fie nu înțelegeau situația, fie nu voiau să o înțeleagă. Primul lucru pe lista lor de priorități era binele prizonierilor americani de război: dacă sovieticii doreau să-și revendice cetățenii și asta era o condiție ca să-i ajute pe prizonierii americani de război să se întoarcă acasă, erau dispuși să accepte. Deane a subestimat, de asemenea, pa-ranoia

sovieticilor legată de prezența americanilor în spatele liniilor rusești din Polonia și din alte țări din Europa de Est, unde instalau guverne conduse de comuniști, desființând totodată activitățile politice libere și elementele de bază ale procesului electoral democratic. În acordul semnat de Deane nu se preciza că sovieticii le vor permite prizonierilor americani de război plecarea în cel mai scurt timp posibil după eliberarea zonelor din apropierea liniilor de front, iar sovieticii refuzau să le dea voie reprezentanților americani să se apropie de front.[15]

În următoarele câteva luni – pe care le-a numit „zilele [lui] negre" – Deane avea să vadă foarte clar capcanele și lacunele din documentul pe care îl semnase la Ialta, precum și diferențele culturale dintre modul sovietic și cel american de a se comporta cu prizonierii de război. Cadrele americane de la baza din Poltava aveau să devină esențiale pentru eforturile depuse de Deane ca să pună în aplicare acordul, căci era singurul detașament american care avea acces la unele părți din Europa de Est, unde erau deținuți mii de prizonieri americani de război.[16]

*

„Într-o alianță, partenerii nu ar trebui să se înșele unul pe altul", a spus Stalin la un dineu pe care l-a organizat la Ialta în cinstea lui Roosevelt și a lui Churchill pe 8 februarie. „Poate sună naiv. De ce nu mi-aș înșela aliatul?", a spus în continuare dictatorul, care instalase pe ascuns microfoane în apartamentele delegaților americani și britanici și primea rapoarte despre conversațiile acestora. A continuat: „Însă eu, ca naiv ce sunt, cred că este mai bine să nu-ți înșeli aliatul chiar dacă este prost". Conducătorii occidentali, despre care Stalin sugera că ar fi proști, și-au ascultat interpreții în tăcere. Stalin, pe de altă parte, continua să se joace cu fățărnicie. „Este posibil ca alianța noastră să fie atât de puternică pentru că nu ne înșelăm unul pe altul." După aceea și-a exprimat alt gând: „Sau pentru că nu ne este atât de ușor să ne păcălim unul pe altul?" În cele din

urmă a propus un „toast pentru tăria Alianței noastre Tripartite. Să fie puternică și stabilă; să fim cât mai sinceri posibil.“[17]

Mulți din tabăra americană au crezut că Stalin intenționa să respecte ce spusese la ultimul toast. Conferința s-a terminat cu mari speranțe. Americanii au obținut ce au vrut cu privire la participarea sovieticilor la Națiunile Unite și în războiul cu Japonia și l-au găsit pe Stalin neobișnuit de binevoitor în alte chestiuni, inclusiv în cea privind înființarea de baze aeriene americane pe teritoriul pe care îl controla. Erau probleme, mai ales în Polonia, însă ținând cont de bunăvoința manifestată de Stalin la Ialta, credeau că și acestea puteau fi rezolvate. Harry Hopkins a fost în asentimentul multora când și-a amintit după război: „Chiar credeam din suflet că acesta era începutul unei noi zile pentru care ne rugaserăm cu toții și despre care discutaserăm atâția ani“.[18]

Piloții din Poltava detașați în Crimeea pe durata conferinței îi știau pe sovietici și metodele acestora mai bine ca oricine din delegația americană și, prin urmare, erau mai puțin impresionați de gazdele lor sovietice. Cu siguranță acesta era și cazul lui George Fischer. Înainte de conferință, aghiotantul lui Hampton era preocupat de problemele legate de perspectiva unui nou război mondial și se temea că, dacă guvernul SUA, care le tot făcea concesii sovieticilor, nu începea să le ceară ceva la schimb, „rușii vor ajunge să ne disprețuiască, iar noi o să ajungem să-i urâm“. Perioada petrecută de Fischer la baza aeriană de la Saki nu a contribuit la eliminarea grijilor sale, în pofida faptului că se bucura de compania omologilor lui. „Faptul că ne-am distrat împreună ne-a ajutat să ne apropiem și să socializăm“, scria el ulterior. A ajutat că ofițerii Aliați primeau aceleași rații ca ofițerii superiori. „O grămadă de mâncare bună“, își amintea Fischer înainte de a deveni trist și de a recunoaște că „pe tărâmul foametei noi beam și mâncam ca regii. Am avut parte de un festin în vremea foametei.“[19]

Nu toate amintirile piloților de la Poltava legate de timpul lor liber din Crimeea erau la fel de frumoase precum cele ale lui Fischer. William Kalkuta, care a zburat la Saki pe 1 februarie, își amintea că cinci zile mai târziu sovieticii au organizat o petrecere, iar câțiva piloți americani au invitat localnice la eveniment. Femeile au început să părăsească sala după

ce au fost abordate de ofițeri sovietici. Explicația pe care le-au dat-o americanilor s-ar putea să fi fost adevărată în unele cazuri, însă nu putea să fie valabilă în toate situațiile. O femeie a spus că trebuie să plece acasă, alta – la muncă, celei de-a treia i s-a făcut brusc rău. În scurt timp au plecat și restul localnicelor care apucaseră să vorbească cu americani, punând astfel capăt petrecerii. Pentru oaspeții de la Poltava, precum Kaluta, tiparul era cât se poate de clar: poliția secretă sovietică făcea la Saki exact ce făcuse și la Poltava.[20]

Piloții de la Poltava au contribuit la succesul despre care toată lumea s-a gândit că îl va avea conferința, însă experiența lor i-a făcut mult mai puțin optimiști cu privire la viitorul Marii Alianțe decât erau Roosevelt și Churchill. Știau că exista o mare diferență între ce spuneau și ce făceau sovieticii. Conducerea americană avea să aprecieze în curând acel adevăr învățat pe propria piele de veteranii de la Poltava. Baza lor avea să devină în scurt timp nu numai principala fereastră americană de la care se vedea situația ce se deteriora rapid din Europa de Est controlată de sovietici, dar și un refugiu și o ultimă speranță pentru prizonierii americani de război eliberați odată cu înaintarea Armatei Roșii în regiune și pe care îi aștepta detenția în lagărele sovietice de tranzit.

Capitolul 16

Prizonieri de război

Pe 4 martie 1945 Roosevelt a aprobat una dintre cele mai dure telegrame pe care i le-a trimis vreodată lui Stalin. Corespondența lor anterioară, din jurul datei de 23 februarie – Ziua Armatei Roșii în URSS –, fusese plină de expresii de curtoazie, președintele transmițându-i lui Stalin „cele mai sincere felicitări“, iar conducătorul sovietic răspunzându-i în aceeași manieră: „Vă rog, domnule președinte, să primiți mulțumirile mele pentru urările dumneavoastră cordiale“. Această telegramă din martie a fost scrisă pe un cu totul alt ton. „Dețin informații sigure legate de greutățile întâmpinate la adunarea, aprovizionarea și evacuarea foștilor prizonieri americani de război și a echipajelor de pe avioanele americane care sunt abandonați în spatele liniilor sovietice“, începea mesajul, în care erau omise formulele obișnuite de salut.[1]

Roosevelt era în mod evident furios. Mii de prizonieri americani de război eliberați din lagărele germane de Armata Roșie erau, de fapt, lăsați să se descurce singuri, unii chiar făceau autostopul până la Moscova, ca să primească îngrijiri medicale și ajutor. Spre deosebire de interpretarea dată de americani acordurilor de la Ialta, sovieticii nu le ofereau americanilor informații cu privire la numărul sau la locul unde se aflau prizonierii de război și refuzau să permită echipelor de legătură ale SUA să meargă în Europa de Est ca să-i ajute. Generalul Deane și ajutoarele sale de la Moscova le-au oferit o soluție. Doreau să folosească baza din Poltava ca centru logistic pentru acordarea de ajutor, precum și ca punct de adunare și unitate spitalicească de la care prizonierii de război puteau fi transportați cu avioanele în Statele Unite, via Teheran. Sovieticii nu au permis folosirea bazei de la Poltava în scopurile menționate, așa cum nu permiseseră nici folosirea ei pentru ajutoarele către Varșovia cu șase luni înainte.[2]

Roosevelt, care fusese destul de diplomat în privința Varșoviei, nu a manifestat aceeași reținere când a venit vorba despre prizonierii americani de război. „Se impune de urgență“, scria în telegrama sa, „emiterea de ordine de autorizare a zece avioane americane cu echipaje americane care

să circule între Poltava și amplasamente din Polonia în care s-ar putea afla foști prizonieri americani de război și echipaje de avioane abandonate.“ Informațiile legate de relele tratamente aplicate americanilor aflați în custodia sovieticilor l-au făcut pe Roosevelt să fie îngrijorat nu numai cu privire la soarta acestora, ci și cu privire la viitorul Marii Alianțe.[3]

Problema modului în care sovieticii îi tratau pe prizonierii americani de război a creat prima mare criză în relațiile sovieto-americane de după Conferința de la Ialta. Refuzul sovieticilor de a-i lăsa pe americani în punctele inițiale de adunare a prizonierilor de război din Europa de Est nu numai că a înrăutățit tensiunile deja existente cu privire la Europa de Est, dar a și demonstrat o diferență culturală profundă între cei doi aliați. Americanii, desigur, își considerau prizonierii de război eroi care meritau orice ajutor cu putință pentru a fi salvați și repatriați, iar regimul sovietic, după cum am menționat, considera soldații luați ostatici de inamic trădători. Dacă sovieticii erau gata să-și închidă și uneori să-și împuște propriii soldați găsiți în lagărele germane, considerau eliberarea americanilor luați prizonieri drept o favoare făcută aliatei lor de peste ocean. Nu era treaba lor să se ocupe de nevoile americanilor eliberați. Astfel, ceea ce americanii considerau drept comportament barbar din partea aliaților sovietici era considerat destul de uman de către sovietici. Încă o dată, piloții de la Poltava s-au trezit în mijlocul unei confruntări.

*

Ofițerii americani de la Moscova au avut primul indiciu că ceva era în neregulă cu privire la acordul privind atitudinea față de prizonierii de război a doua zi după ce Deane a semnat actul la Ialta.

Pe 12 februarie, un reprezentant al guvernului prosovietic din Polonia a transmis informații către misiunea SUA de la Moscova că în Polonia erau aproape 1 000 de prizonieri americani de care nu avea nimeni grijă. Mesajul provenea de la doi foști prizonieri americani de război care reușiseră să convingă un oficial polonez local să le transmită celor de la Moscova vești

despre situația grea a tovarășilor lor. Deane a aflat veștile pe 14 februarie, la scurt timp după ce s-a întors din Crimeea. S-au luat imediat măsuri și în aceeași zi generalul-maior Edmund Hill, adjunctul lui Deane în forțele aeriene, a dat ordin Comandamentului de Est de la Poltava să pregă-tească baza ca să se ocupe de 15 000 de prizonieri de război eliberați, în grupuri de câte 100. Ofițerii de legătură ai prizonierilor de război urmau să fie aduși la Poltava prin Marea Britanie. Alimentele și alte provizii urmau să vină de la Teheran. La Poltava, personalul medical se ocupa de pregătirea spațiilor de spitalizare pentru nou-veniți.[4]

Pe 16 februarie, echipa de legătură a prizonierilor condu-să de locotenent-colonelul James D. Wilmeth – un echipaj de trei persoane din care mai făceau parte un doctor și un interpret – a sosit la Poltava de la Moscova. Erau gata să meargă în Polonia și să-i ajute pe prizonierii de război americani de acolo. Mai aveau nevoie doar de permisiunea sovieticilor ca să plece de la Poltava. Deane a cerut aprobarea pe 14 februarie, însă Comisariatul Sovietic al Afacerilor Externe nu i-a răspuns. Comandantul sovietic de la Poltava, Kovalev, nu a lăsat nici un membru din echipajul lui Wilmeth să urce la bordul avionului care a plecat din Poltava spre estul Poloniei pe 17 februarie. „A decolat un avion de salvare în această dimineață, însă noi am rămas pe loc“, îi scria Wilmeth lui Deane într-o telegramă.

Comandantul american, colonelul Hampton, a încercat în zadar să-l convingă pe Kovalev să-l lase măcar pe doctorul din echipa lui Wilmeth să se ducă în Polonia. Apoi i-a propus acestuia să trimită un interpret în locul doctorului, însă a fost din nou refuzat categoric. A doua zi Deane l-a informat pe Wilmeth că eșaloanele de comandă din Armata Roșie nu erau de acord cu folosirea Poltavei ca centru de preluare a prizonierilor de război și au propus, în schimb, Odessa. De acolo, foștii prizonieri de război americani puteau să ajungă în zona Mediteranei cu vaporul și să li se alăture americanilor. Între timp sovieticii au continuat să refuze aprobarea zborului lui Wilmeth spre Polonia. Bănuia că trăgeau de timp ca să pregătească condiții exemplare de primire a prizonierilor de război.[5]

Sovieticii intraseră prima dată în contact cu prizonierii americani de război pe 23 ianuarie, când trupele Primului Front din Bielorusia, sub comanda

mareșalului Rokossovski, ocupaseră lagărul Oflag 64, un lagăr de concentrare german de lângă satul polonez Szubin, între Gdańsk și Poznań. În lagăr se aflau aproape 1 500 de ofițeri americani prinși în Africa de Nord și în Europa Occidentală. Germanii reușiseră să evacueze majoritatea deținuților când au sosit trupele sovietice, însă mai rămăseseră aproape 100 de ofițeri bolnavi sau răniți. Li s-au alăturat la scurt timp după aceea alte zeci care reușiseră să fugă în timpul marșului forțat către vest. Soldații din Armata Roșie care au ocupat lagărul nu le-au dat prea mare atenție prizonierilor sau nevoilor acestora și a durat câteva zile până a apărut la Szubin un ofițer al Armatei Roșii, care s-a prezentat ca fiind persoana de legătură a conducerii frontului. Americanii au fost duși în est, departe de linia frontului, au fost împărțiți în grupuri mai mici și li s-a ordonat să aștepte să fie transportați la Moscova sau la Odessa.[6]

Sovieticii nu i-au spus nimic lui Deane despre prizonierii americani de război aflați în grija lor nici înainte de semnarea acordului de la Ialta, nici după aceea. Deane, care, după cum am spus, a aflat prima dată pe 14 februarie despre americanii din spatele liniilor sovietice, a primit, trei zile mai târziu, un raport complet despre soarta deținuților de la Szubin. Pe 17 februarie, trei foști prizonieri de război au bătut la ușa delegației SUA. Căpitanul Ernest M. Gruenberg și cei doi colegi ai lui plecaseră pe jos de la Szubin pe 21 ianuarie împreună cu ceilalți prizonieri de război, dar au fugit două zile mai târziu și au reușit să ajungă la lagărul sovietic de tranzit pentru americani, aflat la vest de Szubin. Cum sovieticii nu au pomenit nimic despre un eventual plan de a-i muta de-acolo pe foștii prizonieri, cei trei ofițeri au plecat din lagăr și au pornit singuri către est, urmărind mai ales să evite lagărul sovietic de repatriere pentru americani, aflat în afara Varșoviei. Alți americani cu care s-au întâlnit pe drum le-au povestit lucruri cumplite despre greutățile care îi așteptau acolo pe prizonierii de război. Făcând autostopul pe unde treceau camioanele sovietice în cursul zilei și petrecându-și nopțile în casele țăranilor polonezi, americanii luaseră în cele din urmă trenul și ajunseseră la Moscova.

Membrii misiunii i-au primit ca pe niște eroi. Căpitanul Gruenberg i-a spus lui Deane că zeci de americani aveau nevoie de îngrijire medicală și alte sute erau lăsați în voia sorții în Polonia. În vreme ce țăranii polonezi îi ajutau pe americani cât puteau, comandanții și soldații Armatei Roșii nu

dădeau doi bani pe ei. În unele cazuri soldații din Armata Roșie le luau ceasurile de mână și alte obiecte personale pe care reușiseră să le păstreze când fuseseră deținuți în lagărul german. Și alți evadați au relatat povestiri asemănătoare.

Pe 21 februarie, alți trei ofițeri americani care fuseseră închiși în lagărul de la Szubin au fost aduși la Poltava de un echipaj de salvare care se întorsese din Polonia. Aceștia au fost chestionați de locotenent-colonelul Wilmeth. „Atitudinea so-vieticilor față de prizonierii americani eliberați este la fel ca atitudinea sovieticilor față de țările pe care le-au eliberat. Prizonierii sunt considerați pradă de război câștigată cu sudoare sovietică. Aceștia pot fi jefuiți, înfometați și agresați – și nimeni nu are voie să critice un astfel de tratament“, scria Wilmeth, sintetizând informațiile aflate de la foștii prizonieri de război și vorbind din propria experiență cu sovieticii.[7]

Wilmeth era din ce în ce mai disperat la Poltava. Deane a aflat de la persoanele sale de legătură din Armata Roșie că Wilmeth și echipa sa primiseră aprobarea de la Ministerul sovietic de Externe să meargă la Lublin, în estul Poloniei, pe 18 februarie, însă generalul Kovalev se urnea greu. Wilmeth a început să ia în calcul varianta drumului cu trenul fie la Lublin, unde trebuiau trimiși toți americanii înainte de a fi duși cu trenul la Odessa, fie chiar la Odessa. La Poltava, oficialii sovietici locali sau de partid îi promiseseră să-l ajute cu transportul, însă Wilmeth se temea că, după cum îi scria lui Deane, aceste promisiuni nu erau decât „obișnuita alergătură de colo colo“. Abia în seara zilei de 24 februarie, când Wilmeth i-a dezvăluit lui Deane planurile sale de a pleca cu trenul, Kovalev i-a spus, în sfârșit, lui Hampton că Wilmeth primise aprobarea de a se duce cu avionul la Lublin. Pe 27 februarie, după o întârziere din cauza vremii rele, Wilmeth și echipa sa au plecat. Un alt grup de ofițeri americani a plecat de la Poltava, tot pe calea aerului, îndreptându-se spre Odessa, la două săptămâni din ziua în care au ajuns primele vești despre foștii prizonieri de război americani ajunși la delegația SUA din Moscova.[8]

Wilmeth, după cum am menționat mai sus, crezuse că sovieticii întârziaseră atât de mult să-i răspundă ca să aibă timp să pregătească condiții exemplare pentru americani la Lublin. Îl aștepta o mare surpriză. Ofițerii sovietici care conduceau lagărul american de repatriere i-au spus lui Wilmeth că nu era

necesară prezența lui în oraș, mai ales pentru că sediul comisiei sovietice de repatriere se mutase cu o zi înainte de la Lublin într-o suburbie a orașului Varșovia, Praga. Când Wilmeth le-a spus că vrea să-i vadă pe foștii prizonieri de război americani, i s-a răspuns că are nevoie de aprobare, care se putea obține numai în Varșovia. Când Wilmeth a anunțat că se duce la Varșovia, sovieticii i-au spus că trebuie să primească mai întâi aprobare de la Moscova. Era un adevărat curs de masterat în cinism sovietic.

Wilmeth a reușit să iasă din acest impas abia după ce a făcut rost de o scrisoare de la generalul Deane în care scria că avea misiunea să-i ajute pe foștii prizonieri de război să se întoarcă acasă. Sovieticii probabil nu doreau să creeze probleme care să ajungă la Moscova. L-au dus pe Wilmeth la barăci, care găzduiau 91 de foști prizonieri americani de război și 129 de britanici. Înainte de a ajunge la Lublin, unii dintre ei fuseseră ținuți la Majdanek, lagărul german de concentrare și exterminare de la periferia orașului Lublin. Fuseseră uciși acolo aproape 8 000 de oameni, trei sferturi dintre ei fiind evrei. Sovieticii au făcut tot posibilul să mediatizeze atrocitățile naziste, însă nu au rezistat tentației de a folosi lagărele ca să-i închidă pe soldații din Armata Teritorială poloneză, care declanșaseră Revolta din Varșovia. Până la urmă i-au ținut pe americani și pe britanici în aceleași barăci în care își așteptaseră sfârșitul victimele Holocaustului.

Wilmeth i-a găsit pe foștii prizonieri de război furioși din cauza modului în care fuseseră tratați. Fuseseră mutați în grabă într-o altă clădire cu trei zile înainte de sosirea lui Wilmeth, însă în noua clădire nu aveau apă caldă, toaletele erau inundate și nu existau latrine afară. Paturile nu erau suficiente; mulți dormeau pe podea. Nu aveau cearșafuri sau îmbrăcăminte la dispoziție: nu aveau decât o pătură. Unii dintre foștii prizonieri de război aveau păduchi. Primeau mâncare de două ori pe zi, pâine neagră și terci. Dacă asta se întâmpla în lagărul principal de repatriere, ne putem imagina ce se întâmpla în cele mai mici. Nu era deloc de mirare faptul că foștii prizonieri de război încercau să evite cu orice preț aceste lagăre, deși sovieticilor nu părea să le pese sau să le fie rușine. Condițiile în care trăiau și luptau propriii soldați nu erau foarte diferite, iar acum se dorea ca ei să aloce puținele resurse pe care le aveau ca să-i găzduiască și să-i hrănească pe prizonierii de război eliberați, care, din punctul lor de vedere, meritau să

fie pedepsiți pentru că se predaseră inamicului, în loc să fie slăviți ca eroi și răsfățați de victorioasa Armată Roșie.[9]

Sovieticii doreau ca Wilmeth să se întoarcă la Poltava și să aștepte acolo răspunsul la cererea sa de a vizita lagărele de repatriere înființate pentru americani la Cracovia, Łódź și Varșovia. Wilmeth a refuzat. În schimb i-a înmânat unui înalt comandant sovietic, colonelul Vlasov, un exemplar al acordurilor de la Ialta. Vlasov a refuzat să-l primească. Aflat în impas, Wilmeth a rămas la Lublin. Pe 1 martie și-a luat rămas-bun de la foștii prizonieri de război americani și britanici, care au fost urcați în vagoane de marfă și duși la Odessa. Potrivit sovieticilor, la Odessa se adunaseră deja 2 500 de foști prizonieri de război. Grupul de legătură american care a mers acolo de la Poltava a găsit condițiile inacceptabile. Nu se ridicau la standardele americane, însă erau foarte diferite de cele de la Lublin, iar principala reclamație pe care au auzit-o a fost cea legată de călătoria până la Odessa: vagoanele de marfă nu aveau toalete, iar trenurile care treceau pe acolo așteptau o veșnicie pentru a folosi linia ferată.[10]

*

Până în martie 1945, când Roosevelt i-a trimis lui Stalin telegrama sa scurtă și la obiect referitoare la prizonierii americani, sovieticii creaseră deja un sistem rudimentar de puncte de adunare, lagăre și legături feroviare pe care le foloseau ca să-i transporte pe foștii prizonieri la Odessa, unde erau relativ în siguranță. Aceasta i-a permis lui Stalin să-i răspundă lui Roosevelt pe 5 martie, a doua zi după ce a primit mesajul lui, asigurându-l că orice probleme legate de prizonierii de război fuseseră deja rezolvate.

Principalul obiectiv urmărit de Stalin era acela de a-l convinge pe Roosevelt să-și țină ofițerii departe de Europa de Est – trofeul său și noul teren de joacă din punct de vedere politic. „[N]u este nevoie ca americanii să efectueze zboruri deasupra Poltavei în probleme legate de prizonierii americani de război. Vă asigur că se vor lua măsurile necesare și în privința

avioanelor americane care aterizează forțat“, scria Stalin în telegrama lui. Deși sovieticii au făcut tot posibilul ca să interzică sau să reducă accesul americanilor la foștii prizonieri de război înainte ca aceștia să ajungă la Odessa, nu au oprit operațiunile Forțelor Aeriene ale SUA care urmăreau să ajute echipajele doborâte.[11]

Existau mai multe motive pentru care sovieticii tratau misiunile aeriene de salvare de la Poltava în mod diferit față de cele prin care se urmărea evacuarea foștilor prizonieri de război. În primul rând, misiunile aeriene de salvare erau reduse ca număr și puteau fi controlate cu puține resurse, în vreme ce prezența permanentă a ofițerilor americani la numeroasele puncte de concentrare a prizonierilor de război îngreuna încercarea sovieticilor de a le ascunde Aliaților occidentali situația reală din regiune. Exista însă și o componentă culturală și politică. Echipajele avioanelor care efectuaseră aterizări forțate nu se predaseră niciodată inamicului și, de aceea, meritau să fie tratate mai bine. Li se servea mâncarea în farfurii. Foștii prizonieri de război trebuiau să mănânce din găleți. Membrii unui echipaj american au declarat la Poltava că se bucuraseră „de cel mai bun tratament pe care îl puteau oferi“ ofițerii Armatei Roșii.[12]

Fiind în imposibilitatea de a-i ajuta pe prizonierii de război după cum își imaginase inițial Deane la Ialta, piloții americani de la Poltava au făcut tot posibilul să-i ajute în timp ce efectuau misiuni de salvare pe calea aerului. În februarie 1945, meteorologul bazei Poltava, maiorul Donald Nicholson, și sergentul-major Wiseheart s-au dus în vizită la Lvov ca membri ai unei echipe de salvare pe calea aerului și au găsit aproape 100 de foști prizonieri de război americani în spitalele locale. Din informațiile primite de la foștii prizonieri de război din Lvov rezulta, fără îndoială, că erau mult mai mulți foști prizonieri de război americani răniți și epuizați în zonele recent ocupate de sovietici, care încercau să supraviețuiască în condiții cumplite. Nicholson și Wiseheart nu au putut să-i ajute pe toți, însă au insistat să ia cu ei la întoarcere trei ofițeri, foști prizonieri la Oflag 64, locotenenții William R. Cory, Peter Gaich și Hill Murphy. Sovieticii au refuzat să le dea aprobarea, susținând că foștii prizonieri de război trebuiau să meargă la Odessa. Wiseheart a insistat, iar sovieticii au cedat. Locotenenții au fost aduși cu avionul la Poltava în după-amiaza zilei de 21 februarie.

Locotenenții le-au spus salvatorilor o poveste tulburătoare. Unul dintre ei fugise de marșul forțat spre vest, în vreme ce alți doi se ascunseseră în lagărul de la Szubin și nu plecaseră în marșul forțat. Erau printre cei 233 de americani (dintre care 83 erau bolnavi) pe care sovieticii îi mutaseră în orașul Rembertow, lângă Varșovia. Acestea erau primele zile ale crizei prizonierilor de război, când sovieticii nu se hotărâseră încă ce să facă cu americanii. După șase zile petrecute în lagăr, li s-a spus că pot să plece singuri spre est și că ofițerii din Armata Roșie îi vor ajuta să ajungă în camioanele care mergeau în acea direcție. În tabăra de la Rembertów se aflau 128 de americani bolnavi sau răniți. Restul au pornit la drum spre est fără bani, mâncare și fără să înțeleagă limba.

Căpitanul Fitchen, ofițerul de informații de la Poltava, a fost numit ofițer de legătură pentru prizonierii de război de la bază. El a sintetizat astfel informațiile furnizate de cei trei ofițeri cu privire la modul în care fuseseră tratați de sovietici: „Oamenii au fost pur și simplu lăsați să plece de capul lor și li s-a spus că se vor ocupa de ei în următorul oraș“. Locotenenții au profitat de ajutorul sovieticilor și apoi au făcut singuri autostopul ca să ajungă la Lublin, unde au sosit călare, și la Lvov, pe 15 februarie, după mai bine de trei săptămâni de când sovieticii ocupaseră lagărul Oflag 64. Au fost luați la întrebări de ofițeri sovietici, îmbrăcați – fapt destul de ciudat – în uniforme poloneze. Interogatoriul a durat de la ora 15:00 până la 23:00, Gaich, care știa rusa, acceptând să fie interpret. S-a terminat abia când ofițerii au refuzat să mai răspundă la întrebările legate de trecutul și de pregătirea lor.

Americanii au fost cazați la hotelul George din Lvov, unde s-au împrietenit cu reporterul de la Radio Moscova Vladimir Beliaev, care se afla în oraș ca membru al comisiei sovietice de investigare a atrocităților germane. Potrivit unui raport ulterior, Beliaev „s-a ocupat personal ca bărbații să fie tratați ca niște albi“. (Restul prizonierilor de război, ținând cont de condițiile pe care le-au suportat, probabil că erau considerați de Fitchen și de informatorii lui „negri“.) Beliaev, de asemenea, „i-a informat pe bărbați… și i-a avertizat că în oraș încă erau mulți foarte progermani“. Nu este foarte clar dacă Beliaev s-a împrietenit cu americanii din proprie inițiativă sau a făcut-o în numele NKGB-ului, cu care – credeau unii – avea relații foarte strânse, însă americanii au apreciat ajutorul lui.[13]

Pe 22 februarie, ziua de după sosirea celor trei locotenenți aduși de Nicholson și Wiseheart, alți trei foști prizonieri de război, un căpitan și doi locotenenți, au ajuns la Poltava, via Moscova, și au fost chestionați de căpitanul Fitchen. Pe 28 februarie a mai sosit un fost prizonier de război de la Moscova. Pe 6 martie un echipaj de salvare pe calea aerului de la Poltava a adus încă 11 foști prizonieri americani și doi britanici luați din estul Poloniei și din vestul Ucrainei. Planul era să fie transportați la Teheran cu avionul, însă la data respectivă sovieticii insistau deja ca toți foștii prizonieri de război să fie duși la Odessa și le-au interzis echipelor de salvare de la Poltava să-i mai aducă la bază. Sovieticii i-au reținut pe britanici și doreau să-i trimită pe americani la Odessa. Comandanții americani au refuzat, cerându-i instrucțiuni generalului Deane. Acesta din urmă a primit o aprobare specială ca cei 11 foști prizonieri să fie duși cu avionul la Teheran.[14]

*

Sergentul american Richard J. Beadle și soldatul britanic Ronald Gould s-au numărat printre foștii prizonieri de război norocoși care au ajuns în siguranță la Poltava în plină criză sovieto-americană. Au fost aduși la bază pe 17 martie de o echipă aeriană de salvare condusă de căpitanul Robert Trimble, ofițerul adjunct de operațiuni de la baza Poltava. Trimble, împreună cu sergentul-major John Matles, care știa rusă, de la baza Poltava, s-au întâlnit cu Beadle și cu Gould în apropierea gării din Lvov. Făceau parte dintr-un grup de cinci foști prizonieri de război americani și britanici care plecaseră din lagărul de adunare de la Lublin, fuseseră prinși de sovietici și apoi duși de soldații din Armata Roșie la comandantul orașului după ce evadaseră dintr-unul din lagărele sovietice de repatriere pentru prizonierii de război americani și britanici.[15]

Trimble i-a dus pe aceștia la hotelul George, unde au mâncat, au făcut baie și s-au dus în camerele lor. Cei doi ofițeri britanici din grupul de cinci al lui Beadle aveau documente de la generalul Deane pe care trebuiau să i le dea

locotenent-colonelului Wilmeth, care mai rezista încă la Lublin, în ciuda tentativelor sovieticilor de a-l trimite înapoi la Poltava. Trimble i-a dus pe cei doi la trenul de Moscova, timp în care plutonierul-major Matles i-a dus pe Beadle, Gould și încă un membru al grupului în lagărul de repatriere de la Lvov, de unde trebuiau să plece la Odessa. Ofițerul din Armata Roșie care conducea lagărul i-a dat asigurări lui Matles că era gata să-i ia pe foștii prizonieri de război și că înainte de plecare îi așteptau camere încălzite, baie, haine și chiar și un frizer. Matles i-a lăsat pe cei trei în grija ofițerului și i-a dat numărul său de la hotelul George pentru eventualitatea în care ar fi avut nevoie de ajutor.[16]

După trei zile Beadle și Gould s-au întors. Ofițerul Armatei Roșii în grija căruia îi lăsase Matles pe prizonierii de război le-a aranjat să facă duș, dar abia după trei ore. Apoi au fost duși într-o altă clădire, unde au stat în aceeași cameră cu zece soldați francezi și doi civili. Au dormit pe podeaua de lemn dintr-o cameră rece, fără pături. Beadle și Gould, care nu aveau paltoane, nu au putut să adoarmă din cauza frigului cumplit. A doua zi au mai primit niște haine. Cu toate acestea, în timpul nopții, un grup de soldați din Armata Roșie i-a trezit și i-au luat lui Beadle cele două cămăși de lână dându-i „la schimb“ una sovietică. A doua zi, sovieticii au adus alți 16 civili de ambele sexe (una dintre femei era bolnavă) în încăperea deja supraîncărcată. În total, în cameră se aflau 24 de bărbați și șase femei. De mâncare au primit supă, ceai și o bucată de pâine neagră.[17]

Beadle și Gould nu au mai suportat și s-au dus la căpitanul Trimble, la hotelul George. Spre ușurarea lor, era încă acolo. Șocat de cele auzite, Trimble s-a hotărât să-i ia pe cei doi la Pol-tava. El și sergentul-major Matles le-au luat o cameră la hotel. La scurt timp după aceea au apărut și alți foști prizonieri de război și mai obosiți și neajutorați. În noaptea dinainte plecării lui Matles la Lvov, acesta a închiriat o cameră pentru alți cinci americani disperați. A doua zi, exact când Matles era gata să se urce în camion ca să ajungă la aerodrom, au apărut la hotel alți șapte ofițeri americani și câțiva soldați. Tot ce a putut să facă Matles a fost să le facă cinste cu niște bere și ceai și să le ureze drum bun spre Odessa. În raportul pe care Matles l-a ajutat pe căpitanul Trimble să-l redacteze când s-au întors la Poltava, el a făcut apel la comandanți să numească un reprezentant american la Lvov care să-i ajute pe foștii prizonieri de război care soseau.

El i-a găsit pe cei cu care s-a întâlnit în oraș „într-un hal fără de hal; flămânzi, murdari, bolnavi și fără să fie așteptați de nimeni care să-i îndrume sau să se ocupe de ei ori să le dea o ceașcă de ceai sau o bucată de pâine“.[18]

*

Pe 17 martie, ziua în care căpitanul Trimble i-a adus cu avionul la Poltava pe Beadle și pe Gould, Roosevelt i-a trimis lui Stalin încă o telegramă. „În ultimul dumneavoastră mesaj ați declarat că nu este nevoie să-mi aprobați solicitarea de a li se permite avioanelor americane să transporte provizii în Polonia și să-i ia de acolo pe bolnavi. Dețin informații, pe care le consider corecte și de încredere, potrivit cărora sunt foarte mulți americani bolnavi și răniți în spitalele din Polonia și, de asemenea, mulți prizonieri americani eliberați, sănătoși, care așteaptă să fie transportați din Polonia în lagărele de tranzit de la Odessa sau care sunt, în general, în grupuri mici care nu au intrat încă în contact cu autoritățile sovietice.“[19]

Ultima frază a fost preluată aproape ad litteram dintr-o telegramă trimisă președintelui de Averell Harriman de la Moscova pe 12 martie. Ambasadorul l-a informat că, după o întârziere de 48 de ore, autoritățile au respins cererea generalului Deane de a i se permite să meargă personal în Polonia ca să analizeze situația foștilor prizonieri de război. Voiau ca Deane să ceară aprobare de la guvernul polonez controlat de sovietici. Deane a considerat ridicolă această cerere, în condițiile în care guvernul de la Lublin era cu totul subordonat Moscovei. Comandanții sovietici au mai solicitat încetarea misiunii locotenent-colonelului Wilmeth la Lublin și nu au permis plecarea unui avion cu produse medicale și alte provizii de la Poltava spre Lublin. Se susținea că nu mai există foști prizonieri de război americani în Polonia. „Pare evident că sovieticii încearcă să ne pună bețe în roate dezinformându-ne zi de zi, ca să nu ne mai trimitem ofițerii de legătură până când îi scot din Polonia pe toți prizonierii noștri“, scria Harriman.[20]

Ambasadorul l-a rugat pe președinte să-i mai trimită o telegramă lui Stalin, spunându-i ce să conțină aceasta. Roosevelt a fost de acord, adăugând câteva cuvinte din partea sa ca să accentueze impactul emoțional al apelului său. „Sincer nu pot să vă înțeleg reticența de a le permite ofițerilor americani să-și ajute oamenii prin mijloace proprii în această chestiune“, scria președintele. „Guvernul actual a făcut tot posibilul pentru a vă respecta solicitările. Acum vă rog eu să ni le respectați în această problemă concretă.“ A adăugat: „Vă rog să-l sunați pe Harriman, ca să vă explice în amănunt ce doresc“.[21]

Stalin nu l-a sunat niciodată pe Harriman. În schimb, pe 22 martie i-a scris o telegramă lui Roosevelt, sugerând că informațiile pe care le primise erau greșite. Mai erau doar 17 americani bolnavi în Polonia; restul se aflau în drum spre Odessa, iar cei bolnavi aveau să fie transportați acolo cu avionul. Ținând cont de această situație, Stalin susținea că ofițerii americani staționați în spatele liniilor sovietice urmau să fie doar o piedică pentru comandanții Armatei Roșii, care trebuiau să-și consume timpul aranjându-le întâlniri și protejându-i de agenții germani. Acest lucru le-ar fi distras atenția comandanților de la sarcinile lor de bază și ei, scria Stalin, „plătesc cu propriile vieți mersul lucrurilor pe front și în imediata apropiere a acestuia“. Apoi a continuat ofensiva și a făcut o afirmație despre condițiile asigurate foștilor prizonieri de război americani care erau mai bune decât cele pentru foștii prizonieri sovietici de război din taberele americane, unde erau ținuți la un loc cu germanii, „fiind adesea abuzați și chiar bătuți“.[22]

Harriman, care a primit o copie a telegramei lui Stalin, a fost indignat. I-a scris lui Roosevelt, spunându-i că sugestia cum că prizonierii americani de război erau bine era „departe de adevăr… până să ajungă la Odessa, greutățile prin care trec sunt de nescuzat“. A adăugat că polonezii de rând îi ajutau pe foștii prizonieri de război mai mult decât o făceau ofițerii Armatei Roșii, afirmație repetată aproape de toți foștii prizonieri care ajunseseră la Poltava. Harriman voia ca Roosevelt să-i spună lui Stalin toate astea într-o altă telegramă. Președintele a refuzat. „Nu găsesc de cuviință să-i mai trimit acum un mesaj lui Stalin“, i-a scris el lui Harriman, rugându-l însă să-i trateze pe americani cât mai bine cu putință prin intermediul tuturor canalelor diplomatice disponibile.[23]

Între timp, sovieticii au făcut presiuni pentru plecarea imediată a reprezentanților americani rămași din Polonia. Având în vedere că lagărul de repatriere de la Lublin se închisese pe 17 martie, sovieticii, după cum am menționat, doreau ca Wilmeth să-și încheie misiunea acolo și să plece cât mai repede la Moscova. Pe 23 martie, a doua zi după ce Stalin i-a răspuns lui Roosevelt, Deane i-a ordonat lui Wilmeth să plece. Cum nu exista nici un avion cu care să ajungă la Poltava, autoritățile sovietice amenințau să-l trimită cu trenul. În cele din urmă a plecat spre Poltava cu avionul pe 28 martie. La Moscova l-a găsit pe Deane supărat, acesta crezând că Wilmeth îi antagonizase în mod inutil pe sovietici prin faptul că refuzase să plece de la Lublin când aceștia îi ordonaseră să o facă. În raportul pe care i l-a adresat lui Deane, el a menționat un număr de 27 de cazuri de fricțiuni și de ostilitate neprovocată la adresa lui din partea sovieticilor, de unde rezulta clar faptul că din capul locului aceștia nu doriseră prezența sa la Lublin.[24]

Pe 31 martie, comandamentul sovietic a ordonat încetarea tuturor zborurilor de la Poltava. Până la acea dată trecuseră 27 de americani și patru foști prizonieri britanici de război pe la bază, bază care jucase un rol mai important în furnizarea de informații despre situația lor deplorabilă din perioada detenției lor în lagărele sovietice decât în transportarea lor în siguranță la Teheran sau în Regatul Unit pentru a li se oferi îngrijiri medicale. În relatarea sa despre Comandamentul de Est, prim-locotenentul Kaluta a dat în mod corect vina pentru asta nu pe lipsa eforturilor tovarășilor săi de la Poltava, ci pe sovietici și pe atitudinea lor față de prizonierii de război.[25]

Toți americanii au considerat tratamentul aplicat drept șo-cant și chiar și cei de la baza Poltava care fuseseră prosovietici au început să simtă că li se termină rezervele de bunăvoință.

Capitolul 17

Ruptura

În după-amiaza zilei de 31 martie 1945, comandantul sovietic de la Poltava, generalul-maior Kovalev a convocat o ședință de urgență. Odată ce toți locotenenții săi au fost prezenți, Kovalev le-a comunicat recomandările pe care tocmai le primise de la Moscova. Generalul-locotenent Korolenko, șef adjunct al Statului-Major al Forțelor Aeriene ale Armatei Roșii, l-a informat pe Kovalev că, ținând cont de înrăutățirea relațiilor sovieto-americane, exista posibilitatea izbucnirii unui conflict armat la baza de la Poltava – eventualitate pentru care Kovalev și oamenii lui trebuiau să fie pregătiți. „Vedeți că nu prea merge treaba pe-aici cu americanii.“

După ce doi comandanți de batalioane de la bază i-au informat care era numărul soldaților pe care îi aveau la dispoziție, Kovalev i-a ordonat șefului de stat-major să întocmească un plan de acțiune în caz de conflict armat. Potrivit planului respectiv, în caz de urgență, unul dintre batalioane trebuia să încercuiască și să izoleze baza americană, în timp ce altul urma să preia controlul avioanelor și al depozitelor de bombe. Un pluton de la contrainformații urma să ocupe cartierul general al SUA și să pună stăpânire pe stația radio, împiedicându-i pe americani să transmită informații despre ce se întâmpla la bază. Atacul avea să fie declanșat printr-un sunet de goarnă. Americanii care se aflau în momentul respectiv în oraș, la Poltava, urmau să fie reținuți acolo. Pregătirile pentru un posibil atac împotriva unităților americane au început imediat, iar comandanții celor două batalioane sub comanda lui Kovalev au plecat să cerceteze baza. Soldații din batalionul de genișți, care nu erau în mod normal înarmați, au primit arme. Ofițerului de serviciu i-a fost repartizat un trompetist care să fie gata să dea alarma de atac imediat ce primea ordin.[1]

Kovalev se pregătea pentru scenariul cel mai rău. La fel și omologul său american, colonelul Hampton. Acesta din urmă a luat măsuri pentru a proteja dosarele Comandamentului de Est și cele mai secrete dintre acestea au fost băgate într-o cutie de fier care a fost dusă în biroul lui George Fischer, aghiotantul său. Fischer, care de obicei nu era înarmat, a început să

poarte la el pistol. A format un grup de funcționari de la alte departamente care își petreceau multe ore în fiecare seară copiind cele mai importante documente. Documentele trebuiau expediate la Teheran cu prima ocazie sau, în caz de urgență, distruse.[2]

Nu există indicii că Hampton știa despre pregătirile pe care le făcea Kovalev la sediul său, deși nu avea nici o îndoială că relațiile cu sovieticii se înrăutățeau din ce în ce mai mult. Opriseră toate zborurile de la Poltava. Ordinul nr. 011050 emis de cartierul general al comandantului-șef al forțelor militare sovietice de a înceta zborurile americanilor către și de la Poltava venea de la însuși Stalin.[3]

*

Șirul de evenimente care au condus la noua criză începuse pe 8 martie 1945, când Allen Dulles, șeful stației din Elveția al Oficiului Serviciilor Strategice, se întâlnise cu comandantul trupelor SS din nordul Italiei, generalul Karl Wolff, ca să discute despre eventuala predare a trupelor germane din Italia. Wolff, care se afla într-o misiune aprobată de Hitler pentru a răspândi discordie în rândul Aliaților, nu era împuternicit să vorbească în numele comandamentului militar german, așa că întâlnirea nu prea a avut nici un rezultat. Cu toate acestea, raportul lui Dulles despre întâlnire, adresat comandanților militari Aliați din Italia, a produs mari așteptări privind o eventuală predare a germanilor din Italia. Comandanții americani și britanici și-au trimis delegați în Italia, iar Averell Harriman a primit ordin să-l informeze pe Molotov cu privire la apropiatele negocieri. Molotov a solicitat includerea reprezentanților sovietici la viitoarea întâlnire din Elveția.[4]

Harriman a transmis solicitarea lui Molotov la Washington, deși era cam sceptic, ca să nu spunem mai mult de-atât, la fel cum era și generalul Deane. Amândoi au sugerat că sovieticii nu i-ar fi invitat pe Aliați să negocieze cu privire la o predare a germanilor pe Frontul de Est, și nici Aliații occidentali nu ar fi cerut să participe la astfel de negocieri. Șefii de

stat-major de la Washington au fost de acord cu aceste argumente și le-au propus sovieticilor să-și trimită reprezentanții la Caserta, cartierul general al Aliaților din centrul Italiei, unde urmau să aibă loc de fapt negocierile, considerând că discuțiile de la Berna (Elveția) erau preliminare. Molotov a protestat, cerând oprirea negocierilor din Elveția. „Incidentul de la Berna“ devenise acum o criză în interiorul Alianței.[5]

Stalin i-a acuzat pe Roosevelt și pe Aliații occidentali că negociau separat, pe ascuns, pacea cu germanii. Spunea că avea informații că germanii fuseseră de acord să le deschidă Frontul de Vest Aliaților, care aveau să mărșăluiască până în „inima Germaniei“ luptând în continuare cu Armata Roșie pe Frontul de Est. Deși a sugerat că datele sale proveneau din informații secrete militare, afirmația sa nu se baza pe realitate. Mai mult ca orice, trăda fobiile lui Stalin legate de Aliații occidentali și de posibilitatea unei înțelegeri germano-britanico-americane care i-ar fi oprit înaintarea în Europa. Roosevelt a răspuns cu un mesaj care începea și se încheia cu propoziții ce conțineau cuvântul „uluire“. În telegrama sa către Roosevelt, de pe 29 martie, Stalin scria că poziția americanilor „enervează comandamentul sovietic și creează motive de neîncredere“. În răspunsul său de pe 31 martie, Roosevelt se referea la o „atmosferă de teamă și de neîncredere“. Într-un alt mesaj transmis în aceeași zi, Roosevelt scria: „Nu pot să-mi ascund față de dumneavoastră îngrijorarea legată de evoluția evenimentelor de interes reciproc de la întâlnirea noastră fructuoasă de la Ialta“.[6]

Era clar că Alianța avea probleme și cel mai bine știa asta John Deane, de la Moscova, care era copleșit de reclamațiile sovietice legate de comportamentul americanilor aflați pe teritoriul sovietic. Pe 30 martie 1945, la două zile după ce generalul Kovalev nu a mai aprobat zborurile americane către și de la Poltava și cu o zi înainte ca acesta să convoace ședința de urgență pentru planificarea unui atac împotriva bazei americane, șeful Marelui Stat-Major al Armatei Roșii, generalul Antonov, i-a transmis lui Deane o scrisoare plină de denunțuri privind comportamentul americanilor de pe teritoriul sovietic. Antonov se plângea amarnic de trei cazuri în care personalul american refuzase să respecte ordinele sovietice și provocase fricțiuni în relațiile cu aceștia.

Primul episod se referea la refuzul locotenent-colonelului Wilmeth de a părăsi Lublin, după cum îi ordonaseră comandanții sovietici pe 11 martie. Wilmeth, care se ocupa de foștii prizonieri americani de război, reușise, după cum am văzut, să rămână în oraș până la sfârșitul lunii. Al doilea îl privea pe căpitanul Donald Bridge, care aterizase cu avionul la baza aeriană sovietică de lângă Mielec, Polonia, pe 22 martie. Decolase după ce făcuse plinul, însă fără aprobarea sovieticilor. Incidentul a dus la sinuciderea căpitanului sovietic Melamedov, care probabil fusese acuzat pentru incident de către șefii și ofițerii de la SMERȘ.[7]

Generalul Antonov era extrem de supărat cu privire la al treilea caz, care îl privea pe primul locotenent Myron King, pilot pe un avion Flying Fortress. Avionul lui King fusese lovit de artileria antiaeriană germană deasupra Berlinului la în-ceputul lui februarie 1945, însă reușise să aterizeze la o bază sovietică din apropierea Varșoviei. Sovieticii au reparat avionul și i-au dat aprobarea de a se întoarce în Marea Britanie. Când avionul a oprit ca să realimenteze la o bază aeriană sovietică de lângă Szczuczyn, nord-estul Poloniei, sovieticii au descoperit că King și echipajul lui încercau să-l scoată pe ascuns din zona lor pe un cetățean polonez îmbrăcat în uniformă britanică. King îl trecuse pe bărbat ca fiind „mitralior la ar-mele din laterala avionului“, însă înșelătoria a fost descoperită de un maior din Armata Roșie, care a strigat la King și l-a amenințat că îl împușcă. King a încercat să-l mituiască, oferindu-i maiorului ceasul lui de mână. Maiorul a primit mita, dar tot a refuzat să le dea aprobarea de zbor. Au reușit să scape abia pe 18 martie, după ce sovieticii i-au dat voie lui King să zboare la Kiev; s-a îndreptat în schimb spre Poltava.[8]

Colonelul Hampton a efectuat propria anchetă legată de incidentul cu King și i-a adus la cunoștință cele constatate generalului Deane pe 29 martie. Raportul lui Hampton a ajuns cu o zi înaintea scrisorii lui Antonov, dând o întorsătură neașteptată întregii afaceri. Antonov îl acuza pe King că luase la bord „un terorist sabotor adus în Polonia din Anglia“. Potrivit lui Antonov, King încercase să ducă înapoi în Marea Britanie un spion trimis în Polonia de exilații polonezi de la Londra care participa la activitățile Armatei Teritoriale împotriva sovieticilor. „Faptele menționate reprezintă o încălcare neobrăzată a principiilor elementare ale relațiilor noastre cordiale reciproce“, scria Antonov. El i-a cerut lui Deane nu numai să împiedice

astfel de cazuri pe viitor, ci și să-i aducă la cunoștință ce măsuri s-au luat împotriva celor care săvârșiseră încălcările menționate în scrisoare.[9]

Și asta nu era tot. A doua zi, pe 31 martie, Deane a primit o altă plângere, de această dată de la principala persoană de legătură de la Marele Stat-Major al Armatei Roșii, generalul-locotenent Slavin. Era vorba despre un incident din Ungaria, unde echipajul unui bombardier B-24 efectuase o aterizare forțată pe un aerodrom ocupat de sovietici. Apoi zburase spre Italia având la bord un căpitan al Armatei Roșii în vârstă de 37 de ani, pe nume Morris Shanderov. Născut în Ohio, Shanderov provenea din familia unui revoluționar rus care imigrase în Statele Unite după Revoluția din 1905. Shanderov se întorsese în Uniunea Sovietică în 1925 și rămăsese acolo. În primăvara lui 1944 staționase la baza aeriană de la Poltava, unde le atrăsese atenția ofițerilor de la SMERȘ din cauza relațiilor sale cu americanii. În seara zilei de 23 aprilie 1944, la câteva săptămâni de la sosirea piloților americani, Shanderov fusese reținut în timp ce încerca să ajungă la baza americană. Câteva zile mai târziu îi ceruse voie comandantului său să dea o petrecere la care dorea să invite americani. Locotenent-colonelul Sveșnikov, comandantul SMERȘ de atunci, ordonase ca Shanderov să plece de la Poltava.[10]

În martie 1945, Shanderov se întâlnise din nou cu piloți americani, de această dată la aerodromul din Ungaria. I-a spus povestea vieții sale locotenentului Charles Raleigh și l-a anunțat că dorea să se întoarcă în patria sa natală, Statele Unite. Raleigh l-a luat la bord pe Shanderov, care lucra pe atunci cu o echipă de ingineri sovietici ce ajuta la repararea unui avion american, chipurile ca să facă un zbor de încercare. Raleigh a zburat până în Italia, aterizând la Bari, unde Shanderov a solicitat azil și a fost interogat și reținut de comandamentul militar al SUA. Decolarea fără aprobare efectuată de echipajul american de pe aerodromul sovietic, mai ales având la bord un ofițer al Armatei Roșii, îi înfuriase pe comandanții sovietici. Acum Slavin acuza echipajul american că trădase încrederea pe care i-o arătaseră sovieticii care ajutaseră la repararea avionului locotenentului Raleigh. Solicita întoarcerea lui Shanderov și pedepsirea lui Raleigh și a echipajului lui.[11]

*

Generalii Antonov și Slavin l-au bombardat pe generalul Deane cu acuzații că americanii trădaseră încrederea aliaților lor so-vietici, timp în care i-au ordonat generalului Kovalev de la Poltava să oprească toate zborurile americane către și dinspre bază. Pe 28 martie, Kovalev a emis și el un ordin prin care interzicea decolarea avioanelor americane. 22 de tehnicieni americani se aflau în momentul respectiv în diverse locuri din vestul Ucrainei și din estul Poloniei, reparând avioane americane. Nu puteau să se întoarcă la bază, iar comandanții bazei nu puteau să le trimită de mâncare și piese de rezervă ca să-și continue treaba. Trei avioane reparate au rămas pe loc, pentru că nu existau echipaje care să le aducă la Poltava. Au fost interzise zborurile către și dinspre Poltava, la fel și zborurile Poltava-Moscova și Poltava-Teheran. Trei asistente americane de la baza din Poltava se aflau în concediu la Moscova și nu mai aveau cum să se întoarcă de acolo. O consecință mult mai supărătoare a interdicției a fost că șase americani răniți care aveau nevoie urgentă să fie operați la Teheran nu au putut fi transportați acolo cu avionul.[12]

Ordinul lui Kovalev i-a luat pe americani cu totul prin surprindere. Cum el nu le-a spus nici un alt motiv, cu excepția faptului că ordinul venea de la Moscova, americanii de la Poltava nu mai știau ce să creadă. Agenții sovietici ai serviciului de contrainformații au surprins semne de nemulțumire în atitudinea americanilor față de omologii lor sovietici. Refuzau să le dea sovieticilor informațiile cerute de aceștia, fie susținând că se terminase programul de lucru, fie punând la îndoială motivul solicitării. Se plângeau că echipajele aflate în tranzit rămăseseră la Poltava fără suficiente provizii alimentare, îi întrebau pe sovietici de ce nu îi lăsau să-și ia răniții și cereau întoarcerea asistentelor de la Moscova. Sovieticii nu au permis întoarcerea asistentelor, chiar dacă au continuat să aducă personal de la Moscova la Poltava.[13]

Piloții americani de la bază nu înțelegeau schimbarea bruscă de atitudine a sovieticilor. Franklyn Holzman i-a spus unui informator SMERȘ: „Nu înțeleg de ce nu sunt permise zborurile din cauza unor conflicte personale. Trupele voastre și ale noastre se află la porțile Berlinului și nu este

momentul potrivit pentru dispute, pentru că zborurile sunt necesare pentru a sprijini operațiunile militare.“ Sergentul-major Mattles, care participase la ajutarea prizonierilor britanici și americani de război, credea că zborurile fuseseră interzise din cauza tensiunilor dintre delegația militară a SUA și autoritățile sovietice. Sergentul Chavkin i-a spus informatorului SMERȘ că delegația SUA de la Moscova dădea vina pe comandanții americani de la bază.

La rândul lor, cei de la bază dădeau vina pe Moscova. George Fischer, promovat acum la gradul de căpitan, a scris într-un ra-port că americanii de la Poltava erau nemulțumiți și de sovietici, și de propriii comandanți de la Moscova, care se pare că „cedau prea mult în fața sovieticilor“, făcându-i astfel să aibă o asemenea atitudine. „Este greu să descrii cu adevărat sentimentele care îi copleșiseră pe cei de la bază în acea perioadă dureroasă, plină de nemulțumiri și de tristețe față de comandamentul nostru“, avea să scrie Fischer mai târziu. „Treceau de la apatie la disperare, de la dezgust la optimism de scurtă durată, de la încercarea de a uita la izbucniri de acuzații furioase la adresa sovieticilor și a comandamentului și tot așa la infinit.“[14]

Între timp, „cei de sus“ făceau tot posibilul să reducă din intensitatea conflictului care dusese la interzicerea zborurilor avioanelor americane de la Poltava. Pe 31 martie, ziua după ce generalul Deane primise scrisoarea indignată a generalului Antonov și cea în care generalul Slavin îi scrisese lui Deane plângându-se că piloții americani scoteau pe ascuns ofițeri polonezi și sovietici din Europa de Est, generalul Hill, adjunctul lui Deane de la Moscova care conducea Forțele Aeriene ale SUA, i-a scris colonelului Hampton de la Poltava. Hill l-a informat pe Hampton că relațiile sovieto-americane fuseseră grav afectate de o serie de incidente în care personalul american încălcase solicitările și regulamentele sovieticilor. El l-a pus pe Hampton să le dea ordin subordonaților săi de la Poltava „să elimine posibilitățile de fricțiune și de certuri, să se comporte cu demnitate și să evite insultele astfel încât actualele tensiuni să se potolească și să nu mai reapară“.[15]

Prins la mijloc între superiorii săi precauți și subordonații puși pe harță, Hampton era din ce în ce mai nervos și nu mai făcea eforturi să-și ascundă nemulțumirea față de regimul sovietic. Maiorul Zorin primea foarte multe

informații despre atitudinea lui Hampton de la interpreții lui sovietici, care erau totodată și informatori SMERȘ. Unul dintre ei, locotenentul Sivolobov, care avea numele de cod „Kozlov“, i-a povestit lui Zorin pe 1 aprilie că Hampton i-ar fi zis unei alte interprete sovietice, Galina Șabelnik: „Sunteți liberi numai în vorbe, dar în fapt există dictatura NKVD-ului. Întreaga voastră populație este intimidată și vi se interzice să aveți relații cu străini.“

Șabelnik, care furniza informații legate de americani sub numele de cod „Moskvicika“ și care era fostă colegă de clasă cu Fischer, le-a dat mai multe detalii. Hampton i-ar fi zis: „Poporul vostru o duce prost. Șomerii noștri, despre care se scrie atât în ziarele voastre, o duc mai bine decât cei care au locuri de muncă la voi în țară.“ Hampton era implicat și în ceea ce SMERȘ descria drept propagandă antisovietică. El i-a dat lui Șabelnik publicații în limba engleză, în care se găsea și un articol scris de Aleksandr Barmin, fost diplomat și ofițer de in-formații sovietic care fugise în Franța în 1937 ca să scape de te-roarea lui Stalin și pe care Zorin îl numea „trădător de patrie“.[16]

Poliția secretă nu era singura care remarcase furia tot mai mare a lui Hampton față de omologii lui sovietici de la Poltava. El nu și-a ascuns ostilitatea în numeroasele rapoarte pe care le-a înaintat comandanților forțelor aeriene și ai delegației militare a SUA de la Moscova. George Fischer scria în memoriile sale despre șeful lui: „Ne cuprinsese pe amândoi o febră antisovietică… Împreună [eu și Hampton] am pornit o cruciadă sfântă. Tot ce puteam era să facem presiuni asupra superiorilor noștri. Sediul forțelor aeriene ale SUA de la Paris, Misiunea Militară a SUA de la Moscova. I-am copleșit. I-am asaltat cu grămezi de mesaje. Le trimiteam telegrame codificate una după alta. Le explicam în detaliu criza de la Poltava, ticăloșiile sovieticilor și promisiunile pe care nu și le țineau. Nu încetam să le cerem să ia măsuri. Să fie mai atenți în privința aliatei/inamicei. Să abordeze o atitudine mult, mult mai dură. Nu am primit nici un răspuns. Nu conta. Asta ne incita și mai mult. Să răspândim veștile, să continuăm cruciada.“[17]

*

Între timp, autoritățile sovietice au decis că lucrurile merseseră prea departe și era momentul să aplaneze tensiunile. Stalin dorea ca alianța să reziste măcar până la sfârșitul războiului. Pe 5 aprilie i-a ordonat lui Molotov să denunțe Pactul de neutralitate dintre URSS și Japonia din aprilie 1941. Era un semnal clar pentru Statele Unite că Uniunea Sovietică își respecta obligațiile asumate prin acordurile de la Ialta referitoare la războiul cu Japonia și pregătea terenul diplomatic pentru o alianță cu Washingtonul în Pacific. Într-un mesaj din 7 aprilie, Stalin îl asigura pe Roosevelt că nu se îndoise niciodată de „sinceritatea și seriozitatea“ lui. Dictatorul credea că făcuse suficiente presiuni obținând de la Roosevelt asigurările pe care și le dorea: americanii nu se gândeau să încheie o pace separată pe Frontul de Vest.[18]

S-au luat măsuri pentru calmarea spiritelor la Poltava. O comisie la nivel înalt a venit de la Moscova la începutul lui aprilie ca să examineze pregătirile pe care le făcea generalul Kovalev pentru o eventuală ocupare armată a cartierului general al Comandamentului de Est. Pe 2 aprilie, la două zile de când Kovalev dăduse ordin să se întocmească un plan pentru un eventual atac asupra cartierului general american, maiorul Zorin, a cărui sarcină era să ocupe cartierul general în caz de criză, i-a trimis un raport comandantului SMERȘ de la Moscova. Zorin își exprima îngrijorarea că planul lui Kovalev putea să conducă la un conflict deschis cu americanii. Comandanții SMERȘ au dat alarma, iar raportul i-a fost înaintat lui Stalin în aceeași zi. Decizia sa cu privire la raport suna așa: „Vă rog să-l potoliți pe tovarășul Kovalev și să-i interziceți orice acțiuni neautorizate“. Pe 3 aprilie, generalul-locotenent Fedorov, șef adjunct de stat-major al Forțelor Aeriene ale Armatei Roșii, și un anume locotenent-colonel Belov, înalt funcționar al SMERȘ, au luat avionul spre Poltava, ca să investigheze situația.

Investigația a dovedit că toate faptele descrise de Zorin erau adevărate. Lui Kovalev, într-adevăr, i se dăduse ordin să întocmească un plan de acțiune. Se pare că dădea pur și simplu dovadă de exces de zel, deși SMERȘ era gata să-și închipuie ce-i mai rău. Să fi fost oare Kovalev un dușman din interior care încerca să declanșeze un conflict între Aliați pentru beneficiul germanilor? SMERȘ a făcut săpături în dosarele sale pentru a afla toate

informațiile posibile despre Kovalev. În scurt timp, Zorin a descoperit că, în 1938, în toiul Marii Terori a lui Stalin, Kovalev, de origine ucraineană și născut în zona Poltavei, fusese anchetat pentru posibila apartenență la o organizație naționalistă ucraineană. Se spunea că organizația ar fi acționat în rândul cadeților de la școala de ofițeri a Armatei Roșii din estul orașului ucrainean Harkov, la care Kovalev lucrase ca instructor. Doi alți ofițeri investigați au declarat că între 1928 și 1937 Kovalev participase la spionarea cadrelor și a echipamentelor Armatei Roșii. A fost acuzat și de îndoctrinarea cadeților în spiritul naționalismului ucrainean. Kovalev și-a susținut totala nevinovăție. Spre norocul lui, personajul principal din anchetă, comandantul școlii, Onufri Nahuliak, nu a vrut să-l amestece pe Kovalev și a fost până la urmă împușcat pentru rolul pe care l-ar fi jucat în așa-zisa conspirație. Un alt ofițer care a depus mărturie împotriva lui Kovalev și-a retras ulterior declarația. Kovalev a fost lăsat în pace.[19]

O altă dovadă legată de Kovalev care putea fi considerată compromițătoare fusese raportul lui privind petrecerea de Sfântul Valentin de la baza americană. Petrecerea, despre care ofițerii de la SMERȘ considerau că denigrase onoarea ofițerilor Armatei Roșii, avusese loc pe 14 februarie și, după cum am văzut, Kovalev depusese abia pe 1 martie un raport cu privire la participarea lui. Memoriul întocmit de SMERȘ cu privire la raportul lui Kovalev fusese finalizat pe 27 martie, cu doar câteva zile înainte de a i se da ordin să pregătească un atac la baza americană. SMERȘ considerase că Kovalev fusese prea îngăduitor cu americanii într-o zi și prea nerăbdător să înceapă să se lupte cu aceștia a doua zi. După câte se pare, după părerea superiorilor lui Kovalev, nici una dintre cele două atitudini nu reprezenta o infracțiune și se anulau reciproc. Înalta comisie de la Moscova l-a mustrat pe Kovalev pentru excesul său de zel, dar l-a lăsat în continuare să conducă baza. Nu i s-a pus niciodată la îndoială devotamentul politic față de regim. Cu toate acestea, Kovalev a înțeles mesajul transmis: trebuia evitată cu orice preț o confruntare deschisă cu americanii.

Și în cadrul misiunii militare americane de la Moscova John Deane și adjunctul lui, generalul Hill, căutau să găsească mijloace pentru a potoli spiritele la Poltava. Au hotărât să-i înlocuiască pe ofițerii de la comanda bazei. În timp ce sovieticii l-au mustrat pe Kovalev, însă l-au păstrat în

funcție, americanii au decis să-l expedieze pe Thomas Hampton în liniște, dacă nu onorabil.

Pe 7 aprilie, în plină interdicție a zborurilor către și dinspre Poltava, Hill l-a anunțat pe Hampton că îl transferă de la Poltava și îl trimite la cartierul general al Forțelor Aeriene SUA, care se afla acum la Paris. Urma să fie eliberat din funcție „fără repercusiuni". Același lucru s-a întâmplat și cu al doilea în grad de la bază, locotenent-colonelul Marvin L. Alexander. Pe 10 aprilie, Hill a emis ordinul de transfer al ambilor ofițeri. Cei de la bază aveau senzația că Deane îl îndepărta pe Hampton nu numai ca să aplaneze tensiunile, ci și pentru că îl învinovățea pe colonel de criza care dusese la interdicția zborurilor. Deși în scrisorile pe care Deane le primise de la generalii Antonov și Slavin la sfârșitul lui martie nu erau menționate nici un fel de încălcări disciplinare, oprirea zborurilor de la Poltava a făcut din comandanții americani ținte evidente ale furiei superiorilor. Îndepărtarea lor le indica sovieticilor că americanii ascultau și erau gata să-și revizuiască comportamentul.[20]

Pe 11 aprilie, americanii l-au înștiințat pe generalul Kovalev despre apropiata plecare a lui Hampton. Cu toate acestea, cum zborurile erau încă interzise, Hampton avea să mai ră-mână câteva zile la bază, așteptând să poată pleca din Uniunea Sovietică. Atribuțiile lui au fost preluate imediat de noul co-mandant american, fostul ofițer-șef de operațiuni al lui Hampton și prieten apropiat al lui George Fischer, maiorul Kowal. Însă acesta a reușit să ocupe noua funcție mai puțin de o zi, pentru că Hampton a primit pe 12 aprilie un nou ordin de la Hill. S-a dovedit că numirea lui Kowal fusese contestată de generalul Slavin, care a sugerat că Kowal „se dovedise a fi neprietenos și adesea ostil față de ofițerii din Forțele Aeriene ale Armatei Roșii și constituia o cauză de deteriorare a relației". Kowal, care, desigur, vorbea rusă fluent, se aflase, după cum am văzut, de multe ori în centrul multor conflicte cu sovieticii și fusese menționat de multe ori de SMERȘ printre ofițerii SUA suspectați de spionaj. Hill l-a transferat pe Kowal la cartierul general de la Paris și i-a scris o telegramă lui Hampton în care îi ordona să-l ia pe Kowal cu el la plecare. Apoi comanda bazei i-a fost încredin-țată căpitanului Trimble, ofițerul forțelor aeriene care sosise cu mai puțin de două luni în urmă și care lucrase la Lvov cu prizonierii americani de război.[21]

Diplomații militari americani de la Moscova făceau tot posibilul ca să-i potolească pe sovietici și să depășească criza. Schimbarea comandanților bazei de la Poltava era doar un element al planului; al doilea era judecarea ofițerilor americani vinovați de încălcări. Au fost inițiate proceduri pentru curtea marțială în cazul prim-locotenentului Myron King, care în-cercase să ajute un cetățean polonez să fugă în Marea Britanie, și în cel al căpitanului Donald Bridge, care îl dusese cu avionul pe maiorul sovietic Morris Shanderov din Ungaria în Italia.

Pe 12 aprilie, când Hill l-a transferat pe Kowal și l-a numit pe Trimble comandant, un B-24 a aterizat la aerodromul de la Poltava. A fost unul dintre puținele avioane care au primit aprobare să aterizeze la Poltava de la interzicerea oficială a zborurilor de la sfârșitul lui martie. Avionul se afla într-o misiune strict secretă la Moscova. Ofițeri sovietici înarmați cu pistoale l-au păzit pe toată durata opririi, au împiedicat personalul american să se apropie de el și au făcut o singură excepție în privința echipei de întreținere, care a ajutat la alimentarea avionului. În interiorul avionului, păzit de poliția militară americană, se afla Shanderov, aflat în drumul său din Italia spre Moscova către ceea ce părea să fie moarte sigură. Nici măcar căpitanului Trimble nu i-au comunicat informații cu privire la destinația avionului și a pasagerului din el. A aflat adevărul abia după ce a refuzat să aprobe plecarea avionului. Apoi Trimble, fără tragere de inimă, și-a dat acordul. Ordinul venea de sus și nu prea avea ce să facă.

În aceeași zi, Trimble a întâmpinat un alt avion militar care îi aducea pe generalii Deane și Hill, care se deplasau de la Moscova în Statele Unite pentru a se întâlni cu comandanții de acolo. Hill l-a luat deoparte pe Trimble și i-a spus să facă tot ce îi stă în putință ca să coopereze cu sovieticii, iar asta însemna să-l sacrifice pe Shanderov.[22]

*

În Statele Unite, unde se îndreptau Deane și Hill, președintele Roosevelt și-a început ziua de 12 aprilie vorbind cu Dewey Long, responsabilul

Departamentului de călătorii de la Casa Albă, cu care a discutat despre cel mai bun traseu spre San Francisco. Acolo era programată să înceapă în acea lună Conferința Organizației Națiunilor Unite. Președintele se afla în Warm Spring, Georgia, recuperându-se încă după efectele călătoriei de la Ialta asupra sănătății și aspectului său fizic. Dorea să participe la conferință ca să savureze succesul celei mai mari realizări din cariera sa în domeniul politicii externe, dar și ca să se asigure că totul avea să decurgă cum trebuie.

Relațiile sovieto-americane treceau printr-o perioadă dificilă, iar acordurile încheiate la Ialta păreau să fie în pericol. Stalin făcea tot posibilul să împiedice constituirea unui guvern reprezentativ în Polonia. Criza privind prizonierii americani de război și incidentul de la Berna stătuseră la baza deciziei lui Stalin de a nu-l trimite pe Molotov la conferință, reducând astfel nivelul reprezentării sovietice la conferința de constituire a organismului a cărui înființare reprezentase principala prioritate de pe ordinea de zi a lui Roosevelt de la Ialta. Cu toate acestea, sovieticii încă veneau, lucru care era esențial.

La ora 10:50, când Roosevelt se ocupa de documente, șeful său de stat-major, amiralul William Leahy, îi trimitea printr-o telegramă de la Washington la Warm Springs o propunere de mesaj către Averell Harriman, care se afla la Moscova. Cu o zi înainte Leahy îi trimisese lui Harriman textul scrisorii președintelui către Stalin pe care ambasadorul urma să i-o înmâneze la Kremlin. Roosevelt dorea să pună capăt controversei legate de incidentul de la Berna. Scria în mesajul său: „Orice s-ar întâmpla, nu trebuie să existe neîncredere reciprocă și nu ar trebui să mai apară pe viitor neînțelegeri mărunte de acest gen“. Harriman a amânat transmiterea mesajului, propunând renunțarea la cuvântul „mărunte“ referitor la incidentul de la Berna. Roosevelt nu dorea asta, iar Leahy, care putea mai bine ca oricine să-i citească gândurile președintelui, a scris un răspuns: „Nu vreau să fie șters cuvântul «mărunte», pentru că doresc să considerăm neînțelegerea legată de Berna drept un incident mărunt“. Președintele dorea să evite orice ar fi putut să pună în pericol cooperarea sovieto-americană.

La ora 13:06, Roosevelt a aprobat formularea textului te-legramei către Harriman. Nouă minute mai târziu le-a spus celor din jur: „Am în minte un plan minunat“. La scurt timp după aceea și-a pierdut cunoștința.

Președintele a fost declarat mort la ora 15:30 pe 12 aprilie. Era după-amiază la Warm Springs și seara târziu la Moscova și la Poltava.[23]

Capitolul 18

Ultima paradă

Vestea morții lui Franklin Roosevelt a ajuns la Casa Spaso din Moscova devreme, în dimineața zilei de 13 aprilie 1945. A fost anunțată într-o transmisiune nesecurizată văzută de ofițerul de serviciu de la ambasadă, care a sunat imediat la reședința lui Averell Harriman. Era ora 1:00, însă nimeni nu dormea – era în toi o petrecere de despărțire dată în cinstea lui John Melby, un diplomat de la ambasadă care fusese rechemat în Statele Unite și care avea să participe în curând la conferința de constituire a Națiunilor Unite.[1]

Kathy Harriman, cea care a răspuns la telefon, a primit vestea și i-a transmis-o tatălui ei. Au mers împreună la Melby și i-au spus. Restul oaspeților au fost rugați să plece, fără să li se explice de ce petrecerea se terminase așa de brusc. După ce a plecat toată lumea, Kathy, tatăl ei, Melby și alți câțiva oficiali importanți s-au adunat în biroul ambasadorului ca să discute despre situație. S-au hotărât să-l sune imediat pe Molotov și să-l anunțe despre moartea lui Roosevelt. Stalin, care suferea de mult timp de insomnie, lucra până în zorii zilei, punându-i și pe subordonații lui să facă același lucru. Molotov se afla, într-adevăr, la birou când Harriman l-a sunat ca să-i dea vestea. Molotov a insistat să vină imediat la Casa Spaso ca să-și prezinte condoleanțele.[2]

Și Stalin părea mișcat. Aceasta a fost impresia lui Harriman când s-a dus la Kremlin în seara de 13 aprilie și Stalin i-a spus: „Președintele Roosevelt a murit, însă cauza sa trebuie dusă mai departe“. La solicitarea lui Harriman, Stalin a decis să revină asupra deciziei sale anterioare și l-a numit pe Molotov (în locul ambasadorului sovietic în SUA, Andrei Gromîko) în fruntea delegației sovietice la conferința de înființare a Organizației Națiunilor Unite. Asta și-ar fi dorit Roosevelt să facă, iar acum, după primirea veștii despre moartea președintelui, Stalin se hotărâse să-i îndeplinească dorința. Probabil că-și dorea ca Molotov să-l evalueze pe noul înlocuitor al lui Roosevelt, fostul vicepreședinte și acum președintele Harry Truman.[3]

Și pentru Harriman era foarte important să ajungă repede la Truman. În săptămânile dinaintea decesului lui Roosevelt, Harriman intenționase să meargă la Washington pentru a se întâlni cu președintele și să-l convingă să adopte o atitudi-ne mai dură față de Stalin și de sovietici. Acum se hotărâse să-și finalizeze mai repede pregătirile ca să plece cât mai repede la Washington și să-i ofere lui Truman sprijinul său pentru schițarea politicii noii administrații cu privire la Uni-unea Sovietică. Înainte de a pleca, Harriman s-a mai întâlnit o dată cu Stalin pe 15 aprilie. A fost însoțit de ambasadorul SUA în China, Patrick J. Hurley, care era în drum de la Washington spre Chongqing, capitala guvernului Generalissimului Chiang Kai-shek.

Nu a fost o întâlnire cordială. În prezența lui Hurley, Harriman s-a certat cu Stalin cu privire la modul în care se derulau în ultima vreme evenimentele în Europa de Est, care se afla sub control sovietic. Principala temă a discuției a fost componența guvernului polonez, însă dezacordul cel mai aprins a fost legat de forțele aeriene americane. Stalin îi acuza pe piloții americani că țineau cu mișcarea de rezistență poloneză, fiind împotriva Armatei Roșii. A menționat mai întâi tentativa prim-locotenentului Myron King de a-l scoate pe ascuns din Polonia pe agentul mișcării de rezistență poloneze. Supărat, Harriman i-a spus lui Stalin că venind cu asemenea acuzații punea la îndoială loialitatea generalului George Marshall însuși. Stalin i-a răspuns că punea la îndoială modul de gândire al unui ofițer inferior, adăugând faptul că americanii nu sunt disciplinați. Harriman prefera să-l considere drept un „gest al unor soldați proști, poate curajoși, dar cam proști“. Hurley a fost uimit de întorsătura aprinsă și nediplomatică pe care o luase conversația. Nu știa cât de importanți ajunseseră să fie piloții americani pentru comportamentul de zi cu zi al diplomaților americani față de sovietici.

Pe 17 aprilie, Harriman a plecat la Washington cu toată nemulțumirea pe care o acumulaseră el și tovarășii săi americani, inclusiv ofițerii de la Poltava care fuseseră de curând transferați din URSS, în ultimele luni de interacțiune cu sovieticii. Informările pe care le-a făcut Harriman pentru Truman și ceilalți lideri din guvernul SUA aveau să se dovedească importante pentru schimbarea atitudinii americanilor față de Uniunea Sovietică în noua administrație.[4]

*

La baza SUA de la Poltava, vestea morții lui Roosevelt s-a aflat în dimineața zilei de 13 aprilie din transmisiunile britanice și germane. A fost o nouă lovitură pentru moralul deja scăzut al americanilor. Zborurile erau interzise de mai bine de două săptămâni, așa că personalul nu prea avea ce face. Membrii echipajelor avioanelor doborâte care fuseseră aduși la Poltava și rămăseseră blocați acolo se simțeau abandonați, dacă nu chiar uitați. Prezența la bază a colonelului Hampton, a locotenent-colonelului Alexander și a maiorului Kowal, care fuseseră destituiți din funcții, dar care nu puteau să plece din cauza interdicției de zbor, accentua atmosfera de depresie generală. Toți erau supărați pe sovietici. Unii credeau că președintele ar mai fi fost în viață dacă Stalin nu l-ar fi obligat să facă drumul periculos și epuizant până la Ialta cu câteva luni înainte.[5]

După ce a primit vestea morții președintelui de la Moscova, Kovalev și-a convocat din nou subordonații. Le-a dat ordin să se încoloneze și să mărșăluiască spre cartierul americanilor în semn de solidaritate. La fel ca Molotov în seara precedentă, Kovalev și-a surprins omologii americani cu această manifestare de compasiune. Sosirea coloanei Armatei Roșii i-a scos pe americani din apatie și a doua zi dimineață au organizat și ei o paradă. Au mărșăluit în formație, steagul american fiind purtat în fața coloanei de un stegar – prima arborare de acest gen a drapelului la bază. Inițiativele anterioare de a-și expu-ne steagul la vedere fuseseră abandonate ca să nu-i ostilizeze pe sovietici. Acum, că nu mai aveau aproape nimic de pierdut, americanii nu se mai jenau să-și arboreze steagul.[6]

Când ofițerii americani s-au adunat la o slujbă de comemorare a președintelui, erau cu toții îmbrăcați în uniforme de paradă – prima dată când își vedea Franklyn Holzman superiorii îmbrăcați așa la Poltava. Căpitanul Trimble, noul comandant, a luat cuvântul la ceremonie. „Astăzi, Statele Unite au pierdut un mare conducător“, a afirmat el, „și Comandamentul de Est a pierdut, la rândul său, un conducător.“ Se referea

la colonelul Hampton, care stătea în primul rând, lângă generalul Kovalev, conducătorul grupului sovietic prezent la ceremonie. Holzman își amintea că Trimble îl menționase mai întâi pe Hampton și abia apoi pe Roosevelt, stârnind rumoare în rândul publicului. Având studii superioare, Holzman îl considera pe Trimble, care avea mai puține studii, drept un om bun, dar simplu, care trebuia să îndeplinească dificila sarcină de comandant al bazei în împrejurări grele și care nu reușea să se ridice la nivelul așteptărilor.[7]

Pe 15 aprilie, Trimble l-a vizitat pe generalul Kovalev în calitate de comandant al bazei și i-a spus acestuia că primise ordin să facă tot posibilul pentru a îmbunătăți relațiile cu sovieticii. Kovalev a sugerat că relațiile erau încordate deoarece americanii nu puteau să-i trimită de la Poltava pe membrii echipajelor avioanelor doborâte. Câteva ore mai târziu a aprobat ca aceștia să fie duși cu avioanele la Teheran. Chiar dacă problemele legate de aprobarea zborurilor aveau să continue, încetase măcar asediul bazei de la Poltava. Kovalev sau mai degrabă șefii lui de la Moscova doreau să profite de moartea lui Roosevelt ca să-și arate disponibilitatea de a coopera cu noua conducere atât de la Washington, cât și de la Poltava. Singura întrebare pe care o aveau pentru omologii lor de la Poltava era: „Cine este președintele Truman?“ Nici americanii nu știau prea bine răspunsul.[8]

Ridicarea parțială a interdicției de zbor le-a crescut moralul piloților americani de la Poltava, însă puțini erau optimiști la gândul cooperării cu sovieticii. Aceeași atitudine o aveau și comandanții USSTAF de la Paris, care de-acum nu prea mai vedeau motivele pentru care trebuiau să mențină baza de la Poltava. Până la sfârșitul lui martie a devenit clar că înaintarea trupelor americane în Pacific făcea posibilă înființarea de baze aeriene americane pe insulele ocupate din apropierea principalelor insule japoneze. Scădea și nevoia de baze aeriene sovietice, care creau complicații politice și greutăți logistice din cauza traseului lung de aprovizionare. Amânarea deschiderii de noi baze în zona Budapestei de către sovietici a tulburat planul general de a folosi baze din Europa de Est, iar înaintarea rapidă de pe Frontul de Vest le făcea pe acestea inutile. Americanii puteau să folosească acum aerodromurile recent ocupate din Europa Occidentală și Centrală pentru operațiunile de bombardament.

Cum pe la jumătatea lui aprilie planurile pentru bazele din Extremul Orient și din zona Budapestei erau deja anulate, cei de la USSTAF au hotărât să închidă baza de la Poltava. Propunerea în acest sens i-a fost trimisă lui George Marshall pe 13 aprilie, ziua în care Trimble a preluat complet comanda bazei și a condus ceremonia în memoria lui Roosevelt. Marshall și-a dat acordul pe 19 aprilie. Sovieticii au ridicat oficial interdicția pentru toate zborurile către și dinspre Poltava pe 27 aprilie. La acea dată au înțeles că au obținut ce își doriseră de mult timp: plecarea americanilor.[9]

*

O pagină din relațiile sovieto-americane urma să fie întoar-să, dar amărăciunea provocată americanilor avea să dăinuie. La Washington, Harriman i-a spus lui Truman, pe 20 aprilie, că sovieticii lansau o „invazie barbară asupra Europei" și că luau drept slăbiciune generozitatea ameri-canilor. Președintele era receptiv.

Harriman a avut ocazia să-și dezvolte ideile la o altă în-tâlnire cu Truman și consilierii lui, pe 23 aprilie. Printre cei prezenți în Biroul Oval s-a numărat și generalul Deane. Întâlnirea s-a transformat într-o sesiune de schimburi de idei cu scopul de a-l ajuta pe președinte în ajunul întâlnirii sale cu Molotov, care se oprea la Washington, din ordinul lui Stalin, înainte de a ajunge la conferința de la San Francisco. Problema principală o constituia formarea noului guvern polonez. Sovieticii propuseseră o formulă potrivit căreia comuniștii i-ar fi dominat pe necomuniști în proporție de trei la unu. Harriman, susținut de Deane, a insistat că poziția sovieticilor constituia o încălcare a acordurilor de la Ialta, prin care sovieticii acceptaseră formarea unui nou guvern.

Nu toți erau de acord cu modul în care interpreta Harriman acordurile de la Ialta. Printre cei sceptici se număra și secretarul de război Henry L. Stimson. Militarii considerau că, de fapt, sovieticii își respectaseră toate promisiunile în sfera militară. Stimson bănuia că experiența lor de la Moscova îi afectase pe Harriman și pe Deane. „Au avut de suferit mult timp

de pe urma atitudinii rușilor în chestiuni mărunte“, scria Stimson în jurnalul său. Îi înțelegea, însă îl și îngrijora faptul că prevalaseră argumentele antisovietice. „[E]i i-au cerut președintelui să susțină vehement o poziție fermă.“

Stimson înțelesese cum stăteau lucrurile. Mai târziu în aceeași zi, când Truman s-a întâlnit cu Molotov, i-a cerut ca Uniunea Sovietică să respecte acordurile de la Ialta cu privire la Polonia. „Nu mi-a vorbit nimeni niciodată așa“, i s-a plâns Molotov președintelui. „Respectați-vă angajamentele și nu o să vi se mai vorbească așa“, i-a replicat Truman. Harriman și-a amintit că și el fusese surprins de tratamentul lui Truman față de Molotov, deoarece i-ar fi putut permite lui Molotov să-i raporteze lui Stalin că politica de cooperare a lui Roosevelt cu sovieticii fusese abandonată. Cu toate acestea, acțiunile sale de atunci indică faptul că îi păsa prea puțin de poziția generală a președintelui. Harriman considera că Statele Unite trebuiau să folosească orice mijloace disponibile pentru a influența comportamentul sovieticilor din Europa de Est.

Într-o întâlnire privată cu Truman, pe 10 mai, Harriman i-a propus să amenințe că va opri livrările din Programul de împrumut și închiriere pentru a transmite la Moscova un semnal că vorbise serios cu privire la Polonia și la Europa de Est. Președintele a semnat o directivă care a fost interpretată drept ordin de a opri livrările imediat. Aceasta a fost pusă în aplicare pe 12 mai, stârnind atât protestele sovieticilor, cât și pe cele ale britanicilor, pentru că erau afectate și transporturile către Marea Britanie. Directiva a fost imediat revocată, pentru că americanii aveau în continuare nevoie ca sovieticii să lupte în războiul împotriva Japoniei, iar sovieticii aveau nevoie de noi rezerve de armament, muniție și alimente.[10]

Schimbarea de la Casa Albă semăna din ce în ce mai mult cu o schimbare în natura relațiilor sovieto-americane. Truman dădea semne că era gata să rișteparticiparea sovieticilor la Națiunile Unite ca să se asigure că aceștia nu creau o sferă de influență în Europa de Est – ceva la care predecesorul său nu s-ar fi gândit niciodată. Harriman a jucat un rol important în determinarea acestei schimbări, convingându-l pe Truman că astfel de concesii nu duceau nicăieri și că sovieticii aveau mai mare nevoie de americani decât americanii de sovietici. Aceasta era și convingerea

profundă a ofițerilor americani de la Poltava, care știau foarte bine că sovieticii aveau avioane americane, mașini și camioane din Programul de împrumut și închiriere, timp în care îi tratau pe americani ca pe niște oaspeți care stătuseră mai mult decât trebuia.[11]

*

Până la începutul lui mai 1945 cele două aliate nu se mai înțelegeau în nici o privință, inclusiv cu privire la Ziua Victoriei în Europa. Despre vestea capitulării Germaniei americanii de la Poltava au aflat de la radio la ora 17:00 în după-amiaza zilei de 7 mai. A început imediat sărbătorirea evenimentului, însoțită de salve, dar la această celebrare au participat numai americanii. Sovieticii nu primiseră nici un anunț oficial cu privire la capitulare și au refuzat să participe.

Victoria sărbătorită de americani fusese declarată la Reims, Franța, în zorii zilei de 7 mai. Generalul Eisenhower semnase în numele Aliaților occidentali actele în care se prevedea capitularea necondiționată a Germaniei. Generalul Alfred Jodl semnase în numele guvernului german. Sovieticii au fost reprezentați de generalul Ivan Susloparov, care și-a pus semnătura pe document alături de cele ale reprezentanților guvernelor și forțelor armate britanice și franceze. Germanii se predau atât pe Frontul de Vest, cât și pe cel de Est, însă sovieticii considerau că partenerii lor occidentali le furaseră victoria.

Guvernul sovietic a declarat capitularea de la Reims drept una preliminară și a pregătit o altă ceremonie în suburbia berlineză Karlshorst pe 8 mai. Personajul principal al părții sovietice a fost mareșalul Gheorghi Jukov și, din partea germană, feldmareșalul Wilhelm Keitel. Din partea Aliaților occidentali documentul a fost semnat de doi piloți, comandantul aviației britanice, mareșalul Tedder, și comandantul american al Forțelor Aeriene Strategice din Europa, generalul Spaatz, ambii participând la operațiunile Comandamentului de Est de la Poltava. Acum puteau și sovieticii să sărbătorească.

Vestea capitulării germanilor la Berlin a ajuns la generalul Kovalev la Poltava în jurul orei 2:00, pe 9 mai. Au început imediat să sărbătorească, ceea ce a dus la o paradă comună sovieto-americană în ziua următoare. Sergentul Chavkin a scris un articol publicat într-un ziar al armatei în care a descris „o paradă și un carnaval pline de culoare în care medicii militari au mărșăluit cot la cot cu tovarășii lor de arme sovietici“. În realitate, au mărșăluit în coloane separate. Americanii au observat că unii dintre prizonierii germani de război care lucrau la reconstruirea Poltavei sub paza sovieticilor și-au dat jos bonetele când au văzut steagul american. Reacția americanilor a fost una de dispreț. „Acum este prea târziu să vă arătați respectul față de Statele Unite“, a spus unul dintre ei. Curând s-a dovedit că mulți dintre așa-zișii germani erau, de fapt, polonezi exilați în Uniunea Sovietică. Sperau la un viitor mai bun cu americanii și nu arătau același respect față de steagul sovietic.[12]

Pe 9 mai, Ziua Victoriei în Uniunea Sovietică și ziua paradei sovieto-americane, generalul Spaatz, care tocmai semnase la Karlshorst actele de capitulare a Germaniei, a emis un ordin de închidere a bazei de la Poltava, urmând ca majoritatea echipamentelor și a proviziilor din Programul de împrumut și închiriere să fie lăsată sovieticilor. Căpitanul Trimble și subordonații săi s-au apucat să facă pregătiri de plecare. Relațiile dintre cele două părți se îmbunătățiseră din nou. Petrecerile sovieto-americane aveau să continue toată luna mai, iar sovieticii le păstrau americanilor locuri la spectacolele trupelor de teatru sovietice. „Deși în chestiunile de serviciu mai izbucneau adesea conflicte și fricțiuni“, scria locotenentul Kaluta, numit acum istoricul oficial al Comandamentului de Est, „relațiile personale erau foarte cordiale.“ Apoi adăuga: „Era misiunea diplomatică a EASCOM, Eighth US Army Support Command (Comandamentul de Sprijin al Armatei a 8-a SUA)“.[13]

*

„Misiunea diplomatică“ era de a întări Marea Alianță și de a îmbunătăți relațiile sovieto-americane pe care le puseseră în discuție organizatorii

Frantic la începutul anului 1944. Mulți ofițeri și sergenți din Comandamentul de Est au plecat de acolo schimbați de cele trăite. Întâlnirea față în față cu aliații sovietici le produsese o impresie puternică americanilor de la bază, deși pe mulți nu îi influențase în modul pe care și l-au imaginat comandanții lor și nici nu fuseseră atât de binevoitori față de gazdele sovietice. După ce veniseră în Ucraina cu mari așteptări și o mare simpatie față de sovietici, plecau acum foarte dezamăgiți și, adesea, chiar ostili pe față cu privire la regim. Alții își păstrau opiniile inițiale prosovietice sau începuseră să-i placă pe oameni.

Căpitanul Fischer, care a primit ordin pe 28 aprilie să părăsească Poltava, pleca din Ucraina, unde stătuse aproape un an, având o altă percepție a apartenenței sale americane. S-a dus cu avionul la Paris, la cartierul general al USSTAF, unde fusese transferat, după ce a trecut prin Teheran, Grecia și Italia, so-sind la timp pentru a sărbători Ziua Victoriei acolo. Fischer își închipuise că fusese chemat să ocupe o funcție importantă de legătură cu sovieticii, poate pentru Eisenhower însuși. Îl aștepta o mare dezamăgire, pentru că nu exista perspectiva unei asemenea numiri prestigioase. Colonelul Hampton, plecat și el acum de la Poltava, își făcea griji pentru starea aghiotantului și a coconspiratorului său din cruciada lor comună antisovietică. Pur și simplu dorea ca Fischer să plece din URSS înainte de a intra cu adevărat în vreun bucluc cu sovieticii.

Înainte ca Hampton să plece de la Poltava, Fischer îi dăduse să citească My Lives in Russia (Viața mea în Rusia), memoriile mamei sale, Markusha Fischer. Cartea, publicată în Statele Unite cu un an înainte, descria cu sinceritate cele trăite de familia Fischer în Uniunea Sovietică, inclusiv în cursul Marii Epurări. Markusha relata în detaliu eforturile sovieticilor de a-i împiedica pe ea și pe copiii ei americani să plece de pe pământul făgăduinței comuniste. Hampton simțea că, dacă sovieticii ar fi descoperit cartea, iar Fischer avea multe exemplare în cufărul lui de la Poltava, atunci Fischer ar fi dat de necaz, de data aceasta chiar să nu mai poată pleca din URSS.[14]

În ceea ce-l privește pe Fischer, anul petrecut la Poltava nu-i zdruncinase iubirea față de ceea ce numea în continuare „patria“ sa – Rusia, sau Uniunea Sovietică –, locul de naștere al mamei lui și țara în care el

crescuse. Anul respectiv îi accentuase dezgustul față de regimul lui Stalin – atitudine pe care începuse să o capete după ce venise în contact cu societățile democratice din Occident. „Vechea ură“, scria Fischer în memoriile lui. „Anul petrecut la Poltava a amplificat-o. Ura a început la scurt timp după ce am părăsit Moscova. Începuse în inimaginabilul an 1937. Șocul meu era reînnoit acum, memoria mi se reîmprospătase. Asta m-a apropiat de Unchiul Sam. De principalul inamic al patriei, de noul conducător al Lumii Libere. Înainte de a-mi încheia șederea la Poltava m-am molipsit.“[15]

Și mai surprinzătoare a fost evoluția lui Kaluta, noul istoric oficial al misiunii. După cum am menționat mai sus, Kaluta își începuse misiunea la Poltava cu un sentiment de bucurie. Era sceptic în privința compatrioților săi mai conservatori sau suspicioși, printre care se numărau locotenentul Reverditto, maiorul Kowal și chiar colonelul Hampton. Însă interacțiunile zilnice cu sovieticii i-au schimbat percepția asupra lucrurilor. „Mi-am schimbat radical părerea despre Rusia“, i-a spus Kaluta unui informator SMERȘ în mai 1945. „Îmi închipuiam că există libertate deplină în Rusia, dar, de fapt, aici totul este sub dictatura NKVD-ului“, a continuat el. „Nu-i văd pe ofițerii voștri să se simtă liberi. Aici lumea nu poate să spună ce gândește.“ În ultimele săptămâni ale șederii sale la Poltava, Kaluta, care era de obicei sociabil, a încercat să stea la distanță de cunoscuții lui sovietici.[16]

Potrivit rapoartelor de la SMERȘ, probabil singurul ofițer american de la Poltava care nu fusese dezamăgit de Uniunea Sovietică era Chavkin, ajuns acolo mai târziu decât ceilalți, în august 1944. Dacă ne luăm după rapoartele de la SMERȘ, Chavkin s-a oferit să furnizeze informații cu privire la comportamentul compatrioților săi ofițeri și chiar se supăra când sovieticii nu luau nici o măsură în urma acestora, iar ofițerii respectivi își păstrau funcțiile. S-a plâns că aproape toți din jurul lui, inclusiv Fischer și Kaluta, erau antisovietici.[17]

Chiar și așa, sovieticii nu aveau încredere în Chavkin. Ținând cont de originile sale evreo-ucrainene, de faptul că vorbea rusă și că fusese repartizat la unitatea de informații de la Poltava, el a fost trecut imediat pe lista SMERȘ-ului cu potențiali spioni. Întrebările lui aparent naive – de ce,

de exemplu, republicile sovietice precum Ucraina nu erau libere să părăsească Uniunea Sovietică – le dădeau motive celor de la SMERȘ să-l suspecteze că făcea propagandă antisovietică. Dorința sa de a vorbi cu ofițeri sovietici pentru a scrie o carte despre Bătălia de la Stalingrad a fost considerată tentativă de a spiona Armata Roșie.[18]

Franklyn Holzman a rămas orb la încercările SMERȘ-ului de a-i ține sub urmărire pe el și pe tovarășii săi și de a le goni iubitele. A plecat de la Poltava destul de pesimist cu privire la viitorul alianței sovieto-americane, dar simțindu-se mai prietenos ca oricând față de sovietici. Acum vorbea rusa destul de bine, îi plăcea să meargă la spectacolele în rusă și ucraineană de la teatrul local și îi plăcea foarte mult să-i asculte pe cântăreții ruși. Neștiind că fosta lui iubită fusese împiedicată de poliția secretă să se mai vadă cu el, a început o relație cu o altă femeie, pe nume Natalia. Nu avea de gând să o ia de soție pe Natalia, care din motive neștiute de Holzman evita să fie fotografiată împreună cu el (semn clar că nu dorea să lase nici o dovadă a relației sale cu un american), însă a dorit ulterior să se însoare în Statele Unite cu o femeie de origine rusă, un motiv în plus să vorbească în continuare rusa. Nu și-a dus planul la îndeplinire, însă rusoaica cu care ieșise Holzman la Mirgorod îi marcase viața și îi hotărâse viitoarea carieră.[19]

Unii dintre americanii de la Poltava au plecat de acolo cu inima frântă: își întâlniseră în Ucraina marea iubire, însă nu putuseră să se căsătorească. Printre aceștia s-a numărat și sergentul Mishchenko. Fiu de emigranți ucraineni din Statele Unite (tatăl său a venit din Imperiul Rus, iar mama lui din Austro-Ungaria), Mishchenko era mecanic de avioane, ales pentru misiunea Frantic pentru că vorbea rusă și ucraineană. Cunoașterea limbilor era la mare căutare în baze, iar Mishchenko ajuta la traducerea discuțiilor dintre ofițerii SUA și sovietici și intermedia întâlnirile dintre soldații americani și localnice. Ușurința sa de a comunica l-a făcut în mod firesc și rapid să fie suspectat de spionaj. SMERȘ a recrutat un omolog sovietic, pe unul dintre mecanicii cu care lucra Mishchenko, ca să fie cu ochii pe el.[20]

Agenții de la SMERȘ au descoperit în scurt timp relația lui Mishchenko cu Elena Semijenova, o tânără blondă și atrăgătoare care lucra la poșta din

oraș. Cum sovieticii au început să le hărțuiască pe localnicele care ieșeau cu americani, Semijenova a devenit o țintă principală a campaniei poliției secrete. În cele 11 luni în care au fost împreună, a fost arestată de NKVD de cinci ori, i s-a spus că Mishchenko este spion și i s-a ordonat să furnizeze informații despre el. Ea a refuzat, spunând că nu este spion și că nu are ce informații să le ofere. Au tot arestat-o, pentru că refuza să colaboreze. După a cincea arestare, când au ținut-o închisă două zile, Mishchenko, foarte supărat, s-a dus la sediul NKVD, să se intereseze de ea. Ofițerul de serviciu i-a spus că logodnica lui, membră a Ligii Tinerilor Comuniști, era, de fapt, prostituată, se culcase cu germani și avea o boală venerică.

NKVD a refuzat să o elibereze pe Elena. Când mama sa i-a implorat să o elibereze, au sugerat că era numai vina lui Mishchenko. „Azi aliații noștri, mâine dușmanii noștri", a fost ex-plicația pe care a primit-o mama Elenei, care susținea că fiica sa ieșea cu un prieten, nu cu un dușman al Uniunii Sovietice. Mishchenko a apelat la ajutorul generalului Kovalev, care i-a dat asigurări că Elena fusese arestată din greșeală. Într-adevăr, a fost eliberată la scurt timp după aceea. I-a spus lui Mishchenko că, înainte de a-i da drumul, polițiștii au trezit-o la miezul nopții ca să o interogheze și i-au spus că iubitul ei o abandonase. Apoi i-au spus Elenei că americanul nu este de nasul ei și au amenințat-o cu zece ani de pușcărie dacă se mai vede cu el. În cele din urmă, a fost silită să semneze un angajament că nu va spune nimănui ce i se întâmplase în arest.[21]

În ciuda hărțuirii continue din partea NKVD, Mishchenko și Elena s-au hotărât să se căsătorească. Tatăl lui Mishchenko, aflat în America, le-a dat binecuvântarea sa; nu însă și am-basada SUA de la Moscova. Când Mishchenko a mers la Moscova ca să solicite autorizația de căsătorie de la ambasadă, cererea i-a fost respinsă: misiunea militară americană avea politica de a descuraja astfel de căsătorii, ținând cont de refuzul guvernului sovietic de a le permite soțiilor sovietice să plece din țară cu soții lor americani. Mishchenko s-a întors la Poltava cu vestea cea rea, care i-a provocat Elenei depresie. Potrivit rapoartelor SMERȘ, ea se temea că, după plecarea lui Mishchenko, poliția secretă ar fi putut să-i facă ce dorea. SMERȘ se temea că Mishchenko putea să încerce să-și scoată pe ascuns din țară logodnica cu vreun avion care zbura la Teheran. Însă nu a încercat asta. Cu inima frântă, Mishchenko a plecat de la baza din Poltava în iunie 1945.

Elena Semijenova a rămas la Poltava, fiind ținta unei continue anchete a poliției secrete.[22]

Kaluta, care a încercat să-l ajute pe Mishchenko să se înțeleagă cu sovieticii și care a inclus povestea relației lui cu Elena în istoria sa despre Comandamentul de Est, a fost singurul care a reușit să aibă o relație reușită la Poltava. În aprilie 1945, Kaluta s-a căsătorit cu o americancă, sublocotenent Clotilde Govoni, o asistentă staționată la baza Poltava. Nunta a fost oficiată la primăria din Poltava în prezența mai multor privitori curioși. Căpitanul Trimble, ofițerul superior de la bază, i-a ținut locul tatălui lui Clotilde. Ofițerii din Forțele Aeriene ale Armatei Roșii le-au adus bucuroși cadouri de nuntă. Proaspăt căsătoriții și-au petrecut câteva săptămâni din luna de miere în Egipt, plecarea de la Poltava fiind amânată din cauza interdicției de zbor din aprilie.[23]

În mai 1945, Kaluta s-a întors pentru a participa la închiderea bazei americane de la Poltava. Pe 23 iunie, Trimble și Kaluta au fost ultimii ofițeri americani care au părăsit baza. Trimble a plecat cu un Douglas C-47 Skytrain la Moscova, de unde avea să plece la cartierul general al USSTAF de la Paris. Și Kaluta a plecat cu un avion asemănător la Cairo. Fiind devotat cu totul noii sale funcții de istoric oficial al misiunii, a luat cu el un bagaj prețios – dosarele Comandamentului de Est, care aveau să stea la baza relatării sale și una dintre sursele principale ale cărții de față. Povestea bazelor de la Poltava se terminase. Istoria lor era pe cale să înceapă.[24]

PARTEA a IV-a. Declanșarea RĂZBOIULUI RECE

Capitolul 19

Pradă de război

Americanii care plecau lăsau în urmă, la Poltava, mai mult decât propriile iluzii, inimi frânte și amintiri. Armăturile folosite la construirea pistelor cu un an înainte au rămas acolo, la fel și multe echipamente și multă muniție. Costa prea mult să ia de la Poltava toate dotările respective, iar sovieticii au fost de acord să le păstreze ca parte din livrările către URSS din cadrul Programului de împrumut și închiriere. Oaspeții au lăsat și alimente. Sovieticii au calculat ulterior că, în total, s-au distribuit două tone de făină de grâu, o tonă de gem și cel puțin doi saci de zahăr în rândul ofițerilor și al soldaților sovietici care au rămas la bază. Personalul Armatei Roșii nu a avut nici o mustrare de conștiință să vândă surplusul de bunuri americane și să păstreze câștigul. Pe piața de la Poltava au apărut imediat guma de mestecat, care era apreciată în egală măsură de adulți și de copii, precum și ciocolata și țigările.[1]

Generalul Kovalev și locțiitorii lui au împărțit între ei partea leului din proviziile de alimente. Pentru Kovalev și câțiva dintre ofițerii lui superiori, acestea erau ultimele zile pe care și le petreceau la bază. Mulți dintre ei aveau să fie detașați în Germania ocupată. Pe 26 iunie 1945, după câteva zile de la plecarea americanilor de la Poltava, Kovalev a fost numit comandant adjunct al Diviziei Forțelor Aeriene din cadrul Administrației Militare Sovietice din Germania (AMSG), care era responsabilă de teritoriul german ocupat de sovietici și gestiona relațiile cu Aliații occidentali, care controlau restul Germaniei. În câțiva ani, partea sovietică a țării avea să devină Republica Democrată Germană sau Germania de Est, în timp ce partea de vest avea să fie cunoscută drept Germania Occidentală, numele oficial fiind Republica Federală Germană. Ofițerul care comanda AMSG, mareșalul Jukov, a devenit proconsulul lui Stalin în Germania ocupată de sovietici, cu cartierul general în Berlinul divizat, și noul comandant suprem al lui Kovalev.

Trupele de pe Primul Front Bielorus sub comanda lui Jukov jucaseră un rol esențial în Bătălia Berlinului de la sfârșitul lui aprilie și începutul lui mai

1945. Fuseseră uciși peste 80 000 de soldați și ofițeri sovietici și de trei ori mai mulți fuseseră răniți. Acum era timpul să se răzbune – dreptatea învingătorilor cu cel mai crud chip. Până la sfârșitul lui iunie uciderea civililor, violurile în grup și jafurile, care au fost omniprezente imediat după intrarea Armatei Roșii în Germania, s-au diminuat treptat. Comandanții AMSG conduceau acum un jaf mult mai bine organizat și mai sistematic al țării cucerite. Cu câteva luni înainte, la Ialta, Stalin îi convinsese pe reticenții Roosevelt și Churchill să le permită sovieticilor să ia zece miliarde de dolari ca despăgubiri de la inamicul învins. Scopul AMSG era acela de a asigura mutarea în URSS a utilajelor in-dustriale, a operelor de artă, a pieselor de mobilier vechi și a obiectelor de valoare de tot felul.

Majoritatea echipamentelor și a bunurilor luate cu titlu de despăgubire au fost transportate în Uniunea Sovietică cu trenul, însă unele au fost duse cu avionul – de asta s-a ocupat divizia lui Kovalev. Șeful său direct, comandantul Forțelor Aeriene AMSG, generalul-locotenent Timofei Kuțevalov, era o veche cunoștință de-a lui Jukov și subordonatul său. Ambii debutaseră în rol de comandanți militari în 1939, în Bătălia de la Halhîn Gol din Mongolia, când îi învinseseră pe japonezi și fuseseră decorați cu ordinul Eroii Uniunii Sovietice. Jukov și Kuțevalov aveau nevoie de oameni care puteau să comunice în mod eficient cu americanii, cu britanicii și cu francezii. După cum se stabilise la Ialta, ocuparea Germaniei era un proiect comun, la fel și ocuparea capitalei acesteia, Berlin, și mul-te bunuri pe care doreau sovieticii se aflau în afara zonei de ocupație sovietică – care cuprindea în principal zone agricole din estul Germaniei – și în regiunea industrială a Ruhrului, controlată de Aliați.[2]

Puțini din Armata Roșie aveau mai multă experiență le-gată de cooperarea cu americanii decât Kovalev și colegii lui de la Poltava, care au fost detașați, drept urmare, în Germania. Până la sfârșitul războiului, primul comandant al bazei aeriene de la Poltava, generalul Aleksandr Perminov, devenise comandantul Armatei a 18-a Aeriene, specializată în bombardamente cu rază mare de acțiune. Învățase câte ceva despre acestea de la americani. Și ofițerul-șef de operațiuni de la baza aeriană de la Poltava, căpitanul Viktor Maksimov, a fost trimis în Germania. Au fost detașați acolo și zeci de interpreți, inclusiv sublocotenentul Andrei Sacikov, în vârstă de 22 de ani, care avea să-i fie interpret generalului Kovalev la

întrunirile cvadripartite cu comandanții forțelor aeriene Aliate. Printre atribuțiile lui Kovalev în divizia Forțelor Aeriene AMSG se număra și purtarea de negocieri cu Aliații și participarea la ședințele Direcției Aeriene ale Aliaților împreună cu șeful lui, generalul Kuțevalov.[3]

În noiembrie 1945, Kovalev a jucat un rol important la crearea de coridoare aeriene spre Berlinul de Vest, care aveau să asigure supraviețuirea orașului în timpul blocadei din 1948–1949. Ca să le folosească, Aliații nu trebuiau să anunțe autoritățile sovietice, care controlau spațiul aerian din jurul Berlinului. Kovalev a negociat și crearea de baze aeriene sovietice în vestul Germaniei. Probabil datorită experienței sale de la Poltava, el le-a cerut Aliaților să-și desemneze propriii tehnicieni care să ajute personalul sovietic de la bazele occidentale. A apărut o problemă legată de această solicitare. Spre deosebire de sovietici, pe americani și pe britanici nu-i deranja prezența străinilor pe teritoriul lor, din moment ce britanicii nu aveau suficient personal tehnic pentru a-i ajuta pe sovietici. Prin urmare, sovieticilor li s-a permis să-și aducă câți tehnicieni aveau nevoie pentru a se ocupa de avioane.[4]

Printre numeroasele atribuții ale lui Kovalev se număra coordonarea eforturilor de a prelua cunoștințele tehnice ale germanilor din domeniile de interes pentru sovietici. URSS-ul coopera, dar în același timp concura cu Aliații occidentali în Germania, mai ales când era vorba despre vânătoarea de specialiști germani din știința rachetelor, din aviație, din construcția de tancuri și din alte ramuri ale producției de arme în care oamenii de știință și inginerii germani erau adesea înaintea omologilor lor sovietici, americani și britanici. Însă mandatul lui Kovalev de la Berlin nu a durat foarte mult. În august 1946 el a fost rechemat în Uniunea Sovietică pentru a ocupa un post de profesor la Academia Forțelor Aeriene de la Moscova, o clară retrogradare pentru un general activ. La Berlin, Kovalev avea să fie ținut minte pentru atitudinea politicoasă și omenoasă față de subordonații săi.

Nu relația sa cu personalul a fost motivul rechemării sale. Kovalev a părăsit Germania în toiul unei epurări ample a comandanților Armatei Roșii, inițiate de Stalin. Însuși mareșalul Jukov a fost chemat cu câteva luni înaintea lui Kovalev, în aprilie 1946, și i s-a oferit o funcție de mâna a doua în orașul ucrainean Odessa. „Mareșalul Victoriei“, după cum era cunoscut

Jukov de către publicul rus, a fost acuzat că se îmbogățise din jefuirea vilelor și a muzeelor germane de cele mai prețioase opere de artă și piese de mobilier. Kovalev avea să fie anchetat pentru delapidarea proviziilor și a alimentelor pe care le lăsaseră americanii la baza de la Poltava. Se schimbau vremurile. Dacă în martie 1945 Kovalev fusese acuzat de ostilitate față de aliații americani, acum era anchetat de poliția secretă pentru că ar fi fost prea prietenos cu ei și pentru că ar fi profitat de prietenia lor.[5]

*

Epurarea a început în februarie 1946, după ce Stalin a ținut un discurs în cursul alegerilor pentru parlamentul sovietic, Sovietul Suprem. A făcut bilanțul războiului care tocmai se încheiase și a amintit poporului sovietic de vorbele lui Lenin despre caracterul inevitabil al războiului atâta vreme cât lumea era condusă de capitalism – declarație care a fost interpretată de mulți din Occident drept indiciu că sovieticii se pregăteau de un nou conflict. De fapt, pur și simplu își pregăteau terenul ca să-și revendice puterile pe care le încredințaseră consilierilor civili și militari pe durata războiului. „Se spune că învingătorii nu se judecă niciodată; că nu se critică sau controlează. Nu e corect“, a spus Stalin adresându-se publicului adunat la Teatrul Bolșoi din Moscova. „Învingătorii pot fi și trebuie să fie judecați, pot fi și trebuie să fie criti-cați și controlați. Acest lucru este nu numai în folosul cauzei, ci și al învingătorilor înșiși.“[6]

La care învingători se referea Stalin și ce judecată le pregătise acestora s-a aflat în aprilie 1946 când a aprobat arestarea ministrului industriei aviației, Aleksei Șahurin. În aceeași lună a ajuns în spatele gratiilor și comandantul Forțelor Aeriene ale Armatei Roșii, mareșalul de aviație Aleksandr Novikov. În februarie 1944, Stalin îi dăduse acestuia ordin să rezolve solicitările americanilor privind înființarea unor baze aeriene americane în URSS. Generalul Deane îl caracterizase pe Novikov drept „generalul Arnold al Forțelor Aeriene ale Armatei Roșii“ – comparându-l cu Hap

Arnold, șeful USAF. Atât Șahurin, cât și Novikov fuseseră în conflict cu fiul lui Stalin, generalul de aviație Vasili Stalin, care i se plânsese tatălui său de numărul mare de morți în rândul piloților din cauza defecțiunilor la avioane. Novikov a fost acuzat că ar fi provocat în mod intenționat moartea piloților, dând în folosință avioane defecte produse de Șahurin. Ambii au fost acuzați pentru calitatea inferioară a industriei aviatice sovietice în comparație cu cea a concurenților occidentali.

Existau, într-adevăr, probleme, după cum puteau să confirme și piloții sovietici care văzuseră avioanele Flying Fortress la Poltava și le-au comparat pe acestea cu cele de fabricație sovietică. Dintre cele peste 80 000 de avioane pe care le-au pierdut Forțele Aeriene ale Armatei Roșii în timpul războiului, 47% au fost pierdute nu din cauza atacului inamic, ci în accidente provocate de defecțiuni tehnice. Cu toate acestea, Stalin și-a asmuțit poliția secretă asupra șefilor din industria aeronautică și din forțele aeriene pentru alte motive decât defecțiunile avioanelor sovietice, pe care le tolerase în timpul războiului, știind prea bine că industria aeronautică era inferioară celei americane. Ani de-a rândul, sovieticii copiaseră avioanele americane C-47 cu licență și avioanele B-29 în mod ilegal, după ce câteva dintre ele efectuaseră aterizări de urgență în Extremul Orient și ajunseseră pe mâna sovieticilor în 1944. Stalin avea și alte planuri în afară de dorința de a-i pedepsi pe oficialii și pe comandanții care nu-i ajunseseră din urmă pe americani. El era pe urmele ofițerilor superiori, despre care credea că deveniseră prea puternici în timpul războiului și, prin urmare, reprezentau o posibilă amenințare la adresa puterii lui.[7]

Principalul anchetator al lui Stalin în „cazul aviatorilor“ a fost Viktor Abakumov, multă vreme șef al SMERȘ-ului, numit ministru pentru securitatea statului în mai 1946. Cine putea face o treabă mai bună în acuzarea generalilor decât fostul șef al serviciilor de contrainformații? Abakumov a vrut ca Novikov să depună mărturie împotriva mareșalului Jukov, care fusese rechemat deja de la Berlin. Novikov semnase până la urmă documentul pe care i-l redactaseră. „M-au arestat în dosarul forțelor aeriene ale armatei, dar m-au interogat în legătură cu altul“, își amintea Novikov mai târziu. „M-au interogat zi și noapte și m-au dus înapoi în celula mea la ora 6:00, când deținuții erau obligați să se trezească… După două sau trei zile de astfel de tratamente adormeam în picioare sau pe

scaun, dar eram trezit imediat. Nedormit, după câteva zile ajunsesem în așa un hal încât eram gata să dau orice declarație pentru a pune capăt torturii.“[8]

Într-o scrisoare adresată lui Stalin, Novikov a susținut că Jukov manifestase lipsă de respect față de conducătorul na-țiunii. „Stalin e invidios pe faima mea“, scria Novikov că i-ar fi spus Jukov. „Nu a uitat de capacitatea mea de a-l contrazice tăios, lucru cu care nu este obișnuit.“ Și asta nu era tot. „Novikov susține că nu este vorba doar de obrăznicie și de vorbele goale, mincinoase, ci că este posibil ca Jukov să conducă o conspirație militară“, se afirma în raportul lui Abakumov adresat lui Stalin. Dictatorul era în mod clar speriat de popu-laritatea lui Jukov și de puterea dobândită de comandanții militari în timpul războiului. Acolo a văzut principala problemă pentru puterea sa. Posibila amenințare trebuia eliminată înainte de a deveni reală.[9]

În august 1946, Stalin a aflat că vameșii puseseră sechestru pe șapte vagoane care duceau mobilier de fabricație germană din Germania în URSS pentru Jukov. Vsevolod Merkulov, mi-nistru al securității statului, și angajații lui au primit ordin să acționeze. Cum Jukov se afla la Odessa, anchetatorii lui Abakumov i-au percheziționat apartamentul de la Moscova și casa de la țară, din apropierea capitalei sovietice. Au găsit un adevărat tezaur de bijuterii, sculpturi, picturi și piese de mobilier furate din case particulare, colecții și muzee din Germania. Imediat, Abakumov l-a informat pe Stalin cu privire la cele găsite în casa de la țară a lui Jukov: „Carpete și tapiserii mari și scumpe luate de la Potsdam și din alte locuri și locuințe din Germania – 44 de bucăți în total… picturi clasice mari și de valoare, cu rame artistice –, 55 de bucăți cu totul, atârnate în diverse camere, unele pregătite pentru a fi depozitate“. Acuzațiile nu erau inventate. Slăbiciunea lui Jukov pentru „trofee“ era un secret cunoscut de toți și chiar el însuși avea să-și recunoască ulterior greșelile.[10]

Arestarea generalilor care aveau strânsă legătură cu Jukov, inclusiv a câtorva dintre consilierii săi de top de la Administrația Militară Sovietică din Germania, a condus la descoperirea unei rețele de furt organizat și corupție care cuprindea nu numai comandanți din Armata Roșie, ci și ofițeri din serviciile de contrainformații din Germania. Ceea ce debutase ca un caz

împotriva aviatorilor s-a transformat într-un caz împotriva generalilor, adică așa-numitul „caz al trofeelor“. La începutul lui 1948, Politbiuro a analizat rezultatele anchetei. Documentul adoptat de organul suprem de partid prevedea: „După ce i s-au oferit toate cele necesare din partea statului, tovarășul Jukov a abuzat de funcția sa oficială și s-a dedat la ja-furi, însușindu-și și scoțând din Germania un mare număr de diverse bunuri de preț pentru uz personal. În acest scop, tovarășul Jukov, dând frâu liber înclinației sale nestăpânite către lăcomie, și-a exploatat subordonații, care, supunându-se, s-au implicat în activități infracționale evidente.“[11]

Jukov, aflat tot la Odessa, a fost trimis în exil și mai de-parte, în Munții Ural, la comanda unui district de mâna a treia. Avea să i se alăture și aliatul său de mult timp, Kuțevalov. Rechemat din Germania în 1947, Kuțevalov fusese trimis să conducă o școală de piloți de mâna a doua din orașul de provincie Taganrog și apoi, după ce se înscrisese ca student la o academie militară, a fost transferat în Urali. La fel ca Jukov, Kuțevalov nu fuseseră niciodată arestat, dar ar fi avut multe de spus cu privire la bunurile furate de Jukov și de ceilalți ge-nerali din Germania – multe fuseseră duse în Uniunea Sovietică cu avioane de transport sub comanda lui Kuțevalov.[12]

Jukov și Kuțevalov au avut noroc că și-au păstrat grade-le militare, medaliile și, cel mai important, libertatea. Mulți dintre colegii și subordonații lor au fost trimiși la închisoare. Printre aceștia s-a numărat și un apropiat al lui Jukov, ge-neralul Vladimir Kriukov, care fusese regele neîncoronat al Königsbergului și al Prusiei Orientale înainte să fie rechemat, în decembrie 1945. Anchetatorii au percheziționat cele trei apartamente ale lui Kriukov și cele două case de la țară, descoperind două automobile Mercedes, un Audi, 107 kilograme de obiecte de argint de mare valoare artistică, 87 de costume și 312 de perechi de pantofi. Zece zile mai târziu au arestat-o pe soția lui Kriukov, Lidia Ruslanova, o cunoscută cântăreață sovietică de muzică populară, îndrăgită de toți soldații ruși în timpul războiului. Kriukov și Ruslanova aveau să-și petreacă aproape cinci ani în închisori și în lagăre, fiind eliberați abia după moartea lui Stalin, în 1953.[13]

*

În octombrie 1947 a venit rândul generalului Kovalev, la 14 luni de la rechemarea sa din Germania. În luna aceea, Lavrenti Beria, adjunctul guvernului sovietic care se ocupa de Ministerul de Interne și de Ministerul Securității Statului, a primit o scrisoare de la maiorul Pavlo Bondarenko, un ofițer al forțelor aeriene care supraveghease proviziile de benzină, piesele de schimb și articolele tehnice pentru avioanele americane de la baza aeriană de la Poltava. Bondarenko și-a acuzat fostul superior de relații suspecte cu americanii și de însușire ilegală a bunurilor și a alimentelor lăsate de americani după plecarea lor de la Poltava. Kovalev ar fi avut doi complici, pe locotenent-colonelul Nikolai Șcepankov și pe locotenent-colonelul Pavel Demin.[14]

Era puțin probabil ca Bondarenko să fi născocit toate astea. Născut în regiunea Sumî din nordul Ucrainei și ofițer de profesie, el luptase în Războiul Sovieto-Finlandez, motiv pentru care primise prima sa decorație militară, Ordinul Steaua Roșie, în 1940. A fost distins cu Ordinul Flamura Ro-șie pentru apărarea Leningradului și Ordinul Meritul Militar pentru rolul jucat în campania de recucerire a Ucrainei de Vest și a Bielorusiei în 1944. S-a remarcat, de asemenea, la Poltava, deși rămânând în umbră, fără să fie menționat vreodată în rapoartele SMERȘ și fără să reprezinte prea mare interes pentru americani.

Superiorii lui Bondarenko i-au atribuit meritul pentru sprijinul oferit în cazul celor 1 100 de zboruri ale avioanelor de transport, 900 de zboruri ale bombardierelor B-17 și 138 de zboruri de recunoaștere. Între decembrie 1944 și martie 1945 jucase un rol important în recuperarea avioanelor americane care aterizaseră forțat pe teritoriul ocupat de sovietici în Ucraina de Vest și în Polonia de Est. Făcuse șapte drumuri ca să ajute echipajele americane să repare avioanele avariate. Pe scurt, era un ofițer excelent, iar pe 31 mai 1945 locotenent-colonelul Șcepankov, pe care Bondarenko avea să-l acuze ulterior de corupție, semnase actele prin care îl recomanda pe Bondarenko pentru o înaltă distincție de stat, Ordinul Marelui Război Patriotic clasa a II-a.[15]

Bondarenko era cât se poate de serios în privința acuzațiilor sale împotriva foștilor săi superiori, acuzații care mergeau de la corupție la trădare. El susținea că Kovalev își însușise două tone de grâu și o tonă de gem, lăsate la bază de piloții americani. Alimentele fuseseră împărțite între Kovalev, Șcepankov și Demin. Cei trei ofițeri și-ar fi însușit mașini americane, iar Demin ar fi dat un jeep Willys unei cooperative locale. O altă mașină se presupune că ar fi ajuns la un funcționar regional de la Poltava. Bondarenko a anexat la scrisoarea sa două fotografii în care Kovalev petrecea cu niște americani. El a sugerat că, în schimbul unui costum de piele primit cadou, Kovalev le-ar fi dat americanilor hărți aeriene sovietice secrete. Implicațiile erau destul de clare: acum, că americanii nu mai erau considerați aliați, hărțile respective puteau fi folosite la ghidarea avioanelor americane în operațiuni împotriva Uniunii Sovietice.

Cum anchetele în „cazul aviatorilor“ și în „cazul trofeelor“ în care erau implicați Jukov și alți generali au căpătat amploare, direcția de contrainformații militare din Ministerul Securității Statului al lui Abakumov a dispus investigarea acuzațiilor lui Bondarenko. I-au interogat pe Kovalev însuși și zeci de martori, ancheta fiind finalizată la sfârșitul lui decembrie 1947. Agenții lui Abakumov au constatat că, într-adevăr, Kovalev avusese numeroase întâlniri oficiale și private cu ofițeri americani de la baza aeriană de la Poltava. Însă acuzația lui Bondarenko potrivit căreia Kovalev ar fi chefuit cu americanii la petreceri nu prea s-a confirmat. Anchetatorii au constatat că, de fapt, Kovalev ajutase la organizare și participase la diverse cine oferite la baza aeriană în cinstea ambasadorului Harriman, a fiului președintelui Roosevelt, Eliott, și a generalilor Deane, Walsh și Hill. Împreună cu locotenent-colonelul Șcepankov participase și la petreceri de weekend la clubul ofițerilor americani de la baza Poltava. Anchetatorii nu considerau astfel de petreceri și vizite de curtoazie drept chefuri. Nu-i interesa cât alcool consuma Kovalev.

Anchetatorii au fost, de asemenea, îngăduitori cu Kovalev în privința cadourilor pe care le primise de la americani. Nu au reușit să stabilească faptul că primise „costumul de piele“, acuzație pe care se pare că o nega. Articolele americane pe care Kovalev nu nega că le-ar fi primit erau prezentate ca fiind daruri cu ocazia unor schimburi de cadouri între cele două părți. Când s-au dus în vizită la bază, generalii Walsh și Deane i-au

oferit lui Kovalev o pușcă automată de vânătoare, un stilou și sticluțe cu parfum, iar în schimb el le-a trimis în dar fructe. Kovalev a primit un sac de dormit din mătase de la generalul Hill, însă acesta era în schimbul unor cizme de piele pe care i le dăduse generalului cu ocazia uneia dintre vizitele sale la Moscova. Kovalev a mai primit de la americani brichete și alte fleacuri. În mod clar, anchetatorii nu le-au considerat semnificative.

În urma anchetei s-a constatat că, într-adevăr, americanii primiseră hărți topografice, însă acest lucru fusese aprobat oficial, pentru că aveau nevoie de hărți cu rutele către Poltava de la Teheran și Moscova, precum și cu zonele din Ucraina de Vest, unde aveau loc aterizări de urgență. Alimentele lăsate de americani la baza de la Poltava s-au împărțit, după cum am menționat mai sus, între ofițerii și soldații de acolo, iar unele au fost trimise la cartierul general al districtului militar de la Kiev. Cu toate acestea, s-a constatat că Kovalev și aghiotanții lui primiseră mai mult decât ceilalți. În ceea ce privește mașinile, se pare că Kovalev și Demin profitaseră de pe urma rechizițiilor din Germania mai mult decât de generozitatea americanilor. Mașina lui Kovalev fusese adusă la Poltava din Germania cu avionul, în vreme ce Șcepankov și Demin își luaseră mașinile dintre cele confiscate de la ofițerii Armatei Roșii care le aduseseră în URSS din Germania fără aprobare oficială.

Aspectul care îi interesa cel mai mult pe anchetatorii lui Abakumov era dacă Kovalev fusese vreodată singur cu americanii. Aceștia au constatat că majoritatea conversațiilor lui Kovalev cu colonelul Hampton avuseseră loc în prezența interpreților sovietici. Faptul că nu știa limba engleză a părut să fie o adevărată binecuvântare în condițiile respective. Mai dubioase erau întâlnirile dintre Kovalev și Hampton în prezența interpreților americani, George Fischer și Samuel Chavkin, pe care anchetatorii îi considerau agenți ai serviciilor americane de informații. Cu toate acestea, nu existau indicii că se întâmplase ceva nepotrivit la întâlnirile respective. De-acum maiorul Bondarenko nu mai putea fi audiat, pentru că murise din cauze necunoscute într-un spital militar pe 27 iunie 1947, cu câteva luni înainte ca scrisoarea sa să ajungă pe biroul lui Beria. Nu este clar care au fost circumstanțele morții sale.

Raportul anchetatorilor se încheia cu o remarcă deloc promițătoare pentru Kovalev și asistenții lui de la Poltava: „Așadar faptele descrise în declarația comandantului de baterie, maiorul Bondarenko, sunt practic confirmate de anchetă“. În realitate, constatările dovedeau doar câteva dintre afirmațiile lui Bondarenko. Cu toate acestea, în atmosfera încărcată a cazurilor aviatorilor și trofeelor, pentru concluziile oficiale, anchetatorii au preferat să încline în direcția statului. Ultimul lucru pe care îl doreau era să fie acuzați de mușamalizare. I-au comunicat constatările lor adjunctului lui Abakumov, generalul Nikolai Selivanovski, care a decis să-i transmită concluziile anchetei generalului Ivan Moskalenko. La fel ca Selivanovski însuși, Moskalenko era fost ofițer SMERȘ care conducea acum un departament al Diviziei de Contrainformații Militare.[16]

Aceasta era o veste bună pentru Kovalev. Moskalenko era și el ucrainean din zona agricolă din centrul republicii; și el își începuse cariera în aviație. Fapt mai important, fiica lui Moskalenko, sublocotenent Halina Hrînko-Okolovici, fusese unul dintre interpreții lui Kovalev la baza aeriană de la Poltava. Dacă Moskalenko l-ar fi anchetat cu duritate pe Kovalev, ar fi putut să o pună în pericol pe fiica sa. Kovalev, care între timp se afla în semiexil la Moscova, unde preda la Academia Forțelor Aeriene, se pare că a scăpat de arest. Numele său nu figurează printre cei condamnați în cazul aviatorilor sau al trofeelor. A murit în libertate în 1964, după o a doua carieră încununată de succes ca inginer de rachete sovietice – specializare pe care probabil a obținut-o în Germania când îi ajuta pe oamenii de știință sovietici să afle secretele tehnologice germane.[17]

Kovalev a avut norocul să scape de epurare. Cu toate că ancheta lui Abakumov s-a axat pe legăturile sale cu americanii, principala preocupare a poliției secrete era să descopere eventuale fapte de corupție. În 1947, anul în care se pare că generalul Moskalenko a închis cazul lui Kovalev, ministrul securității statului a început să analizeze dosarele SMERȘ de la Poltava în căutare de posibili spioni. Pe măsură ce Războiul Rece se instala, făcând toate aspectele relației sovieto-americane să pară suspecte, simplul contact cu americanii putea fi considerat un motiv suficient pentru declanșarea unei anchete de spionaj. Dosarele de la bazele Poltava urmau să fie analizate în continuare pentru căutarea unor dovezi incriminatoare.

Capitolul 20

Suspecții de la Poltava

În cazul multor veterani americani de la bazele Poltava, Berlinul postbelic provoca o senzație de déjà-vu. Aceasta era dată nu doar de străzile bombardate din cele două orașe, ci și de fețele cunoscute din rândul omologilor lor aflați de cealaltă parte a liniei de demarcație sovieto-americană și, mai important, de gândurile, atitudinile și tiparele de comportament. Sovieticii nu erau singurii care se bazau pe ofițerii de la baza aeriană Poltava ca să lucreze în administrația Germaniei ocupate. Și americanii se aflau acolo, plasându-și propriii „experți de la Poltava“ în inima Europei.

Întâlnirile sovieto-americane care începuseră la Poltava au continuat la Berlin, un oraș împărțit în patru zone de ocupație, dar dominat de reprezentanții celor două superputeri postbelice. Americanii și sovieticii care se cunoscuseră la Poltava s-au trezit că aveau din nou de-a face unii cu alții, aparent ca aliați, însă din ce în ce mai mult ca adversari. Americanii nu prea aveau încredere în intențiile sovieticilor. Sovieticii, la rândul lor, nu aveau încredere nici în americani, nici în propriii veterani de la Poltava, anchetându-i pe toți cei care intraseră în contact cu americani la Poltava sau la Berlin. Chiar și ofițerii sovieticii care spionaseră pentru SMERȘ la Poltava erau acum suspectați. Războiul Rece se întețea – un conflict între spioni prin excelență. La Berlin, aliații din timpul războiului se transformau încet, dar sigur, în rivali.

*

Fostul comandant al Comandamentului de Est de la Poltava, generalul-maior Robert L. Walsh, care plecase de la Moscova la Washington în noiembrie 1944, s-a întors în Europa în toamna lui 1946, doi ani mai târziu.

Walsh a preluat conducerea Comandamentului Strategic Aerian 12, staționat în orașul vest-german Bad Kissingen, și s-a mutat la Berlin în aprilie 1947 devenind directorul serviciilor de informații ale Comandamentului European sub comanda generalului Lucius D. Clay, noul guvernator militar al Germaniei. Walsh avea să ocupe funcția până la revenirea sa în Statele Unite, în octombrie 1948. În calitate de consilier principal al lui Clay, el a jucat un rol important în stabilirea politicilor americanilor față de Uniunea Sovietică în primele luni ale Războiului Rece.[1]

Când Walsh și-a preluat postul de la Berlin, relațiile SUA–URSS mergeau tot mai prost. La începutul anului, președintele Truman anunțase o schimbare în politica externă, care a devenit cunoscută sub numele de Doctrina Truman – îngrădirea aspirațiilor geostrategice sovietice. Le-a promis bani și asistență militară Turciei și Greciei, asupra cărora făceau presiuni Moscova și sateliții comuniști ai acesteia. Astfel, Statele Unite au început să se implice în situația din zona Mediteranei pe care Imperiul Britanic aflat în prăbușire rapidă nu o mai putea susține. În același an, într-un discurs inaugural ținut la Harvard, secretarul de stat George Marshall a anunțat un program de sprijin economic pentru Europa distrusă de război, care a devenit cunoscut sub numele de Planul Marshall. În Germania, Statele Unite încercau să creeze un stat vest-german format prin fuziunea zonelor de ocupație americană, britanică și franceză. Sovieticii s-au împotrivit acestei politici.[2]

În opinia lui Stalin, Planul Marshall urmărea consolidarea puterii economice, politice și militare americane în Europa Occidentală și era o încercare de a îndepărta de URSS noile sale teritorii dependente din Europa de Est. Fiind foarte conștient că nu putea să concureze cu cea mai mare economie din lume, Stalin nu prea avea ce să-i ofere Europei de Est, în afară de propagandă și coerciție. Kremlinul a efectuat manevre militare în zona sa de ocupație din Germania, stârnind zvonuri potrivit cărora Aliații nu prea aveau de ales și trebuiau să părăsească Berlinul. În scurt timp sovieticii au început să întârzie trenurile Aliaților care mergeau la Berlin. Mesajul era clar: mai devreme sau mai târziu americanii și aliații lor vor fi nevoiți să părăsească sectoarele din Berlin, un oraș complet înconjurat de zona sovietică de ocupație.[3]

Generalul Clay a început să observe schimbările de comportament ale sovieticilor în august 1947, când mareșalul Vasili Sokolovski, înlocuitorul lui Jukov în funcția de comandant militar suprem în Germania, a respins o reformă monetară propusă de americani care s-ar fi aplicat în toată Germania ocupată și ar fi ajutat la domolirea inflației fulminante. Clay nu credea că Sokolovski dorea o confruntare militară în Germania, însă se temea că decizia lui putea fi cenzurată de superiorii săi. O vreme, Clay nu a spus nimănui ce gândea. În martie 1948 însă și-a exprimat în scris îngrijorarea legată de un posibil conflict militar la Berlin. A făcut-o la presiunea generalului Walsh și cu ajutorul acestuia.[4] „Lucius, dacă simți că există riscul de război, mai bine le transmitem celor de la Washington“, i-a spus Walsh, experimentat în materie de sovietici, lui Clay, care nu avusese de a face cu sovieticii în timpul războiului.

Ca să-i arate că era pus pe treabă, Walsh s-a așezat, a luat stilou și hârtie, gata să aștearnă ce credea Clay. „Vreme de multe luni, bazându-mă pe logică, am simțit și am crezut că probabil nu va mai izbucni vreun război cel puțin zece ani de aici încolo“, scria în versiunea finală a memoriului lui Clay, telegrafiată la Washington, ca o coincidență, chiar de ziua lui Stalin, pe 5 martie 1948. „În ultimele câteva săptămâni am simțit o subtilă schimbare de atitudine din partea sovieticilor, pe care nu pot să o descriu, însă care îmi dă acum senzația că poate să conducă la o precipitare bruscă. Nu pot susține această schimbare în propria gândire cu informații sau dovezi externe, dar pot să o descriu ca pe stare nouă de tensiune în fiecare individ sovietic cu care avem relații oficiale.“[5]

Telegrama lui Clay a fost transmisă apoi secretarului apărării James Forrestal și a dus la declanșarea unei anchete legate de o eventuală confruntare militară cu sovieticii. Majoritatea ofițerilor de informații, cu excepția generalului Walsh, considerau că nu exista posibilitatea izbucnirii războiului, pentru că sovieticii nu erau gata de o confruntare de amploare. Cu toate acestea, era destul de evident că prezența occidentală din Berlin îi deranja din punct de vedere politic. În curând Clay și Walsh au primit dovada care le lipsea pentru a-și susține teoria legată de confruntarea cu sovieticii. Pe 24 iunie 1948, ca răspuns la anunțul făcut de Aliați cu privire la planurile lor de creare a unui stat vest-german, sovieticii au impus o blocadă a Berlinului de Vest, susținând că, având în vedere că țara nu mai

era ocupată la comun, ci era împărțită, Berlinul, aflat în sfera sovietică de ocupație, ar fi trebuit plasat sub controlul exclusiv al sovieticilor.

La Washington, unii au fost de acord cu această logică. Nu însă și generalul Walsh, care împreună cu Clay nu susțineau cedarea Berlinului. Pe 26 iunie, la două zile de la începutul blocadei, guvernul SUA a dat ordin forțelor sale aeriene să înceapă să furnizeze provizii Berlinului de Vest aflat sub asediu, folosind coridoarele aeriene negociate în 1945 cu ajutorul generalului Kovalev. Raționamentul hotărârii a fost explicat în telegrama lui Walsh din ajunul blocadei: „Păstrarea poziției noastre în Berlin nu este practică și nu trebuie evaluată pe această bază… Suntem convinși că rămânerea noastră în Berlin este esențială pentru prestigiul nostru din Germania și din Europa. De bine, de rău, a devenit un simbol al angajamentului americanilor.“ După două zile de la inițierea podului aerian, care a dat primele semne că ar putea să dea rezultate, președintele Truman a dat binecuvântarea oficială.[6]

În octombrie 1948, la trei luni de la inițierea podului ae-rian, Walsh a fost rechemat la Washington pentru a deveni re-prezentantul Forțelor Aeriene ale SUA în comitetele comune de apărare pentru Statele Unite și Canada și Statele Unite și Mexic. Podul aerian a continuat, durând în total 321 de zile, timp în care au fost efectuate 272 000 de zboruri cu avioane de transport americane și britanice, în principal C-47 Skytrain și C-54 Skymaster, care aterizau pe aeroportul Tempelhof la fiecare 45 de secunde. Sovieticii au dat înapoi văzând hotărârea americanilor, puterea aeronavală superioară și puterea economică absolută demonstrată de capacitatea de a furniza unui oraș asediat alimente, combustibil, medicamente, îmbrăcăminte și alte lucruri necesare vreme de aproape un an. Pe 11 mai 1949, Moscova a anunțat sfârșitul blocadei, iar Berlinul de Vest a rămas sub controlul comun al americanilor, britanicilor și francezilor.[7]

*

Generalul Walsh nu era singurul ofițer american care fusese la Poltava și care se afla la Berlin la începutul Războiului Rece. Mai era și fostul aghiotant al comandantului bazei aeriene de la Poltava, căpitanul George Fischer. Acesta fusese repartizat în subordinea generalului Clay în vara lui 1945, pe când Clay era adjunctul generalului Eisenhower care acționa ca guvernator militar american al Germaniei. Șeful ierarhic imediat superior al lui Fischer la Berlin era șeful de stat-major al generalului Clay, colonelul William Whipple, care studiase la West Point și Princeton, avusese o bursă Rhodes la Oxford și avea să-și încheie cariera militară cu rangul de general de brigadă. Adevărata pasiune a lui Whipple era ingineria civilă. Principala sa realizare din Germania a fost că l-a ajutat pe Clay să renunțe la Planul Morgenthau, susținut cândva de FDR și denumit după Henry Morgenthau, secretarul Trezoreriei, și care prevedea dez-industrializarea Germaniei. Reconstruirea Germaniei în locul pedepsirii populației sale civile era și abordarea lui Fischer și acesta a fost foarte lăudat de colonelul Whipple când tatăl lui George, Louis Fischer, care era ziarist, a venit în Germania pentru a le lua interviuri comandanților americani de acolo. „Când mă pregăteam de plecare, Whipple a ținut un discurs despre tine. A spus ești un coleg minunat, plin de entuziasm“, îi scria Louis fiului său după vizita de la Berlin.[8]

Abordarea lui Fischer și-a găsit imediat susținători în rândul americanilor, precum și al germanilor care făcuseră parte din aripa de stânga a Partidului Social-Democrat German, dintre care mulți fuseseră prizonieri în lagărele de concentrare naziste, și ale căror convingeri nu fuseseră zdruncinate de încarcerare. După ce au fost eliberați de Aliați, ei și-au reluat activitățile dinainte de război și au încercat să-i organizeze pe muncitorii germani ca să se opună capitalismului american și comunismului sovietic. Fischer i-a ajutat pe social-democrați în toate modurile posibile – de exemplu, aranjând să vândă la negru țigări și alte produse pe care le putea cumpăra de la cartierul general american, pentru ca apoi să le dea câștigurile strânse. În cele din urmă a dat de bucluc cu unii dintre colegii săi ofițeri care îl suspectau de speculă. Până și mama lui a încetat să-i mai trimită ceasuri americane, pe care le vindea apoi sovieticilor ca să-l ajute să strângă bani pentru finanțarea cauzei lui.[9]

La Berlin, Fischer s-a reîntâlnit cu două vechi cunoștințe ale lui de la Moscova. Erau prieteni cu fratele lui mai mic, Victor: Konrad Wolf, pe care prietenii îl strigau „Koni“, și Lothar Wloch, fiul unui comunist german care locuia la Moscova. Koni și Lothar luptaseră în tabere opuse în timpul războiului, Koni de partea forțelor sovietice, iar Lothar, de partea naziștilor. În 1943, la vârsta de 17 ani, Koni se înrolase în Armata Roșie, devenind ofițer la unitatea de propagandă externă a direcției politice a uneia dintre forțele terestre sovietice. După ce se terminase lupta, prietenul apropiat al lui Koni, un interpret de germană pe nume Vladimir Gall, l-a invitat să se înscrie în Departamentul Cultural al Administrației Militare Sovietice din orașul Halle. Lothar, la rândul lui, s-a întors în patria sa natală, Germania, după ce tatăl său comunist fusese executat în cursul epurării staliniste din 1937. Devenise pilot în Luftwaffe, luptând pe Frontul de Est împotriva foștilor săi prieteni comuniști.[10]

După cum am menționat, cele trăite de George Fischer la Poltava l-au făcut să-și schimbe viziunea despre lume, de-terminându-l să renunțe la convingerile comuniste din tinerețe. Acest lucru s-a văzut din plin la întâlnirea sa de la Berlin cu fratele mai mare al lui Koni, Markus „Mischa“ Wolf. „Îmi fusese tovarăș apropiat în anii 1930 la Moscova, prietenul meu cel mai bun dintre exilații germani comuniști“, își amintea Fischer. S-au întâlnit prima dată în 1945 după ce George, fratele lui, Victor, și mama lor fugiseră din Uniunea Sovietică în 1939. Wolf a venit la Berlin ca să lucreze la Radio Germania Liberă și să scrie la Berliner Zeitung, un ziar german prosovietic al cărui prim număr a apărut în zona sovietică a Berlinului pe 21 mai 1945. Avea să fie reporterul ziarului la Procesele de la Nürnberg ale criminalilor naziști de război. „Noi doi nu vorbeam despre chestiuni personale, numai despre politică la nivel înalt“, își amintea Fischer. „Legat de Germania, țara noastră natală, Mischa insista să o numim o democrație limitată. Nu eram de acord cu el, susținând că era cel puțin o democrație capitalistă.“[11]

Wolf avea să scrie ulterior că el și Fischer fuseseră „încântați să se întâlnească din nou, însă le era greu să facă abstracție de ghimpele de neîncredere care se strecurase în relația lor“. Wolf își critica vechiul prieten de legături cu „schismatici“ antisovietici și anticomuniști din mișcarea muncitorilor și de faptul că se simțea ca acasă printre vechii rebeli social-

democrați. După câțiva ani, Wolf a ajuns să creadă că Fischer avea legături cu serviciile americane de informații. În 1949, Mischa Wolf avea să se angajeze la serviciul diplomatic est-german, iar în 1952 să de-vină unul dintre fondatorii Direcției de Informații Externe a Stasi. După cum am menționat mai sus, a devenit unul dintre cei mai iscusiți și mai de succes spioni, fiind cunoscut în Occident ca „Omul fără chip", pentru că serviciile secrete occidentale se chinuiau să găsească poze recente cu el.[12]

Chiar și fără Wolf, prezența lui Fischer la Berlin a fost re-marcată de serviciile secrete sovietice, care nu au lăsat nici o piatră neîntoarsă în căutare de spioni americani imediat după ce începuse Războiul Rece. Știau că, după ce plecase de la baza aeriană de la Poltava la începutul lui mai 1945, Fischer mersese la Cairo. În luna iulie a aceluiași an a fost văzut la Berlin, unde un fost interpret sovietic de la baza de la Poltava, sublocotenentul Andrei Sacikov, venise în vizită la el, în apartamentul său din sectorul american al orașului. Potrivit agenților sovietici, după întoarcerea sa de la Poltava, Fischer se lăudase „într-un cerc de troțkiști americani că se împrietenise cu un general sovietic când se afla în Uniunea Sovietică". Spionii sovietici nu au reușit să afle cine era acest general, despre care se spunea că fusese un timp la Londra și apoi îl luase pe Fischer la Conferința de la Ialta.[13]

Serviciile de contrainformații ale Armatei Roșii l-au an-chetat pe Sacikov în 1953, după întoarcerea acestuia din Germania în URSS. Ofițerii de la noul loc de muncă al lui Sacikov, din orașul Voroșilovgrad (actualul Lugansk) din estul Ucrainei, au vrut să-i testeze buna-credință a lui Sacikov, fiind interesați mai ales în ce relații era el cu George Fischer. După câte se pare, nu au avansat prea mult cu ancheta, iar Sacikov a scăpat de calvar. Absolvent al unui prestigios Institut de Interpreți Militari (Voennîi institut inostrannîh iazîkov), el a prins în cele din urmă un post la Departamentul de Politică Externă din Comitetul Central al Partidului Comunist de la Moscova. În ciuda ascensiunii lui Sacikov în carieră, Fischer avea să rămână mulți ani în fruntea listei de suspecți americani de la Poltava a sovieticilor.[14]

*

Vânătoarea de spioni americani care aveau legătură cu ba-zele de la Poltava a început după primele semne de răcire a relațiilor dintre URSS și Aliații occidentali. Primele ordine pentru a-și concentra atenția asupra americanilor care activaseră la Poltava au fost emise de conducerea Ministerului Sovietic al Securității Statului în februarie 1947. Atunci au întocmit ofițerii SMERȘ care lucrau la minister o listă cu ofițerii americani și cetățenii sovietici suspectați de spionaj în folosul Statelor Unite. Pe lângă George Fischer, pe listă se aflau Albert Jaroff, William Kaluta, Peter Nicolaeff, Philip Tandet, Igor Reverditto și Alex Bebenin. Primul loc pe listă era ocupat de Samuel Chavkin.[15]

Cum Fischer și alți ofițeri americani se aflau acum în afa-ra razei lor de acțiune, sovieticii de la serviciile de contrainformații și-au îndreptat atenția asupra ofițerilor din Armata Roșie care păstraseră legătura cu americanii și care astfel ar fi putut fi recrutați ca spioni. Primul care avea să fie suspectat de spionaj în favoarea occidentalilor a fost o cunoștință a locotenentului Kaluta, pe nume Daniil Babici (în ucraineană, Danilo Babici), adjunctul navigatorilor Armatei a 4-a Aeriene Sovietice. Kaluta figura în evidențele americanilor de la Poltava ca inginer constructor, deși ofițerii de la SMERȘ considerau că nu prea participase la nici o lucrare inginerească, în timp ce cunoașterea limbilor rusă și ucraineană, alături de personalitatea sa extrovertită, îi permiseseră să stabilească multe contacte cu ofițerii din Armata Roșie, care vorbeau rusă, și cu ucrainenii din partea locului, ceea ce îl făcea suspectul numărul unu de spionaj.

În august 1944, ofițerii de la SMERȘ au pus mâna pe jurnalul lui Kaluta. Acolo au găsit adresa și numărul de telefon de la biroul lui Babici, pe care Kaluta îl cunoscuse în Marea Britanie. Potrivit dosarelor SMERȘ, Babici fusese acolo într-o „misiune specială“, inspectând și intrând în posesia avioanelor de fabricație americană puse la dispoziția URSS în baza Acordului de împrumut și închiriere. După ce s-a întors din Marea Britanie, cei de la contrainformații militare au remarcat la Babici o schimbare de atitudine față de regimul sovietic. Li se părea că acesta fusese nepermis de

impresionat de nivelul de trai din Marea Britanie în vreme de război, nivel pe care îl compara în mod nefavorabil cu ceea ce vedea acasă. „Babici și-a manifestat nemulțumirea față de serviciu, de disciplină, de condițiile de trai și de dotările ofițerilor din Armata Roșie. Totodată, Babici apreciază condițiile de trai ale englezilor și mai ales ale ofițerilor, considerând că ofițerul englez este o persoană foarte elevată și competentă.“[16]

Aceste informații le-au fost transmise ofițerilor de contrainformații din Armata a 4-a Aeriană, o divizie a forțelor aeriene staționată în Polonia din care făcuse parte și Babici în 1944, însă nu au provocat vreo impresie deosebită la data respectivă – americanii și britanicii erau încă aliații sovieticilor. Situația se schimbase simțitor în vara lui 1947. În iunie, ofițerii respectivi de la contrainformații le-au scris omologilor de la Districtul Militar Kiev pentru a le cere informații cu privire la americanii cu care luase legătura Babici.[17]

Ofițerii de la Districtul Militar Kiev i-au ajutat bucuroși. Aceștia au raportat imediat la cartierul general al Armatei a 4-a Aeriene că, potrivit datelor deținute de ei, William Kaluta chiar își notase în jurnal adresa și numărul de telefon ale lui Babici. Mai mult decât atât, când se afla la Poltava, Kaluta îi transmisese salutări lui Babici, care se pare că era pe atunci la Moscova. Ofițerii de la Kiev au trimis o poză cu Kaluta și viitoarea sa soție, Clotilde Govoni, făcută la Poltava cu ocazia sărbătorilor de Crăciun din 1944. Nu-și puteau da seama exact de natura relațiilor dintre Babici și Kaluta, însă șederea lui Babici din Marea Britanie și ceea ce le spusese colegilor despre acest lucru l-au făcut suspectul numărul unu ca spion al britanicilor. Nu știm cum s-a terminat ancheta. Oricum, trebuie să-i fi provocat foarte mult stres lui Babici și probabil nu i-a folosit în cariera militată. Numele său nu se regăsește nicăieri printre eminențele Forțelor Aeriene Sovietice postbelice, în ciuda prestației sale extraordinare din timpul războiului.[18]

Odată cu intensificarea Războiului Rece, serviciile sovietice de contrainformații militare au anchetat zeci de piloți ai forțelor aeriene și tehnicieni care serviseră la Poltava. De regulă, anchetele acestea erau declanșate la întoarcerea lor la posturi din URSS după ce lucraseră în

Germania. Nici măcar cei care fuseseră informatori ai SMERȘ la Poltava nu erau scutiți de suspiciuni în fața anchetatorilor dornici să se afirme.

Unul dintre suspecți a fost agentul cel mai activ al SMERȘ de la Poltava (mai exact, primul care a fost recrutat în rețeaua de informatori ai SMERȘ, în aprilie 1944, datorită interacțiunilor sale zilnice cu americanii) – căpitanul Viktor Maksimov, ofițer la Departamentul de operațiuni de la baza aeriană de la Poltava. De Maksimov s-au ocupat personal șefii departamentului SMERȘ de la Poltava, locotenent-colonelul Sveșnikov și maiorul Zorin. După război, Maksimov a fost transferat la Berlin, unde a lucrat sub comanda generalului Kovalev la Departamentul Forțelor Aeriene al Administrației Militare Sovietice din Germania (AMSG) și a reprezentat adesea partea sovietică la negocierile cu Aliații occidentali privind traficul aerian și coridoarele aeriene.[19]

Subordonații săi din Germania și-l aminteau pe Maksimov ca fiind un ofițer competent, cu o cunoaștere bună a limbii engleze, care era dur cu agenții săi de legătură americani care vorbeau rusă, ale căror rude emigrante aveau origini rusești. Și el avea relații sus-puse, inclusiv un frate mai mare, despre care se credea că era atașatul Forțelor Aeriene la ambasada sovietică de la Washington și care deținea gradul de colonel. Nimic din toate astea nu părea să conteze pentru cei de la Departamentul de Contrainformații al Armatei din orașul Kazan, unde Maksimov a fost detașat după întoarcerea sa din Germania, în ianuarie 1953. Îi interesau mai ales legăturile sale cu Fischer, Mishchenko și Alexander Bebenin. Cel din urmă, căpitan în Forțele Aeriene ale SUA și veteran de la Poltava, participase la aceleași negocieri de la Berlin ca generalul Kovalev și apoi ca maiorul Maksimov.[20]

Maksimov s-a străduit cât a putut să-și dovedească nevinovăția, arătând că pe toată durata activității sale de la Poltava colaborase cu SMERȘ. Sarcina sa principală, le-a spus el anchetatorilor, fusese aceea de a aduna informații legate de americanii cu care intrase în contact. SMERȘ Poltava le-a întocmit dosare speciale cunoscuților lui Maksimov, dosare ce cuprindeau și profilurile lor psihologice. Acestea se actualizau lunar, iar Maksimov susținea că participase din plin la întocmirea și la actualizarea profilurilor. Această afirmație, dovedită de dosarele de la Poltava, se pare că l-a scăpat

de suspiciuni. S-a pensionat din Armata Roșie în 1963 cu gradul de locotenent-colonel după 25 de ani de activitate. Și-a dedicat cariera postmilitară predând noțiunile de bază ale apărării civile, un subiect important în timpul Războiului Rece. Vreme de aproape 20 de ani le-a predat cursuri despre apărare civilă studenților de la Institutul de Arhitectură și Construcții din Kazan înainte de a se retrage complet din activitate în 1993, la vârsta de 72 de ani.[21]

Cei de la contrainformații militare au analizat amănunțit dosarele SMERȘ Poltava, căutând în special dovezi de spionaj din partea ofițerilor și a personalului civil masculin, angajați la bazele americane sau care trecuseră pe acolo. Însă nici femeile nu au fost excluse de la această vânătoare de spioni. În octombrie 1948, ofițerii de contrainformații din Armata a 12-a Aeriană au solicitat informații cu privire la Lidia Romașevskaia, care lucrase ca ospătăriță la cantina Armatei Roșii de la baza aeriană Poltava și care era suspectată de legături cu serviciile americane de informații din cauza contactelor sale cu piloții americani din anii 1944–1945.[22]

Chiar și soțiile ofițerilor din Forțele Aeriene ale Armatei Roșii au fost suspectate. Ofițerii de la contrainformații au făcut săpături cât au putut în dosarele de la SMERȘ cu privire la o fostă asistentă de la baza din Poltava, Maria Solodovnik, o tânără măritată cu un ofițer superior de la bază, locotenent-colonelul Arseni Bondarenko, și despre care susțineau că manifestase un interes nejustificat față de documentele oficiale și treburile colegilor lui ofițeri. În 1950 a fost anchetat Bondarenko, care lucra la Forțele Aeriene Sovietice din Districtul Militar Arhangelsk.

Totodată, cei de la contrainformații militare au început să investigheze acuzațiile potrivit cărora Natalia Lavlinskaia, care avea doar 15 ani în 1944, ar fi fost reținută de SMERȘ Poltava pentru că ar fi ieșit cu un soldat american. Ofițerii de la contrainformații erau foarte interesați de Lavlinskaia pentru că, după război, ea se căsătorise cu celebrul pilot și Erou al Uniunii Sovietice, maiorul Iefim Parahin. Ancheta nu a scos nimic la iveală, însă probabil că nu a fost benefică pentru cariera lui Parahin. S-a pensionat în 1957 fără să fi fost promovat vreodată de la gradul de maior și s-a stabilit în Poltava, unde a decedat în 1997.[23]

Maksimov, locotenentul-major Sacikov și zeci de alți ofițeri anchetați din cauza propriilor contacte sau ale soțiilor acestora cu americanii de la bazele din zona Poltava au fost cu toții scoși de sub urmărire penală pentru fapte de spionaj în cursul anchetelor efectuate de poliția secretă. Cu toate acestea, activitatea desfășurată de ei la Poltava, care îi adusese față în față cu omologii lor americani și care păruse atât de promițătoare pentru viitoarele lor cariere militare, s-a transformat, fără îndoială, din avantaj în impediment după începerea Războiului Rece. Cum mulți dintre ei fuseseră transferați la Berlin în vara lui 1945, calitățile lor profesionale erau căutate în noua lume pe care Statele Unite și Uniunea Sovietică își propuseseră să o clădească împreună ca aliate. În timp ce speranțele de cooperare erau tot mai slabe, același lucru se întâmpla și cu așteptările ca abilitățile diplomatice dobândite cu atâta sudoare de ofițerii și de interpreții sovietici de la Poltava să le fie de folos acestora și țării lor pe viitor. În loc să devină comandanți și specialiști de încredere, oamenii de la Poltava au devenit suspecți – și au rămas așa mulți ani după aceea.

Același lucru era valabil și pentru ucrainenii care intraseră în contact cu americani la bazele din zona Poltava și în jurul acesteia. Cea mai grea a fost soarta femeilor care ieșiseră cu americani. Poliția secretă a continuat să urmărească relațiile amoroase ale supuselor lui Stalin, care, teoretic, aveau dreptul să fie tratate ca cetățeni, mult timp după ce piloții americani părăsiseră bazele.

Capitolul 21

Vânătoare de vrăjitoare

Pentru toți cei care citeau presa sovietică sau ascultau posturile sovietice de radio la sfârșitul anilor 1940 și începutul anilor 1950 era deja clar că americanii deveniseră principalii adversari în războiul nedeclarat al Kremlinului împotriva Occidentului.

În culise, departe de anchetele presei, Stalin și Comitetul Central au cerut ca Ministerul Securității Statului (MGB), întruchiparea postbelică a Comisariatului Poporului pentru Securitatea Statului, să intensifice demascarea spionilor occidentali, mai ales americani. Cea de-a doua sarcină îi revenea Diviziei a doua a celui de-al doilea departament al ministerului, care a fost însărcinat să desfășoare activități de contrainformații împotriva americanilor. Departamentul avea o sarcină dificilă: puțini cetățeni sovietici se întâlniseră vreodată cu americani (spre deosebire, de exemplu, de germani) și puteau foarte probabil să fie acuzați că ar fi acționat în nume-le acestora. În republica Lituania, proaspăt anexată Uniunii Sovietice, ofițerii din Departamentul al doilea din Ministerul Securității Statului au reușit, în primele zece luni ale lui 1950, să aresteze 15 presupuși agenți ai serviciilor germane (naziste) de informații și contrainformații, șapte agenți britanici, însă numai unul acuzat că ar fi colaborat cu americanii.[1]

În atmosfera de ostilitate crescândă față de Statele Unite și de obsesie a spionajului, orice avea legătură cu bazele aeriene de la Poltava devenise domeniul principal al contrainformațiilor sovietice, ai căror agenți ucraineni se aflau într-o poziție privilegiată față de omologii lor lituanieni. Toate cele trei baze aeriene americane se aflaseră în zona administrativă (oblast) Poltava și, prin urmare, intrau în jurisdicția sediului regional de la Poltava al MGB și a departamentului de contrainformații americane a acestuia.

Căutând spioni americani și agenți ai acestora, ofițerii de la Poltava au acordat o atenție deosebită localnicelor care avuseseră relații cu ofițerii americani suspectați de spionaj. În fruntea listei de suspecți se afla locotenentul, devenit ulterior căpitan, George Fischer. Numărul 7 pe aceeași

listă era prietenul lui, flamboaiantul vorbitor de rusă locotenent Igor Reverditto, care, după cum am văzut, fusese expediat în Marea Britanie în septembrie 1944 din cauza unei încăierări într-un restaurant și a unor insulte la adresa ofițerilor Armatei Roșii și a regimului sovietic, în general. Lista cu ofițeri americani suspectați de activități de spionaj, întocmită mai întâi de MGB în februarie 1947, nu-i includea numai pe Fischer și pe Reverditto, ci și pe femeia cu care se presupunea că se împrieteniseră la Poltava.

*

Zinaida Beluha, o blondă frumoasă din Poltava care ieșise și cu Fischer, și cu Reverditto, a devenit ținta principală a unei anchete îndelungate desfășurate de poliția secretă. Beluha provenea din rândul elitei sovietice. Născută în 1922, crescuse în familia unui ofițer superior de miliție care conducea sistemul regional al penitenciarelor de la Poltava. A fost arestat și împușcat în toiul Marii Epurări, fiind condamnat și executat în aceeași zi, pe 17 octombrie 1938. Andrii Beluha a lăsat în urmă două fiice, pe Zinaida și pe Olena. Nici una nu se simțea prea devotată față de regimul care le ucisese tatăl și nu avea remușcări să iasă mai întâi cu germani și apoi cu americani.

Dosarele de la MGB cuprindeau amănunte despre prima întâlnire dintre Reverditto și Beluha. Zinaida se scălda pe plaja locală când a venit la ea Igor cu un prieten și a întrebat-o dacă pot să facă o poză împreună. Ea a fost de acord, iar prietenul lui Reverditto i-a fotografiat pe cei doi. În seara aceea, Igor și Zinaida, care era însoțită de prietena ei Hanna Manko, s-au întâlnit la teatrul din localitate. S-au înțeles să se întâlnească din nou în seara de sâmbătă, 15 iulie 1944. Pe vremea aceea, atacurile sovieticilor asupra localnicelor care ieșeau cu americani erau foarte frecvente, iar întâlnirea lor nu a decurs cum se așteptau.[2]

Igor a venit cu prietenul lui, locotenentul Alexander Bibenin de la forțele aeriene americane, alt emigrant în Statele Unite, iar Zinaida a adus o prietenă pe nume Lida. De cum au ajuns într-un parc din localitate, un

sovietic beat a venit la ei și a lo-vit-o pe Lida. Bibenin a ripostat imediat lovindu-l pe atacator cu un pumn în față și dându-i astfel sângele. Un echipaj militar din Armata Roșie care a fost chemat la fața locului le-a spus lui Reverditto și prietenilor lui că după apusul soarelui toți americanii trebuiau să fie în cazarmă. Reverditto i-a mărturisit Zinaidei ulterior că relațiile americanilor cu sovieticii nu erau nici pe departe bune. Aveau loc bătăi, majoritatea din cauza fetelor. Unii americani erau jefuiți. Le cereau o țigară și apoi erau amenințați cu arma și jefuiți de brichete și de alte bunuri.[3]

Poliția secretă sovietică a demarat o anchetă în cazul Zinaidei, în noiembrie 1944, la câteva luni de la plecarea lui Reverditto din Ucraina. Un agent cu numele de cod „Lili“ a raportat că în timpul ocupației germane de la Poltava Beluha se întâlnise cu ofițeri naziști. Acest lucru părea să fie mai puțin important, pentru că ancheta fusese declanșată pornind de la suspiciunea că era spioană americană. Mai importantă era afirmația lui „Lili“ că Beluha nu numai că avusese o relație cu Reverditto în iulie și august 1944, ci îi fusese prezentată și lui Fischer, care îi propusese să se întâlnească seara. Beluha nu i-a spus niciodată lui „Lili“ dacă respectiva întâlnire avusese loc vreodată.[4]

În acel moment, agenții de la Poltava nu au manifestat prea mult interes față de Beluha și întâlnirile ei cu americanii. Au trecut anii fără să dea prea mare atenție acestei chestiuni. În 1950 însă, existând un interes reînnoit față de Fischer și Reverditto, Beluha a început să fie din nou suspectată. La fel și Hanna Manko, cu care Beluha venise la prima ei întâlnire cu Reverditto la teatrul dramatic din Poltava în iulie 1944.[5]

*

Manko se născuse în 1924 în familia unui comunist convins. Tatăl ei, Terenti Manko, era un fiu declarat al revoluției – fost copil de țărani pe care Partidul Comunist îl numise rector al Institutului de Construcții Agricole de la Poltava înainte să-și termine studiile la instituția respectivă. Însă ceea ce oferea partidul putea lua cu aceeași ușurință – și exact asta se întâmplase cu

Terenti Manko în vara lui 1938. „Am fost trezită de bătăi în ușă“, își amintea Hanna, descriind cele întâmplate în ziua fatidică de 22 iunie, pe când avea 14 ani. „Tata s-a dus să deschidă ușa; în cameră au intrat doi bărbați în uniforme și un vecin, care a fost chemat ca martor. A început percheziția. Au răvășit totul în casă, răscolind cărțile și hârtiile tatei. Mama și bunica plângeau amarnic, iar tata, arătând de parcă tocmai fusese dat jos de pe cruce, stătea în picioare și le proteja. Se luminase deja de ziuă când l-au scos pe tata din casă și l-au luat cu ei.“

În septembrie 1938 au arestat-o și pe mama Hannei. O lună mai târziu Terenti Manko a fost condamnat la moarte pentru activități antisovietice. „Au urmat niște zile cumplite“, își amintea Hanna. „Am absolvit cei șapte ani școală într-o permanentă stare de teamă. M-am hotărât să urmez colegiul medical… pe care l-am absolvit în 1941. A fost greu, foarte greu: eram privită ca fiica unui «dușman al poporului». Festivitatea de absolvire a Hannei a avut loc în luna în care armatele lui Hitler au invadat Uniunea Sovietică stalinistă – cu un an mai devreme decât se așteptase. După toate cele prin câte trecuse Hanna, nu mai simțea nici un fel de afecțiune față de forțele sovietice care se retrăgeau. Agenta cu nume de cod „Dmitrieva“ credea că Manko se bucurase de sosirea germanilor. În rapoartele ulterioare se sugera că aceasta se întâlnea cu ofițeri germani care veneau la ea în apartament. Era în relații de prietenie și cu Zinaida Beluha, care era și ea fiica unui funcționar sovietic persecutat și pe care nu o deranja să aibă relații amoroase cu ofițerii germani, și i-a prezentat-o ulterior pe aceasta lui Reverditto.[6]

Ofițerii de la MGB din Poltava au aflat prima dată de în-tâlnirea lui Manko cu Reverditto în ianuarie 1951. Agenta „Bocearova“, care era anchetată de MGB pentru relațiile sale cu poliția nazistă și era astfel dornică să-și demonstreze utilitatea față de MGB, a raportat că Hanna îi mărturisise că, la un moment dat, în vara lui 1944, când se plimba cu prietena ei Zinaida Beluha, au venit la ele niște americani și „au petrecut vreo două ore discutând“. Ulterior, Bocearova a văzut-o pe Manko împreună cu Beluha și cu Reverditto la un spectacol de teatru. Bocearova a văzut-o pe Manko mergând la Beluha și apoi discutând cu aceasta și cu Reverditto.[7]

Ofițerii de la MGB, dornici să adune dovezi împotriva lui Igor Reverditto, doreau să o recruteze pe Manko ca agentă, însă unele aspecte din comportamentul ei păreau suspecte. Oare or fi recrutat-o americanii ca să-și spioneze propria patrie? O informatoare a MGB-ului cu numele de cod „Tișcenko“, care urmase școala medicală împreună cu Hanna înainte de război și care lucra acum cu ea la serviciul epidemiologic din oraș, le-a spus celor de la MGB că Manko o dusese bine sub ocupația germanilor, la fel și după război. „Manko se îmbracă bine și acum. De cum se lansează o nouă modă, ea are de toate“, a raportat Tișcenko. Sursa aparentei bunăstări a lui Manko rămânea un mister. „Nu are tată, doar mamă, și nu are o slujbă de invidiat; știu că e imposibil să te îmbraci așa din salariul de asistentă medicală“, a continuat Tișcenko. În Ucraina postbelică să ai mai mult de o rochie era considerat, de fapt, un adevărat lux. Ofițerii de la MGB i-au dat ordin agentei lor să o urmărească în continuare pe Manko.[8]

Cei de la MGB au devenit și mai suspicioși când au aflat că Manko avea iubit, pe Mihailo, care făcea parte acum din Armata Sovietică. Una dintre agentele MGB-ului, „Kuznețova“, a întrebat-o pe Manko dacă intenționa să se căsătorească cu Mihailo, însă Hanna i-a spus că nu puteau să se căsătorească din mai multe motive. Acest lucru le-a ridicat mai multe semne de întrebare celor de la MGB, la care agenta „Bocearova“ a răspuns în parte. În martie 1951 aceasta a dat informații cu privire la o discuție avută cu Manko despre logodnicul ei. S-a dovedit că Manko dorea să se mărite cu el, dar se temea că ar fi refuzat-o dacă ar fi aflat că tatăl ei fusese arestat și executat de MGB.

Avea și motive să se teamă. Imediat după război se îndrăgostise de un ofițer din Armata Roșie pe nume Pavel. Se pregăteau să se căsătorească, când Pavel întrebase de tatăl Hannei. De cum a aflat că acesta fusese arestat și nu se mai întorsese niciodată și că mama ei fusese, de asemenea, arestată jumătate de an, el i-a spus lui Manko că, în calitate de ofițer de contrainformații, nu se putea căsători cu cineva care trăise sub ocupație germană și al cărei tată făcuse închisoare (Hanna nu știa pe atunci că tatăl ei fusese executat). Manko i-a spus „Bocearovei“ că adesea când își amintea de cele întâmplate cu Pavel o apuca plânsul. Spera să nu se întâmple același lucru și cu Mihailo, care era ofițer în serviciul medical, nu ca Pavel, la contrainformații.[9]

După ce au descifrat enigma logodnicului, cei de la MGB au fost gata să treacă la recrutarea lui Manko ca informatoare. În raportul prin care cerea aprobarea de a o aborda, agentul MGB care instrumenta cazul a precizat că ea și Beluha ieșiseră cu Fischer și cu Reverditto. Acesta a arătat că legăturile pe care Manko le avea cu celelalte femei care ieșiseră cu americani erau un avantaj. „Are noțiuni de politică, este cultivată, bine educată, știe să-și facă repede cunoștințe și este bine informată cu privire la situația internațională“, scria în raportul MGB-ului. Planul său era să o cheme pe Manko la secția de poliție și să o interogheze cu privire la relațiile sale cu americanii. „Dacă relatează sincer ce știe, i se va propune să colaboreze cu organele MGB-ului și va primi pentru a semna un document corespunzător“, se continua în raport. Cererea a fost aprobată pe 7 septembrie 1951.[10]

Nu știm dacă Hanna Manko a fost de acord să răspundă la întrebările puse de ofițerii MGB și dacă i-a convins pe aceștia de sinceritatea sa ori, în acest caz, dacă ea le-a propus să colaboreze cu MGB. Ceea ce știm însă este că Manko a avut toată viața același loc de muncă în același spital la care lucrase și în timpul războiului. După prăbușirea Uniunii Sovietice, în 1991, când ziariștii locali care investigau epurările lui Stalin au apelat la ea solicitându-i materiale legate de tatăl ei, Hanna le-a povestit despre arestarea lui și despre viața ei ca fiică de „dușman al poporului“, o proscrisă politic și social în societatea sovietică postbelică. De asemenea, le-a arătat ziariștilor lucrarea de diplomă a tatălui ei, pe care urma să o susțină în ziua în care fusese arestat. „Acum păstrez dosarul cu calculele și socotelile lui ca pe o amintire sfântă și foarte dragă.“[11]

*

Indiferent dacă ofițerii de la MGB au reușit sau nu să o recruteze pe Manko, cert este că au reușit să o recruteze pe Zinaida Beluha. I-au pus pe toți agenții care veneau în contact cu ea să adune informații despre ce făcea și cum se purta, însă acest lucru nu a părut să fie suficient. Până la urmă l-au

recrutat pe soțul ei Boris, care a fost obligat să dea informații despre soția lui, sub numele de cod „Fedotov“. Informațiile adunate de MGB la începutul anilor 1950 sugerau faptul că, în ciuda numeroaselor dovezi privind relațiile amoroase ale Zinaidei Beluha cu germani și americani, aceasta nu colabora cu serviciile de informații americane. Puteau să treacă la recrutarea ei.

În septembrie 1952, după un interogatoriu prelungit, Beluha a fost de acord să colaboreze cu MGB. A recunoscut că ieșise cu ofițeri și cu soldați germani și unguri în timpul războiului. „Trebuie să recunosc că în timpul prezenței germane în orașul Poltava nu m-am comportat cu demnitatea potrivită unui ce-tățean sovietic: mai exact, mi-am petrecut timpul cu ofițeri germani și am dat în repetate rânduri petreceri la noi acasă cu băutură, muzică și dans. Am fost la teatru de câteva ori… Am cunoscut un pilot pe nume Hans cu rang de subofițer, un ofițer pe nume Richard care lucra la aprovizionarea cu alimente, un soldat pe nume Hans și piloți unguri.“ Zinaida a recunoscut că ieșise și cu Igor Reverditto, în iulie și august 1944. Noua agentă recrutată de MGB a primit numele de cod „Taiga“.[12]

Nu este foarte clar cine pe cine exploata în acel joc de-a recrutarea, pentru că Beluha nu s-a dovedit a fi genul de agent la care se aștepta MGB.
A oferit puține informații utile, iar în 1955, după mai puțin de trei ani de la recrutarea sa, a fost ștearsă de pe lista de agenți MGB, care între timp își schimbase denumirea în KGB. Însă în noiembrie 1958 numele ei a apărut din nou în dosarele KGB-ului. Motivul era destul de simplu: George Fischer se afla în vizită în Uniunea Sovietică și părea destul de probabil să vină și la Poltava. Locuitorii Poltavei care îl cunoscuseră în 1944 și 1945 erau considerați de KGB drept posibili candidați pentru spionarea musafirului american. Ofițerii KGB din localitate erau gata să ia legătura cu ea când au primit un memoriu de la Moscova prin care erau anunțați că Fischer nu va mai vizita până la urmă Poltava.[13]

Din nou, Beluha nu a mai fost sub urmărirea celor de la KGB, deși, în mod ironic, Statele Unite nu au dispărut niciodată din orizontul ei. A refuzat să renunțe la ideea de a-l găsi pe Igor Reverditto în îndepărtata Americă și să ia legătura cu el. În toamna lui 1959 ea i-a cerut unui cunoscut pe nume Evgheni Ciuciko, fost deținut în lagărele germane de concentrare, care își

petrecuse ceva timp în Europa după război și care avea rude în Statele Unite, să le roage pe acestea să-l caute pe Reverditto. Ciuciko i-a scris imediat unchiului său Petro, care locuia în Passaic, New Jersey. Beluha știa doar că Reverditto locuia în California, informație care s-a dovedit însă a fi insuficientă. La sfârșitul lui decembrie 1959, Ciuciko a primit o scrisoare din New Jersey prin care era anunțat că încercările de a-l găsi pe Reverditto în California eșuaseră. Unchiul a sugerat că poate Reverditto își schimbase numele de familie.[14]

KGB-ul de la Poltava a început să manifeste din nou interes față de Beluha în mai 1964: Fischer, care primise acum de la KGB numele de cod „Mustang", se pregătea să viziteze din nou Uniunea Sovietică. Se așteptau să ajungă și la Poltava, iar KGB-ul lua în calcul posibilitatea de a o folosi pe Beluha ca să ia legătura cu el. Ofițerii KGB s-au întâlnit cu „Taiga" la sfârșitul lui mai 1964 pentru a discuta – încă o dată – despre relațiile ei cu Reverditto și cu Fischer din timpul războiului. În privința lui Fischer, Beluha le-a spus ofițerilor că se întâlnise cu el o singură dată – când i-l prezentase Reverditto. Avea mai multe de spus despre Reverditto, susținând că se văzuse cu el vreme de două luni și jumătate și că „relația" lor fuse-se „de natură pur intimă". Reverditto îi spusese Zinaidei că era din California. Nu mai păstraseră legătura de la plecarea lui din Poltava, în septembrie 1944.

Beluha a recunoscut că încercase să-l găsească pe Reverditto prin cunoscutul ei Ciuciko. Ofițerii de la KGB i-au propus acesteia să-l roage din nou pe Ciuciko să-l caute pe Reverditto prin intermediul rudelor sale din Statele Unite. Beluha a ur-mat ordinul. Nu se menționează nimic în dosarele KGB-ului referitor la rezultatele acestei încercări. Cel mai probabil, rudele lui Ciuciko nu s-au dovedit de mare folos. Beluha nu a reușit niciodată să ia legătura cu iubitul ei din timpul războiului.[15]

KGB-iștii de la Poltava erau în mod clar dezamăgiți. Cu toate acestea, convingerea lor că Reverditto era spion american era, în cel mai bun caz, exagerată. La fel și speranțele Zinaidei legate de viitorul său alături de Igor. De la Poltava el fusese trimis înapoi în Anglia, unde se înrolase în Escadrila a 13-a a Forței a 8-a Aeriene. Înainte de sfârșitul războiului, Igor s-a însurat cu Pauline Nan Millard, sergent la Academia Forțelor Aeriene Regale din

Anglia. În 1946, împreună cu fiul lor, au plecat cu vaporul spre San Francisco. S-au stabilit în Anaheim, în 1955, anul în care Disneyland își deschidea porțile acolo.

În anii următori li s-au născut încă trei fii. Reverditto a lucrat ca director la Boys Market, jucând cărți noaptea ca să mai facă niște bani. În 1987, el și fiul lui Toni, director de teatru și ulterior critic culinar, au înființat teatrul Way off Broadway în Santa Ana, California. Devotamentul tradițional al familiei față de teatru și artă, care începuse în Imperiul Rus înainte de 1917, a continuat și în California. Reverditto a trăit mulți ani. A divorțat de prima soție după 29 de ani de căsătorie și s-a recăsătorit. A murit în februarie 2015 la Fullerton, California, la vârsta de 95 de ani.[16]

Nu știm ce s-a ales de Zinaida Beluha. În 1968, cineva de la KGB a denunțat-o pentru legăturile sale cu germanii din timpul războiului. Născuse într-un spital german, susținea denunțătorul, care era supărat pe vremea când făcea denunțul de faptul că Beluha lucra la procuratura regională din Poltava. KGB-iștii au anchetat denunțul, dar după câte se pare nu au făcut nimic. Nu au renunțat niciodată la speranța că ea îi va ajuta să ajungă la Reverditto și apoi la George Fischer, care pentru tot restul vieții a rămas primul pe lista KGB-ului de posibili spioni americani de la Poltava.[17]

Capitolul 22

Reuniunea de la Washington

Ceea ce pentru unul este gunoi pentru altul este aur curat, spune un proverb îndrăgit și de arheologi, și de spioni. Agenții de la FBI, căutând în coșurile de gunoi de la ambasada sovietică de la Washington la începutul lui ianuarie 1955, au găsit multe lucruri care puteau fi foarte bine considerate bunuri de preț după criteriile serviciilor de informații. La fiecare început de an, diplomații sovietici își aruncau la gunoi calendarele vechi cu foi detașabile. Fie nu auziseră de distrugătoarele de documente, fie calendarele nu erau considerate importante. Oricum, unele dintre foile calendarelor ajungeau la gunoi.

Pe una dintre ele, cu data de 7 august 1954, erau trecute un nume și o adresă care au atras atenția agenților de la FBI. „Profesorul și doamna George Fischer, Universitatea Brandeis, Waltham 54, Massachusetts.“ Biroul FBI de la Washington a informat cartierul general despre descoperirea lor. Vestea a fost transmisă la Boston, unde agenții locali au mers la Brandeis, fondată în 1948 de comunitatea evreiască din suburbia Waltham a Bostonului. O femeie de la biroul de înscrieri al universității le-a spus agenților FBI că, într-adevăr, exista un profesor pe nume George Fischer la facultate. Avea 31 de ani, născut pe 5 mai 1923, și era căsătorit cu Katherine Hoag. Familia nu locuia la Waltham, ci pe strada Walker nr. 39, în orașul învecinat Cambridge.

Identitatea lui Fischer era acum stabilită, totuși întrebarea de ce numele său fusese scris pe o filă din calendarul ambasadei sovietice rămânea fără răspuns. Era spion? Sau exista o explicație logică? Agenții FBI erau hotărâți să afle adevărul. Vremurile erau tulburi. Francezii, înfrânți în Vietnam, plecau din Indochina, comuniștii chinezi intenționau să ocupe Taiwanul, iar senatorul statului Wisconsin, Joseph McCarthy, susținea că persoane din Partidul Comunist se infiltraseră în industria nucleară americană și chiar în CIA. Nu numai ofițerii sovietici de la contrainformații cădeau pradă paranoiei Războiului Rece; și americanii erau vulnerabili. Toți cei care

avuseseră de-a face cu aliații din timpul războiului deveniți acum dușmani începuseră să fie priviți cu suspiciune de am-bele părți ale Cortinei de Fier.[1]

După cum am menționat, numele lui George Fischer era primul pe lista sovieticilor cu americani suspectați de activități de spionaj și a rămas acolo de la începutul lui 1947 până la jumătatea anilor 1950. Toți cei care intraseră contact cu el au devenit ei înșiși principali suspecți și au fost supuși unor anchete intense din partea MGB-ului, ca în cazul Zinaidei Beluha.[2]

Nimic din toate astea nu ajunsese la cunoștința agenților FBI care investigau legăturile lui Fischer cu ambasada sovietică în primele luni ale lui 1955. Dacă ar fi știut ce credeau cei de la serviciul de contrainformații sovietice despre Fischer, ar fi rămași surprinși. Nimic din ce descoperiseră nu dovedea teoriile SMERȘ-ului și ale MGB-ului. Din contră, părea să fie candidatul perfect pentru recrutarea ca spion sovietic. Reușiseră sovieticii să-l convingă să se întoarcă împotriva țării pe care o slujise în timpul celui de-al Doilea Război Mondial? Probabil a considerat alianța din timpul războiului mai interesantă decât ostilitatea postbelică.

*

Anchetatorii au început mai întâi să verifice documente mai vechi și să solicite dosarul privind activitatea lui Fischer la arhivele forțelor aeriene americane din Denver și au constatat că staționase peste ocean până pe 29 aprilie 1946, deținând gradul de căpitan în momentul când fusese demobilizat. În continuare, ancheta a arătat că la puțin timp după aceea Fischer s-a întors la Universitatea din Wisconsin, de la care plecase în 1942 pentru a se înrola în Armata SUA. Pe 31 mai 1946 își reluase deja studiile la facultate, pe care a absolvit-o în septembrie 1947. După ce și-a luat diploma de licență, Fischer s-a dus la Harvard pentru a se înscrie la un master în limbi și literaturi slave. A absolvit în 1949, după ce a urmat și un curs de vară la Praga în 1948, ultimul an dinaintea preluării controlului efectiv asupra țării de către comuniști.

În 1951, profesorul Clyde Kluckhohn, directorul noului Centru de Cercetare Rus de la Harvard, l-a invitat pe tânărul absolvent să participe la proiectul comun al Centrului și al Forțelor Aeriene ale SUA, un proiect despre sistemele politice și sociale sovietice. Cercetarea se baza pe chestionarea foștilor cetățeni sovietici, majoritatea refugiați de după cel de-al Doilea Război Mondial. Interviurile trebuiau să se desfășoare în taberele de persoane strămutate din Germania și presupuneau deplasarea participanților precum Fischer. De asemenea, era necesar un permis de acces la informații confidențiale. Oficiul de Investigații Speciale (OIS), Departamentul de contrainformații al Forțelor Aeriene ale SUA, care a primit ordin să-i ofere autorizarea necesară lui Fischer, avea rezerve în privința acestuia. S-a aflat că fusese crescut de Hede Massing, soția cunoscutului comunist german Paul Massing, în timp ce tatăl său era Louis Fischer, „membru și asociat al multor organizații ale frontului comunist“ și fusese supus unei anchete realizate în 1943. Și despre George Fischer „s-a scris că ar fi manifestat convingeri comuniste“, se spunea în raportul OIS. Această precizare se referea la opiniile pe care Fischer le-ar fi exprimat în 1942, când ar fi încercat să se alăture serviciului de informații al Marinei SUA.[3]

Neștiind ce să facă cu descoperirile lor, cei de la OIS le-au cerut celor de la FBI să facă investigații. Ofițerii de la FBI, mai ales agentul special Thomas F. Sullivan de la FBI Boston, au fost gata de atac. Au găsit-o la New York și au interogat-o pe Hede Massing, singurul tutore al lui Fischer. De fapt, Massing mai colaborase cu FBI. În 1949, la al doilea proces al presupusului spion sovietic Alger Hiss, ea depusese mărturie împotriva acestuia, relatând un episod de la jumătatea anilor 1930 când, ca recrutor pentru serviciile secrete sovietice, se certase cu Hiss, care lucra pe atunci, zicea ea, la serviciile de informații militare, cu privire la stația rețelei sovietice de spionaj către care ar fi trebuit să furnizeze informațiile Noel Field, angajat al Departamentului de Stat al SUA. Massing susținea că încetase colaborarea cu sovieticii la sfârșitul anilor 1930. Întrebată fiind de agenții FBI cu privire la Fischer, Massing a povestit că, pe când se afla la Moscova, în perioada octombrie 1937–iunie 1938, „George Fischer era foarte prosovietic și susținea epurarea care se afla atunci în plină desfășurare“. Ea le-a spus agenților că Fischer își schimbase opiniile prosovietice în 1938, „însă nu criticase niciodată într-un mod prea deschis regimul sovietic, pentru că mulți prieteni și cunoscuți de-ai lui locuiesc încă în Rusia“.

FBI se întreba dacă Fischer renunțase într-adevăr la părerile comuniste sau doar le ascundea, ca să nu trădeze colaborarea clandestină cu sovieticii. Informatorii FBI care fuseseră odinioară membri ai Partidului Comunist de la Universitatea din Wisconsin au declarat că de fapt el avea convingeri anticomuniste. Cunoștințele lui de la Harvard au spus același lucru. Doctorul Demitri Shimkin, director asociat al Centrului Rus de la Harvard, considera că Fischer era un „liberal de centru-stânga". Șeful lui Shimkin de la Centru, profesorul Kluckhohn, cel care îl invitase pe Fischer să participe la proiectul Centrului privind refugiații, a declarat că, după părerea lui, Fischer nu reprezenta o amenințare la adresa securității. Kluckhohn a arătat că doi înalți diplomați, Averell Harriman și Chip Bohlen, îl cunoșteau pe Fischer și aveau o părere foarte bună despre el. Potrivit dosarelor FBI, în Fischer avusese încredere și o altă persoană importantă de la ambasada SUA de la Moscova în timpul războiului: George Kennan, care se angajase la Princeton. Kennan îi propusese lui Fischer funcția de director al Fondului Rusia Liberă, al cărui scop era acela de a-i ajuta pe intelectualii sovietici emigranți să inițieze programe de studii sovietice în Statele Unite.[4]

Întrucât nu a găsit nici o dovadă că Fischer ar fi avut simpatii prosovietice, agentul special Sullivan de la FBI Boston a hotărât să încheie ancheta în aprilie 1952. A precizat în memoriul său că în cursul anchetei „nu s-au găsit dovezi privind afilierea la Partidul Comunist sau simpatia față de acesta din partea persoanei în cauză". După ce a primit autorizația de a participa la proiectul Universității Harvard privind interviurile, Fischer a plecat în Europa. A jucat un rol deosebit de important în desfășurarea aplicării chestionarelor refugiaților cu privire la sistemele politice și sociale sovietice. În același an, Fischer și-a publicat lucrarea de doctorat despre istoria rezistenței împotriva regimului stalinist ca o monografie. Subiectul ales a fost Armata Rusă de Voluntari a generalului Andrei Vlasov, o unitate combatantă înființată de germani în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Armata, ai cărei luptători erau recrutați în mare parte din rândul prizonierilor sovietici din lagărele de concentrare naziste, era motivată să lupte cu sovieticii de idealurile naționaliste și anticomuniste rusești. După ce și-a încheiat studiile postuniversitare, Fischer a început să predea la Universitatea Brandeis, fapt înscris pe foaia volantă găsită de FBI la ambasada sovietică, în ianuarie 1955.[5]

*

Ancheta FBI din 1955 cu privire la George Fischer a început cu o analiză a ultimelor dosare legate de ambasada sovietică. Aici agenții FBI au observat ceva ce le scăpase înainte. Într-un raport al FBI, care avea probabil la bază interceptarea unor conversații telefonice și care fusese depus pe 5 noiembrie 1954, scria că un anumit „George Yuri Fischer" luase legătura cu al treilea secretar al ambasadei sovietice, care întâmplător era cel mai mic rang diplomatic și echivala cu cel de atașat asistent, pentru a-l anunța că sosise la Washington ca să participe la recepția ambasadei ce urma să aibă loc pe 7 noiembrie, aniversarea Revoluției Ruse. Potrivit raportului, Fischer i-a spus funcționarului de la ambasadă că era gata să se întâlnească cu el pe 6 noiembrie. Funcționarul i-a răspuns lui Fischer că îl va suna.[6]

FBI-ul nu știa dacă întâlnirea avusese loc până la urmă, însă ofițerii au aflat că Fischer participase la recepția din 7 noiembrie. Nu mai exista nici o îndoială că între numele său scris pe fila de calendar de pe 7 august de la ambasada sovietică și vizita acestuia de acolo după trei luni nu era nici o legătură, deși nimeni nu știa ce anume însemna asta. Lucrurile păreau să se complice. Suspiciunile legate de Fischer s-au amplificat când, pe 18 martie 1955, agenții FBI au aflat dintr-o „sursă strict secretă, a cărei identitate nu poate fi divulgată", că Fischer intenționa să meargă din nou la ambasada sovietică pe 20 martie. A luat legătura cu același secretar de la ambasada sovietică și a aranjat să se întâlnească cu el în apartamentul lui seara devreme în ziua sosirii sale la Washington.[7]

Sursa confidențială a informat FBI că Fischer depusese anterior două cereri la ambasada sovietică, una pentru o viză de călătorie în URSS, cealaltă privind schimbarea cetățeniei. Ofițerii de la FBI au dat alarma, suspectând că Fischer se pregătea să fugă din țară, să dobândească cetățenie sovietică și să dispară dincolo de Cortina de Fier. „Fischer este cetățean american și renunțarea fiului lui Louis Fischer, scriitor anticomunist proeminent și prolific, la SUA ar fi o propagandă valoroasă pentru URSS", scria FBI într-

una din telegrame. Fischer părea să aibă o valoare potențială pentru sovietici, întrucât și-ar fi repudiat tatăl, care nu mai era suspectat de spionaj împotriva Statelor Unite sau de opinii procomuniste și, într-adevăr, devenise un instrument anticomunist.[8]

Biroul FBI din Washington a pus o echipă de supraveghere să urmărească toate mișcările lui Fischer prin capitală, din momentul în care sosea la întâlnirea cu oficialul sovietic. La 18:41, în seara zilei de 20 martie, Fischer a fost văzut în zona de nord-vest a Washingtonului în apropierea blocului în care locuia persoana sa de contact de la ambasadă. A coborât dintr-un Ford verde decapotabil, model 1951, condus de o femeie, pe care echipa de urmărire a descris-o ca fiind „albă, în jur de 30–35 de ani, șatenă, cu ochelari". După ce l-a lăsat pe Fischer, și-a continuat drumul. Fischer a intrat în bloc, unde a rămas până la miezul nopții. La 23:50 a ieșit din clădire însoțit de un bărbat. Cei doi au urcat într-un Ford sedan din 1954 și, potrivit raportului de supraveghere, „au luat-o pe o rută ocolitoare prin zona nord-vest a Washingtonului". Șoferul probabil verifica dacă erau urmăriți, așa că FBI-ul a încetat urmărirea Fordului la 00:21. La 00:55 i-au văzut pe Fischer și pe însoțitorul său lângă clădirea în care locuia Fischer. Cei doi au stat de vorbă pe trotuar vreo trei minute înainte de a se despărți. Unul dintre agenții FBI s-a uitat la ceas. Era 00:58.[9]

De-acum, cei de la FBI știau că relația cu oficialul sovietic era mai mult decât întâmplătoare. Doreau să știe mai mult, însă nu aveau nimic în afară de raportul de supraveghere și de o traducere în engleză a scrisorii trimise de Fischer la ambasadă, în care scria următoarele: „Până în acest moment nu am primit absolut nici o veste de la ambasadă cu privire la cele două cereri ale mele – schimbarea cetățeniei și viza pentru vara asta. V-aș fi recunoscător dacă, când am să vă sun, mi-ați putea sugera cui anume de la ambasadă să mă adresez când voi veni acolo." Era în continuare un mister de ce dorea Fischer să-și schimbe cetățenia – care, după câte știa FBI, era americană – înainte de a pleca în Uniunea Sovietică.[10]

La sfârșitul lui martie 1955, FBI a hotărât că singura mo-dalitate de a afla ce se întâmpla cu George Fischer era să-l în-trebe. „FBI dorește să afle de îndată opiniile reale împărtășite de Fischer în legătură cu afirmațiile că ar fi

depus cerere pentru obținerea cetățeniei sovietice“, scria într-o telegramă de la biroul FBI din Boston către sediul central FBI. Potrivit planului, agenții urmau să-i spună lui Fischer că erau interesați de el din cauza vizitei sale la ambasada sovietică din 7 noiembrie 1954 și doreau să știe dacă „se așteaptă să aibă în continuare un motiv pentru dezvoltarea relațiilor cu angajații sovietici și dacă era dispus să-i ajute furnizându-le o evaluare a angajaților respectivi“.

Obiectivul final al chestionării era să afle dacă, într-adevăr, Fischer depusese cerere pentru cetățenie sovietică și ce tip de relații avea cu oficialii ambasadei. Însă ofițerilor FBI li s-a interzis să pună în mod direct întrebările respective, ca să nu compromită sursele FBI-ului sau să divulge faptul că Fischer fusese urmărit la Washington. „Trebuie să i se ofere cu mult tact ocazia de a ne furniza informații din proprie inițiativă“, scria în memoriul FBI legat de interogatoriul care se punea la cale. În aprilie 1955 FBI-ul din Boston a primit aprobarea să-l chestioneze, însă ceea ce era ușor de spus era greu de realizat. Nu l-au găsit pe Fischer la adresa sa de domiciliu, strada Walker nr. 39 din Cambridge.[11]

Fischer trecea printr-un proces de divorț cu soția lui, Ka-therine Van Alan Hoag, originară din Pennsylvania și fiica decanului de la Colegiul din Haverford, Gilbert Thomas Hoag. Se căsătoriseră în septembrie 1948. Fischer se mutase în altă parte, închiriind un apartament pe strada Charles din Boston. Probabil era într-o stare de tensiune accentuată. Un funcționar de la oficiul poștal pe care cei de la FBI l-au chestionat le-a spus că Fischer se certase nu cu unul, ci cu doi poștași și că era, în general, considerat un scandalagiu. Trecea printr-un divorț, acționa în mod imprevizibil, mergea la ambasada sovietică și acasă la un funcționar sovietic în timp ce făcea cerere de viză de călătorie pentru URSS și posibil cerere pentru cetățenie sovietică: Fischer se potrivea perfect cu profilul unui bărbat care se pregătea să-și trădeze țara.[12]

Agenții FBI au reușit să-l interogheze pe Fischer pe 18 mai 1955, la patru zile după ce în ziare se anunțase crearea Pactului de la Varșovia – alianța militară condusă de sovietici care avea să contrabalanseze NATO în Europa Centrală. Fischer le-a răspuns agenților la întrebări în mod deschis și direct. După cum au scris în raport, le-a furnizat multe informații despre vizitele

lui la ambasada sovietică din noiembrie 1954 și din martie 1955. Cu toate acestea, nu le-a dat nici un fel de informații despre ceea ce îi interesa cel mai mult pe agenții FBI, subiect care era atât de sensibil încât primiseră ordin să nu întrebe direct despre aceasta – problema cetățeniei sovietice.

Fischer le-a povestit în amănunt despre persoana lui de contact din ambasada sovietică, secretarul de gradul trei Anatoli Zorin, care, desigur, fusese șeful SMERȘ de la Poltava. FBI îi știa deja numele și adresa, Park Road nr. 1451, Washington, DC, unde îl vizitase Fischer în martie 1955. Cu toate acestea, agenții FBI au aflat cu surprindere despre legătura sa cu baza aeriană de la Poltava, unde Fischer lucrase în timpul războiului. Fischer le-a spus agenților FBI că Zorin fu-sese inginer înainte de război și că realiza legătura cu americanii de la baza Poltava. Funcția sa era echivalentă cu cea de ofițer în Corpul de Contraspionaj al Armatei Americane.

Fischer le-a spus agenților FBI că el și Zorin se întâlniseră întâmplător în octombrie 1954, când Fischer ținea o prelegere la Centrul Corpului de Contraspionaj, cu sediul la Fort Holabird, Maryland. După prelegere a plecat la Washington, unde a dat peste Zorin în apropierea hotelului Statler, pe de Strada 16, nu departe de ambasada sovietică. Câteva decenii mai târziu, Fischer a scris în memoriile sale că întâlnirea avusese loc după vizita sa la ambasada sovietică, după ce ieșise din clădirea respectivă. Zorin l-a recunoscut primul pe Fischer și a strigat: „Yura! George!“ Se pare că Fischer l-a recunoscut cu greu pe Zorin – mai târziu avea să-i spună soției sale că abia după minute bune și-a dat seama cine era, de fapt, Zorin. Când a răspuns la întrebările agenților FBI, Fischer le-a spus că știa circa zece ofițeri sovietici de pe vremea când lucrase la Poltava, însă nu-și amintea prea multe despre ei. În cele din urmă l-a recunoscut pe Zorin, căruia i s-a adresat cu diminutivul „Tolia“.[13]

Cum numele lui Fischer apărea pe fila de calendar cu data de 7 august de la ambasada americană, este evident că Zorin avusese o grămadă de timp ca să pună la cale ceea ce Fischer considerase a fi o întâlnire întâmplătoare. Fostul ofițer de la SMERȘ i-a spus lui Fischer că după război se alăturase corpului diplomatic și acum era la sfârșitul mandatului său la Washington. De fapt, pentru Zorin postul diplomatic era o acoperire. Încă din 1950, Zorin, pe atunci locotenent-colonel transferat la cartierul general al

Districtului Militar Kiev, îi sfătuia pe ofițerii MGB de la Poltava cu privire la cazurile de americani suspectați că ar spiona URSS. Fischer, firește, era în fruntea listei. Dosarele Departamentului de Stat al SUA arată că Zorin și soția lui au locuit la Washington din 1952 până în 1956; după aceea dispar mențiunile referitoare la familia Zorin din arhivele diplomatice. Zorin nu minți se când îi spusese lui Fischer că detașarea lui în Statele Unite se apropia de sfârșit.[14]

Când s-au întâlnit „întâmplător", în octombrie 1954, Fischer și Zorin au mers să ia cina la un restaurant grecesc. Și-au amintit de vremea petrecută la Poltava. „Am discutat prietenește, ne bucuram să ne revedem", își amintea Fischer. Zorin s-a plâns că ambasada sovietică nu prea avea legături cu americanii, pentru că majoritatea celor pe care îi abordau nu acceptau nici măcar invitații la recepțiile lor. „Nu suportam nebunia asta cu spioni, loialitate. Vânătoarea de vrăjitoare purtată de guvernul SUA și de McCarthy și ceilalți", scria Fischer mai târziu. „I-am spus lui Tolia că doresc să-mi aduc contribuția la schimbarea acestei situații." Acesta i-a promis lui Fischer o invitație la recepția dedicată Revoluției Ruse de pe 7 noiembrie 1954, la care mersese ulterior.[15]

Reamintindu-și recepția respectivă, Fischer le-a spus agenților că, atunci când a făcut cunoștință cu demnitarii sovietici, ale căror nume nu și le amintea, aceștia nu i-au pus nici o întrebare suspectă, cu excepția celor privind opinia publică americană, adică informații care erau disponibile în ziare. Nu intenționa să păstreze legătura cu vreunul dintre demnitarii respectivi – poate cu excepția lui Zorin, ținând cont că îi legau niște amintiri comune. De asemenea, nu era sigur dacă avea să plece în URSS, pentru că respectiva călătorie i-ar fi fost plătită de o instituție americană. În fine, nu a avut nici o problemă să pună la dispoziția FBI-ului informații cu privire la demnitarii sovietici cu care avea să se întâlnească pe viitor, însă nu dorea să se angajeze să facă asta. S-a oferit să ia legătura cu FBI dacă avea să afle ceva important la întâlnirile respective. Așa s-a încheiat discuția.[16]

FBI știa acum despre Zorin și despre trecutul acestuia, însă tot nu știa dacă era întemeiată sau nu suspiciunea potrivit căreia Fischer intenționa să-și ia cetățenie sovietică. Au hotărât să discute cu soția cu care Fischer era în

divorț, Katherine Hoag, în speranța că ea putea să lămurească această chestiune. Au luat legătura cu ea în septembrie 1955. Hoag l-a descris pe soțul ei ca fiind foarte antisovietic. S-a dovedit că el fusese destul de deschis față de ea cu privire la anii pe care și-i petrecuse în tinerețe în Uniunea Sovietică și la întâlnirea lui cu Zorin la Washington. Mai știa și că fusese acasă la Zorin în capitala americană.

Lucrul cel mai important a fost că Hoag a reușit să facă lu-mină în chestiunea călătoriei pe care Fischer se pregătea să o facă în URSS și în cea legată de cetățenie. Ea le-a spus agenților că George se pregătea, într-adevăr, să viziteze Uniunea Sovietică în scopuri de cercetare, însă se temea că sovieticii îl vor considera unul de-ai lor – plecase din URSS în 1938 cu pașaport sovietic – și îl vor împiedica să părăsească țara. „Doream să fac cerere de viză imediat“, își amintea Fischer ulterior. „Însă tata și mama se temeau din cauza vechii mele cetățenii sovietice. Aceasta nu încetase niciodată, spuneau. Acum oficialii de la Moscova puteau să o folosească. Puteau să-mi facă probleme, să mă bage la închisoare în vechea țară.“ De aceea fusese în primul rând Fischer la ambasada sovietică, a explicat Hoag. Chiar îi scrisese în acest sens vechiului său cunoscut, acum ambasador SUA la Moscova, Charles „Chip“ Bohlen, solicitându-i ajutorul.

În ceea ce îi privește pe agenții FBI, problema fusese în sfârșit rezolvată. Au recomandat să nu se mai continue anche-ta legată de cetățenie. George Fischer dorea să rămână cetățean american și să aibă dreptul să plece din URSS oricând dorea. Cazul părea închis.[17]

*

Chiar dacă George Fischer nu mai era suspect de spionaj pentru sovietici, acesta nu reușise încă să renunțe la cetățenia sovietică și astfel, după cum bine bănuia, risca să fie arestat dacă mergea în URSS. În plus, după vizita din mai 1955 pe care i-o făcuseră ofițerii de la FBI, Fischer era în mod clar îngrijorat de posibilitatea ca relația sa cu Zorin să fi putut fi luată drept ceva mai mult decât o întâlnire nevinovată cu un vechi prieten, iar corespondența

sa cu ambasada sovietică și vizitele sale acolo să fi fost considerate altceva decât o încercare de a renunța la cetățenia sa sovietică.

Fischer a hotărât să „spună adevărul“ și să obțină aprobarea oficială pentru contactele ulterioare cu sovieticii. Cu toate acestea, se pare că nu avea încredere în FBI. În schimb, la sfârșitul lui august 1955, cu câteva săptămâni înainte ca agenții FBI să discute cu Katherine Hoag, el a trimis o scrisoare la Biroul de Pașapoarte al Departamentului de Stat. „Mă îngrijorează foarte mult dubla cetățenie care provine din fosta cetățenie sovietică a mamei mele“, scria Fischer. A anunțat Departamentul de Stat că intenționa să contacteze din nou ambasada sovietică și întreba „dacă există vreo obiecție din partea dumneavoastră în ceea ce privește urmărirea acestei chestiuni“. Pe 22 octombrie 1955, cei de la Biroul de Pașapoarte i-au răspuns lui Fischer, aprobându-i legăturile cu ambasada sovietică.[18]

Pe 7 noiembrie, Fischer a revenit la Washington, participând din nou la recepția în cinstea Revoluției Ruse organizată la ambasada sovietică. La fel ca prima dată, s-a întâlnit cu Zorin înainte de recepție și a continuat să socializeze cu acesta și cu colegii săi de la ambasadă. Atunci i-a împărtășit Zorin problemele pe care le întâmpina în noua sa activitate – adunarea de informații cu privire la încălcările Acordului sovieto-american semnat în cursul stabilirii de relații diplomatice între cele două țări în 1933. Potrivit articolului 3 din acord, statului american i se interzicea să finanțeze sau să susțină activități antisovietice. Zorin susținea că statul american finanța, de fapt, instituții private care erau implicate exact în acest gen de activități, iar el pregătea un memoriu prin care avea să-i solicite guvernului să înceteze. Zorin căuta persoane care puteau să-l ajute să adune informații privind încălcarea acordului, avea bani alocați pentru asta și era dispus să plătească în schimbul unor astfel de informații.

Fischer a simțit că ceva era putred și nu a reacționat la propunerea indirectă a lui Zorin de a colabora. Părea că discuția se încheiase, însă mai târziu în acea seară Zorin a ridicat din nou problema, sugerând faptul că Fischer cunoștea foarte bine subiectul noii anchete pe care o desfășura el. Apoi l-a întrebat pe Fischer dacă putea să-l ajute să adune informații. A spus-o într-un mod relaxat și, ținând cont de faptul că Fischer se opunea politicii lui McCarthy, fapt pe care nu i l-a ascuns lui Zorin, propunerea a sunat destul

de firesc. Însă Fischer, fiind foarte conştient că „această colaborare“ cu sovieticii mirosea a spionaj, nu a muşcat momeala. I-a spus lui Zorin că nu este interesat de propunere.

Zorin nu a acceptat refuzul şi i-a făcut din nou propunerea. A menţionat că se gândise să solicite ajutor de la cineva pe care Fischer îl cunoştea foarte bine, doar că persoana respectivă îmbătrânea. Fischer bănuia că Zorin se referea la mama lui, Markusha, despre care se interesase mai devreme. Fischer nu a reacţionat. Zorin a mai avut o tentativă de a-l convinge pe Fischer să-l ajute la proiectul lui. Din nou Fischer a refuzat şi s-au despărţit „ca de obicei în termeni amiabili“.[19]

După ce s-a întors la Boston, Fischer a hotărât să facă ceva ce nu şi-ar fi imaginat că avea să facă vreodată – a scris o scrisoare către FBI în care a descris vizita lui recentă de la ambasada sovietică. Era datată 8 noiembrie 1955, ziua în care se întorsese de la Washington. A doua zi, pe 9 noiembrie, a primit o vizită de la FBI şi i s-au pus întrebări legate de discuţia pe care o avusese cu Zorin. Fischer era în mod clar îngrijorat; ofiţerii de la FBI au comentat în raportul lor cu privire la „temperamentul lui nevricos“. Acesta era unul dintre motive, alături de refuzul său declarat de a furniza informaţii FBI-ului cu regularitate, pentru care ofiţerii au recomandat să nu-l facă agent dublu. De data asta însă Fischer era gata să colaboreze. Le-a propus să ia legătura cu mama sa şi să-i informeze pe cei de la FBI dacă fusese abordată de sovietici. În decembrie 1955, la o altă întâlnire cu agenţii FBI, le-a spus acestora că Markusha nu primise nici un mesaj de la ambasada sovietică. Fischer nu avea chef să continue relaţia cu Zorin sau cu oficialii sovietici în general. Cu toate acestea, primise veşti bune de la ambasada sovietică: în sfârşit, îi fusese retrasă cetăţenia sovietică, aşa că era liber să meargă acolo în vizită.[20]

Cum Zorin a plecat de la Washington în 1956, părea că pagina perioadei petrecute la Poltava din biografia lui Fischer fusese întoarsă. Avea să meargă de multe ori în Uniunea Sovietică în anii 1960 şi să se întâlnească acolo cu mulţi dintre vechii lui tovarăşi de la Moscova. Călătoriile respective nu au avut nici o legătură cu perioada în care fusese la Poltava, cu excepţia uneia pe care a făcut-o în vara lui 1963, cu ocazia participării la Conferinţa Dartmouth, o întâlnire a personalităţilor publice americane şi

sovietice, care a avut loc în acel an la Ialta. Nu numai că știa locul de pe vremea Conferinței de la Ialta din 1945, dar șeful departamentului KGB care supraveghea conferința din biroul lui de la Kiev era vechea sa cunoștință, maiorul, nu colonelul, din KGB, Anatoli Zorin. Nu știm însă dacă cei doi s-au întâlnit întâmplător cu acea ocazie. Spre sfârșitul vieții, Fischer a intrat în posesia dosarului său de la FBI și a aflat despre numeroasele anchete desfășurate cu privire la așa-zisele lui vederi prosovietice.* Nu și-a văzut niciodată dosarele de la SMERȘ și nici nu a aflat care a fost soarta cunoștințelor sale sovietice – care, la fel ca Zinaida Beluha, fuseseră recrutate de KGB ca să-l spioneze. KGB-ul de la Poltava se aștepta ca Fischer să se întoarcă în Ucraina în anii 1960. Nu a făcut-o niciodată.

Vezi lista participanților la întrunirea de la Conferința Dartmouth din Crimeea din vara lui 1963 la Arhivele Centrale de Stat și Muzeul Literaturii și Artelor din Ucraina, fond 435, op. 1, nr. 1544. Cu privire la raportul lui Zorin legat de o altă chestiune de pe 13 martie 1962, vezi Arhivele SBU, fond 16, op. 1, nr. 944, dosar 197.

Epilog

Cele două figuri-cheie ale poveștii de la Poltava, George Fischer și Franklyn Holzman, s-au reîntâlnit la Harvard, unde, în anii 1950, și-au dat doctoratul în studii sovietice. Pentru amândoi, deși în măsuri diferite, experiența de la Poltava din timpul războiului s-a dovedit a fi foarte utilă pentru carierele lor academice. În mod surprinzător, nici unul dintre ei nu a hotărât să se inspire din experiența respectivă pentru activitatea de cercetare și predare.

Holzman își amintea că, atunci când l-a întrebat pe Fischer în cursul întâlnirilor de la Harvard dacă avea de gând să-și scrie teza de doctorat despre perioada Poltava în timpul războiului, Fischer, care după cum am menționat a scris până la urmă o lucrare de doctorat și o carte despre colaboratorii ruși și naziști, i-a răspuns că nu. Motivul pe care i l-a menționat lui Holzman a fost acela că nu era sigur ce se întâmplase acolo. Holzman, care îi spusese unuia dintre tovarășii săi soldați de la Mirgorod că avea de gând să scrie o carte despre Operațiunea Frantic, nu a dorit nici el să prezinte în lucrare experiența din timpul războiului și nu a scris niciodată cartea la care visase în tinerețe. Acești doi intelectuali specializați în Uniunea Sovietică i-au lăsat pe alții să scrie despre experiența americanilor de la Poltava.[1]

Relatările oficiale despre diversele etape ale operațiunilor americane de bombardament în sistem navetă din Uniunea Sovietică scrise de James Parton, Albert Lepawsky și William Kaluta aveau toate caracteristicile unor rapoarte militare privind perioada respectivă, erau adesea de natură tehnică și au fost ținute departe de publicul larg multe decenii. Cu toate acestea, a existat un ofițer care a avut acces nelimitat la documentele oficiale și care era nerăbdător să povestească lumii ce se întâmplase la Poltava în anii războiului. Acesta a fost John Deane. În 1947, an în care se retrăsese deja din serviciul militar, el și-a publicat memoriile din timpul războiului sub un titlu care îi rezuma opinia: The Strange Alliance (Ciudata alianță). Unul dintre cele 19 capitole, „Shuttle Bombing“ („Bombardamentele în sistem

navetă“), se referea exclusiv la pregătirea și apoi la funcționarea bazelor din Ucraina, în vreme ce alte capitole, mai ales „Repatriation of Prisoners of War“ („Re-patrierea prizonierilor de război“), se ocupau în mod direct sau indirect de aspecte legate de povestea de la Poltava.

Deși Deane a întâmpinat multe obstacole și probleme și avea multe traume emoționale ca urmare a modului în care gestionaseră sovieticii bazele din zona Poltava, el credea că meritase efortul. Întrucât marile așteptări inițiale legate de Marea Alianță îi fuseseră înșelate, Deane a scris totuși că operațiunile aeriene de la Poltava au fost „de o valoare inestimabilă pentru Statele Unite“, pentru că facilitaseră „18 atacuri puternice asupra unor obiective strategice importante din Germania, care altfel ar fi rămas imună“. „Un lucru și mai important“, continuă el, „este că trebuie să fi avut un efect zdruncinător asupra moralului germanilor… Faptul că Rusia a ridicat restricțiile și le-a permis americanilor să desfășoare operațiuni pe teritoriul ei trebuie să fi distrus până și ultima speranță pe care o mai aveau germanii de a-i despărți pe dușmanii lor și de a încheia o pace separată cu unul sau altul.“

Cu privire la deteriorarea relațiilor sovieto-americane din baze de la sfârșitul operațiunilor de bombardament în sistem navetă și a închiderii ulterioare a bazei de la Poltava, Deane remarca: „Adevărul era că nu se mai dorea prezența americanilor în Uniunea Sovietică și, mai ales, în Ucraina, care este o zonă cu o loialitate discutabilă. Nu mai putea fi ascunsă atitudinea conducătorilor Partidului Comunist față de străini, mai ales de vreme ce prezența lor nu mai era necesară din punct de vedere practic.“ A răsuflat ușurat când a aflat despre hotărârea USSTAF de a închide baza în aprilie 1945. Speranțele sale pentru un viitor luminos al relațiilor americano-ruse au fost lăsate în urmă. Deane a descoperit însă cu plăcere „diferența mare de atitudine față de americani care exista între rușii de rând și conducătorii lor“. Probabil că se referea la sovietici în general și, când era vorba despre populația civilă, la ucraineni mai degrabă decât la sovietici.[2]

Deane era convins că modul în care vedeau bolșevicii Occidentul capitalist constituia unul dintre motivele principale ale problemelor Marii Alianțe. Stalin și locotenenții săi nu au văzut niciodată Marea Alianță ca pe ceva mai mult decât un acord temporar menit să faciliteze operațiunile militare de pe

diverse fronturi îndreptate împotriva inamicului comun. Strânsa cooperare de la fața locului, mai ales înființarea bazelor militare de pe teritoriul sovietic, a fost considerată în întregime nedorită – ceva mai mult decât un complot capitalist menit să submineze socialismul și să ocupe teritoriu. Ideologia comunistă era întărită în acest sens de fobia bolșevică, înrădăcinată nu în marxism, ci în intervențiile străine din timpul Revoluției Ruse, când corpurile expediționare americane, britanice și franceze ocupaseră porturile rusești și ucrainene de la Murmansk și până la Odessa și la Vladivostok deplasându-se spre interiorul țării.

George Fischer a făcut rost aproape imediat de cartea lui Deane și a scris o recenzie despre ea în numărul din iulie 1947 al publicației Far Eastern Survey, care, câțiva ani mai târziu, în epoca lui McCarthy, avea să fie atacat ca fiind procomunist. Fischer a făcut comentarii în general pozitive cu privire la car-te, subliniind înțelepciunea observațiilor autorului și bogăția informațiilor sale „din interior“. Nu i-a plăcut însă că Deane se grăbea să justifice problemele din relațiile americano-sovietice ca provenind din animozitatea ideologică a liderilor so-vietici față de Occidentul capitalist. Cartea, scria Fischer, era plină de „fapte valide amestecate cu niște concluzii personale controversate“. Nu i-a plăcut nici faptul că Deane glumea pe alocuri pe seama sovieticilor și a comportamentului lor. Chiar și așa, Fischer a preferat să-i ia apărarea lui Deane, nu să-i condamne pe el și pe ceilalți participanți deziluzionați de interacțiunea din timpul războiului. „Adevărata părtinire și emoțiile extrem de raționale ale acestor americani cu privire la cele trăite în Rusia nu ar trebui condamnate sau desconsiderate în mare grabă“, scria Fischer, „ci mai degrabă considerate un important produs secundar predominant al relațiilor strânse și problematice ale oficialilor noștri cu sovieticii.“[3]

*

Fischer avea dreptate. Cele trăite de americanii implicați în povestea din zona Poltavei sunt, desigur, esențiale pentru a le înțelege atitudinea față de sovietici. Motivul pentru care au înființat americanii bazele era, în principal,

strategic, însă implica și speranțe mari, și în mare parte nerealiste, legate de o viitoare prietenie cu sovieticii. Pentru americani, alianța militară însemna o strânsă colaborare terestră și aeriană, fără îndoieli de natură ideologică, politică, economică sau culturală. La drept vorbind, s-a întâmplat exact pe dos. Ținând cont de numărul lor, de avantajul economic și de puterea lor economică, americanii se simțeau superiori partenerilor sovietici. Aveau mari așteptări, iar dezamăgirea care a urmat a fost profundă și de lungă durată.

Ambasadorul american de la Moscova, Averell Harriman, o personalitate proeminentă și în cartea de față, s-a numărat printre cei dezamăgiți. Optimismul său inițial legat de relațiile cu sovieticii a fost înlocuit cu lipsă de încredere, determinându-l să adopte o atitudine de tipul „ochi pentru ochi“ în relațiile sale cu ei. Un factor principal al schimbării de atitudine în cazul lui Harriman a fost refuzul lui Stalin de a le permite americanilor să folosească baza de la Poltava ca să-i aprovizioneze pe insurgenții de la Varșovia în vara lui 1944. Avea să se numere printre primii care au susținut Războiul Rece. Aceeași traiectorie a urmat și un alt jucător important din proiectul Poltava, generalul Robert L. Walsh, care a participat în mod activ la lupta postbelică pentru Berlinul de Vest.[4]

Atitudinea militarilor americani față de regimul sovietic și efortul depus de acesta în cursul războiului s-a schimbat de la una prietenoasă la una ostilă. Debutând cu o admirație sinceră față de poporul sovietic și, într-o măsură mai mică, față de reprezentanții regimului stalinist, pentru rezistența, sacrificiul și curajul lor în lupta împotriva Germaniei naziste, au fost dezamăgiți. În cultura politică și în viața de zi cu zi a sovieticilor, americanii erau respinși, indiferent de politicile implementate de conducătorii sovietici. Asta s-a întâmplat cu colonelul Thomas Hampton, cu maiorul Michael Kowal și cu prim-locotenentul William Kaluta.

Cam în aceeași categorie se încadra și soldatul Palmer Myhra, care probabil a fost inspirat să scrie povestea celor trăite de el după război de același vis pe care îl avusese și Holzman în Ucraina. În memoriile pe care le-a publicat singur, A Frantic Saga (2008), Myhra a scris că cele trăite la Mirgorod l-au transformat într-un oponent pe viață al sistemului sovietic. Susținător al democrației electorale, el a depășit multe obstacole ca să voteze la alegerile

prezidențiale din SUA din 1944, când se afla în străinătate; în Uniunea Sovietică a remarcat o lipsă totală de respect față de principiile democratice. „Votau normal“, scria Myhra referindu-se la cetățenii sovietici, „însă nu aveau nici o opțiune în privința candidaților.“ Și continua: „După ce văzusem în Uniunea Sovietică, nu mă mai interesau câtuși de puțin tendințele politice socialiste sau liberale. Așa că toată viața am fost un republican conservator. Am avut motive întemeiate pentru asta.“[5]

Americanii care au trecut pentru scurt timp pe la baze și care nu au fost afectați de serviciile sovietice de spionaj de acolo și-au păstrat părerea bună despre sovietici mult timp după ce și-au încheiat misiunea la Poltava. Același lucru s-a întâmplat și cu cei din contingentul permanent de la baze cu convingeri de stânga, care nutreau simpatie față de Uniunea Sovietică, experimentul ei social și, mai ales, efortul depus de aceasta în timpul războiului. Holzman intra mai mult ca sigur în această categorie. „Am simțit întotdeauna că tatăl meu se considera implicat în eforturile de război ale sovieticilor“, își amintea Thomas Holzman, fiul lui Franklyn.

Pentru el, Uniunea Sovietică era locul în care se desfășura adevăratul război și se câștiga cu mari sacrificii și era mândru de mica sa contribuție la eforturile respective. Când îmi vorbea despre război, se referea mai mult la apărătorii curajoși de la Stalingrad și de la Leningrad, la eroismul Armatei Roșii și la cât de impresionanți erau sovieticii staționați acolo. De asemenea, vorbea cu multă emoție și despre sacrificiile cumplite, aproape incredibile, ale poporului sovietic. Îmi aduc aminte că a dat declarații în fața Congresului cu privire la datorii-le din Programul de împrumut și închiriere, cerând ca acestea să fie șterse, ținând cont de sacrificiile făcute de sovietici în timpul războiului. A fost probabil mai puțin critic la adresa sovieticilor și mai solidar cu aceștia decât alții din mai multe puncte de vedere în privința bazelor Frantic. Când Federația Rusă i-a oferit Medalia comemorativă, cu ocazia celei de-a cincea aniversări, pentru participarea la Marele Război Patriotic, cred că a însemnat foarte mult pentru el, deoarece semnifica recunoașterea contribuției sale la acea luptă.[6]

George Fischer împărtășea aceeași fascinație ca și Holzman față de eforturile depuse de sovietici în război, deși el mergea și mai departe și făcea distincția dintre regim și popor. În memoriile sale, scrise în 2000, Fischer a povestit despre cele trăite la Poltava ca despre o întrecere între o fostă mare dragoste și o ură mai veche. Dragostea era față de țara pe care o numea Rusia; ura era față de Stalin și față de politica acestuia. „În activitatea mea nu am avut îndoieli de partea cui eram. Ura mea față de răul de la Kremlin nu m-a lăsat niciodată să oscilez“, scria Fischer. A murit în 2005, credincios convingerilor sale de stânga și de neclintit în opoziția sa față de stalinism.[7]

*

De ce majoritatea americanilor care și-au petrecut mai mult timp la baze sau aveau un grad suficient de înalt încât să interacționeze cu funcționarii sovietici în mod regulat au plecat din Uniunea Sovietică în 1945 cu un puternic sentiment de repulsie față de gazdele lor? În general, factorii care au contribuit la faptul că și-au schimbat părerea nu erau legați în mod direct de diferențele ideologice și de prioritățile geostrategice opuse ale celor două state. La urma urmei, obiectivele geopolitice din timpul războiului – înfrângerea Germaniei și a Japoniei – erau comune pentru cele două țări aliate și mulți americani agreau socialismul, în sensul său general. Diferențele de cultură politică s-au dovedit a fi decisive în înstrăinarea dintre cele două părți.

Un astfel de exemplu este modul în care și-au tratat sovieticii prizonierii de război, ca pe niște trădători și infractori, precum și refuzul lor de a le permite militarilor americani din Europa de Est să-i ajute pe prizonierii americani de război eliberați din lagărele germane să ajungă acasă trecând pe la bazele din zona Poltava. Atitudinea respectivă a stârnit, după cum am văzut, furia președintelui Roosevelt însuși. Aceasta a fost manifestarea cea mai evidentă a unei atitudini pe care o împărtășeau demnitarii, ofițerii și soldații de rând sovietici și pe care americanii au considerat-o înfiorătoare.

Pentru americani nu exista o îndatorire mai nobilă decât să-și salveze prizonierii de război, care erau văzuți ca niște eroi după greutățile pe care le îndurase. După cum am menționat, regimul sovietic îi considera în cel mai rău caz pe soldații Armatei Roșii luați prizonieri de germani trădători, iar în cel mai fericit caz, drept cetățeni de mâna a doua care nu meritau aceeași mâncare și același tratament precum cei care serveau în armată; de fapt, puteau fi jefuiți fără să existe pedepse pentru făptași.

Însă și mai importantă era problema relațiilor. Americanii erau iritați de eforturile făcute de poliția secretă sovietică de a tăia relațiile personale cu omologii lor sovietici și de campania de hărțuire împotriva femeilor care ieșeau cu americani. Nu era o problemă nouă pentru ofițerii și militarii americani, care se mai confruntaseră deja cu acest aspect în Marea Britanie și în Franța eliberată, unde localnicii nu-i plăceau deloc pe soldații americani mai cu dare de mână și pe femeile care ieșeau cu ei. În regiunea Poltava însă atacurile la adresa femeilor care aveau relații cu americani au fost mai violente, fiind încurajate de regim, însă conduse de poliția secretă. Americanii considerau că localnicii se bucurau de venirea lor, însă nu și autoritățile. Era ca și cum aterizaseră într-o țară ocupată de un regim străin care nu se înțelegea cu populația generală.

De aceea americanii au început să solidarizeze cu localnicii, precum ucrainenii de la Poltava și polonezii de la Lvov, și să antipatizeze autoritățile sovietice, folosind pentru ele apelativul „ruși“. Majoritatea localnicilor s-au bucurat de sosirea americanilor și au sperat că prezența acestora îi va elibera de conducerea sovietică (o atitudine foarte răspândită în Lvov), fie va liberaliza sistemul politic sovietic (după cum credeau unii din regiunea Poltavei). Femeile care ieșeau cu americani duceau propriul război împotriva regimului: unele dintre ele proveneau din familii oprimate de sovietici în timpul războiului, în vreme ce altele avuseseră relații cu germani și astfel se treziseră pe listele negre întocmite de poliția secretă. Dincolo de motivele de natură sentimentală sau materială, ucrainencele care au vrut să se căsătorească cu iubiții lor americani visau să se mute în Statele Unite, pe care autoritățile sovietice le considerau un dușman imperialist.

Comandanții, comisarii politici și ofițerii sovietici ai servi-ciului de contrainformații și de la poliția secretă nu-i conside-rau pe americani aliați,

ci posibili spioni și agenți ai influenței capitaliste. Extrem de nesiguri din punct de vedere economic și adesea cultural, ei se mândreau foarte tare cu victoriile re-cente ale Armatei Roșii, pe care le considerau superioare mult mai modestelor realizări ale Aliaților din Europa Occidentală. Autoritățile sovietice militare și politice își îndoctrinau subordonații și populația locală în acest sens, îndemnându-i, și adesea forțându-i, să-și spioneze cunoscuții americani. Americanii și-au dat seama și au dat vina pentru majoritatea problemelor pe care le întâmpinau în relațiile cu sovieticii pe politicile practicate de anumite persoane sau de regim, în general, rar dând vina pe populație.

Cu foarte rare excepții, americanii nu erau de acord cu elementele de bază ale culturii politice sovietice: cultul conducătorului, regimul propagandei duse de partid, care căuta să inoculeze opiniile aprobate în mod oficial, și statul polițienesc, cu urmărirea continuă, cu intimidările și restricțiile aduse libertății individuale. Pentru majoritatea americanilor, experiența de la Poltava cu autoritățile sovietice și cultura politică au condus la respingerea ambelor.

*

În vreme ce intelectuali precum Fischer și Holzman au rămas indecișI cu privire la evenimentele trăite la Poltava, Myhra, un agricultor de-o viață din Wisconsin, nu a avut astfel de îndoieli. Frantic Saga ne oferă probabil cea mai pătrunzătoare evaluare a semnificației pe termen lung a poveștii de la Poltava publicată vreodată de oricare dintre cei care au fost acolo. „Cred sincer că noi, cei care ne-am aflat la bazele aeriene de la Poltava în zilele de război aprins din 1944, am asistat cu adevărat la începutul iminentului Război Rece.“ Myhra a fost încântat de rezultatul conflictului. „Am fost acolo și ne amintim de voi așa cum și voi vă amintiți de noi“, scria el adresându-se vechilor săi cunoscuți de la Mirgorod. „Războiul Rece a venit și a trecut… Nu credeam că am să apuc ziua în care nu va mai exista

Uniunea Sovietică și în care Ucraina va deveni o națiune de sine stătătoare.“[8]

Vorbele lui Myhra reflectau atmosfera din preajma ceremoniilor ocazionate de împlinirea a 50 de ani de la Operațiunea Frantic din septembrie 1994. În acea lună, prietenia creată între piloții și soldații de rând din Marea Alianță de la bazele din zona Poltava a fost marcată de festivități publice organizate de autoritățile civile de la Poltava. Ucraina, care își declarase de curând independența, i-a primit cu bucurie pe veteranii americani și ruși ai operațiunilor de bombardament în sistem navetă. Autoritățile ucrainene au deschis spre vizitare pentru americani baza aeriană de la Poltava, deși aceasta servise în perioada sovietică drept bază pentru bombardierele strategice de elită, inclusiv pentru supersonicul Tupolev 160, ale căror ținte erau în Statele Unite. Oaspeții au sosit cu bombardiere B-1B Lancer de la Baza Forțelor Aeriene de la Barksdale, Louisiana, și cu bombardiere B-52N de la Baza Forțelor Aeriene de la Dyess, Texas. Președintele Bill Clinton a profitat de ocazie ca „să-i felicite pe piloții ucraineni, americani și ruși care au participat la dificila campanie aeriană din Europa din urmă cu 50 de ani și au aterizat la Poltava“.[9]

Nici unul dintre personajele principale din cartea de față nu a participat sau nu a putut să participe, însă au fost prezenți acolo cel puțin trei veterani americani ai operațiunilor de bombardament în sistem navetă. Printre cei trei piloți de pe avioanele B-17 care au revenit la Poltava în 1994 s-a numărat și Charlie Beecham din El Reno, Oklahoma. El a venit la Poltava și la Mirgorod împreună cu piloții de la baza Barksdale. „Evenimentul aniversar a durat trei zile“, îi scria Beecham editorului ziarului local, „iar la intrarea în Baza Aeriană de la Poltava se înălța un frumos monument. Fiecare dintre noi a primit o medalie de argint cu diametrul de aproximativ opt centimetri pe care erau inscripționate următoarele: «În amintirea întâlnirii piloților ucraineni și americani din ținutul Poltavei».“[10]

A fost ultima dată când veteranii celor trei națiuni au marcat împreună aniversarea operațiunii Frantic. Charlie Beecham a murit în 2012, la scurt timp după împlinirea vârstei de 90 de ani. În necrologul său au fost menționate cele cinci medalii primite în cursul celui de-al Doilea Război

Mondial, precum și o a șasea, pe care o obținuse pentru că livrase cărbune și alte provizii în timpul Blocadei Berlinului din 1948–1949.

Moartea veteranilor nu a fost singurul motiv al lipsei de entuziasm din Ucraina față de viitoarele aniversări tripartite ale Operațiunii Frantic.[11] La cea de-a 60-a aniversare, din 2004, Ucraina era prinsă în vâltoarea Revoluției Portocalii, după ce candidatul la alegerile prezidențiale finanțat de ruși fusese respins. La cea de-a 70-a aniversare, din 2014, Ucraina era în război cu Rusia privind teritoriile din Donețk.

Astăzi, când o parte din baza de la Poltava a fost transformată în muzeu, se poate vizita monumentul (pomenit de Charlie Beecham) dedicat piloților americani și sovietici uciși în cursul atacului germanilor asupra bazei de pe 22 iunie 1944. Însă vizitatorii muzeului pot vedea și fotografiile ofițerilor și soldaților ucraineni care și-au pierdut viața în războaiele nesfârșite cu Rusia. Oricine se apropie de monument va auzi inevitabil vuietul elicopterelor care vine dinspre partea operativă a bazei. Acum servește ca loc de pregătire pentru piloții elicopterelor ucrainene care participă la războiului ruso-ucrainean din estul Ucrainei. Avioanele și personalul american s-au întors în Ucraina, chiar dacă nu la Poltava. Sunt implicate în pregătirea soldaților din vestul Ucrainei pentru a servi în est. Uniunea Sovietică a dispărut de mult timp, iar Statele Unite sunt aliate acum cu unul dintre partenerii săi de odinioară împotriva altuia. Chiar și așa, rămâne valabil un aspect esențial: la fel ca în cursul celui de-al Doilea Război Mondial, americanii sunt de partea celor care au fost nedreptățiți.

Aceasta este continuarea poveștii de la Poltava care ar fi fost greu de imaginat în 1944, în 1994 sau chiar în 2004. După ce s-a terminat practic scurta reconciliere dintre adversarii din Războiul Rece și în timp ce vântul noului Război Rece se întețește pe zi ce trece, trebuie să privim în urmă la experiența americanilor de la Poltava pentru a înțelege de ce s-a destrămat Marea Alianță și să ne însușim lecțiile pentru alianțele viitoare. O lecție capitală este aceea că alianțele pot fi întreținute numai o vreme de nevoia de a lupta împotriva unui dușman comun, însă pot rezista în timp numai pe baza unor valori comune. Marii Alianțe i-a lipsit tocmai așa ceva.

Mulțumiri

O finanțare prin Programul Fulbright mi-a permis să fac munca de cercetare pentru cartea de față în Ucraina, unde au avut loc majoritatea întâmplărilor relatate aici. Îi sunt recunoscător directoarei Programului Fulbright din Kiev, Marta Kolomaieț, și angajaților săi, mai ales Veronikăi Aleksanici, pentru primirea caldă și sprijinul acordat. De asemenea, sunt profund recunoscător instituției care m-a găzduit în Ucraina, Institutul de Istorie al Academiei Naționale de Științe, și di-rectorului Valeri Smoli. Vreau să le mulțumesc din suflet directorului, Andri Kohut, și unuia dintre cei mai eficienți și binevoitori arhivari cu care am colaborat vreodată, Maria Panova, de la Arhivele Serviciului de Securitate din Ucraina, care a moștenit documentele serviciului de contrainformații militare sovietice și ale poliției secrete.

Istoricii Hennadii Boriak și Roman Podkur din Ucraina și Liudmila Novikova din Rusia mi-au oferit sfaturi extrem de valoroase. Colegii mei de la Universitatea Pedagogică de la Poltava, Iuri Voloșin și Igor Serdiuk, mi-au organizat un tur al bazei aeriene de la Poltava, folosită de piloții americani în anii 1944–1945, și al muzeului care găzduiește cu mândrie obiecte unice și fotografii din acea perioadă. În Statele Unite, David Engerman și Hiroaki Kuromiya au fost extrem de generoși oferindu-mi sfaturi și copii după documentele de arhivă pe care le dețin. Natalia Laas m-a ajutat să fac copii după unele documente extrem de importante care mi-au fost furnizate. Cum munca mea de cercetare nu a vizat numai documentele de arhivă, am profitat enorm de pe urma ajutorului acordat de urmașii și rudele unora dintre principalele personaje ale povestirii mele: fratele mai mic al lui George Fischer, Vic Fischer, fiii lui Franklyn Holzman, Thomas și David, și, nu în ultimul rând, Tony Reverditto, unul dintre fiii lui Igor Reverditto. Le sunt recunoscător pentru amintirile pe care mi le-au împărtășit și pentru fotografiile și documentele pe care mi le-au pus la dispoziție.

Îi mulțumesc Alexandrei Vacroux de la Harvard pentru că m-a ajutat să ajung la colecția de documente de arhivă a Centrului Davis și colegilor mei de la Institutul Ucrainean de Cercetare, mai ales directorului executiv, Tymish Holowinsky, pentru sprijinul acordat și pentru că au făcut ca lucrurile să funcționeze în continuare în timpul excursiilor mele sabatice și de cercetare din Ucraina. Ca întotdeauna, Myroslav Yurkevich, care a lucrat înainte la Universitatea din Alberta, mi-a fost de mare folos la editarea și stilizarea textului. Jill Kneerim mi-a oferit un ajutor de neprețuit astfel încât manuscrisul meu să ajungă pe mâna celor mai entuziaști și mai devotați editori pe care mi i-aș fi putut dori: Tim Bent, Mariah White și Melissa Yanuzzi de la Oxford University Press și Casiana Ioniță de la Penguin UK. Sarah Chalfant și-a asumat sarcina laborioasă de promovare a cărții în rândul cititorilor nevorbitori de limbă engleză. Le rămân recunoscător pentru sprijin și pentru sfaturi. Ca întotdeauna, vreau să-i mulțumesc în special soției mele, Olena, pentru sprijinul acordat.

Mulțumiri

Note

Prefață

[1] Pentru cele mai recente relatări privind cele întâmplate la Poltava, vezi Mark J. Conversino, Fighting with the Soviets: The Failure of Operation FRANTIC, 1944–1945, Lawrence, KS, 1997; Lee Trimble și Jeremy Dronfield, Beyond the Call: The True Story of One World War II Pilot's Covert Mission to Rescue POWs on the Eastern Front, New York, 2015.

Introducere

[1] Locotenent-colonelul Pervușin către locotenent-colonelul Ahov, „Svodka narujnogo nabliudeniia za obektom «Turist», 18 mai 1958", de la 11:40 la 16:25, 4 pp., Arhivele Serviciului de Securitate al Ucrainei (Arhiv Slujbi bezpeki Ukraini), Kiev (în continuare Arhivele SBU), fond 13, nr. 1207, „Proverka voennoslujașcih bazî VVS SShA v Poltave, t. 18", dosarele 229–232.

[2] Franklyn D. Holzman, Soviet Taxation: The Fiscal and Monetary Problems of a Planned Economy, Cambridge, MA, 1955; colonelul Ahov și locotenent-colonelul Baruzdin către locotenent-colonelul Zubkov, 25 iulie 1960, 4 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1207, dosarele 327–330.

[3] Căpitanul Hramov și maiorul Ovcinnikov, „Spravka na amerikanskogo voennoslujașcego aviabazî VVS SShA v Poltave Fisher Iu. A.“, mai 1964, 8 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1207, dosarele 83–86v; Ken Gewertz, „From Russia with Thanks: Holzman Awarded Medal for World War II Service“, Harvard Gazette, 3 aprilie 1997; Franklyn Holzman, interviu acordat BBC cu privire la cele trăite de el la Poltava, 1995 (puse la dispoziție de familia Holzman și de Centrul Davis pentru Studii Ruse și Eurasiatice de la Universitatea Harvard).

Capitolul 1

[1] John R. Deane, The Strange Alliance: The Story of Our Efforts at Wartime Cooperation with Russia, New York, 1947, pp. 3–4; Geoffrey Roberts, Molotov: Stalin's Cold Warrior, Dulles, VA, 2012, pp. 21–90.

[2] „Istoriia Hodînki“, Grand Park, http://www.grandpark.info/index.php?go=Pages&in=view&id=4; Roger Moorhouse, The Devil's Alliance: Hitler's Pact with Stalin, 1939–1941, New York, 2014, Capitolul 1, „The Devil's Potion“.

[3] Nikolai Gogol, „The Terrible Vengeance“, in The Collected Tales of Nikolai Gogol, trad. Richard Pevear și Larissa Volokhonsky, New York, 1999, p. 90; David M. Glantz și Jonathan M. House, When Titans Clashed: How the Red Army Stopped Hitler, Lawrence, KS, 1995, pp. 168–178.

[4] „Douglas C-54 Skymaster“, Warbird Alley, http://www.warbirdalley.com/c54.htm; Arthur Pearcy, Douglas Propliners: DC-1–DC-7, Londra, 1996.

[5] Averell Harriman și Elie Abel, Special Envoy to Churchill and Stalin, 1941–1946, New York, 1975, p. 227; Frank Costigliola, Roosevelt's Lost Alliances: How Personal Politics Helped Start the Cold War, Princeton și Oxford, 2012, pp. 192–193.

[6] Harriman și Abel, Special Envoy, pp. 228–229; Deane, The Strange Alliance, pp. 3, 9–11.

[7] Deane, The Strange Alliance, p. 107; [Albert Lepawsky], „History of Eastern Command, U.S. Strategic Air Forces in Europe, 1941–1944", Headquarters USSTAF, 1944, Administrația Națională de Arhive și Evidențe (în continuare NARA), NA/RG 334, Caseta 66, p. 7.

[8] Kathleen Harriman către Mary, în Harriman și Abel, Special Envoy, p. 234.

[9] Deane, The Strange Alliance, p. 3.

[10] Cordell Hull, The Memoirs, 2 vol., New York, 1948, 2: 1277; Deane, The Strange Alliance, p. 4.

[11] Hamilton către secretarul de stat, 18 octombrie 1943, în Foreign Relations of the United States (în continuare FRUS), Diplomatic Papers, 1943:

General, pp. 567–568; procesul-verbal al întâlnirii de la Kremlin de pe 18 octombrie 1943, ibid., pp. 563–565.

[12] „The Moscow Conference: October 1943“, The Avalon Project, http://avalon.law.yale.edu/wwii/moscow.asp.

[13] Frank Costigliola, „«I Had Come as a Friend»: Emotion, Culture, and Ambiguity in the Formation of the Cold War, 1943–45“, Cold War History 1, nr. 1, august 2000, pp. 105–106.

[14] Costigliola, „«I Had Come as a Friend»“, pp. 105–106; Kathleen Harriman către Mary, Moscova, 5 noiembrie 1943, p. 2, Biblioteca Congresului, Documentele Harriman, Caseta 6, dosarul 9, Corespondența dintre Kathleen Mortimer și Mary Fisk.

Capitolul 2

[1] Deane, The Strange Alliance, p. 24; Harriman către Roosevelt, 31 octombrie 1943, FRUS, Diplomatic Papers, 1943: General, p. 690.

[2] Kathleen Harriman către Mary, Moscova, 9 noiembrie 1943, p. 3, în Biblioteca Congresului, Documentele Harriman, Caseta 6, dosarul 9, Corespondența dintre Kathleen Mortimer și Mary Fisk.

[3] Deane, The Strange Alliance, pp. 24–25; Simon Sebag Montefiore, Stalin: The Court of the Red Tsar, New York, 2003, pp. 519–522; Hull, Memoirs, 2: pp. 1308–1310.

[4] Mark J. Conversino, Fighting with the Soviets: The Failure of Operation Frantic, 1944–1945, Lawrence, KS, 1997, pp. 9–12.

[5] Înregistrarea celei de-a două întruniri a Conferinței tripartite, 20 octombrie 1943, FRUS, Diplomatic Papers, 1943: General, pp. 583–588, 778–781.

[6] Ibid., p. 779; Hull, Memoirs, 2: p. 1310; Harriman și Abel, Special Envoy, p. 239; Deane, The Strange Alliance, p. 20.

[7] Molotov Remembers: Inside Kremlin Politics. Conversations with Felix Chuev, ed. Albert Resis, Chicago, 1993, p. 45.

[8] Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 27–28; „Most Secret Protocol, Moscow“, 1 noiembrie 1943, FRUS, Diplomatic Papers, 1943: General, p. 773.

[9] Deane, The Strange Alliance, pp. 20–21; către atașatul militar, Ambasada de la Moscova, nr. 75, 26 octombrie 1943, NARA, NA/RG 334, Caseta 63: Misiunea Militară a SUA la Moscova, Operațiunea Frantic (26 octombrie 1943–31 martie 1944), 3 pp.; [Albert Lepawsky], „History of Eastern

Command, U.S. Strategic Air Forces in Europe, 1941–1944“, Cartierul general al USSTAF, 1944, NARA, NA/RG 334, Caseta 66, p. 7.

[10] Către AGWAR Washington de la Deane, nr. 28, 29 octombrie 1943, NARA, NA/RG 334, caseta 63, 2 pp.; Deane, The Strange Alliance, p. 16.

[11] Conversino, Fighting with the Soviets, p. 29; Harriman către Washington, 26 decembrie 1943, NARA, NA/RG 334, Caseta 63, 3 pp.; Deane către Washington, 27 decembrie 1943, ibid., 1 p.

[12] Conversino, Fighting with the Soviets, p. 31; generalul Arnold către Deane, 27 ianuarie 1944, NARA, NA/RG 334, Caseta 63, 2 pp.

[13] Harriman și Abel, Special Envoy, p. 296; Deanne către Slavin, 31 ianuarie 1944 (text în engleză și traducere în rusă), NARA, NA/RG 334, Caseta 63, 2 pp.; Minuta discuției, ambasadorul american, mareșalul Stalin, Molotov, 2 februarie 1944, NARA, NA/RG 334, Caseta 63, 4 pp.

[14] Deane, The Strange Alliance, p. 108; Deane către Washington, 2 februarie 1944, NARA, N/A RG 334, Caseta 63, 1 p.; Arnold către Deane, 4 februarie 1944, 1 p., NARA N/A RG 334, Caseta 63.

[15] Deane, The Strange Alliance, p. 108; Minuta discuției, ambasadorul american, mareșalul Stalin, Molotov, 2 februarie 1944, NARA, N/A RG 334, Caseta 63, 4 pp.

Capitolul 3

[1] Deane, The Strange Alliance, pp. 30, 108–109; Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 23–25; Von Hardesty și Ilya Grinberg, Red Phoenix Rising: The Soviet Air Force in World War II, Lawrence, KS, 2012.

[2] Deane, The Strange Alliance, pp. 108–109; Deane către AGWAR, Washington, 5 februarie 1944, 3 pp., NARA, N/A RG 334, Caseta 63.

[3] Conversino, Fighting with the Soviets, p. 32.

[4] Ibid., pp. 31–33; Deane către Slavin, 25 februarie 1944, NARA, N/A RG 334, Caseta 63, 1 p.; „Col. John S. Griffith“, necrolog, New York Times, 16 octombrie 1974; De la atașatul militar de la Londra către Misiunea militară a SUA de la Moscova, 23 februarie 1944, NARA, N/A RG 334, Caseta 63, 1 p.; Deane către Slavin, 24 februarie 1944, ibid., 1 p.; Deane, „Procedure for First Meeting“, 27 februarie 1944, ibid., 1 p.; „Shuttle Bombing“, procesul-verbal al ședinței, 28 februarie 1944, ibid., 5 pp.

[5] Deane, The Strange Alliance, pp. 110–111; Întâlnirea de la Cartierul general al Forțelor Aeriene, 16 martie 1944, NARA, N/A RG 334, Caseta 63, 4 pp., aici 1.

[6] Griffith către atașatul militar de la ambasada americană, Londra; AGWAR, Washington, 2 aprilie 1944, NARA, N/A RG 334, Caseta 63, 3 pp.

[7] Deane către atașatul militar de la ambasada americană, Londra; AGWAR, Washington, 26 aprilie 1944, ibid., 2 pp.; „Întâlnirea de la Cartierul general al Forțelor Aeriene“, 5 aprilie 1944, ibid., 5 pp.

[8] „Întâlnirea de la Cartierul general al Forțelor Aeriene“, 5 aprilie 1944, NARA, N/A RG 334, Caseta 63, 5 pp.; „Generalul-maior Alfred A. Kessler, Jr“, US Air Force, http://www.af.mil/AboutUs/Biographies/Display/tabid/225/Article/106572/majorgeneral-alfred-a-kessler-jr.aspx; Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 33, 40.

[9] Deane către Nikitin, 12 aprilie 1944, NARA, N/A RG 334, Caseta 63, 1 p.; Deane către Nikitin, 12 aprilie 1944, ibid., 1 p.; Deane către generalul Evstegneev, 12 aprilie 1944, ibid., 1 p.; Deane către Nikitin, 14 aprilie 1944, ibid., 1 p.; Nikitin către Deane, 14 aprilie 1944, ibid., 1 p.; Deane către atașatul militar al ambasadei americane de la Londra; AGWAR, Washington, 15 aprilie 1944, ibid., 1 p.

[10] Jurnalul zilnic, Eșalonul al 4-lea al Operațiunii Frantic din timpul călătoriei efectuate din Anglia în Rusia, James Parton, „The History of «Frantic», American Shuttle Bombing to and from Russian Bases, 26 October 1943–15 June 1944“, Cartierul General, Forțele Aeriene Aliate din Mediterană, 1944, Documentele W. Averell Harriman, Divizia de manuscrise, Biblioteca Congresului, Washington, DC, Caseta 188, p. 1;

Franklyn Holzman, interviul acordat BBC cu privire la cele trăite de el la Poltava, 1995; Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 37–38.

[11] Stuart Nicol, Macqueen's Legacy, vol. 2, Ships of the Royal Mail Line, Brimscombe Port și Charleston, SC, 2001, pp. 130–149; Jurnalul zilnic, Eșalonul al 4-lea al Operațiunii „Frantic" din timpul călătoriei efectuate din Anglia în Rusia, James Parton, „The History of «Frantic»", pp. 2–3; Palmer Myhra, A Frantic Saga: A Personal Account of a United States' Secret Mission inside the Soviet Ukraine during World War II, Iola, WI, 2008, pp. 17–18.

[12] Jurnalul zilnic, Eșalonul al 4-lea al Operațiunii Frantic din timpul călătoriei efectuate din Anglia în Rusia, James Parton, „The History of «Frantic»", pp. 4–9; Holzman, interviu acordat BBC; Ken Gewertz, „From Russia with Thanks: Holzman Awarded Medal for World War II Service", Harvard Gazette, 3 aprilie 1997; Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 53–54.

[13] Raport întocmit de agentul „Leninakanskii", 29 mai 1944, 2 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 39, 39v; Raport întocmit de agentul „Șahter", 30 mai 1944, 2 pp., ibid., dosarele 40, 40v; Raport întocmit de agentul „Kravkov", 2 iunie 1944, 2 pp., ibid., dosare 41, 41v.

[14] Jurnalul zilnic, Eșalonul al 4-lea al Operațiunii Frantic din timpul călătoriei efectuate din Anglia în Rusia, în Parton, „The History of «Frantic»", pp. 8–9; Raport întocmit de agentul „Pika", 17 mai 1944, 3 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosare 168–170.

Capitolul 4

[1] Chris Hansen, Enfant Terrible: The Times and Schemes of General Elliott Roosevelt (Tucson, 2012), pp. 357–359; Harriman către Deane, 3 decembrie 1943, NARA, NA/RG 334, caseta 63, 1 p.; Deane către Elliott Roosevelt, 3 decembrie 1943, ibid., 1 p.

[2] Harriman și Abel, Special Envoy, pp. 310–312.

[3] Anderson către Spaatz, Raport privind vizita în Rusia efectuată de Misiunea ofițerilor de la USSTAF, 21 mai 1944, 9 pp., aici 2, din Parton, „The History of «Frantic»“, secțiunile 42–50; Către colonelul Weicker, Temă: Întâlnirea cu generalul Grendall, 13 mai 1944, 4 pp. din Parton, „The History of «Frantic»“, secțiunile 66–50; Hansen, Enfant Terrible, pp. 363–365; Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 67–68; Anderson către Spaatz, Raport privind vizita în Rusia efectuată de Misiunea ofițerilor de la USSTAF, 21 mai 1944, 9 pp., aici 3, din Parton, „The History of «Frantic»“, secțiunile 42–50.

[4] Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 45–46; Deane, The Strange Alliance, pp. 110, 115.

[5] „Perminov, Aleksandr Romanovici“, Țentr genealogiceskih issledovanii, http://rosgenea.ru/?a=16&r=4&s=%CF%E5%F0%EC%E 8%ED%EE%E2; Vladimir Savoncik, „14-ia smeșannia aviaționnaia diviziia“, https://proza.ru/2014/10/01/804; Velikaia Otecestvennaia. Komdivî, Voennîi

biograficeskii slovar, ed. V.P. Goremîkin (Moscova, 2014), vol. 2, pp. 561–562.

[6] Parton, „The History of «Frantic»“, p. 10.

[7] [Albert Lepawsky], „History of Eastern Command, U.S. Strategic Air Forces in Europe, 1941–1944“, Cartierul general al USSTAF, 1944, în NARA, N/A RG 334, Caseta 66, cap. 3, secțiunile 22–23; Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 44–45.

[8] Locotenent-colonelul Sveșnikov către comisarul securității statului Viktor Abakumov, 30 aprilie 1944, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, „Delo po aghenturno-operativnomu obslujivaniiu aviabazî Amerikanskih VVS, proizvodivșih celnocinîe operații i bazirovavșihsia na aerodromah SSSR Poltava-Mirgorod-Piriatin“, vol. 11, început în 1944, finalizat în 1946, 3 pp.; Lavrenti Beria către Iosif Stalin, 18 mai 1944, ibid., 2 pp.

[9] [Albert Lepawsky], „History of Eastern Command, U.S. Strategic Air Force in Europe, 1941–1944“, Capitolul 3, secțiunile 15, 22–23, 33.

[10] A. Nikitin, „Celnocnîe operații“, Voenno-istoriceskii jurnal, 1975, nr. 11: 41–46, aici 43.

[11] Deane, The Strange Alliance, pp. 115–116; Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 47–49; serg. Joe Lockard, „Yanks in Russia“, Yank, the Army

Weekly 3, nr. 38 (9 martie 1945), pp. 8–9.

[12] Deane, The Stranger Alliance, pp. 116–117.

[13] Elliott Roosevelt, As He Saw It, New York, 1946, pp. 217–218.

[14] Viktor Revehuk, Poltavșcina v roki Druhoï svitovoï viiny (1939–1945), Poltava, 2004, pp. 41–62.

[15] G.A. Antipovici et al., Poltava: kniga dlia turistov, ed. a 2-a, Harkiv, 1989, pp. 51, 99–100; Revehuk, Poltavșcina v roki Druhoï svitovoï viiny, pp. 242–267; V.S. Gribov, 1944. Aviabaza osobogo naznacheniia. Soiuznicheskaia aktsiia SSSRSȘA, Moscova, 2003, p. 4.

[16] Serhii Plokhy, The Gates of Europe: A History of Ukraine, New York, 2015, pp. 73–130; Poltava 1709: The Battle and the Myth, ed. Serhii Plokhy, Cambridge, MA, 2012.

[17] „Pamiatnik slavi“, Poltava istoricina, http://poltavahistory.inf.ua/hisp_u_9.html.

[18] Vezi următoarele articole din Encyclopedia of Ukraine, vol. 2, Toronto, 1989: Pavlo Petrenko, „Kotliarevsky, Ivan“; Dmytro Chyzhevsky și Danylo

Husar Struk, „Gogol, Nikolai“; Roman Senkus, „Korolenko, Vladimir“; Sviatoslav Hordynsky și Vadym Pavlovsky, „Krychevsky, Vasyl H“.

[19] Plokhy, The Gates of Europe, pp. 245–290.

[20] Jurnal zilnic, Mențiunea de la 14 mai 1944, 34 pp., aici 10, din Parton, „The History of «Frantic»“; Serhii Plokhy, „Mapping the Great Famine“, din The Future of the Past: New Perspectives on Ukrainian History (Cambridge, MA, 2016), pp. 375–340; Revehuk, Poltavșcina v roki Druhoï svitovoï viiny, pp. 41–62.

[21] Lockard, „Yanks in Russia“.

[22] Raport întocmit de agentul „Pika“, 17 mai 1944, 3 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 168–170.

[23] Anderson către Spaatz, Raport privind vizita în Rusia efectuată de Misiunea ofițerilor de la USSTAF, 21 mai 1944, 9 pp., aici 8, din Parton, „The History of «Frantic»“, secțiunile 42–50; Deane, The Strange Alliance, pp. 116–117.

[24] Roosevelt, As He Saw It, pp. 217–218.

Capitolul 5

[1] Deane, The Strange Alliance, p. 118.

[2] Roosevelt, As He Saw It, p. 217.

[3] Deane, The Strange Alliance, p. 118; Donald E. Davis și Eugene P. Trani, The Reporter Who Knew Too Much: Harrison Salisbury and the New York Times, Lanham, MD, 2012, Capitolul 2, „Foreign Correspondent“; Anderson către Spaatz, Raport privind vizita în Rusia efectuată de Misiunea ofițerilor de la USSTAF, 21 mai 1944, 9 pp., aici 2, din Parton, „The History of «Frantic»“, secțiunile 42–50.

[4] Kathleen Harriman către Mary, Moscova, 4 iunie 1944, 3 pp., aici 1, la Biblioteca Congresului, Documentele Harriman, Caseta 6, dosarul 9, Corespondența dintre Kathleen Mortimer și Mary Fisk; Kathleen Harriman către Mary, Moscova, 9 noiembrie 1943, 3 pp., aici 1.

[5] Kathleen Harriman către Mary, Moscova, 4 iunie 1944, 3 pp., aici 1, la Biblioteca Congresului, Documentele Harriman, Caseta 6, dosarul 9, Corespondența dintre Kathleen Mortimer și Mary Fisk.

[6] „US Bombers at Soviet Airfields: Operation Titanic“ (Operați-unea Frantic) 1944 USAAF, https://www.youtube.com/watch?v=2A8HBB0_O-8; „Skvoznoi udar. Aviabaza osobogo naznaceniia“ (2004), https://www.youtube.com/watch?v=PMtItXpVglU.

[7] Kathleen Harriman către Mary, Moscova, 4 iunie 1944, 3 pp., aici 1, la Biblioteca Congresului, Documentele Harriman, Caseta 6, dosarul 9, Corespondența dintre Kathleen Mortimer și Mary Fisk; Deane, The Strange Alliance, pp. 116–117.

[8] Kathleen Harriman către Mary, Moscova, 4 iunie 1944, 3 pp., aici 2, la Biblioteca Congresului, Documentele Harriman, Caseta 6, documentul 9, Corespondența dintre Kathleen Mortimer și Mary Fisk.

[9] Deane, The Strange Alliance, p. 118; Kathleen Harriman către Mary, Moscova, 4 iunie 1944, pp. 2–3, la Biblioteca Congresului, Documentele Harriman, Caseta 6, dosarul 9, Corespondența dintre Kathleen Mortimer și Mary Fisk.

[10] Deane, The Strange Alliance, pp. 119–120.

[11] William N. Hess, B-17 Flying Fortress: Combat and Development History of the Flying Fortress, St. Paul, MN, 1994.

[12] Raymond Arthur Davies, Inside Russia Today, Winnipeg, 1945, p. 55; Deane, The Strange Alliance, p. 120.

[13] Kathleen Harriman către Mary, Moscow, 4 iunie 1944, pp. 2–3, la Biblioteca Congresului, Documentele Harriman, Caseta 6, dosarul 9, Corespondența dintre Kathleen Mortimer și Mary Fisk.

[14] V.S. Gribov, 1944. Aviabaza osobogo naznaceniia, p. 31; Petr Lidov, „Letaiușcie kreposti“, Pravda, 4 iunie 1944, p. 3.

[15] Conversino, Fighting with the Soviets, p. 61; Parton, „The History of «Frantic»“, IV: Operațiunile, planurile, secțiunile 20, 21.

[16] Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 59–60.

[17] Parton, „The History of «Frantic»“, IV: Operațiunile, planurile, secțiunile 18, 20–21; Conversino, Fighting with the Soviets, p. 60; Deane, The Strange Alliance, pp. 117–118.

[18] Parton, „The History of «Frantic»“, IV: Operațiunile, planurile, secțiunile 19, 21; Bill Gunston, North American P-51 Mustang, New York, 1990.

[19] Parton, „The History of «Frantic»“, IV: Operațiunile, Prima na-vetă spre Rusia, secțiunea 22.

[20] Parton, „The History of «Frantic»“, IV: Operațiunile, Prima navetă spre Rusia, secțiunile 22, 23; Conversino, Fighting with the Russians, p. 62.

[21] Davies, Inside Russia Today, p. 57; Deane, The Strange Alliance, p. 120; Kathleen Harriman către Mary, Moscova, 4 iunie 1944, 3 pp., aici 3, la Biblioteca Congresului, Documentele Harriman, Caseta 6, dosarul 9, Corespondența dintre Kathleen Mortimer și Mary Fisk.

[22] Deane, The Strange Alliance, p. 120.

[23] Davies, Inside Russia Today pp. 56, 58–59.

[24] Davies, Inside Russia Today, p. 56; Kathleen Harriman către Mary, Moscova, 4 iunie 1944, p. 3, la Biblioteca Congresului, Documentele Harriman, Caseta 6, dosarul 9, Corespondența dintre Kathleen Mortimer și Mary Fisk; maior Anatolii Zorin, Raport cu privire la sosirea și plecarea înalților ofițeri și demnitari americani, 2 iunie 1944, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, fol. 21.

[25] Deane, The Strange Alliance, p. 121.

Capitolul 6

[1] Roosevelt, As He Saw It, p. 219.

[2] Antony Beevor, D-Day: The Battle for Normandy, New York, 2009, p. 74; Graham Smith, The Mighty Eighth in the Second World War, Newbury,

Regatul Unit, 2001; Richard P. Hallion, „D-Day 1944: Air Power over the Normandy Beaches and Beyond“, Programul privind istoria și muzeele Forțelor Aeriene 1994, http://www.ibiblio.org/hyperwar/AAF/AAF-H-DDay/; „D-Day: June 6th 1944 as it happened. Timeline of the D-Day landings of 6th June 1944 hour by hour as events unfolded on the day“, http://www.telegraph.co.uk/history/world-war-two/10878674/D-Day-6th-June-1944-as-it-happened-live.html.

[3] Deane, The Strange Alliance, pp. 150–151.

[4] Winston Churchill, „The Invasion of France“, 6 iunie 1944, Ca-mera Comunelor, https://www.winstonchurchill.org/resources/speeches/1941–1945-warleader/the-invasion-of-france; Davies, Inside Russia Today, p. 60.

[5] Locotenent-colonelul Sveșnikov și maiorul Zorin către comisarul securității statului Abakumov, „Dokladnaia zapiska o reaghirovanii amerikanskih voennoslujașcih na otkrîtie 2-go fronta“, iunie 1944, 3 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, fol. 42–44; Davies, Inside Russia Today, p. 60.

[6] Myhra, Frantic Saga, p. 35; Davies, Inside Russia Today, p. 60.

[7] Ibid., pp. 60–61.

[8] Conversino, Fighting with the Soviets, p. 66; Harriman și Abel, Special Envoy, p. 314.

[9] Parton, „The History of «Frantic»“, „Publicity“, secțiunile 24–25; Minuta discuției, prezenți: ambasadorul SUA Averell Harriman, generalul Eaker, generalul Deane, Edward Page, V.M. Molotov, dl Berejkov, 5 iunie 1944, 3 pp., aici 2, ibid., secțiunile 84–86; „Eastern Command Narrative of Operations. 2nd Operation (1st from the USSR bases–6 June 1944, 5th wing, 15th Air Force–Galatz, Rumania, Airdrome)“, 2 pp., ibid., secțiunile 192–193.

[10] Mesaj de la Spaatz către Walsh pentru Eaker, 7 iunie 1944, Parton, „The History of «Frantic»“, „Life at the Bases“, secțiunea 168.

[11] Deane, The Strange Alliance, p. 121.

[12] Myhra, Frantic Saga, pp. 56

[13] Myhra, Frantic Saga, pp. 29–31, 64–66.

[14] Ibid., p. 65; Parton, „The History of «Frantic»“, „Life at the Bases“, secțiunea 25; Gribov, Aviabaza osobogo naznaceniia, pp. 56–60.

[15] Daniel Altman, „Franklyn D. Holzman, 83, Economist, Critical of Moscow“, New York Times, 7 septembrie 2002; Franklyn Holzman către A. Holzman, Ucraina, 29 iunie 1944.

[16] Gribov, Aviabaza osobogo naznacheniia, pp. 56, 59.

[17] Ibid., pp. 59–60.

[18] Ibid., pp. 58–59.

[19] Ibid., pp. 52–53.

[20] Ibid., pp. 54–55.

[21] Memoriu de la locotenent-colonelul William M. Jackson adresat colonelului Kessler, ofițerul comandant, Comandamentul de Est, 4 iunie 1944, din Parton, „The History of «Frantic»“, „Medical“.

[22] Gribov, Aviabaza osobogo naznaceniia, pp. 46–47, 56.

[23] Parton, „The History of «Frantic»“, „Medical“, secțiunea 16; căpitanul Robert Newell, „Supplement to Original Sanitary Report“, 18 mai 1944, ibid.; Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 72–73.

[24] Parton, „The History of «Frantic»“, „Medical“, secțiunile 16–17; căpitanul Robert H. Newell către colonelul Jackson, 1 mai 1944, subiect: Raport sanitar privind locuințele provizorii ale unora dintre membrii Detașamentului 5 de la Poltava, 1 mai 1944, ibid.; căpitanul Robert H. Newell, „Initial Sanitary Report“, 28 aprilie 1944, 3 pp., ibid.; Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 74–76.

[25] Lockard, „Yanks in Russia“.

[26] Timothy Snyder, Bloodlands: Europe between Hitler and Stalin, New York, 2010, pp. 21–58; Anne Applebaum, Red Famine: Stalin's War on Ukraine, New York, 2017.

[27] Snyder, Bloodlands, pp. 187–176; Timothy Snyder, Black Earth: The Holocaust as History and Warning, New York, 2015.

[28] Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 67–68; locotenent-colonelul Cernețki, șeful Departamentului regiunii Poltava al Ministerului Securității Statului, către Serghei Savcenko, comisarul popular al securității statului al RSS Ucrainene, „Dokladnaia zapiska po anglo-amerikanțam“, 30 iunie 1944, 10 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1201, „K liternomu delu na Aviabazu VVS SShA s materialami po sviaziam amerikanskih

voennoslujașcih, naciato 25 aprelia 1944, okonceno 30 avgusta 1952, na 293 listah“, dosarele 52–57.

[29] Parton, „The History of «Frantic»“, „Return to Italy“, secțiunile 26–27; „Excerpt-MASAF Intops Summary nr. 235, 11 iunie. Focsani North Airdrome Installations–5 Wing“, 4 pp., ibid., secțiunile 201–204.

[30] Mesaj de la Arnold către Deane pentru Harriman, 14 iunie 1944, din Parton, „The History of «Frantic»“, secțiunea 220.

Capitolul 7

[1] Locotenent-colonelul Sveșnikov, „Harakteristika voennoslujașcikh amerikanskih VVS v g. Poltava. Sostavlena na osnovanii agenturnîh materialov, polucennîh s 1 maia po 10 iiunia 1944 g“. 14 iunie 1944, 12 pp., aici 6, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168; Cernețki către Savcenko, „Dokladnaia zapiska po anglo-amerikanțam“, 30 iunie 1944, 10 pp., aici 1–2, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1190, „Pervicinîe agenturnîe materialî na sviazi amerikanțev“, vol. 7, început la 20 ianuarie 1945, finalizat la 30 decembrie 1951, dosarele 52–53.

[2] Gribov, Aviabaza osobogo naznaceniia, pp. 36, 52.

[3] „Sveșnikov, Konstantin Alekseevici“, din Nikita Petrov, Kto rukovodil organami Gosbezopasnosti: 1941–1954, Moscova, 2010, p. 774.

[4] Sveșnikov către Abakumov, 30 aprilie 1944, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 28–30; Sveșnikov către colonelul Novikov, șeful adjunct al Primului Departament al Directoratului Principal de Contrainformații, Comisariatul Popular de Apărare, SMERȘ, 8 mai 1944, ibid., dosarele 36–37; „Zorin Anatolii Vladimirovici“, https://pamyat-naroda.ru/heroes/podvig-chelovek_nagrazhdenie46495496/.

[5] Locotenent-colonelul Sveșnikov și maiorul Zorin către Abakumov, „Dokladnaia zapiska ob agenturno-operativnom obslujivanii Amerikanskih VVS v g. Poltava“, 25 mai 1944, 10 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 1–10, aici 7.

[6] „Dokladnaia zapiska ob agenturno-operativnom obslujivanii Amerikanskih VVS v g. Poltava“, 25 mai 1944, dosarele 1–10, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168; maiorul Zorin către colonelul Novikov, 24 mai 1944, 1 p., ibid., dosar 19.

[7] Sveșnikov și Zorin către Abakumov, „Dokladnaia zapiska ob agenturno-operativnom obslujivanii Amerikanskih VVS v g. Poltava“, 25 mai 1944, dosarele 1–2, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 1–10.

[8] Maiorul Derevenciuk, Nota agentului, 12 aprilie 1944, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosar 27; Șeful primului departament, colonelul Reșetnikov și șeful primei divizii și al Primului Departament al Direcției de la Poltava a Ministerului Afacerilor Interne [MVD], locotenent-colonelul Meșceriakov către locotenent-colonelul Kovalkov, șef al departamentului garnizoanei din Kazan al Ministerului Securității Statului [OKR MGB], 29

ianuarie 1953, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1179, „Perepiska po aviabaze serii K i OK po VVS SShA na 1953 god“, dosarele 12.

[9] Locotenent-colonelul Sveșnikov către colonelul Novikov, iunie 1944, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, f. 70; Colonelul Polkovnikov, șeful Departamentului SMERȘ de pe lângă unitățile de aviație cu rază lungă de acțiune, către generalul-maior Gorgonov, șef, Primul Departament al Direcției Principale SMERȘ, Comisariatul Popular al Apărării, 18 iulie 1944, 2 pp., ibid., dosarele 76–77.

[10] Locotenent-colonelul Sveșnikov, „Harakteristika voennoslujașcih amerikanskih VVS v g. Poltava. Sostavlena na osnovanii agenturnîh materialov, poluchennîh s 1 maia po 10 iiunia 1944 g“. 14 iunie 1944, 12 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 58–69.

[11] Locotenent-colonelul Sveșnikov către generalul-locotenent Babici, șeful adjunct al Directoratului Principal de Contrainformații [SMERȘ] al Comisariatului Popular al Apărării, 25 mai 1944, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 23, 23v; Albert Lepawsky, Științe Politice: Berkeley, Biblioteca Digitală din California, http://texts.cdlib.org/view?docId=hb7c6007sj;NAAN=13030&doc.view=frames&chunk.id=div00034&toc.depth=1&toc.id=&brand=calisphere.

[12] Conversino, Fighting with the Soviets, p. 32.

[13] Locotenent-colonelul Sveșnikov către generalul-locotenent Babici, șeful adjunct al Direcției Principale de Contrainformații [SMERȘ] a Comisariatului Popular al Apărării, 25 mai 1944, Arhivele SBU, fond 13,

nr. 1168, dosarul 23; Maiorul Samarin, șeful grupului special al departamentului al 9-lea, Direcția Secundă a Comisarului Popular al Securității Statului al URSS, „Aghenturnaia zapiska po delu amerikanskogo poddannogo, Lipavskii, proj. v tocike «N» no. 114 za 14 aprelia 1944 g.“, 19 aprilie 1944, 1 p., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1171, dosar 49; „Zvavici, Isaak Semenovici“, Sovetskaia istoriceskaia ențsiklopediia, 16 vol., Moscova, 1973–1985, vol. 5, s.v.

[14] Locotenent-colonelul Sveșnikov către Abakumov, 25 septembrie 1944, 14 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 260–273, aici 271.

[15] Locotenent-colonelul Sveșnikov către generalul-locotenent Babici, 25 mai 1944, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 23–23v; Locotenent-colonelul Sveșnikov către colonelul Novikov, șeful adjunct al Direcției Întâi a Direcției Principale de Contrainformații a Comisariatului Popular al Apărării, SMERȘ, iunie 1944, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarul 67.

[16] Raport întocmit de agentul „Maia“, martie 1944, 1 p., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1171, dosar 72; Maiorul Samarin, șef, grupa specială a departamentului 9, Direcția Secundă a Comisariatului Popular al Securității Statului al URSS, „Aghenturnaia zapiska po delu amerikanskih poddannîh, projivaiușcih v tocike «N», Djekson v 335, i Sigerd v no. 302“, 4 aprilie 1944, 1 p., ibid., dosar 73; Maiorul Samarin, „Aghenturnaia zapiska po delu amerikanskih poddannîh, Djekson 335, Vagner i Tlik, no. 218, tocika «N»“, 13 aprilie 1944, 1 p., ibid., dos. 71.

[17] Raport întocmit de agent, „Mihailova“, 1 august 1945, 2 pp., aici 1, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1171, dosarele 68–68v, aici 68; Raport întocmit

de agent, „Soiuznik“, iulie 1944, 1 p., ibid., dosar 59; Raport întocmit de agent, „Roza“, iulie 1944, 1 p., ibid., dosar 59.

[18] Locotenent-colonelul Sveșnikov către colonelul Novikov, 14 iunie 1944, pp. 10–11, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 67–68; Colonelul Cernețki, șeful Direcției de la Poltava, Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului, către Serghei Savcenko, comisarul popular al securității statului din Ucraina, „Dokladnaia zapiska po angloamerikanțam“, 30 iunie 1944, 10 pp., aici 6, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1190, dosarele 52–57.

Capitolul 8

[1] Colonelul Archie J. Old Jr., „Report on Shuttle Mission to Russia“, 6 iulie 1944, 6 pp., aici 3, Agenția de Cercetare Istorică a Forțelor Aeriene, Baza Forțelor Armate Maxwell (AFHRA), 5201–1, vol. II, pt. I, rola B5121.

[2] „Major General Robert L. Walsh“, U.S. Air Force, https://www.af.mil/About-Us/Biographies/Display/Article/105289/major-general-robert-l-walsh; Conversino, Fighting with the Soviets, p. 51.

[3] „Archie J. Old, Jr.“, Washington Post, 30 martie 1984, B–16; „Lieutenant General Archie J. Old, Jr.“, US Air Force, https://www.af.mil/AboutUs/Biographies/Display/Article/106026/lieutenant-general-archie-j-old-jr/.

[4] Old, „Report on Shuttle Mission to Russia“, 6 iulie 1944, pp. 1–3; Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 84–85; Marvin S. Bowman, „Stopping Over at Ivan’s Airdrome“, Air Force Magazine, aprilie 1972, 51–55; Jurnalul maiorului Marvin S. Bowman, adunat de Paul West, Escadrila 100 de bombardiere, https://100thbg.com/index.php?option=com_content&view=article&layout=edit&id=140; Deane, The Strange Alliance, p. 151; Philip K. Scheurer, „Anatole Litvak – A Movie Career on Two Continents“, Los Angeles Times, 19 februarie 1967.

[5] Old, „Report on Shuttle Mission to Russia“, 6 iulie 1944, pp. 1–3 [50–52]; Operaţiia „Frantik“. Z istoriï boiovoï spivdrujnosti viiskovo-povitrianih sil SSSR i SShA, ţivilnoho naselennia Ukraïni v roki Druhoï Svitovoï viini. Zbirnik dokumentiv i materialiv, Kiev, 1998, pp. 118–120, aici 119.

[6] Old, „Report on Shuttle Mission to Russia“, 6 iulie 1944, p. 3 [52]; Interviu, generalul de brigadă Alfred A. Kessler, 5 iulie 1944, 7 pp., aici 3, AFHRA, 5201–1, vol. II, partea I, rola B5121; Bowman, „Stopping Over at Ivan’s Airdrome“; Glenn B. Infield, The Poltava Affair: A Russian Warning: An American Tragedy: A Minute-by-Minute Account of the Secret World War II Operation That Foreshadowed the Cold War, New York, 1973, pp. 143–144.

[7] Conversino, Fighting with the Soviets, p. 88.

[8] Infield, The Poltava Affair, pp. 113–114, 125.

[9] Ibid., pp. 140–142; Vladimir Brovko, „Operația «Frentik», ili amerikanskii Perl-Harbor v Ukraine“, pt. 4, în Narodna pravda, http://narodna.pravda.com.ua/history/4f1f1cad6ddb1/view_print/.

[10] Brovko, „Operația «Frentik»“, pt. 4; Infield, The Poltava Affair, pp. 142–143, 155.

[11] Leonid Liubimskii, „Poltavskaia bitva protiv Ghitlera“, Voenno-promîșlennîi kurer, no 17, 3 mai 2006, http://vpk-news.ru/articles/3172.

[12] Brovko, „Operația «Frentik»“, pt. 3.

[13] Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 86–87; Generalul Kessler către Cartierul general, Comandamentul de Est al USSTAF, 25 iunie 1944, 4 pp., aici 1, din AFHRA, 5201–1, vol. II, pt. I, rola B5121.

[14] Robert H. Hewell, „Analysis of Cases Requiring Treatment“, 17 iunie 1944, 3 pp., aici 2, din AFHRA, 5201–1, vol. II, pt. I, rola B5121; Joseph G. Lukacek, https://www.findagrave.com/cgi-bin/fg.cgi?page=gr&GSln=Lukacek&GSiman=1&GSob=c&GRid=2519832&; Joseph G. Lukacek (1919–1944), https://www.ancientfaces.com/person/joseph-g-lukacek/123744280; Locotenent Raymond C. „Ray“ Estle, https://www.findagrave.com/cgi-bin/fg.cgi?page=gr&GRid=630544.

[15] Locotenent-colonelul William Jackson către medicul militar, USSTAF, 25 iunie 1944, „Observation of Medical Services during Air Attack“, 4 pp., aici 2, din AFHRA, 5201–1, vol. II, pt. I, rola B5121; Locotenent-colonelul William Jackson, Antecedente medicale: Prim-lt. R.C. Estle, 23 iunie 1944, ibid., 1 p.

[16] Locotenent-colonelul William Jackson, „Report of Activity of Two Russian Soldiers during Emergency of June 22“, 24 iunie 1944, 1 p., din AFHRA, 5201–1, vol. II, pt. I, rola B5121.

[17] P.A. Tupițîn, Scrisoare către Ambasada SUA din Ucraina [înainte de iunie 1994], din Operația „Frantik“, pp. 260–266, aici 265.

[18] Colonelul Archie J. Old Jr., „Report on Shuttle Mission to Russia“, 6 iulie 1944, 6 pp., aici 4, din AFHRA, 5201–1, vol. II, pt. I, rola B5121.

[19] Generalul Kessler către Cartierul General, Comandamentul de Est al USSTAF, 25 iunie 1944, 4 pp., aici 4, din AFHRA, 5201–1, vol. II, pt. I, rola B512; colonelul Novikov, „Spravka“, 22 iunie 1944, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 104–105.

[20] Petr Lidov, „Tania (pervîi ocerk o Zoe Kosmodemianskoi“, Ot Sovetskogo informbiuro, 1941–1945, http://bibliotekar.ru/informburo/27.htm; „Zoia Kosmodemianskaia: șto bîlo na samom dele?“, Russkaia semerka, http://russian7.ru/post/zoya-kosmodemyanskaya-chto-bylo-na-samom/.

[21] S.S. Șkolnikov, V obektive – voina, Moscova, 1979, pp. 100–102; cf. Operația „Frantik“, pp. 244–245.

[22] Căpitanul Șerocenkov, Interogatoriul lui Spasski Aleksei Mihailovici, 24 iunie 1944, 3 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 110–112; Valentin Kotov, „Petr Lidov. Sudba korrespondenta“, Kommunistî stoliții, 27 ianuarie 2012, http://comstol.info/2012/01/obshhestvo/3085‘; Oleksandr Dunaievski, „Vin z nami nazavjdi: do 70-riciciia dnia narodjennia P.O. Lidova“, Prapor, 1976, nr. 11: 82–85.

[23] Locotenent-colonelul Baranov, „Spravka“, 22 iunie 1944, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosar 103; cf. Operația „Frantik“, p. 124.

[24] Colonelul Novikov, „Spravka“, 22 iunie 1944, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 104–105; Liubimskii, „Poltavskaia bitva protiv Ghitlera“; Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 85–86, 90.

[25] Jurnalul Maiorului Marvin S. Bowman, adunat de Paul West, Escadrila 100 de bombardiere, p. 6, https://100thbg.com/index.php?option=com_content&view=article&layout=edit&id=140.

[26] Susan Heller Anderson, „Midred Gillars, 87, of Nazi Radio, Axis Sally to an Allied Audience“, New York Times, 2 iulie 1988.

[27] Myhra, Frantic Saga, pp. 39, 42–43, 49–50.

[28] Colonelul Sveșnikov către Abakumov, „Dokladnaia zapiska“, 16 iulie 1944, 11 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 171–182.

[29] Ibid.; Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 93–94.

[30] Conversino, Fighting with the Soviets, p. 94; Raport privind procedurile din cadrul Consiliului Ofițerilor, 2 august 1944, 5 pp., aici 5, din AFHRA, 5201–1, vol. II, pt. I, rola B5121.

[31] Deane, The Strange Alliance, pp. 121–122; Conversino, Fighting with the Soviets, p. 91.

Capitolul 9

[1] Howard Whitman, „Nude Welcome to Russia Shocks U.S. Bomber Pilots“, The Daily News, 19 iulie 1944; „Howard Whitman of NBC-TV Series“, New York Times, 31 ianuarie 1975.

[2] Howard Whitman, „See Russia and Blush, Verdict of U.S. Flyers“, Chicago Daily Tribune, 19 iulie 1944, p. 1.

[3] Myhra, Frantic Saga, pp. 62–63; Franklyn Holzman către A. Holzman, 29 iunie și 30 iunie 1944; Igor Kon, „Bîl li seks na Sviatoi Rusi“, Russkii Globus, nr. 2 (februarie 2005), https://www.russian-globe.com/N36/Kon.BulLiSexNaSvyatoyRusi.htm.

[4] Conversino, Fighting with the Soviets, p. 101.

[5] Locotenent-colonelul Sveșnikov către Abakumov, 25 septembrie 1944, 14 pp., aici 12, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 260–273, aici 271.

[6] Albert Lepawsky către generalul comandant, Comandamentul de Est USSTAF (Through Deputy Commander for Administration), 10 iulie 1944, 3 pp., din AFHRA, 5201–1, vol. II, pt. I, rola B5121; Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 96–97.

[7] Colonelul Cernețki către Serghei Savcenko, „Dokladnaia zapiska po angloamerikanțam“, 30 iunie 1944, 10 pp., aici 6 [1187], Arhivele SBU, fond 13, nr. 1190, dosarele 52–57.

[8] Albert Lepawsky către generalul comandant, Comandamentul de Est al USSTAF (prin comandantul adjunct pentru administrație), 10 iulie 1944, 3 pp., din AFHRA, 5201–1, vol. II, pt. I, rola B5121; Conversino, Fighting with the Soviets, p. 97.

[9] [Albert Lepawsky], „History of Eastern Command, U.S. Strategic Airforce in Europe, 1941–1944“, Cartierul general al USSTAF, 1944, Capitolul V, „Recreation and Conflict“, subcapitolul „Dates and Fights“, pp. 132–134, din AFHRA, 5201–1, vol. II, pt. I, rola B5121.

[10] Ibid., Capitolul V, p. 147.

[11] Myhra, Frantic Saga, p. 47; [Albert Lepawsky], „History of Eastern Command, U.S. Strategic Airforce in Europe, 1941–1944“, Capitolul 5, pp. 132–133.

[12] [Lepawsky], „History of Eastern Command, U.S. Strategic Airforce in Europe, 1941–1944“, Capitolul V, p. 137.

[13] Ibid., Capitolul V, p. 138.

[14] Oleg Budnițkii, „Mujcinî i jenșcinî v Krasnoi Armii (1941–1945)“, Cahiers du monde russe 52, nr. 2–3 (2011): pp. 405–422; Anna Krylova, Soviet Women in Combat: A History of Violence on the Eastern Front, New York, 2011.

[15] [Lepawsky], „History of Eastern Command, U.S. Strategic Airforce in Europe, 1941–1944“, Capitolul V, p. 144; Conversino, Fighting with the Soviets, p. 98.

[16] Niall Barr, Yanks and Limeys: Alliance Warfare in the Second World War, Londra, 2016, pp. 336–337.

[17] Barr, Yanks and Limeys, pp. 337–338; Lynne Olson, Citizens of London: The Americans Who Stood with Britain in Its Darkest, Finest Hour, New York, 2010, pp. 239–247.

[18] Mary Louise Roberts, What Soldiers Do: Sex and the American GI in World War II France, Chicago și Londra, 2013, p. 70; Duncan Barrett și Nuala Calvi, GI Brides: The Wartime Girls Who Crossed the Atlantic for Love, New York, 2014.

[19] Roberts, What Soldiers Do, pp. 113–121, 131–132.

[20] [Lepawsky], „History of Eastern Command, U.S. Strategic Airforce in Europe, 1941–1944“, Capitolul V, p. 132.

[21] Raymond Arthur Davies, Inside Russia Today, Winnipeg, 1945, p. 56.

[22] Raport întocmit de agentul „Iava“, 5 iunie 1944, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1171, „Materialî bîvșih voennoslujașcih amerikanskoi aviabazî v g. Poltave, vol. 4. Naciato 6 iiunia 1944, zakonceno 10 ianvaria 1952 g.“, dosarele 128–129, aici 128; „Spravka na ofițialnogo sotrudnika

amerikanskoi razvedki Jarova Alberta M.“, 2 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1169; „Kontrolno-nabliudatelnoe delo po Aviabaze Amerikanskih VVS, proizvodivșih celnocinîe operații i bazirovavșihsia na aerodromah SSSR Poltava-Mirgorod-Piriatin“, vol. 2, „Naciato: aprel’ 1944, Okonceno: sentiabr 1950, v 3-h tomah“, dosarele 654–655, aici 654.

[23] „Spravka na ofițialnogo sotrudnika amerikanskoi razvedki Zharova Alberta M.“, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1169, dosarele 654–655; Locotentent-colonelul Sveșnikov și maior Zorin către Abakumov, „Dokladnaia zapiska ob agenturno-operativnom obslujivanii Amerikanskih VVS v g. Poltava“, 25 mai 1944, 10 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 1–10, aici 2–3.

[24] Conversino, Fighting with the Soviets, p. 124; Locotenent-colonelul Sveșnikov către Abakumov, septembrie 1944, 14 pp., aici 4–6, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 263–265.

[25] Colonelul Gorbacev, Memoriu referitor la Ekaterina Stankevici, 8 august 1949, 2 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1169, dosarele 693–693v.

[26] Locotenent-colonelul Sveșnikov, Memoriu, 4 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 202–205.

[27] Generalul Perminov către generalul Șibanov, 26 iulie 1944, copie, 3 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 200–201.

[28] Locotenent-colonelul Sveșnikov, Memoriu, 4 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 202–205; Colonelul Cernețki către șeful directoratului secund, Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului al URSS Fedotov, 7 februarie 1945, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1201, dosar 145.

Capitolul 10

[1] Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 113–116, 221–122.

[2] Gerd Niepold, Battle for White Russia: The Destruction of Army Group Centre June 1944, Londra, 1987; Steven J. Zaloga, Bagration 1944: The Destruction of Army Group Center, Westport, CT, 2004.

[3] Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 117–119.

[4] Ibid., pp. 111–112.

[5] Ibid., pp. 121–123; [Lepawsky], „History of Eastern Command, U.S. Strategic Airforce in Europe, 1941–1944“, Cartierul general al USSTAF, 1944, Capitolul V, secțiunea: „Recreation and Conflict“, subsecțiunea: „Restaurants and Vodka“, p. 125.

[6] Raport întocmit de agentul „Iava“, 5 iunie 1944, 3 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1171, dosarele 128–129, aici 128v; [Lepawsky], „History of Eastern Command“, Capitolul V, p. 124.

[7] [Lepawsky], „History of Eastern Command“, Capitolul V, p. 124.

[8] Colonelul Novikov, „Spravka“, 5 august 1944, 2 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 208–209.

[9] Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 106–108.

[10] Interviul de la BBC al lui Franklyn Holzman BBC, 1995; Franklyn Holzman către A. Holzman, 4 octombrie 1944.

[11] Sveșnikov către Abakumov, „Otcet“, 31 iulie 1944, 1 p., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosar 206; Generalul Perminov, Ordinul nr. 45, 26 iulie 1944, 5 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 233–235.

[12] Căpitanul Komkov, căpitanul Șirocenkov, locotenentul-major Abramov, locotenentul Kucinski, „Akt“, 13 septembrie 1944, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, d. 274 [1103]; Kucinski, „Obiasnenie“, 14 septembrie 1944, ibid., dosarele 275–276; Căpitanul Șirocenkov, Interogatoriul locotenentului Kucinski, 14 septembrie 1944, 4 pp., ibid., dosarele 277–278v; „Vîpiska iz protokola zasedaniia partiinogo biuro 42 BAO“, 14 septembrie 1944, 1 p.,

ibid., fol. 279; [Lepawsky], „History of Eastern Command“, Capitolul V, p. 126.

[13] Interviul de la BBC al lui Franklyn Holzman, 1995; „Aghenturnoe donesenie, Istocinik «Mihailova», Prinial Markelov“, 1 august 1945, 2 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1171, dosarele 68–68v, aici 68; Căpitanul Heisin către colonelul Țurin, „Politdonesenie“, 5 septembrie 1944, 1 p., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1200, „K liternomu delu na aviabazu VVS SShA, ciast 2“, f. 280.

[14] Conversino, Fighting with the Soviets, p. 112.

[15] Sveșnikov către Abakumov, 18 septembrie 1944, 6 pp., aici 2, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 302–303.

[16] Ibid., dosarul 302.

[17] Sveșnikov, „Spravka“, 1 p., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1171, dosarul 126; Raport întocmit de agentul „Konstantinov“, 2 pp. ibid., dosarul 133; Raport întocmit de agentul „Avtomat“, ibid., dosar 135; Locotenentul Kalnițki, „Spravka o bîvșei aviabaze VVS SShA“, 23 ianuarie 1954, 8 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1169, dosarul 702; Căpitanul Ivanov, „Spravka“, 2 pp., 25 iunie 1944, 2 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1172, „Delo s materialalmi b[îvșih] voennoslujașcih amerikanskoi aviabazî v g. Piriatin i Mirgorod. Naciato: 10 iiulia 1944, Zakonceno: 30 ianvaria 1952, na 447 listah“, f. 349 G.S. Kurganov și P.M. Kurennov, Tainî russkoi revoliuții i budușcee Rossii, Ingelwood, CA, 1950, capitolul 22: „Vtoraia kniga posle

Biblii“; L.A. Kutilova, I.V. Naum, M.I. Naumova și V.A. Safonov, Naționalnîe menșinstva Tomskoi gubernii. Hronika obșcestvennoi i kulturnoi jizni, 1885–1919, Tomsk, 1999, p. 144.

[18] Raport întocmit de agentul „Avtomat“, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1171, dosarul 135; Raport întocmit de agentul „Liliia“, 3 august 1944, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1171, dosarele 139–140; Raport întocmit de agentul „Markov“, ibid., dosar 143; elogiul lui Tony Reverditto adus lui Igor Reverditto, publicat pe 13 martie 2015 pe pagina de Facebook „Memory of Igor Reverditto“, 27 februarie 2015, https://www.facebook.com/groups/647340528728078/permalink/647348445393953/.

[19] Sveșnikov către Abakumov, 18 septembrie 1944, 6 pp., aici 2, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 301–302.

[20] Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 140–141.

[21] Ibid., p. 141; [Lepawsky], „History of Eastern Command“, Capitolul V, p. 125 [789]; Generalul de brigadă Alfred Kessler, Scrisoare de recomandare pentru Igor Reverditto, 15 septembrie 1944, publicată de Trevor Reverditto pe pagina de Facebook „Memory of Igor Reverditto“, 27 februarie 2015, https://www.facebook.com/groups/647340528728078/permalink/647348445393953/.

[22] Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 139–140.

Capitolul 11

[1] Lockard, „Yanks in Russia“, pp. 8–9.

[2] Kathy Harriman către Mary, 30 august 1944, Biblioteca Congresului, Documentele Harriman, caseta 6, dosarul 9, Corespondența dintre Kathleen Mortimer și Mary Fisk.

[3] Norman Davies, Rising ’44: The Battle for Warsaw, Londra, 2008.

[4] Ibid., pp. 151–153; Plokhy, Yalta: The Price of Peace, New York, 2010, pp. 158–161, 172–173.

[5] Harriman și Abel, Special Envoy, pp. 333–334; Stalin către Roosevelt, 9 august 1944, din Correspondence between the Chairman of the Council of Ministers of the USSR and the Presidents of the USA and the Prime Ministers of Great Britain during the Great Patriotic War of 1941–1945. Correspondence with Franklin D. Roosevelt and Harry S. Truman (August 1941–December 1945), Moscova, 1957, pp. 151–155, nr. 214, 217–119.

[6] Correspondence between the Chairman of the Council of Ministers of the USSR and the Presidents of the USA and the Prime Ministers of Great Britain during the Great Patriotic War of 1941–1945. Correspondence with

Winston S. Churchill and Clement R. Attlee, 1944, Moscova, 1957, nr. 312, 313, 317.

[7] Harriman către Molotov, 14 august 1944, Evidențele Misiunii Militare a SUA de la Moscova 1943–1945, NARA, RG 334, Dosarele legate de subiect, octombrie 1943–octombrie 1945, Caseta 22, dosarul „Poland“, 2 pp.; Harriman, Conversație, Tema: Aruncarea de echipamente militare deasupra Varșoviei, Moscova, 15 august 1944, Evidențele Misiunii Militare a SUA de la Moscova 1943–1945, NARA, RG 334, Dosarele legate de subiect, octombrie 1943 – octombrie 1945, Caseta 22, dosarul „Poland“, 5 pp.

[8] Harriman, Discuție, Tema: Aruncarea de echipamente militare deasupra Varșoviei, Moscova, 15 august 1944, Evidențele Misiunii Militare americane de la Moscova 1943–1945, NARA, RG 334, Dosarele legate de subiect, octombrie 1943–octombrie 1945, Caseta 22, Caseta 22, dosarul „Poland“, 5 pp.

[9] Deane către Walsh și Spaatz, 15 august 1944, Evidențele Misiunii Militare americane de la Moscova 1943–1945, NARA, RG 334, Dosarele legate de subiect, octombrie 1943–octombrie 1945, Caseta 22, dosarul „Poland“, 1 p.; Harriman către Vîșinski, 16 august 1944, ibid., 1 p.; Harriman, Discuție. Aruncarea de echipamente militare deasupra Varșoviei, 16 august 1944, ibid., 2 pp.; Vîșinski către Harriman, 17 august 1944, ibid., 1 p.

[10] Correspondence between the Chairman of the Council of Ministers of the USSR and the Presidents of the USA and the Prime Ministers of Great Britain during the Great Patriotic War of 1941–1945. Correspondence with Winston S. Churchill and Clement R. Attlee, 1944, nr. 321; Harriman,

Discuție. Tema: bazele „Frantic“ și „Exploration“, 17 august 1944, Evidențele Misiunii Militare americane de la Moscova 1943–1945, NARA, RG 334, Dosarele legate de subiect, octombrie 1943–octombrie 1945, Caseta 22, dosarul „Poland“, 2 pp.

[11] Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 119–120; Davies, Rising ’44, pp. 301, 719; Harriman și Abel, Special Envoy, p. 342; Roosevelt și Churchill către Stalin, 20 august 1944, Correspondence between the Chairman of the Council of Ministers of the USSR and the Presidents of the USA and the Prime Ministers of Great Britain during the Great Patriotic War of 1941–1945. Correspondence with Franklin D. Roosevelt and Harry S. Truman (August 1941–December 1945), p. 156, nr. 220; Stalin către Roosevelt și Churchill, ibid., p. 157, nr. 223; sprijinul acordat de Aliați Varșoviei: comunicările Roosevelt–Churchill–Stalin. Selecție de documente, http://www.warsawuprising.com/doc/Roosevelt_Churchill_Stalin.htm; Churchill, The Second World War, vol. 6, Triumph and Tragedy (Boston, 1953), pp. 1233–1234.

[12] Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 119–20; Davies, Rising ’44, pp. 301, 719; Harriman către Hull, 22 august 1944, FRUS, Diplomatic Papers: Europe, vol. 4, pp. 901–902; Harriman și Abel, Special Envoy, p. 344.

[13] Davies, Rising ’44, pp. 350–358; Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 146–147.

[14] Conversino, Fighting with the Soviets, p. 144.

[15] Ibid., pp. 143–145.

[16] Ibid., pp. 137, 247.

[17] „Mesajul guvernului sovietic ca răspuns la mesajul guvernului britanic de pe 5 septembrie“, Moscova, 9 septembrie 1944, 2 pp., din Evidențele Misiunii Militare a SUA de la Moscova 1943–1945, NARA, RG 334, Dosarele legate de subiect, octombrie 1943–octombrie 1945, Cutie 22, dosarul „Poland“, p. 1; generalul Marshall către Deane, Tema: patrioții polonezi de la Varșovia, 12 septembrie 1944, ibid., p. 1; Deane și generalul-locotenent Montague Brocas Burrows, șeful Misiunii Militare Britanice, către generalul de armată Antonov, 14 septembrie 1944, 1 p., ibid., p. 1.

[18] Generalul Eisenhower către șefii de stat-major, 12 septembrie 1944, 1 p., din Evidențele Misiunii Militare Americane de la Moscova 1943–1945, NARA, RG 334, Dosarele legate de subiect, octombrie 1943–octombrie 1945, Caseta 22, dosarul „Poland“; generalul Walsh către generalul Deane, 13 septembrie 1944, ibid., p.1; Rezumatul discuției, Prezenți: Harriman, Deane, Archibald Clark-Kerr, Molotov, Pavlov, noaptea de 12–13 septembrie 1944, ibid., p. 1; generalul Deane către contraamiralul Archer, șef interimar, Misiunea Militară Britanică, 13 septembrie 1944, ibid., 2 pp.

[19] Conversino, Fighting with the Soviets, p. 146.

[20] Ibid., pp. 148–151, 156; generalul Spaatz către generalul Arnold, informații pentru Deane, Tema: Provizii pentru insurgenți, 22 septembrie

1944, p. 1, din Evidențele Misiunii Militare a SUA de la Moscova 1943–1945, NARA, RG 334, Dosarele legate de subiect, octombrie 1943–octombrie 1945, Caseta 22, dosarul „Poland“; Deane către colonelul Makarov, Marele Stat-Major al Armatei Roșii, 21 septembrie 1944, ibid., p. 1.

[21] Conversino, Fighting with the Soviets, p. 157; generalul Spaatz către generalul Doolittle, Tema: Situația partizanilor din Varșovia, 30 septembrie 1944, Evidențele Misiunii Militare Americane de la Moscova 1943–1945, p. 1, NARA, RG 334, Dosarele legate de subiect, octombrie 1943–octombrie 1945, Caseta 22, dosarul „Poland“; Deane către colonelul Makarov, 2 octombrie 1944, ibid., p. 1.

[22] Harriman și Abel, Special Envoy, pp. 348–349; Revolta de la Varșovia 1944, Project in Posterum, http://www.warsawuprising.com/faq.htm.

Capitolul 12

[1] Myhra, Frantic Saga, pp. 82–85.

[2] Locotenent-colonelul Sveșnikov și căpitanul Belih către Abakumov, „Dokladnaia zapiska o viezde voennoslujașcih amerikanskih VVS iz SSSR“, 28 octombrie 1944, 4 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 319–322; William Kaluta, „History of Eastern Command, US Strategic Air Forces in Europe, October 1, 1944–March 31, 1945“, Capitolul 1: „Background“, p. 4, din NARA, RG 334; Misiunea Militară a Statelor Unite de la Moscova, Operațiunea „Frantic“, octombrie 1943–octombrie 1945, Caseta 66: De la inginer la serviciul de informații.

[3] Kaluta, „History of Eastern Command, US Strategic Air Forces in Europe, October 1, 1944–March 31, 1945“, Capitolul 1, p. 3.

[4] Conversino, Fighting with the Soviets, p. 120.

[5] Kaluta, „History of Eastern Command, US Strategic Air Forces in Europe, October 1, 1944–March 31, 1945“, Capitolul 1, p. 4; Conversino, Fighting with the Soviets, p. 161.

[6] Locotenent-colonelul Sveșnikov către Abakumov, „Dokladnaia zapiska o sokrașcenii amerikanskih voenno-vozdușnih baz na territorii SSSR“, 2 decembrie 1944, 11 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 328–338; Kaluta, „History of Eastern Command, US Strategic Air Forces in Europe, October 1, 1944–March 31, 1945“, Capitolul 4: „Personnel Administration and Organization“, p. 2.

[7] Generalul-maior Novikov, adjunct, Departamentul Întâi, direcția principală a SMERȘ, „Spravka po 169-i aviaționnoi baze osobogo naznaceniia voenno-vozdușnih sil Krasnoi Armii“, 2 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 310–311; locotenent-colonelul Sveșnikov către Abakumov, „Dokladnaia zapiska o sokrașcenii amerikanskih voenno-vozdușnih baz na territorii SSSR“, 2 decembrie 1944, 11 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 328–338, aici 329–330.

[8] Kaluta, „History of Eastern Command, US Strategic Air Forces in Europe, October 1, 1944–March 31, 1945“, Capitolul 1, p. 5; Conversino, Fighting with the Soviets, p. 162.

[9] „Colonel Thomas Hampton“, Wings of War Webseum, https://militariawingswwii.wordpress.com/2012/03/29/new-lot-just-in-1930s-through-wwii-beyond-col-thomas-k-hampton/; locotenent-colonelul Sveșnikov către Abakumov, „Dokladnaia zapiska o sokrașcenii amerikanskih voenno-vozdușnih baz na territorii SSSR“, 2 decembrie 1944, 11 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 328–338; Kaluta, „History of Eastern Command, US Strategic Air Forces in Europe, October 1, 1944–March 31, 1945“, Capitolul 5: „Personnel Relations“, p. 1; Capitolul 4, p. 1.

[10] George Uri Fischer, Insatiable: A Story of My Nine Lives, Philadelphia, 2000, p. 104.

[11] Ibid., p. 106.

[12] Conversino, Fighting with the Soviets, p. 126; Fischer, Insatiable, p. 109; maiorul Zorin către Abakumov, „Dokladnaia zapiska ob operativno-agenturnom obslujivanii amerikanskoi aviabazy «celnocinîh pereletov’“, 23 iunie 1945, 30 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1169, dosarele 559–588.

[13] „Michael Kowal“, la Muzeul Forțelor Aeriene Americane din Marea Britanie, http://www.americanairmuseum.com/person/240532; locotenent-colonelul Sveșnikov către Abakumov, „Dokladnaia zapiska o sokrașcenii

amerikanskih voenno-vozdușnih baz na territorii SSSR“, septembrie 1944, 11 pp., aici 3, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 301–306.

[14] Conversino, Fighting with the Soviets, p. 127.

[15] Kaluta, „History of Eastern Command, US Strategic Air Forces in Europe, October 1, 1944–March 31, 1945“, Capitolul 5, „Personnel Relations“, p. 33.

[16] Ibid., Capitolul 5, pp. 18, 35.

[17] Ibid., Capitolul 5, p. 17.

[18] Ibid., Capitolul 5, p. 33.

[19] Ibid., Capitolul 2, pt. I, Operațiuni, p. 15.

[20] Ibid., Capitolul 5, „Personnel Relations“, pp. 11, 35.

[21] Ibid., Capitolul 4, „Personnel Administration and Organization“, pp. 4–5; Ibid., Capitolul 5, „Personnel Relations“, pp. 3–4; locotenent-colonelul

Sveșnikov către Abakumov, „Dokladnaia zapiska o sokrașcenii amerikanskih voenno-vozdușnîh baz na territorii SSSR“, 2 decembrie 1944, 11 pp., aici 11, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 328–338.

[22] Kaluta, „History of Eastern Command, US Strategic Air Forces in Europe, October 1, 1944–March 31, 1945“, Capitolul 1, p. 5.

Capitolul 13

[1] Deane, The Strange Alliance, p. 246

[2] Ibid., p. 247; Harriman și Abel, Special Envoy, pp. 363–364.

[3] Ibid., p. 363.

[4] Ibid., pp. 355–356, 358–361; Plokhy, Yalta, pp. 158–161.

[5] „William A. Fitchen“, The Orange County Register, 17 octombrie 2007, https://obits.ocregister.com/obituaries/orangecounty/obituary.aspx?n=william-afitchen&pid=96327178.

[6] Kaluta, „History of Eastern Command, US Strategic Air Forces in Europe, October 1, 1944–March 31, 1945“, Capitolul 1, „Background“, p. 41.

[7] Generalul de brigadă Edmund W. Hill, șeful Diviziei Forțelor Aeriene ale SUA, Misiunea Militară a Statelor Unite, Moscova, către ambasadorul Harriman, 28 decembrie 1944, din NARA, RG 334, Misiunea Militară a Statelor Unite la Moscova, Operațiunea „Frantic“, octombrie 1943–octombrie 1945, Caseta 67: Rapoartele privind chestionările până la Recunoaștere foto.

[8] Rapoarte privind constatările din Polonia: Raportul locotenent-colonelului Thomas K. Hampton, NARA, RG 334, caseta 67, p. 1.

[9] Ibid.

[10] W.H. Lawrence, „Nazi Mass Killing Laid Bare in Camp; Victims Put at 1,500,000 in Huge Death Factory of Gas Chambers and Crematories“, New York Times, 30 august 1944.

[11] Kathy Harriman către Mary, 30 august 1944, Biblioteca Congresului, Documentele Harriman, caseta 6, dosarul 9, Corespondența dintre Kathleen Mortimer și Mary Fisk; Barbie Zelizer, Remembering to Forget: Holocaust Memories through the Camera’s Eye, Chicago, 2000, pp. 51–52.

[12] Rapoarte privind constatările din Polonia: Raportul sergentului Samuel Chavkin, NARA, RG 334, caseta 67, p. 10; Raport întocmit de căpitanul Joe R. Johnson, ibid., p. 3.

[13] „Lvov“, Holocaust Encyclopedia, https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/lvov.

[14] Rapoarte privind constatările din Polonia: Raportul locotenent-colonelului Thomas K. Hampton, NARA, RG 334, caseta 67, p. 1; Raportul căpitanului Joe R. Johnson, ibid., p. 2; Raportul căpitanului Michael H. Kowal, ibid., p. 5; Raportul sergentului Samuel Chavkin, ibid., p. 8.

[15] Scrisoare adresată ambasadorului britanic la Moscova, 16 septembrie 1944, din Rapoarte privind constatările din Polonia, NARA, RG 334, caseta 67, p. 6; Mieczysław Karol Borodej, Niebieska Eskadra, http://niebieskaeskadra.pl/?control=8&id=2540.

[16] Rapoarte privind constatările din Polonia: Raportul Maiorului Robert H. Wiseheart, NARA, RG 334, caseta 67, pp. 1–2.

[17] Căpitanul William Fitchen, Formular de chestionar: [Primul] Pilot locotenent R.E. Beam, 10 decembrie 1944; sergentul John R. Dmytryshyn, Frantic: Rapoarte privind interogatoriile. Co-mandamentul de Est, NARA, RG 334, caseta 67, pp. 7–8.

[18] Căpitanul William Fitchen, Interogarea sergentului technician E.G. Kelly și a sergentului-major A.G. Stubaus, 18 decembrie 1944, 6 pp., aici 3–6, Frantic: Rapoarte privind interogatoriile. Comandamentul de Est, NARA, RG 334, caseta 67.

[19] Plokhy, Yalta, pp. 166–175.

[20] Locotenent-colonelul Sveșnikov către Abakumov, „Dokladnaia zapiska o sokrașcenii amerikanskih voenno-vozdușnih baz na territorii SSSR“, 2 decembrie 1944, 11 pp., aici 7–8, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 328–338.

[21] Ibid., fol. 8; maiorul Zorin către generalul-maior Novikov, „Do-kladnaia zapiska o povedenii amerikanskih voennoslujașcih pri vilete na vinujdennie posadki samoletov“, decembrie 1944, 5 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1171.

[22] Kaluta, „History of Eastern Command, US Strategic Air Forces in Europe, October 1, 1944–March 31, 1945“, Capitolul 4, „Gestionarea și organizarea personalului“, p. 16; Raport întocmit de agentul „Markov“, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1172; nr. 1168, dosar 125.

Capitolul 14

[1] „V novîi 1945 god sovetskie liudi jelali drug drugu skoroi pobedî nad fașistskoi Ghermaniei“, TASS, 1 ianuarie 2015, http://tass.ru/70-letie-pobedy/1682585.

[2] My Dear Mr. Stalin: The Complete Correspondence of Franklin D. Roosevelt and Joseph V. Stalin, ed. Susan Butler, New Haven și Londra, 2005, p. 184; Plokhy, Yalta, p. 28; Martin Gilbert, Churchill and America, New York, 2005, p. 325.

[3] Franklyn Holzman către A. Holzman, 1 ianuarie 1945; Franklyn Holzman, interviu acordat BBC, 1995.

[4] Colonelul Ahov și locotenent-colonelul Baruzdin către locotenent-colonelul Zubkov, 25 iulie 1960, 4 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1207, dosarele 327–330.

[5] Kaluta, „History of Eastern Command, US Strategic Air Forces in Europe, October 1, 1944–March 31, 1945“, Capitolul 5, „Personnel Relations“, p. 34.

[6] Ibid.

[7] „LTC William Roman Kaluta“, Find a Grave, https://www.findagrave.com/cgi-bin/fg.cgi?page=gr&GRid=48767213; Roman M. Kaluta, US 1940 Census, http://www.archives.com/1940-

census/roman-kaluta-ny-55936655; Tatiana Șugailo, „Istoria gazetî «Russkii golos» i ee obșcestvenno-politiceskie poziți“, Katalog pressî russkogo zarubejia (Vladivostok, 2017). Locotenent-colonelul Sveșnikov către Abakumov, „Dokladnaia zapiska o sokrașcenii amerikanskih voenno-vozdușnih baz na territorii SSSR“, 2 decembrie 1944, 11 pp., aici 4, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosarele 328–338.

[8] Maiorul Zorin către generalul-maior Gorgonov, „Dokladnaia zapiska ob izuceni razvedîvatelnoi deiatelnosti amerikanskih voennoslujașcih Poltavskoi aviabazî“, 12 februarie 1945, 11 pp., aici 5–7, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1169, dosarele 415–425; căpitanul Zaharov, „Vîpiska iz dokladnoi zapiski gvardii kapitana Zaharova“, 10 iulie 1944, 1 p., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1172, dosarul 106.

[9] Kaluta, „History of Eastern Command, US Strategic Air Forces in Europe, October 1, 1944–March 31, 1945“, Capitolul 5, „Personnel Relations“, pp. 30–31.

[10] Colonelul Cerneț ki, căpitanul Mihaliuk, locotenent-major Nevedov către șeful Direcției Secunde, Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului al URSS, comisarul pentru Securitatea Statului Clasa a III-a Fedotov, „Dokladnaia zapiska o rezultatah operativno-agenturnogo obslujivania amerikanskoi aviabazî v Poltave za period: dekabr 1944–ianvar 1945“, 7 februarie 1945, 18 pp., aici 16–18, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1201, dosarele 146–163.

[11] Kaluta, „History of Eastern Command, US Strategic Air Forces in Europe, October 1, 1944–March 31, 1945“, Capitolul 5, „Personnel Relations“, pp. 28–29.

[12] Ibid., p. 29; maiorul Zorin către locotenent-colonelul Guliaev, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1171, dosarul 93; maiorul Zorin către generalul-maior Gorgonov, „Dokladnaia zapiska ob izuceni razvedîvatelnoi deiatelnosti amerikanskih voennoslujașcih Poltavskoi aviabazî“, 12 februarie 1945, 11 pp., aici 5, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1169, dosarul 417; colonelul Reșetnikov și locotenent-colonelul Meșceriakov către locotenent-colonelul Kovalkov, 29 ianuarie 1953, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1179, dosarul 12; căpitanul Mihaliuk și locotenentul-major Nefedov către colonelul Sliuger, „Dokladnaia zapiska o razrabotke sviazei amerikanțev v UNKGB po Poltavskoi oblasti za fevral mesiaț 1945 goda“, 7 martie 1945, 8 pp., aici 6, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1201, dosarele 181–188.

[13] Căpitanul Șpagin, „Spravka“, 27 martie 1945, 5 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1169, dosarele 466–470.

[14] Maiorul Zorin către generalul-maior Novikov, „Dokladnaia za-piska ob izmenenii otnoșenii mejdu licinîm sostavom amerikanskoi bazî i voennoslujașcimi 169 ABON“, 7 februarie 1945, 5 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1169, dosarele 410–414.

Capitolul 15

[1] Harriman către Roosevelt, 6 decembrie 1944, Biblioteca Franklin D. Roosevelt, Sala Hărților, Călătoriile prezidențiale, Conferința din Crimeea, caseta 21, Argonaut 1, secțiunea 1; Plokhy, Yalta, pp. 27–28.

[2] „The President's Special Assistant (Hopkins) to the President", FRUS, Diplomatic Papers: Conferences at Malta and Yalta, 1945, p. 39; Plokhy, Yalta, pp. 37–38.

[3] Harriman către Roosevelt, 6 decembrie 1944, Biblioteca Franklin D. Roosevelt, Sala Hărților, Călătoriile prezidențiale, Conferința din Crimeea, caseta 21, Argonaut 1, secțiunea 1.

[4] Harriman și Abel, Special Envoy, p. 392.

[5] Kaluta, „History of Eastern Command, US Strategic Air Forces in Europe, October 1, 1944–March 31, 1945", Capitolul 1, Context, p. 21, NARA, RG 334 (Agențiile subordonate), Misiunea Militară a Statelor Unite de la Moscova, Operațiunea „Frantic", octombrie 1943–octombrie 1945, Caseta 66: De la inginer la serviciul de informații.

[6] Maiorul Zorin, „Spravka", ianuarie 1945, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1171, dosarul 119; maiorul Zorin către generalul-maior Novikov, „Dokladnaia zapiska o sluciae s portfelem gl. Marșala angliiskoi aviații Teder A.V.", 26 ianuarie 1945, 3 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1169, dosarele 390–393; Kaluta, „History of Eastern Command, US Strategic Air Forces in Europe, October 1, 1944–March 31, 1945", Capitolul 1, „Background", pp. 22–23; Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 173–174.

[7] Kaluta, „History of Eastern Command, US Strategic Air Forces in Europe, October 1, 1944–March 31, 1945", Capitolul 1, „Background", pp. 21–22.

[8] Ibid., p. 23.

[9] Generalul-maior Slavin către amiralul Alafuzov și comisarul pentru securitatea statului Abakumov, 8 februarie 1945, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1169, dosarul 457.

[10] Întrunirea comună a șefilor de stat-major, 5 februarie 1945, in FRUS: Conferences at Malta and Yalta, p. 594; Plokhy, Yalta, pp. 216–222.

[11] „Roosevelt-Stalin Meeting, February 8, 1945“, FRUS: Conferences at Malta and Yalta, pp. 766–771; My Dear Mr. Stalin, pp. 292–293.

[12] Plokhy, Yalta, pp. 166–170.

[13] Harriman și Abel, Special Envoy, pp. 406–414; Plokhy, Yalta, pp. 241–251; „Third Plenary meeting, February 6, «The Polish Question»“, FRUS: Conferences at Malta and Yalta, pp. 667–671.

[14] Deane, The Strange Alliance, pp. 182–190; „Bilateral Document, Agreement between the United States and the Soviet Union Concerning the Liberated Prisoners of War and Civilians“, FRUS: Conferences at Malta and Yalta, pp. 985–987.

[15] Deane, The Strange Alliance, pp. 186–190; Harriman și Abel, Special Envoy, p. 416; Plokhy, Yalta, pp. 298–305.

[16] Deane, The Strange Alliance, p. 184.

[17] Churchill, Triumph and Tragedy, pp. 362–363.

[18] Robert E. Sherwood, Roosevelt and Hopkins: An Intimate History, New York, 1948, p. 879; Plokhy, Yalta, pp. 328–329.

[19] Fischer, Insatiable, pp. 116–117.

[20] Conversino, Fighting with the Soviets, p. 177.

Capitolul 16

[1] My Dear Mr. Stalin, pp. 297–299.

[2] Deane, The Strange Alliance, pp. 190–196; Harriman și Abel, Special Envoy, pp. 419–420.

[3] My Dear Mr. Stalin, pp. 298–299.

[4] Locotenent-colonelul James D. Wilmeth et al., „Report on a Visit to Lublin, Poland, February 27–March 28, 1945“, secțiunea „Russian Reactions“, p. 13, NARA, RG 334, Caseta 22, Prisoners of War; Kaluta, „History of Eastern Command, US Strategic Air Forces in Europe, October 1, 1944–March 31, 1945“, Capitolul 1, p. 70; Deane, The Strange Alliance, p. 191; Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 188–190.

[5] Kaluta, „History of Eastern Command, US Strategic Air Forces in Europe, October 1, 1944–March 31, 1945“, Capitolul 1, p. 71; Deane, The Strange Alliance, pp. 195–196; Conversino, Fighting with the Soviets, p. 193.

[6] Wilmeth et al., „Report on a Visit to Lublin, Poland, February 27–March 28, 1945“, p. 12.

[7] Deane, The Strange Alliance, pp. 191–194; Kaluta, „History of Eastern Command, US Strategic Air Forces in Europe, October 1, 1944–March 31, 1945“, Capitolul 1, p. 73; Wilmeth et al., „Report on a Visit to Lublin, Poland, February 27–March 28, 1945“, p. 15.

[8] Kaluta, „History of Eastern Command, US Strategic Air Forces in Europe, October 1, 1944–March 31, 1945“, Capitolul 1, pp. 73–74.

[9] Wilmeth et al., „Report on a Visit to Lublin, Poland, February 27–March 28, 1945“, pp. 1–3; Communiqué of the Polish-Soviet Extraordinary Commission for Investigating the Crimes Committed by the Germans in the Majdanek Extermination Camp in Lublin, ed. A. Witos et al., Moscow, 1944; Tomasz Kranz, „Ewidencja zgonów I śmiertelność więźniów KL Lublin“, Zeszyty Majdanka 23, [Lublin], 2005, pp. 7–53.

[10] Wilmeth et al., „Report on a Visit to Lublin, Poland, February 27–March 28, 1945“, pp. 4–5; Conversino, Fighting with the Soviets, p. 196.

[11] My Dear Mr. Stalin, pp. 299–300.

[12] Căpitan William Fitchen, Formular de chestionar: [Primul] pilot locotenent Peede, 17 martie 1945, Frantic: Rapoarte privind chestionările. Comandamentul de Est, „Report on Former Prisoners of War“, 4 pp., aici 3, NARA, RG 334, caseta 67; Kaluta, „History of Eastern Command, US Strategic Air Forces in Europe, October 1, 1944–March 31, 1945“, Capitolul 1, pp. 50, 73; Conversino, Fighting with the Soviets, p. 190.

[13] Căpitanul William Fitchen, „Report of an interview with three former prisoners of war, First Lieutenant Cory, Second Lieutenant Murphy, and Second Lieutenant Gaich“, 21 februarie 1945, 4 pp., Frantic: Rapoarte privind chestionările. Comandamentul de Est, NARA, RG 334, caseta 67; „Beliaev, Vladimir Pavlovici“, Bolșaia Sovetskaia Ențiklopediia, Moscova, 1969, s.v.; Iurii Naghibin, Dnevnik, Moscova, 2009, pp. 124–128.

[14] Căpitanul William Fitchen, „Report of an interview with three former prisoners of war, Capt. Slanina, Second Lieutenant Young, and First Lieutenant Englander“, 22 februarie 1945, p. 1, Frantic: Rapoarte privind interogatoriile. Comandamentul de Est, NARA, RG 334, caseta 67; Kaluta, „History of Eastern Command, US Strategic Air Forces in Europe, October 1, 1944–March 31, 1945“, Capitolul 1, pp. 73–77.

[15] Kaluta, „History of Eastern Command, US Strategic Air Forces in Europe, October 1, 1944–March 31, 1945“, Capitolul 1, p. 78; căpitanul Robert M. Trimble et al., „Report on Flight to Rzeszow, Staszow, Lwow, Poland, March 17, 1945“, 5 pp., aici 1–3, Frantic: Rapoarte privind interogatoriile. Comandamentul de Est, NARA, RG 334, caseta 67; Trimble și Dronfield, Beyond the Call, pp. 117–142.

[16] Trimble et al., „Report on Flight to Rzeszow, Staszow, Lwow, Poland, March 17, 1945“, 5 pp., aici 3–4.

[17] Ibid., p. 4; „Report by Sgt. Richard J. Beadle“, 2 pp., Frantic: Rapoarte privind chestionările. Comandamentul de Est, NARA, RG 334, caseta 67.

[18] Trimble et al., „Report on Flight to Rzeszow, Staszow, Lwow, Poland, March 17, 1945“, 5 pp., aici 4; Trimble and Dronfield, Beyond the Call, pp. 168–174, 180–182.

[19] My Dear Mr. Stalin, p. 300.

[20] Harriman către Roosevelt, 12 martie 1945, din FRUS: Diplomatic Papers, 1945, Europe, vol. 5; Deane, The Strange Alliance, p. 198; Harriman și Abel, Special Envoy, pp. 420–421.

[21] My Dear Mr. Stalin, p. 300.

[22] Ibid., pp. 301–302.

[23] Harriman și Abel, Special Envoy, pp. 421–422.

[24] Locotenent-colonelul James D. Wilmeth, Memoriu adresat generalului Deane, Reference: călătoria la Lublin, Poltava, URSS, 13 aprilie 1945, 9 pp. din NARA, RG 334, Caseta 22; Kaluta, „History of Eastern Command, US Strategic Air Forces in Europe, October 1, 1944–March 31, 1945“, Capitolul 1, p. 78.

[25] Kaluta, „History of Eastern Command, US Strategic Air Forces in Europe, October 1, 1944–March 31, 1945“, Capitolul 1, pp. 78–79; Conversino, Fighting with the Soviets, p. 196.

Capitolul 17

[1] Maiorul Zorin către Abakumov, 2 aprilie 1945, pp. 1–2, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1169, dosarele 471–472.

[2] William Kaluta, „Eascom History, 1 April 1945 to 23 June 1945“, Capitolul 1, „Operations“, p. 7, din NARA, RG 334; Misiunea Militară a Statelor Unite la Moscova, Operațiunea „Frantic“, octombrie 1943–octombrie 1945, Caseta 66: De la inginer la serviciul de informații.

[3] Maiorul Zorin către generalul-maior Novikov, 10 aprilie 1945, „Informatsionnaia dokladnaia zapiska“, 4 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1169, dosarul 499.

[4] Plokhy, Yalta, pp. 358–364.

[5] Harriman și Abel, Special Envoy, pp. 432–439.

[6] My Dear Mr. Stalin, pp. 303–317.

[7] Fred L. Borch, „Two Americans and the Angry Russian Bear: Army Air Force Pilots Court-Martialed for Offending the Soviet Union during World War II“, Prologue Magazine 43, nr. 1 (Primăvara 2011), https://www.archives.gov/publications/prologue/2011/spring/court-martials.html.

[8] Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 201–202.

[9] Borch, „Two Americans and the Angry Russian Bear“.

[10] Locotenent-colonelul Sveșnikov, „Spravka“, 30 aprilie 1944, 2 pp., aici 2, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosar 32; Trimble și Dronfield, Beyond the Call, pp. 230–231.

[11] Borch, „Two Americans and the Angry Russian Bear“; Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 203–204.

[12] Kaluta, „Eascom History, 1 April 1945 to 23 June 1945“, Capitolul 1, „Operations“, pp. 1–2; Conversino, Fighting with the Soviets, p. 203.

[13] Maiorul Zorin către generalul-maior Novikov, 10 aprilie 1945, „Informaționnaia dokladnaia zapiska“, 4 pp., aici 3, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1169, dosar 499.

[14] Ibid.; Kaluta, „Eascom History, 1 April 1945 to 23 June 1945“, Capitolul 1, „Operations“, pp. 1–2.

[15] Kaluta, „Eascom History, 1 April 1945 to 23 June 1945“, Capitolul 1, „Operations“, p. 1.

[16] Raport întocmit de agent, „Kozlov“, 1 aprilie 1945, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1169, d. 491; Raport întocmit de agentul „Moskvicika“, 2 aprilie 1945, ibid., dosar 490.

[17] Fischer, Insatiable, p. 122.

[18] Ibid.; „Soviet Denunciation of the Pact with Japan, April 5, 1945“, The Department of State Bulletin 12, nr. 305 (29 aprilie 1945), http://avalon.law.yale.edu/wwii/s3.asp.

[19] Dmitrii Volkogonov, Triumf i tragediia: Politiceskii portret I.V. Stalina, Moscova, 1989, cartea 2, pt. 1, p. 373; Zorin către Abakumov, 2 aprilie 1945, p. 2, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1169, dosar 471; maiorul Zorin, „Spravka“, 3 aprilie 1945, 2 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1169, dosarele 485–486; Arkhiv rozstrilianoho vidrodzhennia: materialî arhivno-slidcih sprav ukraïns'kih pis'mennikiv 1920–1930-kh rokiv, comp. Oleksandr și Leonid Uşkalov, Kiev, 2010, p. 376.

[20] Kaluta, „Eascom History, 1 April 1945 to 23 June 1945“, Capitolul 1, „Operations“, p. 6; maiorul Zorin către generalul-maior Novikov, 10 aprilie 1945, „Informaționnaia dokladnaia zapiska“, 4 pp., aici 3, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1169, dosar 499.

[21] Kaluta, „Eascom History, 1 April 1945 to 23 June 1945“, Capitolul 1, „Operations“, p. 6.

[22] Ibid., Capitolul 1, „Operations“, pp. 3–4, 8; Trimble și Dronfield, Beyond the Call, pp. 233–240, 243.

[23] My Dear Mr. Stalin, p. 322.

Capitolul 18

[1] Despre Melby, vezi Robert P. Newman, The Cold War Romance of Lillian Hellman and John Melby, Chapel Hill, NC, 1989.

[2] Harriman și Abel, Special Envoy, pp. 440–441.

[3] Ibid., pp. 441–443; Sherwood, Roosevelt and Hopkins, pp. 883–884.

[4] Harriman și Abel, Special Envoy, pp. 445–446; Conversino, Fighting with the Soviets, p. 205; Costigliola, Roosevelt's Lost Alliances, pp. 319–320.

[5] Kaluta, „Eascom History, 1 April 1945 to 23 June 1945“, Capitolul 2, „Activities“, p. 1.

[6] Ibid., Capitolul 2, „Activities“, pp. 1–2.

[7] Franklyn Holzman către A. Holzman, 14 aprilie 1945; Franklyn Holzman, interviu acordat BBC, 1995.

[8] Kaluta, „Eascom History, 1 April 1945 to 23 June 1945“, Capitolul 1, „Operations“, pp. 6–7; Capitolul 2, „Activities“, p. 1.

[9] Conversino, Fighting with the Soviets, pp. 206–207.

[10] Plokhy, Yalta, pp. 382–383.

[11] Harriman și Abel, Special Envoy, pp. 447–53; Costigliola, Roosevelt's Lost Alliances, pp. 320–327.

[12] Samuel Chavkin, „Russia-based Yanks parade with Red Army“, colecția Franklyn Holzman; Kaluta, „Eascom History, 1 April 1945 to 23 June 1945“, Capitolul 1, „Operations“, pp. 6–7; Capitolul 2, „Activities“, p. 2.

[13] Kaluta, „Eascom History, 1 April 1945 to 23 June 1945“, Capitolul 2, „Activities“, p. 3; Conversino, Fighting with the Soviets, p. 208.

[14] Fischer, Insatiable, p. 120; Bertha Markoosha Fischer, My Lives in Russia, New York, 1944.

[15] Fischer, Insatiable, pp. 121–122.

[16] Maiorul Zorin către generalul-maior Gorgonov, „Dokladnaia zapiska ob izucenii razvedîvatelnoi deiatelnosti amerikanskih voennoslujașcih Poltavskoi bazî“, 12 februarie 1945, 11 pp., aici 6, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1169, dosare 415–425; maiorul Zorin către generalul-maior Novikov, „Dokladnaia zapiska ob izmenenii otnoșenii mejdu licinîm sostavom amerikanskoi bazî i voennoslujașcimi 169 ABON“, 7 februarie 1945, 5 pp., aici 5, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1169, dosarele 410–414; Raport întocmit de agentul „Kozlov“, iunie 1945, 1 p, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1172, dosar 98; căpitanul Zaharov, „Vîpiska iz dokladnoi zapiski gvardii kapitana Zaharova“, 10 iulie 1944, 1 p., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1172, dosarul 106.

[17] Maiorul Zorin către Abakumov, „Dokladnaia zapiska ob operativno-agenturnom obslujivanii amerikanskoi aviabazî «celnocinîh pereletov»“, 23 iunie 1945, 30 pp., aici 10, 17, 24, 25, 28, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1169, dosarele 559–588; colonelul Cerneţki, căpitanul Mihaliuk și locotenentul-major Nefedov către Fedotov (Moscova), „Dokladnaia zapiska o rezultatah agenturno-operativnogo obslujivaniia amerikanskoi aviabazî v Poltave za period dekabr 1944—ianvar 1945“, 7 februarie 1945, 18 pp., aici 1, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1201, dosarele 146–148.

[18] Colonelul Reșetnikov și locotenent-colonelul Meșceriakov, „Sprav-ka na voennoslujașcego bîvșei Poltavskoi bazî VVS SShA—Chavkina Samuila“,

ianuarie 1952, 3 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1171, dosarele 60–62; maiorul Zorin și căpitanul Mihaliuk, „Spravka: Chavkin, Samuil“, 3 pp., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1171, dosarele 157–158; Raport întocmit de agentul „Valik“, 15 noiembrie 1944, 1 p., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1171, dosar 65; Raport întocmit de agentul „Markov“, ianuarie 1945, 1 p., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1171, dosar 90; locotenent-colonelul Sveșnikov către Abakumov, „O sokrașcenii amerikanskih voenno-vozdușnîh baz na territorii SSSR“, 2 decembrie 1944, 11 pp., aici 6, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1168, dosar 333.

[19] Franklyn Holzman către A. Holzman, 21 februarie, 1 mai și 10 mai 1945.

[20] Pentru rapoartele de la SMERȘ legate de Philip Mishchenko și Elena Semijenova, vezi Arhivele SBU, fond 13, nr. 1171, dosarele 3–36.

[21] Kaluta, „Eascom History, 1 October 1944 to 1 April 1945“, Capitolul 5, „Personnel Relations“, pp. 31–32.

[22] Ibid.

[23] Raport întocmit de agentul „Markov“. Mai 1945, 1 p., Arhivele SBU, fond 13, nr. 1172, dosar 125.

[24] Trimble și Dronfield, Beyond the Call, pp. 256–258.

Capitolul 19

[1] „Spravka na bîvșego komandira 169 aviabazî osobogo naznaceniia VVS VS SSSR gheneral-maiora aviației Kovaleva Stepana Korneevicia“, Arhivele SBU, dosar 13, nr. 1169, dosarele 673–676.

[2] Plokhy, Yalta, pp. 102–116; Norman M. Naimark, The Russians in Germany: A History of the Soviet Zone of Occupation, 1945–1949, Cambridge, 1997.

[3] „Perminov, Aleksandr Romanovich“, The Generals of World War II, http://www.generals.dk/general/Perminov/Aleksandr_Romanovich/Soviet_Union.html.

[4] „Minutes of the Eighteenth Meeting of the Air Directorate, Held at Berlin, December 18, 1945, 10:30 a.m.“, FRUS: Diplomatic Papers, 1945: European Advisory Commission Austria, Germany, vol. 3; „U.S. Note Documents Western Position on Unrestricted Air Access to Berlin“, Departamentul de Stat, vol. 45 (iulie-septembrie, 1961), http://www.ebooksread.com/authors-eng/united-states-dept-of-state-office-ofpublic-co/department-of-state-bulletin-volume-v-45-jul--sep-1961-tin/page-99-department-of-state-bulletin-volume-v-45-jul--sep-1961-tin.shtml.

[5] Soveţkaia administraţiia v Ghermanii, 1945–1949. Deiatelnost upravleniia SVAG po izuceniiu dostijenii nemeţkoi nauki i tehniki v Sovetskoi zone okkupații, ed. V.V. Zaharov, Moscova, 2007, pp. 398–340; Gheorghi Litvin,

Na razvalinah tretego Reiha, ili maiatnik voinî, Moscova, 1998, Capitolul 1, „Sovețkaia voennaia administrației v Ghermanii, 1945–1949: Spravocinik“, Moscova, 2009, p. 840.

[6] John Gaddis, George F. Kennan: An American Life, New York, 2012, pp. 215–222; Iosif Stalin, „Reci na predvîbornom sobranii izbiratelei Stalinskogo izbiratelnogo okruga g. Moskvî“, 9 februarie 1946“, Propagandist, nr. 1–4, februarie 1946, p. 11.

[7] Montefiore, Stalin, pp. 532–537.

[8] Mareșalul de aviație Aleksandr Golovanov, Feliks Ciuev, Soldatî imperii: besedî, vospominaniia, dokumentî, Moscova, 1998, p. 267; A.M. Horobrîh, Glavnîi marșal aviații A.A. Novikov, Moscova, 1989, p. 268.

[9] Vladimir Juhrai, Stalin: pravda i loj, Moscova, 1996, p. 235.

[10] Aleksandr Melenberg, „Trofei marșala Jukova“, Novaia gazeta, 9 iunie 2003.

[11] „Postanovlenie Politbiuro TsK KPSS «O t. Jukove G.K., Marșale Sovetskogo Soiuza»“, 20 ianuarie 1948, Fond Aleksandra Iakovleva, Arhiv, http://www.alexanderyakovlev.org/fond/issues-doc/1002762.

[12] „Kutsevalov, Timofei Fedorovich“, Generals of World War II, http://www.generals.dk/general/Kutsevalov/Timofei_Fedorovich/Soviet_Union.html.

[13] „Kriukov, Grigorii Viktorovici“, Gheroi stranî, http://www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=1841; „Doci Lidii Ruslanovoi i generala Kriukova rasskazala o frontovîh budniah“, Moskovskii komsomoleț, 7 mai 2015.

[14] „Spravka na bîvșego komandira 169 aviabazî osobogo naznaceniia VVS VS SSSR general-maiora aviației Kovaleva Stepana Korneevicia“, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1169, dosarele 673–676.

[15] Vezi lista de distincții și raportul lui Șcepankov la Pamiat naroda, https://pamyat-naroda.ru/heroes/podvig-chelovek_nagrazhdenie43320375/.

[16] „Spravka na bîvșego komandira 169 aviabazî osobogo naznaceniia VVS VS SSSR general-maiora aviației Kovaleva Stepana Korneevicia.“

[17] Maiorul Zorin, „Spravka“, 9 ianuarie 1945, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1171, dosarele 116–118; „Ivan Ivanovici Moskalenko“, Kto rukovodil organami Gosbezopasnosti, 1941–1954: Spravocinik, ed. N.V. Petrov, Moscova, 2010; „Kovalev, Stepan Korneevici“, Bessmertnîi polk, Moskva, http://www.polkmoskva.ru/people/1061143/.

Capitolul 20

[1] „Major General Robert L. Walsh“, U.S. Air Force, https://www.af.mil/About-Us/Biographies/Display/Article/105289/major-general-robert-l-wals.

[2] Michael J. Hogan, The Marshall Plan: America, Britain, and the Reconstruction of Western Europe, 1947–1952, Cambridge, 1987; John Lewis Gaddis, „Reconsiderations: Was the Truman Doctrine a Real Turning Point?“, Foreign Affairs 52, nr. 2, 1974, pp. 386–402; Dennis Merrill, „The Truman Doctrine: Containing Communism and Modernity“, Presidential Studies Quarterly 36, nr. 1, 2006, pp. 27–37; Michael Holm, The Marshall Plan: A New Deal for Europe, Abingdon, Regatul Unit, 2016.

[3] Vladislav Zubok și Constantine Pleshakov, Inside the Kremlin’s Cold War: From Stalin to Khrushchev, Cambridge, MA, 1996, pp. 50–51.

[4] William R. Harris, „The March Crisis of 1948, Act I“, Studies in Intelligence 10, nr. 4, 1966, pp. 3–5.

[5] Ibid., pp. 5–8.

[6] Jean Edward Smith, Lucius D. Clay: An American Life, New York, 1990, p. 488.

[7] Roger Gene Miller, To Save a City: The Berlin Airlift, 1948–1949 (College Station, TX, 2000); „Major General Robert L. Walsh“, U.S. Air Force, http://www.af.mil/AboutUs/Biographies/Display/tabid/225/Article/105289/major-generalrobert-l-walsh.aspx.

[8] Jean Edward Smith, Lucius D. Clay: An American Life, ed. a 2-a, New York, 2014, pp. 335–338; „William Whipple Jr, 36“, Princeton Alumni Weekly, 2 aprilie 2008; Fischer, Insatiable, p. 125.

[9] Fischer, Insatiable, pp. 126–128; Markus Wolf, Die Troika: Geschichte eines Nichtgedrehten Films, Berlin, 1989, traducere în limba rusă: Troe iz tridțatîh, Moscova, 1990, p. 109.

[10] Fischer, Insatiable, pp. 129–132; Wolf, Troe iz tridțatîh, pp. 306–311; George Fischer, Scrisori trimise rudelor și care poartă datele de 9 și 11 martie 1946, Berlin; Victor Fischer cu Charles Wohlforth, To Russia with Love: An Alaskan Journey, Fairbanks, 2012, pp. 81–84; Vladimir Gall, „Instruktor-literator, perevodcik, parlamenter…“, Vladislava Jdanova, Nașim orujiem bîlo slovo: Perevodciki na voine, Frankfurt pe Main, 2009, pp. 122–159.

[11] „Spravka na amerikanskogo voennoslujașcego bîv. bazî VVS SȘa—Fisher, Georg“, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1172, dosarele 143–144; Fischer, Insatiable, pp. 132–133; Markus Wolf și Anne McElvoy, Man without a Face: The Autobiography of Communism’s Greatest Spymaster, New York, 1997, pp. 27–29, 287, 316–317.

[12] „Spravka na amerikanskogo voennoslujaşcego bîv. bazî VVS SSha—Fisher, Georg“, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1172, dosarele 143–144; Fischer, Insatiable, pp. 132–133; Wolf și McElvoy, Man without a Face, pp. 27–29, 287, 316–317.

[13] Locotenent-colonelul Solopov către șeful MGB din regiunea Poltava, 13 mai 1953, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1179, dosarele 20–21; generalul-maior Budarev și generalul-maior Novikov către generalul-locotenent Raihman, 15 februarie 1947, p. 1, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1169, dosarele 656–660.

[14] Locotenent-colonelul Solopov către șeful MGB din regiunea Poltava, 13 mai 1953, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1179, dosarele 20–21; Vladimir Talmi, „Polnîi krug: Niu-Iork–Moskva i obratno. Istoriia moei jizni“, Zametki po evreiskoi istorii, nr. 184, http://berkovich-zametki.com/2015/Zametki/Nomer10/Talmi1.php.

[15] Generalul-maior Budarev și generalul-maior Novikov către generalul-locotenent Raihman, 15 februarie, 1947, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1169, dosarele 656–660.

[16] Maiorul Zorin, șeful Diviziei de contrainformații a SMERȘ, regiunea 68 de baze aviatice, către Abakumov, „Dokladnaia zapiska ob agenturno-operativnom obslujivanii amerikanskoi aviabazî «celnocinîh» pereletov“, 23 iunie 1945, 30 pp., aici 17, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1169, dosarul 575.

[17] Comandantul adjunct, Departamentul de contrainformații, lo-cotenent-colonelul Sagalov de la Divizia a 4-a a Forțele Aeriene și șeful primei divizii din același departament, maiorul Panov către șeful Direcției de contrainformații din Districtul Militar Kiev, 12 iunie 1947, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1184, „Raznaia perepiska po delu «Soiuzniki»“, d. 9.

[18] Șeful Direcției Întâi de Contrainformații din Districtul Militar Kiev, generalul-locotenent Osetrov și șeful Departamentului Întâi din aceeași direcție, locotenent-colonelul Bulanțev către șeful adjunct al Departamentului MGB din Divizia 4 a Forțelor Aeriene, Sagalov, 26 iunie 1947, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1184, „Raznaia perepiska po delu «Soiuzniki»“, d. 10.

[19] Colonelul Șabalin, șeful departamentului 4 al Direcției de Contrainformații din Districtul Militar Kiev, „Spravka na liț, prohodiașcih po materialam dannogo memoranduma“, p. 4, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1185, „Raznaia perepiska po delu «Soiuzniki»“, dosarele 323–327; locotenent-colonelul Kovalkov către șeful MGB-ului din regiunea Poltava, 13 ianuarie 1953, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1179, dosar 12.

[20] Gheorghi Litvin, Na razvalinah tretego Reiha, ili maiatnik voinî, Moscova, 1998, Capitolul 1.

[21] Locotenent-colonelul Kovalkov către șeful MGB din regiunea Poltava, 13 ianuarie 1953, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1179, dosar 12; colonelul Reșetnikov și locotenent-colonelul Meșceriakov către locotenent-colonelul Kovalkov, 29 ianuarie 1953, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1179, dosar 12;

„Maksimov, Viktor Ivanovici“, biografie și poze pe website-ul Institutului de Arhitectură și Construcții din Kazan, http://old.kgasu.ru/sved/vov/maksimov_viktor_ivanovich/.

[22] Colonelul Surkov, șeful Departamentului de Contrainformații din cadrul MGB, Divizia 12 Aeriană către șeful Departamentului de Contrainformații de la MGB din Districtul Militar Kiev, octombrie 1948, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1185, dosar 137.

[23] Colonelul Șabalin, șeful Departmentului 4 de la Direcția de Contrainformații din cadrul MGB, Districtul Militar Kiev, „Spravka na liț, prohodiașcih po materialam dannogo memoranduma“, noiembrie 1950, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1185, dosarele 323–327; locotenent-colonelul Prikazcikov către șeful Departamentului de Contrainformații de la MGB din Districtul Militar Kiev, 22 noiembrie 1950, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1186, dosare 36–36v; „Prahin, Efim Danilovici“, Gheroi stranî, http://www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=6652.

Capitolul 21

[1] Introduction, Osobîi arkhiv Litvî, Fond K-1: Komitet gosudarstvennoi bezopasnosti Litovskoi SSR (KGB), Opis no. 2 (fostul fond nr. 2: Kontrarazvedovatelnîi otdel NKVD-MGB-MVD-KGB SSSR), http://media.hoover.org/sites/default/files/documents/lithuanian_kgb_opis02_register.pdf.

[2] „Beluha, Andrei Iakovlevici“, Kadrovîi sostav organov gosudarstvennoi bezopasnosti SSSR, http://nkvd.memo.ru; Raport întocmit de agent

„Avtomat“, din Arhivele SBU, fond 13, nr. 1171, dosar 135.

[3] Raport întocmit de agentul „Lilia“, 3 august 1944, din Arhivele SBU, fond 13, nr. 1171, dosarele 139–140; Raport întocmit de agentul „Markov“, ibid., dosar 143.

[4] „Spravka po arhivnîm delam no. 15078 i 216 na Beluhu Z.A.“, 9 decembrie 1968, din Arhivele SBU, fond 13, nr. 1207, dosarele 99–100.

[5] Raport întocmit de agentul „Tișcenko“, 28 decembrie 1950, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1192, dosarele 310–310v.

[6] Ivan Nalîvaiko, Hirkii spomin jahlivoho teroru: istoriko-publițisticini narisi, Poltava, 2004. Raport întocmit de agentul „Dmitrieva“, 28 aprilie 1949, din Arhivele SBU, fond 13, nr. 1192, d. 304; Raport întocmit de agentul „Tișcenko“, 28 decembrie 1950, ibid., dosar 310.

[7] Raport întocmit de agentul „Dmitrieva“, 28 aprilie 1949; Raport întocmit de agentul „Kuznețova“, 9 ianuarie 1951, din Arhivele SBU, fond 13, nr. 1192, dosar 311; Raport întocmit de agentul „Bocearova“, 12 ianuarie 1951, din Arhivele SBU, fond 13, nr. 1192, dosar 312.

[8] Raport întocmit de agentul „Tișcenko“, 28 decembrie 1950, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1192, dosarele 310–310v.

[9] Raport întocmit de agentul „Kuznețova“, 23 ianuarie 1951, din Arhivele SBU, fond 13, nr. 1192, d. 313; Raport întocmit de agentul „Bocearova“, 20 martie 1951, ibid., dosarele 318–318v.

[10] Maiorul Rogovțev și locotenent-colonelul Meșceriakov către colonelul Reșetnikov, 6 septembrie 1951, din Arhivele SBU, fond 13, nr. 1192, dosarele 301–302.

[11] „Kudi podivsia unikalnîi arhiv z mini-muzeiu na cest Klari Luciko?“, Ltava, 1 iulie 2015.

[12] „Spravka po arhivnîm delam no. 15078 i 216 na Beluhu Z.A.“, 9 decembrie 1968, din Arhivele SBU, fond 13, nr. 1207, dosarele 99–100.

[13] Colonelul Horoșun și colonelul Ahov (Poltava) către colonelul Perfiliev (Moscova), 11 noiembrie 1958, din Arhivele SBU, fond 13, nr. 1207, ff. 45–47; colonelul Dubas către colonelul Ahov, 25 noiembrie 1958, ibid., dosarul 48.

[14] „Spravka po materialam perepiski Ciuciko E.V.“ 30 mai 1964, din Arhivele SBU, fond 13, nr. 1207, dosarele 80–80v.

[15] „Spravka“, 29 mai 1960, din Arhivele SBU, fond 13, nr. 1207, dosarele 75–77v; „Spravka“, 11 iunie 1964, ibid., dosarele 78–79; colonelul Brajko (Kiev) către locotenent-colonelul Mișcenko (Poltava), 4 iunie 1964, ibid., dosarul 82.

[16] „Igor Constantine Reverditto“, https://www.legacy.com/obituaries/name/by/reverditto/igor; Jan Herman, Stage Review: „«Psycho Beach Party» Has a Screw Loose: The show has energy and brass, but it lacks the one subversive ingredient that might have justified all the silliness“, Los Angeles Times, 24 august 1990, http://articles.latimes.com/1990-08-24/entertainment/ca-1360_1_psycho-beachparty; necrologul lui Tony Reverditto pentru Igor Reverditto, publicat pe 13 martie 2015, pe pagina de Facebook „Memory of Igor Reverditto“, 27 februarie 2015, https://www.facebook.com/groups/647340528728078/permalink/647348445393953/.

[17] „Nacealniku KGB Poltavskoi oblasti. Zaiavlenie“, 10 decembrie 1968, din Arhivele SBU, fond 13, nr. 1207, dosarele 96–96v.

Capitolul 22

[1] Memoriu oficial către: directorul FBI-ului, de la: SAC, Boston, tema: George Fischer, George Yuri Fischer, 10 martie 1955, 2 pp., Dosarul FBI al lui George Fischer.

[2] Maiorul Zorin, șeful Diviziei de Contrainformații SMERȘ, regiunea 68 de baze aviatice, către Abakumov, șeful SMERȘ, „Dokladnaia zapiska ob agenturno-operativnom obslujivanii amerikanskoi avizbazî «chelnocinîh» pereletov“, 23 iunie 1945, 30 pp., aici 8, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1169, dosar 566.

[3] Memoriu oficial de la SAC (Denver) către directorul FBI, Tema: George Yuri Fischer, 14 martie 1955; Către: SAC (Boston) de la directorul FBI, 18 aprilie 1951, Tema: George (NMI) Fischer, Problemă de siguranță-C, 18 aprilie 1951; Memoriu către A.H. Belmont, Scop: Pentru a vă informa cu privire la verificarea numelui, 18 aprilie 1951, 7 pp., aici 6, din Dosarul FBI al lui George Fischer.

[4] Thomas F. Sullivan, FBI Boston, Raport cu privire la George (NMI) Fischer, cunoscut și ca Yuri Fischer, Tipul cazului: Problemă de siguranță–C, 12 februarie–21 august 1951, 8 pp., aici 4–6, din Dosarul FBI al lui George Fischer; FBI Milwaukee (Wisconsin), Raport referitor la George Fischer, Problemă de siguranță–C, 6 noiembrie – 13 decembrie 1951, 4 pp., aici 2–3, ibid.; George Kennan către J. Edgar Hoover, 29 martie 1951, 2 pp., ibid.

[5] Raport FBI New York, Tema: George (NMI) Fischer, cunoscut și ca Yuri Fischer, 1 februarie–7 martie 1952, 3 pp., din Dosarul FBI al lui George Fischer; Raport, FBI Philadelphia, Tema: George (NMI) Fischer, cunoscut și ca Yuri Fischer, 7–14 decembrie 1951, 3 pp., ibid.; Memoriu de la: SAC (Boston) către Directorul FBI, 12 aprilie 1952, ibid.; Fischer, Insatiable, p. 134ff.; George Fischer, Soviet Opposition to Stalin: A Case Study in World War II, Cambridge, MA, 1952; David Engerman, Know Your Enemy: The Rise and Fall of America’s Soviet Experts (New York, 2009), pp. 52–53, 61.

[6] Memoriu către: directorul FBI, de la SAC WFO, 17 ianuarie 1955, Tema: Anatoli V. Zorin, George Yuri Fischer, din Dosarul FBI al lui George Fischer.

[7] AirTel, FBI Washington de pe teren către directorul FBI și SAC (Boston), 22 martie 1955, din Dosarul FBI al lui George Fischer.

[8] A.H. Belmont către L.V. Boardman, 5 aprilie 1955, din Dosarul FBI al lui George Fischer.

[9] AirTel, FBI Washington de pe teren către directorul FBI și SAC (Boston), 22 martie 1955, din Dosarul FBI al lui George Fischer.

[10] SAC, WPO către directorul FBI, 29 martie 1955, din Dosarul FBI al lui George Fischer.

[11] SAC, Boston către directorul FBI, 16 aprilie 1955, 2 pp., din Dosarul FBI al lui George Fischer.

[12] Fischer, Insatiable, p. 134ff.; A.H. Belmont către L.V. Boardman, 5 aprilie 1955; FBI Boston către Directorul FBI, 5 septembrie 1955, din Dosarul FBI al lui George Fischer.

[13] Raportul FBI Boston, 31 mai 1955, 6 pp., din Dosarul FBI al lui George Fischer; Fischer, Insatiable, p. 193.

[14] „Polkovniku Șabalinu“, 20 octombrie 1950, marginale de la 30 octombrie 1950, Arhivele SBU, fond 13, nr. 1186, „Raznaia perepiska po delu «Soiuzniki»“, f. 11; Departamentul de Stat, Diplomatic List, decembrie 1952, Washington, DC, 1952, p. 169; Departamentul de Stat, Diplomatic List, februarie 1956, Washington, DC, 1956, p. 43.

[15] Fischer, Insatiable, p. 193.

[16] Raportul FBI Boston, 31 mai 1955, 6 pp., din Dosarul FBI al lui George Fischer.

[17] SAC (Boston) către directorul FBI, 13 iulie 1955; Raportul FBI Boston, 16 septembrie 1955, 4 pp., din Dosarul FBI al lui George Fischer; Fischer, Insatiable, p. 193.

[18] Memoriu oficial, de la SAC, WFO, către directorul FBI, 6 decembrie 1955, din Dosarul FBI al lui George Fischer.

[19] SAC Boston către directorul FBI, 9 noiembrie 1955; John Edgar Hoover, directorul FBI către Dennis A. Flinn, directorul Biroului de Securitate,

Departamentul de Stat, 10 noiembrie 1955; SAC Boston către directorul FBI, 14 decembrie 1955, „George Fischer, WA. IS-R“, Dosarul FBI al lui George Fischer.

[20] FBI Teletype (Boston) către director, 21 noiembrie 1955; „Letter to the Director, FBI Boston Office“, 8 noiembrie 1955; „Interview of Subject December 13, 1955“, Raportul Biroului de la Boston al FBI referitor la George Fischer, WA. Tipul de caz: siguranță internă–R, 28 februarie 1956, din Dosarul FBI al lui George Fischer.

Epilog

[1] Franklyn Holzman, BBC interview on his experiences at Poltava, 1995; Fischer, Soviet Opposition to Stalin; Myhra, A Frantic Saga, p. 80.

[2] Deane, The Strange Alliance, pp. 123–124.

[3] George Fischer recenzie pentru John Deane, The Strange Alliance, din Far Eastern Survey 16, nr. 11, 4 iunie 1947, pp. 131–132.

[4] Costigliola, Roosevelt’s Lost Alliances, pp. 291–311.

[5] Myhra, Frantic Saga, p. 80; Sarah Bredesen, „Iola Man Writes about Rural «Characters»“, The Country Today, 26 septembrie 2007, p. 6.

[6] E-mailul lui Thomas Holzman către autor, 5 ianuarie 2019; Ken Gewertz, „From Russia with Thanks: Holzman awarded Medal for World War II Service“, Harvard Gazette, 3 aprilie 1997.

[7] Engerman, Know Your Enemy, pp. 199–200; Fischer, Insatiable, pp. 122, 196.

[8] Myhra, Frantic Saga, pp. 6, 107–108.

[9] Bill Clinton, „Greeting on the Occasion of the 50th Anniversary of Operation «Frantic»“, Operațiia „Frentik“, p. 7, cf. pp. 267–273.

[10] Charlie Beecham, „To the Editor: Operation Frantic“, The Daily Oklahoman, 15 ianuarie1997.

[11] „Charles N. Beecham“, Mail Tribune, 13 martie 2012.

FOTOGRAFII

Americani în spatele liniilor lui Stalin: Primul lucru care a fost construit în Poltava cea distrusă de război după recucerirea ei de către sovietici în toamna lui 1943 a fost un monument închinat lui Iosif Stalin. (Biblioteca Congresului)

Frantic I: Fortărețe Zburătoare Boeing B-17 aparţinând Forţei a 15-a Aeriene zburând deasupra câmpurilor Europei de Est în drum spre Poltava, 2 iunie 1944. (Biblioteca Congresului)

Ambasadorul: Averell Harriman, înainte de numirea sa ca ambasador la Moscova, Londra, 1942. (Biblioteca Congresului)

Responsabilul: Generalul John R. Deane, șeful Misiunii Militare SUA la Moscova, omul responsabil de deschiderea, funcționarea și închiderea bazelor aeriene americane din URSS. Aici, intrând în reședința lui Averell Harriman, ambasadorul SUA la Moscova, iulie 1945. (US National Archives and Records Administration)

Gazdele: Iosif Stalin și Veaceslav Molotov, așteptând membri ai delegațiilor occidentale la Ialta, februarie 1945. Cei doi lideri sovietici au fost de acord cu solicitarea americană de a deschide baze aeriene ale SUA pe teritoriul sovietic, dar abia au tolerat prezența lor în spatele liniilor sovietice. (Arhiva de Stat a Federației Ruse)

Omologii: (stânga) Mareșalul șef al aerului Aleksandr Novikov. (dreapta) Novikov și adjunctul lui însărcinat cu formarea noilor unități, general-colonel Aleksei Nikitin, înfățișat aici cu distincția americană Legiunea de Merit pentru rolul jucat în stabilirea bazelor aeriene ale SUA în URSS. Atât Novikov, cât și Nikitin au făcut tot ce au putut pentru a-și ajuta aliații americani. (Biblioteca Congresului)

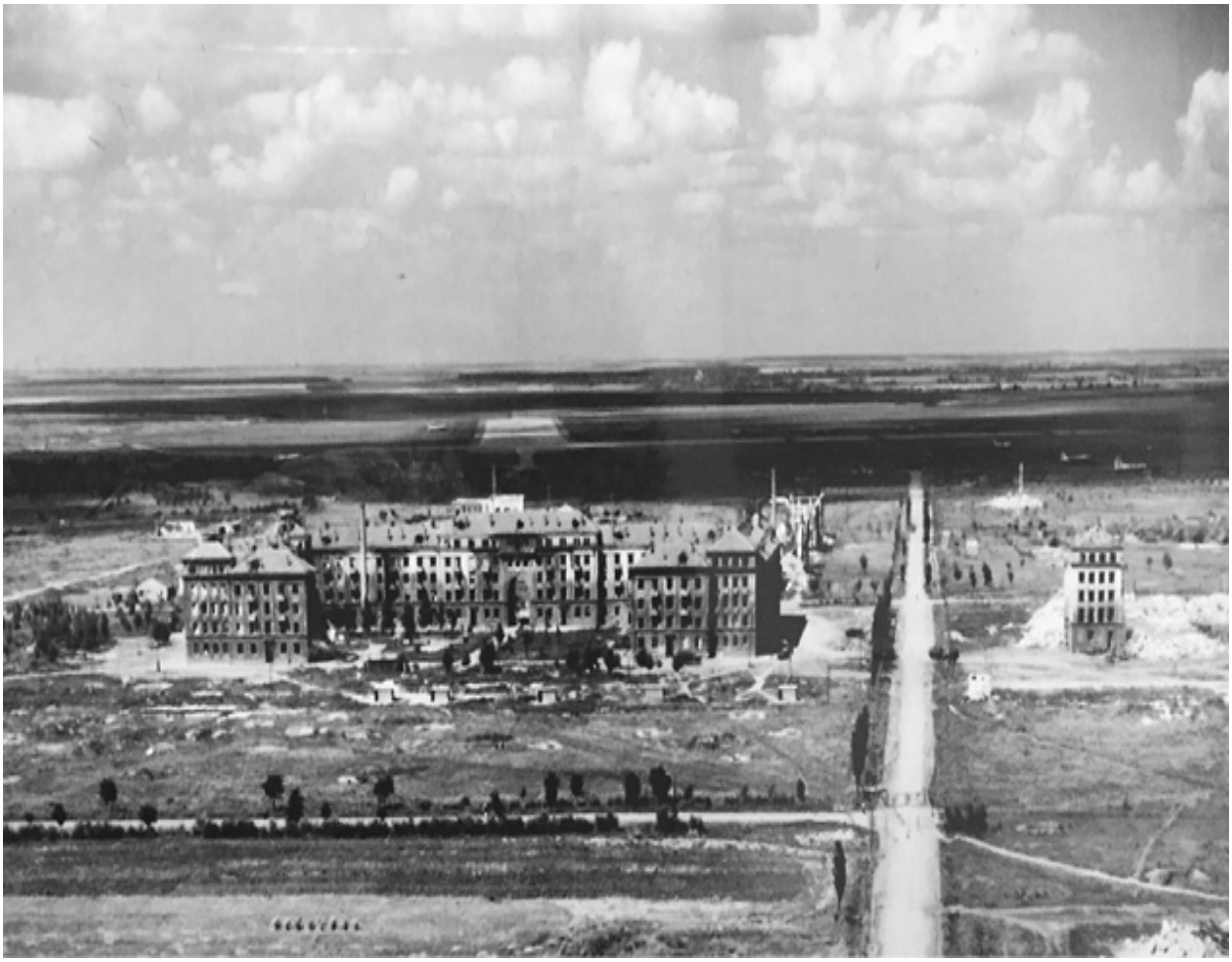

Aerodromul din Poltava: În centru se află blocul de locuințe minat de germanii în retragere în toamna lui 1944. Bombele din subsolul clădirii au fost descoperite când se făceau pregătiri pentru sosirea americanilor la bază, în aprilie 1944. Avioanele sunt vizibile pe aerodromul de dincolo de clădire. (Muzeul Aviației Strategice și de Rază Lungă din Poltava)

Femeile din Poltava: Îmbrăcate cu bluze brodate și costume naționale ucrainene pentru ceea ce pare a fi o zi de târg, vara 1944. Războiul a creat un dezechilibru de gen în Poltava și în alte locuri din Ucraina, femeile și copiii constituind majoritatea populației, în timp ce bărbații erau înrolați în Armata Roșie. (Franklyn Holzman Collection, Davis Center, Universitatea Harvard)

Bazele aeriene renasc: Comandantul sovietic al bazelor, generalul-maior Aleksandr Perminov, cu comandanți sovietici la dreapta și ofițeri americani la stânga. Al doilea din stânga sa este generalul-maior Robert L. Walsh, șeful Comandamentului de Est al Forțelor Aeriene Strategice ale SUA din URSS, numele oficial al operaţiunii navetă americană din Uniunea Sovietică, iunie 1944. (Biblioteca Congresului)

Cunoaștere reciprocă: Un mecanic sovietic se familiarizează cu Fortărețele Zburătoare, iunie 1944. (Biblioteca Congresului)

Degustare de borș ucrainean: Femei din partea locului au fost angajate la cantina americană. Soldații americani au învățat unele cuvinte în ucraineană și rusă și, în schimb, i-au învățat pe cei din personalul de la bucătărie unele cuvinte în engleză. Nu toate puteau fi folosite într-o companie politicoasă. (Arhivele Muzeului Ucrainean, Cleveland, Ohio)

Întâmpinându-i pe piloţii americani la Poltava: Al doilea de la stânga este generalul Perminov. Lângă el, la stânga, traducând pentru general, este sublocotenentul Igor Reverditto. Al doilea la dreapta este comandantul american al bazei, colonelul (ulterior general de brigadă) Arthur Kessler. (prin amabilitatea lui Tony Riverditto)

Bucurându-se de un concert la bază: De la stânga la dreapta, generalul-maior Ira Eaker, generalul Perminov, interpretul Misiunii de la Moscova, căpitanul Henry Ware, generalul Walsh, colonelul Kessler şi un interpret sovietic. (Biblioteca Congresului)

Americanii erau impresionați de numărul de medalii pe care sovieticii le purtau la sărbătoare sau cu ocazii festive. Aici, un soldat american încearcă să sparga bariera lingvistică transformând medaliile în subiect de conversație. Sovieticii interziceau legăturile soldaților americani cu femeile din Armata Roșie. Iunie 1944. (Biblioteca Congresului)

Volei la bază: Echipele sunt mixte, formate din soldați SUA și ai Armatei Roșii. Al cincilea din dreapta este generalul Ira Eaker. (Biblioteca Congresului)

Camarazi de arme: Piloți sovietici și un coleg american lângă un avion de vânătoare american P-39 Airacobra, furnizat URSS prin Programul de împrumut și închiriere și foarte prețuit de piloții sovietici. (US Air Force)

Pregătiri pentru zborul spre casă: În timp ce se aflau pe drumul de întoarcere la bazele britanice și italiene, Fortărețele Zburătoare realimentau și reîncărcau la bazele din Ucraina înainte de a porni într-un alt raid de bombardament asupra țintelor germane. (FORTEPAN/Arhivele Naționale)

Guma de mestecat sau „jvacika“ a devenit cel mai cunoscut import american la Poltava. Americanii au fost șocați de numărul de orfani de pe străzile orașelor și ale satelor ucrainene și, la început, au împărțit mâncare și alte bunuri gratis. (Biblioteca Congresului)

Piața ucraineană: Locul în care americanii vor învăța să vândă bunuri ale armatei pentru a obține ruble și a cumpăra aparate foto sovietice, broderie ucraineană și, nu în ultimul rând, alcool produs local. (Biblioteca Congresului)

Pearl Harbor în stepă: Pe 22 iunie 1944, când Luftwaffe a realizat un atac nocturn asupra bazei aeriene de la Poltava, Forțele Aeriene ale SUA au suferit cele mai mari pierderi la sol din momentul Pearl Harbor. În timp ce americanii își numărau pierderile, sovieticii au încercat să dea vina pentru pierderi pe reticența americanilor de a-și dispersa avioanele pe aerodrom, după cum recomandaseră comandanții sovietici. Relația sovieto-americană a început să se deterioreze. Aceasta nu va mai atinge niciodată nivelul de încredere de dinainte de 22 iunie 1944. (Muzeul American al Aerului din Marea Britanie)

Gata să plece acasă: Evacuarea bazelor Piriatin și Mirgorod și reducerea numărului de soldați de la baza Poltava au venit ca rezultat al modificării liniilor frontului în Europa și al deteriorării rapide a relațiilor SUA-URSS. Stalin a refuzat să le permită forțelor aeriene americane și britanice să folosească bazele ucrainene pentru a realimenta în timpul revoltei antinaziste din Varșovia, din octombrie 1944. (Muzeul Aviației Strategice și de Rază Lungă din Poltava)

Ticăloșii uitați din Ucraina: Americani, cu ajutoare sovietice, construiesc adăposturi de iarnă la Poltava. Stalin a permis unui mic contingent de militari americani să rămână în Poltava să ajute la traficul aerian american în Uniunea Sovietică. (Franklyn Holzman Collection, Davis Center, Universitatea Harvard)

Averell Harriman în una dintre vizitele la baza din Poltava. Pe lângă faptul că era un punct de escală pentru diplomații americani în timpul zborurilor lor de la Moscova spre Europa de Sud sau Orientul Mijlociu, Poltava a devenit și un punct important de adunare a informațiilor. A fost unul dintre puținele locuri în care s-au schimbat informații despre politicile sovietice aplicate de Armata Roșie în Europa de Est, toamna lui 1944. (Muzeul Aviației Strategice și de Rază Lungă din Poltava)

Kathleen Harriman în vizita de întoarcere la Poltava, în toamna lui 1944. A oferit o descriere detaliată a vizitei sale inițiale aici de pe 1–2 iunie, când a venit să întâmpine primul val de Fortărețe Zburătoare care ajunseseră în Ucraina. Al doilea din stânga este noul comandant sovietic al bazei, generalul Stepan Kovalev. (Muzeul Aviației Strategice și de Rază Lungă din Poltava)

Președintele Roosevelt ajunge pe aerodromul Saki din Crimeea în drumul său spre Ialta, 3 februarie 1945. Aici, vorbind cu consilierul său cel mai apropiat, Harry Hopkins. Veaceslav Molotov este al treilea din stânga. Operațiunile americane de la Saki au fost conduse de personalul de la baza aeriană de la Poltava. (Biblioteca FDR)

Veaceslav Molotov stând de vorbă cu ministrul de externe britanic Anthony Eden după semnarea unui acord privind schimbul de prizonieri de război. Tratamentul la care sovieticii i-au supus pe prizonierii de război americani din custodia lor a devenit una dintre problemele cele mai contestate în relațiile sovieto-americane după Conferința de la Ialta. Aceasta i-a plasat pe piloții și pe personalul de la sol de la Poltava în centrul eforturilor SUA de a aduce prizonierii de război acasă, în Statele Unite. (Arhivele de Stat ale Federației Ruse)

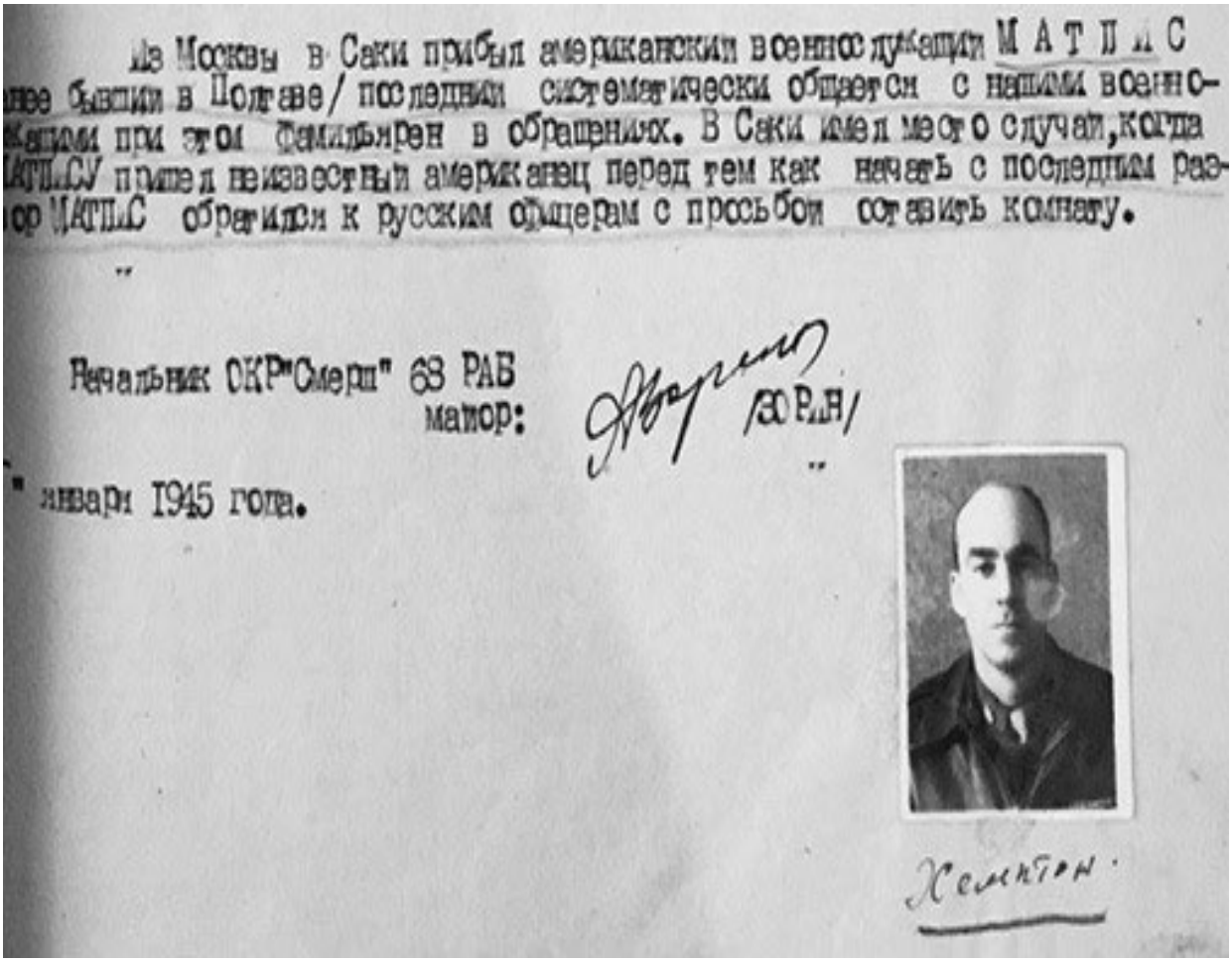

Из Москвы в Саки прибыл американский военнослужащий МАТЛС
ранее бывший в Полтаве/ последний систематически общается с нашими военно-
служащими при этом фамильярен в обращениях. В Саки имел место случай, когда
МАТЛСУ пришел неизвестный американец перед тем как начать с последним раз-
говор МАТЛС обратился к русским офицерам с просьбой оставить комнату.

Начальник ОКР"Смерш" 68 РАБ
майор: (ЗОРИН)

" января 1945 года.

Хемптон.

Pe măsură ce relațiile sovieto-americane s-au deteriorat, aparatul sovietic de securitate (mai ales SMERȘ – serviciul de contrainformații al Armatei Roșii) a intensificat supravegherea americanilor. Acesta este un raport asupra activităților americane de la aerodromul Saki, semnat de șeful SMERȘ de la Poltava, maiorul Anatoli Zorin. Fotografia comandantului american al bazei de la Poltava, colonelul Thomas Hampton, este atașată la raport. (Arhivele Serviciului de Securitate al Ucrainei)

Sergentul Franklyn Holzman, ale cărui scrisori relatează povestea cotidiană a vieții americanilor din Ucraina. Șederea lui, mai întâi la Mirgorod și ulterior la Poltava, i-a insuflat o apreciere pentru efortul de război sovietic și l-a pus pe calea studiului de o viață al societății și economiei sovietice. A studiat afacerile sovietice la Harvard, unde s-a întâlnit cu un alt cercetător aspirant cu rădăcini din Poltava, George Fischer. (Franklyn Holzman Collection, Davis Center, Universitatea Harvard)

Unul dintre americanii care au zburat în Crimeea cu colonelul Thomas Hampton a fost aghiotantul lui, locotenentul major George Fischer, vorbitor de rusă și crescut la Moscova, aici într-o fotografie din 1945. (prin amabilitatea lui Vic Fischer)

Aici, Holzman este împreuna cu una dintre prietenele lui ucrainene, Nina Mojaeva, la Mirgorod. Legătura lui Holzman cu o altă femeie din Poltava a fost ruptă de poliția secretă sovietică, care încerca să recruteze femei pentru a spiona americani. (Franklyn Holzman Collection, Davis Center, Universitatea Harvard)

Sublocotenentul Igor Reverditto, un ofițer vorbitor de rusă și prieten cu George Fischer, a fost trimis înapoi în SUA în septembrie 1944 după o ceartă cu ofițerii sovietici. Cu personalitatea sa deschisă și capacitatea de a vorbi rusa fluent, Reverditto era considerat a fi spion de către sovietici și se săturase de supravegherea și hărțuirile SMERȘ și ale poliției secrete. (prin amabilitatea lui Tony Reverditto)

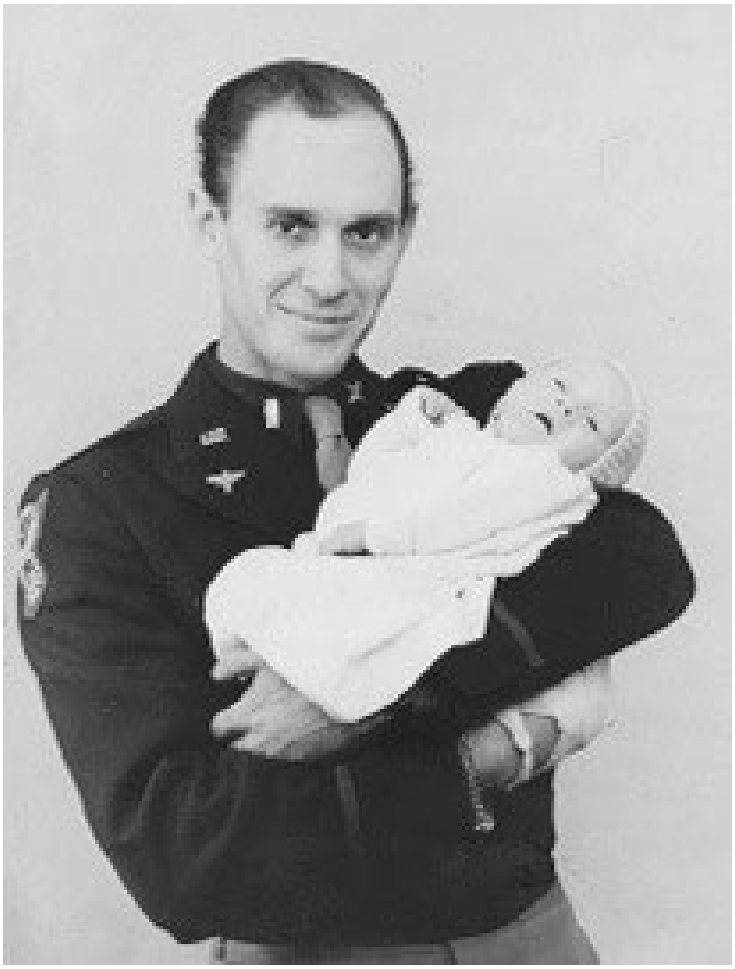

În această fotografie din 1945, Igor Reverditto este cu primul său născut, Michael. El și familia lui s-au stabilit în California după război, în timp ce KGB-ul a continuat să hărțuiască femeile cu care se întâlnise sau cu care făcuse cunoștință la Poltava, încercând să obțină informații despre reședința lui Reverditto din Statele Unite. (prin amabilitatea lui Tony Reverditto)

Locotenentul major William Kaluta a devenit extrem de sceptic în privința regimului sovietic când a fost rugat să își folosească cunoștințele de rusă pentru a-i ajuta pe ceilalți ofițeri să își apere iubitele ucrainene de hărțuirile poliției secrete. Aici, Kaluta cânta la acordeon la una dintre întrunirile sociale sovieto-americane de la Poltava. În extrema stângă se află comandantul american al bazei, colonelul Hampton, imediat în spatele lui Kaluta este un alt ofițer vorbitor de rusă, maiorul Michael Kowal. La stânga lui Kaluta, stând jos, este comandantul SMERȘ Poltava, maiorul Anatoli Zorin. (Muzeul Aviației Strategice și de Rază Lungă din Poltava)

Ofițeri și surori medicale americane la petrecerea de Crăciun, 1944. William Kaluta este în extremitatea dreaptă, stând lângă viitoarea lui soție, sublocotenentul Clotilde Govoni. Căsătoria lor a fost înregistrată la Poltava, în mai 1945. (Muzeul Aviației Strategice și de Rază Lungă din Poltava)

Deznădăjduiți, dezorientați, sfidători: Trupele SUA mărșăluiesc pentru slujba de comemorare a președintelui Roosevelt, Poltava, aprilie 1945. (Muzeul Aviației Strategice și de Rază Lungă din Poltava)

Americanii și-au făcut multe amintiri la Poltava și în regiune. Poliția secretă a lui Stalin a făcut tot ce s-a putut pentru a împiedica contactele soldaților americani cu localnicii. În deceniile următoare au continuat să hărțuiască femeile care avuseseră „ghinionul“ de a se întâlni cu americani. (Biblioteca Congresului)